

Onsdagen den 19 oktober

Kl. 09.00

1 § Justerades protokollet för den 11 innevarande månad.

2 § Allmänpolitisk debatt

Anf. 1 CARL BILDT (m):

Herr talman! – får man väl säga med extra tonfall denna gång. Med valet bakom oss är det vår skyldighet att nu försöka ställa in siktet på framtiden, ty politik handlar inte främst om att blicka tillbaka eller om att revidera det som har varit, utan om att försöka att, med de instrument som politiken ger oss, bryta mark för det som skall komma.

Det har under de senaste veckorna diskuterats åtskilligt om vad som hände och vad som inte hände i årets valrörelse. Om ett har så gott som alla varit eniga: det var en valrörelse som gav dåliga besked om framtiden och den politik som den ställer krav på.

Vi står mitt uppe i en tid kännetecknad av mycket stora förändringar. Det ser vi varhelst vi fäster blicken runt om i världen. Vi ser det inte minst i vår egen världsdelen, Europa. Vi känner det i vårt eget samhälle och i vår egen vardag.

För inte mer än cirka ett decennium sedan talade man ganska allmänt om kapitalismens, om marknadsekonomins, om de fria samhällenas kris. I dag vet vi att det är precis tvärtom. Sanningen är den motsatta. Det är de socialistiska staternas, de socialistiska ekonomiernas, planhushållningens kris, som framstår som allt djupare. Detta sker samtidigt som marknadsekonomierna i Europa, i Amerika, i Asien och i stora delar av den tredje världen nu håller på att skjuta ny fart. Människor och nationer lyfts ur sin fattigdom. Det skapas genom en ny tillväxt en ny välfärd, som var otänkbar för bara ett årtionde sedan och som framstår som en dröm för de människor som lever i de socialistiska ekonomiernas och de socialistiska samhällenas allt tydligare kris.

Socialismen som idé befinner sig i en historisk nedgångsfas. Dess doktriner överges eller omtolkas intill oigenkännlighet varhelst de politiska förutsättningarna för detta föreligger. Jag tror inte alls att det var en tillfällighet att det, när Ingvar Carlsson inför valet utgav en liten skrift som hette *Idéer som bär*, i listan över idéer som bär sänkades en, nämligen socialismen, som trots allt är grunden för socialdemokratiens program. Det är en illustration så god som någon av att det nu förs en allvarlig diskussion i spalterna också i den

socialdemokratiska pressen om huruvida inte socialdemokraterna borde ta steget fullt ut och stryka socialismen ur sitt program. Kravet på socialism bär fortfarande upp den socialdemokratiska politiken. Det ser vi i detaljerna, i stegen, stora eller små. Men tydligen börjar man nu skämmas för det. Man inser att det är en idé, vars tid, om den någonsin funnits, har passerat och vars modeller har lett till en kris som man inte kan vinna framtiden med.

I vår egen del av världen, i Europa, är förändringarna mycket tydliga. De tolv demokratiska staterna inom den Europeiska gemenskapen, EG, med tillsammans 80 % av medborgarna i det fria Europa, håller på att riva hinder och bygga broar för att skapa ett nytt och gränslöst europeiskt samarbete.

Det handlar nu främst om det som kallas den inre marknaden. Man tar bort gränser för varor, kapital, tjänster och individer. Men det handlar också om att skapa nya möjligheter till samverkan och kontakt på utbildningens, forskningens, kulturens, miljövårdens och den sociala trygghetens områden.

1992, det år då man skall vara färdig med stora delar av detta arbete, är redan i dag ett levande begrepp i samhällsdebatten i snart sagt varje västeuropeiskt land. Sverige förblir ännu ett av de allt färre undantagen.

Samtidigt – och det ger relief åt denna bild – gör förändringarna inte halt vid den mur och den taggtråd som sedan andra världskrigets slut brutalt har skilt europé från europé.

Jag tror att vi alla, med viss bävan men med djup sympati, följer den s. k. sjungande revolutionen i Estland och Lettland, på andra sidan Östersjön – ett hav som borde förena i stället för att skilja.

I vårt södra grannland Polen växer kraven på nödvändiga förändringar. I DDR, Östtyskland, står regimen strukturer fortfarande starka men på en bas som undermineras från snart sagt varje håll.

Det vi i dag ser i Västeuropa inom EG ger, bara det, hopp om ett nytt skede i det fredliga samarbetet mellan fria nationer och fria individer. Det vi ser i Central- och Östeuropa, i Östersjöområdet på andra sidan Östersjön, visar att fundamenten för den europeiska efterkrigsordningen nu skakar.

Vi står inför ett nytt Europa, en ny fredlig samverkan mellan det fria Västeuropas demokratier, en ny öppning och ett nytt hopp för människor och nationer bakom järnridån. Vårt Sverige får inte ställa sig vid sidan av detta nya europeiska samarbete, dessa nya europeiska möjligheter.

Vi ser också förändringarna i vårt eget samhälle: allt fler som vill göra nytt, göra annorlunda och göra det själva och därmed bryta upp från vad de med rätta uppfattar som förlegade strukturer och gamla restriktioner. Vi ser t. ex. alla de nya initiativ som har tagits och som ständigt tas inom barnomsorg och äldreomsorg. Skulle vi släppa på restriktionerna, monopolen och fördomarna och ge alla dem fritt spelrum skulle vi – det vet vi alla i denna kammare – få en både bättre, billigare och rikare barnomsorg och äldreomsorg, för att bara nämna de exemplen.

Vi ser också förändringens krafter i det nyföretagande som faktiskt finns, inte minst hos de unga entusiaster som bryter sig loss från universitet eller storföretag för att starta eget och göra annorlunda, men också hos många av dem som kommit till vårt Sverige från främmande länder för att söka sig en ny framtid.

Jag tillhör dem som ofta talar om förändringarna – i världen, i Europa, i

Sverige – med entusiasm. Jag tycker att det finns starka skäl att vara optimistisk inför framtiden. Framtidspessimism är felaktigt och också farligt. Med rätt politik går vi faktiskt mot en bättre och ljusare framtid.

Men politiken är viktig, i många fall t. o. m. avgörande. Och tyvärr innebär årets val att Sverige i flera viktiga avseenden riskerar att slå in på fel väg under de närmaste åren.

Det är lätt att tolka valresultatet som en seger för isolationism, för pessimism och för rädsla för det okända och rädsla för det annorlunda. Det finns en sådan underströmning som kanske kan tolkas in i detta valresultat.

Att säga nej till Europa eller att säga nej till människor som söker sig till Sverige från andra länder är i grunden utslag för samma isolationism och samma rädsla för det okända.

Att säga nej till ny teknik och till ny tillväxt av rädsla för vad de kan innebära är utslag för en pessimism som innebär att man ser mörkt på förändringar och därmed på framtiden.

Valresultatet har gett denna isolationism och denna pessimism en liten pust i seglen. I detta ligger också farorna för framtiden, farorna för att en politiskt försvagad socialdemokrati – det är detta det handlar om, eftersom socialdemokratin har gått tillbaka i detta val – kommer att böja sig för de vindar som nu noterats. Att böja sig för vindar brukar socialdemokratin vara ganska bra på. Och detta kommer att leda till en politik, som är rakt motsatt den som Sverige faktiskt behöver under dessa den internationella förändringens så avgörande år.

I valresultatet ligger också risken för att Sverige nu går mot en ny kraftig våg av skattehöjningar och att Sverige gör det i ett skede när andra länder sänker sina skatter och då vi i Sverige absolut borde göra samma sak.

Just nu pekar prognoserna på att vart tredje landsting och var tionde kommun kommer att höja skatten redan 1989. När budgetarbetet börjat i alla de kommuner där miljöpartiet valt att göra gemensam sak med socialdemokraterna och med kommunisterna kommer den siffran med all sannolikhet att bli ännu större.

Vi vet alla, det sade vi alla i valdebatten, att kommunal- och landstings-skatterna utgör den tyngsta bördan för dem med de lägsta inkomsterna. Nu skall den tunga bördan göras ännu tyngre. När kommunalskattehöjningarna och landstingskattehöjningarna läggs på varandra kan det handla om skattehöjningar på uppemot 2 kr., och det betyder mycket. För en heltidsarbetande sjuksköterska betyder det, även om man tar hänsyn till justeringen av statsskatten, att han eller hon drabbas av en försämring på ca 1 000 kr. om året. Och för den deltidsarbetande, som diskuterades så mycket under valrörelsen, är försämringen självfallet ännu större, eftersom han eller hon inte får någon del alls av de statliga skattejusteringarna.

Vem, kan man fråga sig, hörde före valet talas om att man efter valet skulle drabbas av skattehöjningar som dessa?

Samtidigt vet vi praktiskt taget ingenting alls om vilken skattepolitik som socialdemokraterna tillsammans med kommunisterna kommer att driva igenom i denna riksdag under de kommande åren. Det har talats om en justering av marginalskatten för 1989 med tre procentenheter, men det är ingen reell skattesänkning, det handlar på sin höjd om en liten kompensation

för det faktum att socialdemokraterna har tagit bort inflationssskyddet i skatteskalorna. Med detta blir 1989 ännu ett förlorat år i skattepolitiken. Och det kommer vi alla självfallet att få betala priset för.

Vi ser redan nu hur priserna och inflationen stiger snabbare i Sverige än i andra länder. Det syns förvisso i hushållsbudgetarna. Men det gör också att vårt näringsliv, trots mycket goda tider, klarar sig sämre i konkurrensen ute i världen. Därmed börjar också basen för vårt gemensamma välstånd att långsamt vittra. Vår ekonomiska tillväxt är sedan ett större antal år tillbaka åtskilligt lägre än den tillväxt som vi finner i andra motsvarande länder.

Det har under den senaste tiden i debatten visserligen blivit populärt att säga att tillväxtsiffror ingenting betyder, eftersom tillväxten i alla fall bara är materiell. Men detta är en farlig vanföreställning. Vi behöver nämligen en bättre välfärd också materiellt, inte minst för de äldre som dessutom, det vet vi, kommer att bli allt fler. Utan en bättre tillväxt i dag och under de kommande åren kommer vi på 1990-talet kanske att tvingas att skära ner pensionsåtagandena och skära ned löften om omsorg och vård av de äldre. Det vill rimligen ingen vara med om.

Vi behöver också en bättre tillväxt för att klara miljöproblemen. Ny teknik är ofta mer miljövänlig än gammal teknik. Och det är med den ekonomiska tillväxten som vi ställer om vårt samhälle från äldre miljöbelastande till modernare och miljövänligare teknik.

Att acceptera lägre tillväxt är att acceptera ett samhälle som försämrar sina möjligheter att klara de viktiga framtidsutmaningarna när det gäller sådana viktiga områden som pensionsåtagandena, äldreomsorgen och miljövården. Vi skall inte ställa lägre krav på Sverige än andra länder ställer på sig själva. Jag tycker att det borde vara en självklar målsättning att se till att vår ekonomi och vår välfärd växer i minst samma takt som andra västeuropeiska länders.

Vid kommunal- och landstingsvalet skedde det i många kommuner och landsting ett maktskifte från den borgerliga till den socialistiska sidan. Det sveper de facto en röd våg över kommunal- och landstingshusen runt om i Sverige. Det gäller Stockholms stadshus tvärs över fjärden härifrån. Det gäller Bengtsfors, Härnösand, Helsingborg, Karlstad, Kristianstad, Linköping, Lund, Mölndal, Norrtälje, Nyköping, Sala, Skara, Vänersborg, Växjö och Ystad. Listan kan säkert göras längre.

Alla dessa kommuner var borgerligt styrda före valet. Och i alla dessa kommuner gjorde socialdemokraterna ett dåligt val och förlorade röster. Likväl kommer socialdemokraterna att gripa makten i alla dessa kommuner. Anledningen är inte alls att väljarna har röstat på dem som nu tar makten. Skälet är att miljöpartiet, som före valet vägrade att säga någonting om vad man i maktfrågorna skulle göra efter valet, nu så gott som undantagslöst runt om i landet utnyttjat sin vågmästarposition till att stödja det socialistiska blocket. Fakta – man behöver inte göra annat än att redovisa fakta – talar i denna fråga sitt tydliga språk: I kommuner och landsting i hela Sverige uppträder miljöpartiet i dag som ett socialistiskt stödparti.

Därmed tvingas vi också konstatera att kohandeln som politisk arbetsmetod efter valet hör till segrarna i detta val. Detta medför risker för att politiken vrids åt fel håll, för att isolationistiska strömningar får ökat

spelrum, för att pessimism inför framtiden får större inflytande och för att en ny skattehöjningsvåg kommer att skölja fram över landet under de närmaste åren. Därmed minskar våra möjligheter att klara av de viktiga framtidsuppgifter som måste stå på den politiska dagordningen under denna mandatperiod.

Låt mig nämna de sju kanske viktigaste.

För det första: Att säga ja till det europeiska samarbetet. Det går faktiskt inte att bara sitta och vänta, ty det nya gränslösa Europa skapas snabbt. Om vi bara väntar, tvekar och bromsar, kommer Sverige att hamna på efterkälken i detta stora och viktiga arbete. Vi får inte stänga dörrar på det sätt som olika talesmän för regeringen ofta gör. I stället måste vi aktivt hålla alla alternativ för framtiden öppna.

För det andra: Vi måste trygga neutraliteten, visa att vi menar allvar genom ett starkt försvar, militärt såväl som civilt.

Vi har fått redovisningar under de senaste veckorna av djupet i försvarskrisen. Vi moderater föreslog i går att man skall anordna en särskild debatt om försvarskrisen så att samtliga partier så snart som möjligt får redovisa sin åsikt här i riksdagen.

För det tredje: Vi måste sänka skatten för att klara sysselsättning, tillväxt och trygghet på 1990-talet. Nu finns, som jag sade, i stället risken att Sverige kommer att gå den motsatta vägen.

För det fjärde: Vi måste klara de nya miljöhoten ovanpå de gamla. Jag tycker att svensk miljödebatt i långa stycken verkar leva kvar i 1970-talets kärnkraftsdebatts ibland ganska förlegade föreställningar. Det riskerar att föra politiken fel. Nu är det globalt ofta andra och långt allvarligare problem som tränger sig på.

Runt om i världen diskuterar man nu hotet om klimatförändringar, som följer bl. a. av användningen av fossila bränslen. Det talar man om – såväl Gro Harlem Brundtland från sin politiska utgångspunkt som Margaret Thatcher från en helt annan politisk utgångspunkt – som det sannolikt största globala miljöhotet under resten av detta sekel.

På många områden lade riksdagens beslut i våras en bra grund för miljöpolitiken. Den skall vi självfallet arbeta vidare på och inte nu plötsligt tro att vi skall börja om med allt från början. Men på viktiga områden ligger de kanske svåraste besluten framför oss. I våras drev vi på den borgerliga sidan – mot socialdemokraternas röster! – faktiskt igenom ett beslut om att koldioxidutsläppen inte skall få öka. Det är ett ambitiöst och mycket krävande beslut. Att förverkliga och leva upp till det beslutet utan att avveckla Sverige som industri- och välfärdsnation blir kanske den allra svåraste miljöpolitiska frågan under denna mandatperiod.

För det femte: Vi måste lösa kvalitetskrisen inom den offentliga sektorn. Om det har vi talat många gånger i denna kammare, så jag skall inte tala länge om det i dag. Det handlar om att vi trots våra höga skatter har ett rättsväsende, som inte verkar klara av sina uppgifter fullt ut på grund av bristande resurser. Det handlar om att vi har ett sjukvårdssystem, där krisen på grund av den organisatoriska modell som vi har valt ter sig allt djupare för många.

För det sjätte, låt oss inte glömma bort det: Det handlar om att värna vår

öppenhet mot individer och mot intryck från andra länder och andra kulturer.

Jag tillhör inte dem som ser okritiskt på svensk flyktingpolitik. Jag tycker att det finns åtskilligt där som borde och bör kunna ändras. Det har vi moderater sagt med stor tydlighet i denna riksdag under de senaste åren. Men öppenheten mot omvärlden och allt det som denna ger oss får aldrig offras hur starka isolationismens och främlingsrådslans krafter än blir. Det handlar inte bara om humanism, om tolerans. Det handlar faktiskt också om vårt eget behov av de impulser, den mångfald och den förnyelse som individers och idéers rörelser över gränserna historiskt alltid har gett vårt Sverige och som vi kommer att behöva än mer av under kommande decennier.

För det sjunde handlar det om att vi kanske under denna mandatperiod skulle pröva förutsättningarna för att förbättra vårt demokratiska system så att möjligheterna till insyn och inflytande ökar.

Många upplever i dag politiken som tråkig och trög och tycker att oviljan att diskutera idéer och framtidsfrågor i för hög grad har fått lägga sin hand över den politiska debatten och det politiska spelet. Jag tycker att det finns anledning att diskutera en demokratisk politisk reform i tre delar: att förlänga mandatperioderna, att skapa möjlighet till separata kommunal- och landstingsval, att få också i Sverige ett system med personval. Tillsammans skulle dessa tre delar kunna förnya vårt demokratiska system och faktiskt göra politiken mera levande.

Att förlänga mandatperioderna råder det en bred enighet om. Det borde vi faktiskt kunna fatta beslut om under denna mandatperiod. Den gemensamma valdagen för riksdagsval, landstings- och kommunalval är ett elände som vi borde göra oss av med så fort som möjligt. Det medför att viktiga lokala och regionala politiska avgöranden dränks av rikspolitiken. Det ger människor mindre möjlighet att ta ställning i många viktiga frågor som ju faktiskt ligger dem allra närmast.

Skulle vi kunna ge kommunerna och landstingen egna valdagar, skulle vi ge den lokala demokratin, det lokala politiska engagemanget nytt liv.

Ett personvalssystem är också ett viktigt krav. Jag tycker att det borde vara något av en självklarhet att väljarna skall få avgöra både vilket parti som skall representera dem i riksdagen och vilken person som de vill ha som sin företrädare. Möjligheten till detta har man i praktiskt taget alla andra demokratiska länder, men i Sverige har partiväldet satts före väljarnas möjlighet till personval. Det borde vi kunna ändra på. Det finns olika modeller för hur personval kan förenas med det strikt proportionella valsysteem som vi har och som vi inte bör rubba. Vi skall inte låsa oss i förväg när det gäller modellerna, men färdriktningen borde vara denna.

Jag hoppas att vi så snart som möjligt skall kunna enas om att tillsätta en grupp, en beredning eller kommitté – kalla det vad ni vill – som skulle kunna diskutera förutsättningarna för att under denna mandatperiod göra dessa förändringar för att vitalisera vårt demokratiska politiska system. I den diskussionen måste självfallet alla få vara med.

Det här är frågor som är viktiga för oss moderater. Det är de framtidsidéer som vi skall arbeta för under denna mandatperiod: att värna det öppna

samhället och dess humanistiska människosyn, att trygga rättsstaten och stödet för dem som behöver vår gemensamma hjälp, att vidga valfriheten för familjer och individer och att öppna vårt Sverige mot det nya Europa.

Alldeles säkert kommer arbetet för dessa idéer att då och då föra oss till hård strid med den förlegade socialism som ju fortfarande lever i den socialdemokratiska politiken på så många punkter. Säkert kommer vi att få anledning att också ta debatter mot dem som ofta säger nej till utveckling och teknik och i dag också säger nej till Europa. Vi räds absolut inte de debatterna. Tvärtom ser vi fram mot dem med tillförsikt. Vi tillhör inte dem som slår igen några dörrar i onödan. Och när det gäller debatten om *våra* idéer ser vi med optimism framtiden an.

Anf. 2 BENGT WESTERBERG (fp):

Herr talman! För en månad sedan var det val i Sverige. Valet är det främsta uttrycket för vårt politiska system, demokratin. För oss är den allmänna rösträtten och åsikts- och yttrandefriheten i det närmaste självklara. Men i ett internationellt perspektiv är det fortfarande ett privilegium att få leva i en demokrati. En majoritet av jordens befolkning lever i diktaturer av skilda slag.

Diktaturer förtrycker och förnedrar människor. Det vet vi. Men ändå kan frihetens blomma tränga fram ur asfalten och skapa öppningar i de stabilaste av alla diktaturer. Det är förunderligt att det sker, och det är fantastiskt. Och det inger hopp om att det som i dag är ett privilegium inte skall förbli det för all framtid.

I dessa dagar gläds vi t.ex. med balter och chilensare som nu vågar hoppas på att deras länder åter skall demokratiseras. Hindren på vägen är många. Processen tar säkert lång tid. Riskerna för bakslag är betydande. Men det som har hänt under senare tid inger ändå framtidstro och inspiration för många av dem vars frihet länge förkvävts men vars demokratiska sinnelag och frihetslängtan levtt i deras hjärtan.

Vi gläds med de balter och chilensare som lever kvar i sina hemländer men också med deras tiotusentals landsmän som i dag finns bland oss här i Sverige och som nu från dag till dag med stor spänning följer utvecklingen i sina tidigare hemländer.

Det är ett privilegium för oss svenskar att vi får leva i en demokrati. Och det är, herr talman, en förmån att få leva i ett land som kan ge nya livschanser åt människor på flykt undan terror och förtryck på andra håll i världen. För oss som har haft turen att växa upp i ett demokratiskt och rikt samhälle är det en bjudande plikt att föra en generös flyktingpolitik.

Att en majoritet av invånarna i Sjöbo för en månad sedan sade nej till att kommunen skall ta emot flyktingar är en påminnelse om att de värden som vi sätter högt i vårt samhälle alltid är hotade. För oss i folkpartiet är utfallet av folkomröstningen i Sjöbo en uppmaning att anstränga oss ännu mer än hittills för att vinna förståelse för värdet av öppenhet och solidaritet.

Herr talman! Inför höstens val skickade Svenska naturskyddsföreningen ut en enkät till samtliga partier. Den ställde frågor om hur långt partierna var beredda att gå i olika miljöfrågor.

Socialdemokraterna gick i sina svar på många punkter längre än vad de

hade varit beredda att göra här i riksdagen så sent som i våras. Det väckte säkert hos många väljare förhoppningar om att partiet var på väg att tänka om.

Men att döma av de besked som Birgitta Dahl i förra veckan gav min partivän Lars Ernestam här i kammaren var svaren till Naturskyddsföreningen bara avsedda för valrörelsebruk. Nu ville miljöministern inte stå för dem längre. "Valet är över, Lars Ernestam!", försvarade sig miljöministern när han påminde henne om vad socialdemokraterna hade sagt i valrörelsen.

Birgitta Dahls svar var ett ovanligt tydligt uttryck för det socialdemokratiska sättet att bedriva valrörelse. För att undvika obehagliga debatter och slippa bevärliga frågor antyder man ett besked före valet som man sedan inte vill stå för när valet är över.

Så var det t.ex. med den s.k. lex Bratt. Thage G Peterson antydde före valet – då han var justitieminister – att en förnyad prövning av lagen om företagsshemligheter skulle ske. Men nu är valet över. Nu säger Laila Freivalds att lagen efter vissa justeringar kommer att drivas igenom.

Så var det med budgetpolitiken. I valrörelsen, eller rättare sagt fr.o.m. den 18 augusti, förklarade Ingvar Carlsson att det tack vare den ekonomiska tillväxten fanns utrymme för alla reformer som var aktuella. Några besparingar var det inte tal om. Men nu är valet över. Nu säger Ingvar Carlsson i regeringsförklaringen att det kommer att bli aktuellt att finansiera reformer genom "omprövningar av utgiftsprogram".

Så var det med den ekonomiska politiken. I valrörelsen förklarade finansministern att det inte skulle bli aktuellt med någon åtstramning under de närmaste 1,5 åren. Men nu är valet över. Nu får vi se om löftet håller ens i en och en halv månad. Inflationen är på väg upp – också det tvärtemot vad statsministern sade i valrörelsen – och både riksbankschefen och konjunkturinstitutet har nyligen efterlyst en åtstramning.

Och så var det med Carl Lidboms ordförandeskap i SÄPO-kommittén. Efter hans nonchalanta uttalanden och respektlöshet för lag och rätt i samband med Ebbe Carlsson–Anna-Greta Leijon-affären meddelade Ingvar Carlsson att kommitténs fortsatta arbete och ledning skulle diskuteras med partiledarna efter valet. Många fick – och det var förstås avsikten – intrycket att statsministern var angelägen om att arbetet skulle bedrivas i politisk enighet. Men nu är valet över. Nu har Ingvar Carlsson beslutat sig för att låta Lidbom fortsätta ensam.

Ja, valet är över nu, Ingvar Carlsson – så långt är vi helt överens. Men till skillnad från socialdemokraterna anser vi i folkpartiet att man även efter valet skall stå för det man säger före valet. Visst kan alla i stridens hetta begå misstag. Men det är inte några misstag av det slaget som det är fråga om här, utan ett utstuderat mönster. När vi nu har en månads facit av fortsatt socialdemokratiskt regeringsinnehav kan det finnas skäl att påminna om det – och vi kommer att få anledning att återkomma många gånger!

Herr talman! Jag har liksom Carl Bildt med tillfredsställelse noterat att regeringen nu, enligt vad som sägs i regeringsförklaringen, går med på att införa en miljöavgift på koldioxid. Koldioxidutsläppen är ett av de största miljöhoten på jorden. Vi kan naturligtvis inte undanröja det bara genom åtgärder i Sverige, men vi kan dra vårt strå till stacken.

I slutdokumentet från Torontokonferensen i juni i år om "Förändringar i atmosfären" framhålls att de data som nu finns om klimatförändringarna på jorden är mer negativa än de tidigare mest pessimistiska förutsägelserna. Jag citerar: "De klimatiska katastrofer som hotar jorden kan --- endast jämföras med ett världsomfattande kärnvapenkrig." Koldioxidutsläppen och den växthuseffekt som de kan leda till spelar en central roll.

Mot denna bakgrund framstår det mål som riksdagen i våras beslutade om och som också Carl Bildt berörde - att de totala koldioxidutsläppen inte får öka - som än mer angeläget.

Detta mål, i förening med de tidigare fastställda målen att kärnkraften skall vara avvecklad senast år 2010 och att vattenkraften inte skall byggas ut ytterligare, begränsar våra handlingsalternativ när det gäller energiförsörjningen. I stort sett handlar det nu - förutom om bättre hushållning - om vindkraft och bioenergi, dvs. energi som kan utvinnas t.ex. ur ved.

För att stimulera hushållningen behövs enligt vår mening en aktiv statlig prispolitik på energiområdet. Successivt höjda priser på energi är det effektivaste sättet att driva fram ny och mer energisnål teknik. Det är beklagligt att socialdemokraterna, som annars älskar att ta marknadskrafterna i örat, på just denna punkt vill överlåta utvecklingen helt åt dessa krafter.

Potentialen när det gäller att producera energi med vind och biobränslen är betydande. Däremot är ingen av dessa energikällor färdig för en snabb utbyggnad under de allra närmaste åren. Därför behövs tid för forskning och utveckling. Det är angeläget att de insatserna kraftigt ökar under åren framöver.

Men, herr talman, om vi genomför en alltför snabb avveckling av kärnkraften kommer inte tiden att räcka till för utvecklingen av vindkraft och biobränslen. Då blir vi i stället hänvisade till fossila bränslen, alltså olja, kol och gas.

Vid en mycket snabb avveckling, t.ex. på tre år, som miljöpartiet har föreslagit, skulle det leda till kraftigt ökade utsläpp av bl.a. svavel och koldioxid. Det är från miljösynpunkt helt oacceptabelt.

Men även den tidigareläggning av kärnkraftsavvecklingen som socialdemokraterna i våras drev igenom i riksdagen kommer att framtvinga en storskalig satsning på fossila bränslen. Också om svavelutsläppen i det tidsperspektivet kan klaras kommer den att leda till ökade utsläpp av koldioxid. Inte heller den linjen är ur miljösynpunkt acceptabel.

För en i ordets rätta mening miljöengagerad riksdag vore det en angelägen uppgift att se till att den socialdemokratiska minoritetsregeringen inte medverkar till en ökad användning av fossila bränslen. Men i själva verket är flera av de partier som säger sig vara eller vilja bli goda miljöpartier beredda att driva oss in i ett ökat beroende av sådana bränslen med de negativa miljökonsekvenser det kommer att få. I den här frågan känner vi i folkpartiet oss ensamma i det gröna.

Jag vill fråga Ingvar Carlsson: Hur kommer regeringen att agera för att målet om kärnkraftsavveckling till år 2010 skall nås utan att koldioxidutsläppen från svenska kraftverk samtidigt ökar?

Herr talman! Att klara målen för energipolitiken är en av de stora politiska utmaningarna under de närmaste årtiondena. En annan är hur vi skall kunna

möta de problem som sannolikt väntar på svensk arbetsmarknad under samma period. En viktig orsak till dem är det som kommit att kallas "ålderschocken", dvs. att andelen personer i yrkesverksam ålder kommer att minska och andelen i icke yrkesverksam ålder följaktligen att öka. Problemet kommer att bli särskilt allvarligt efter sekelskiftet, men redan nu har vi fått en försmak av hur det kommer att bli på många håll.

Debatten om arbetet har länge gällt frågan hur alla skall kunna få en rimlig andel av det betalda arbetet. Utgångspunkten har med andra ord varit att det finns gott om arbetsvilliga personer men ont om arbetstillfällen. I det syftet har man t.ex. diskuterat arbetstidsförkortning.

Problemet framöver kommer med all sannolikhet att mer vara hur vi skall kunna få tag på människor som vill och kan utföra viktiga arbetsuppgifter.

Hur mycket tid varje människa skall använda för betalt arbete måste naturligtvis var och en själv avgöra. Men vilken avvägning den enskilde gör är viktigt inte bara för henne själv.

När man använder tid för sig själv och sina närmaste koncentreras glädjen och nyttan av den tiden till denna krets.

När man i stället utför betalt arbete ger det en utkomst som förhoppningsvis kan göra livet vid sidan av arbetet lättare att leva. Men det innebär också att man delar med sig till människor utanför den närmaste kretsen. Först och främst får dessa naturligtvis glädje av själva arbetsinsatsen. Det gäller oavsett om man arbetar inom vård, omsorg och utbildning eller inom industri och handel. Dessutom går en ansenlig del av inkomsten till skatt och därmed till att finansiera gemensamma angelägenheter.

Även om fördelningen av tiden mellan betalt arbete och andra aktiviteter avgörs och måste avgöras av den enskilde påverkar vi genom politiska beslut den avvägningen. Det sker t.ex. genom arbetstidslagstiftning och skatter.

Det finns de som vill ändra lagstiftningen så att människor stimuleras att använda mer tid åt egna aktiviteter och mindre åt betalt arbete. En del vill med lag tvinga alla till sex timmars arbetsdag. Andra vill utforma skatten så att heltids- och merarbete missgynnas och deltidarbete gynnas.

Jag ifrågasätter självfallet inte att alla behöver tid för familjen och för rekreation eller att många gör väsentliga insatser för andra människor genom obetalt arbete. Men det hindrar inte att om fler och fler väljer att minska sitt betalda arbete så rycks en del av grunden för välfärdsstaten undan.

Välfärdsstaten bygger till stor del på att människor har intresse av betalt arbete och att de är beredda att avstå en del av betalningen till skatt för att finansiera offentliga tjänster och transfereringar.

Visserligen kan säkert somliga ersätta den trygghet välfärdsstaten erbjuder med privata arrangemang, t.ex. försäkringar, och andra kan dra nytta av välgörenhet. Men en övergång till ett sådant system skulle enligt min uppfattning hota välfärden för många människor, särskilt för dem som i dag är mest beroende av det allmännas stöd.

Jag menar därför, herr talman, att det är angeläget att vi snarare försöker stimulera än hämma betalt arbete. Vi kommer att behöva alla arbetsinsatser som människor är villiga att göra under årtiondena framöver. Vi har i Sverige nått en genomsnittlig standard och inkomstnivå där många har råd att dra ned på sitt betalda arbete. Desto mer angeläget är det att vi på olika sätt försöker uppmuntra det.

Skattesystemet måste t.ex. utformas så att det mer än i dag stimulerar till arbete men också till sparande, studier och risktagande. Det är viktigt att komma ihåg att den som frivilligt avstår från extra arbete, därför att hon anser att det inte lönar sig, personligen förlorar ganska litet på det. Förlorarna är i stället *dels* de som inte får den service de behöver, *dels* vi alla genom att skatteintäkterna minskar. Inte minst av det skälet är det viktigt att se till att arbete lönar sig bättre.

Sänkta marginalskatter är viktigt om vi vill öka arbetsutbudet, men det finns en lång rad andra åtgärder som är tänkbara. Låt mig bara nämna några.

En åtgärd som kan vidtas mycket snabbt är att låta asylsökande arbeta under väntetiden. Regeringens motstånd på den punkten är obegripligt.

Förtidspensioneringarna har ökat kraftigt under senare år. Delvis kan det ses som ett uttryck för att regeringen är på väg att överge den traditionella arbetslinjen. Det är angeläget att öka ansträngningarna att ge dem som i dag förtidspensioneras nya chanser i arbetslivet.

Många av dagens pensionärer har långt ifrån givit allt vad de har att ge i arbetslivet. Det är alltför få som utnyttjar möjligheten att skjuta upp pensioneringen till efter 65 år – bara någon procent av alla som når den åldern. Även de som skulle vilja möter säkert på ett psykologiskt motstånd, men ibland kan också avtal eller andra omständigheter helt enkelt tvinga dem att gå. Det är önskvärt att den pensionsålder som på papperet är flexibel blir det också i praktiken.

Även bland dem som valt att gå i pension finns det många som skulle vara beredda att göra en arbetsinsats, men de avstår ofta på grund av de orimliga margineffekter som de i dag möter. Ett sätt att uppmuntra deras arbetsvilja vore att införa ett förvärvsavdrag för pensionärer, dvs. en möjlighet för dem som vill att tjäna en liten summa pengar utan att den räknas in i den skattepliktiga inkomsten.

Det skulle naturligtvis ha sitt intresse att på alla områden få Ingvar Carlssons synpunkter på hur man skall möta framtidens arbetsmarknadsproblem. Men låt mig för dagen nöja mig med en fråga som jag ställer också mot bakgrund av ett uttalande som finansministern gjorde i Ekot i morse och tydligen också i ett tal i går: Är regeringen beredd att medverka till att pensionärer skall kunna tjäna en slant utan att behöva betala skatt på den?

Ekonomiska lockbeten är viktiga för att öka arbetsutbudet, men det räcker inte med bara sådana. Det är också, herr talman, nödvändigt att erbjuda en god arbetsmiljö och stimulerande arbetsuppgifter. Inte minst inom vård och omsorg behövs det också för att klara konkurrensen om arbetskraften.

Valet är visserligen över, men Ingvar Carlsson kanske ändå erinrar sig en socialdemokratisk valaffisch med texten: "Hundratusentals människor slits ut i förtid. Nu får det vara nog!"

De som fått nog var inga privatanställda med storkapitalet som arbetsgivare. Nej, det var personer anställda i det gamla hederliga offentliga sjukvårdsmonopolet. Så sammanfattade alltså de läget inom svensk sjukvård efter ett halvsekels socialdemokratiskt regeringsinnehav: "Nu får det vara nog!"

Det är lätt att hålla med dem. Nu får det vara nog. Nu krävs det förändringar.

Det här är naturligtvis ingen ny insikt. Ändå går det trögt att förändra arbetsförhållandena inom vård, omsorg och utbildning. Jag kan inte komma ifrån känslan att det viktigaste skälet är att dessa yrkesområden på alla nivåer utom de beslutande domineras av kvinnor. Alltför många politiker vågar inte i praktiken lita på kvinnorna.

Vad det handlar om, herr talman, är att uppvärdera traditionellt kvinnliga arbeten.

De anställda inom de här områdena måste få större ansvar för och större inflytande över verksamheten.

Större resurser måste satsas på fortbildning och vidareutbildning.

Professionalismen måste erkännas också inom omvårdnads- och omsorgsyrkena. Det mest extrema uttrycket för bristen på ett sådant erkännande är miljöpartiets förslag att dessa arbetsuppgifter skall kunna tas över av några "värnpliktiga" eller tjänstepliktiga amatörer. Nej, sjuka och handikappade om några behöver få hjälp av kunnig och erfaren personal.

Forskningsinsatserna måste öka inom t.ex. omvårdnadsområdet. Vi har från folkpartiets sida därför föreslagit inrättande av fler professurer i denna disciplin.

Förskollärare, sjuksköterskor och andra måste få möjlighet att göra karriär. Deras kompetens och erfarenhet behövs på chefsposter och i administrationen och planeringen av verksamheten.

Och, inte minst, förskollärare, sjuksköterskor, sjukgymnaster, lärare och andra måste få rätt att starta eget. Det måste bli stopp för det kvinnliga näringsförbud som hindrar att idéer om en bättre barnomsorg, omvårdnad och utbildning förverkligas. På det sättet skulle också hundratusentals kvinnor kunna få fler arbetsgivare att välja mellan, vilket skulle ge dem en starkare position, inte minst när det gäller att förbättra arbetsvillkoren.

Herr talman! Jag noterade att Ingvar Carlsson häromveckan på kommunaltjänstemännens kongress slog ett slag för välfärdsstaten och tryggheten. Statsministern citerade Tage Erlander, som sagt att "känslan av trygghet utgör ett frihetsvärde av enorm betydelse för den enskilda människan".

Som Ingvar Carlsson framhöll i talet kan de flesta i Sverige instämma i det uttalandet. Tryggheten är en förutsättning för frihet. Därför är välfärdsstaten ett viktigt inslag också i vår liberala vision om ett gott samhälle. Bara ett samhälle som tar hand om de svaga och som ställer upp i krislägen erbjuder en verklig frihet.

Och visst ger den svenska välfärdsstaten på många sätt en betydande trygghet. Men jag menar att Ingvar Carlsson ändå gick för långt när han inför kommunaltjänstemännen slog fast att vi i Sverige i dag inte "behöver--- känna rädsla och oro inför förändringar, inför att bli gamla och sjuka eller för att våra barn inte skall få en god omsorg och utbildning".

Antingen är Ingvar Carlsson pinsamt omedveten om hur verkligheten ser ut i Sverige, eller så försöker han förespegla en trygghet som han vet inte finns.

För handen på hjärtat, Ingvar Carlsson: Nog måste man i Sverige i dag känna oro för om ens barn skall få god barnomsorg?

53 000 barn står utan dagisplats i dag. Deras föräldrar känner inte den trygghet som Ingvar Carlsson talar om. Många av dem är hänvisade till

provisoriska lösningar. Många tvingas lämna sina barn till en omsorg som är långt ifrån så "god" som de skulle önska.

Samtidigt ekar allt tommare regeringens löfte att alla som vill, såsom riksdagen har beslutat, verkligen skall få dagisplats 1991. I sin anslagsframställning från i höstas konstaterar socialstyrelsen att det skulle behövas ett årligt tillskott av barnomsorg på ca 30 000 platser. För närvarande är utbyggnadstakten omkring 20 000 platser. Socialstyrelsen betecknar målet att nå full behovstäckning till 1991 som "orealistiskt".

Ett problem inom barnomsorgen är att många förskollärare flyr yrket. Ett av skälen är avsaknaden av alternativ till den kommunala barnomsorgen. Om målet att alla som vill skall kunna få barnomsorg skall vara uppfyllt till 1991 är det viktigt att alla goda krafter tas till vara, och då måste också enskilda initiativ och alternativ uppmuntras. Den lag som i praktiken stoppar sådana alternativ, den s.k. lex Pysslingen, bör omedelbart avskaffas.

I samband med behandlingen hösten 1985 av propositionen om en förskola för alla uttalade regeringen att det senare kunde bli aktuellt med en lag som ålade kommunerna att ge dem plats som ville ha. Det finns nu skäl, menar vi, att på allvar överväga att genomföra denna lag. Det skulle sätta press på kommunerna att bygga ut barnomsorgen. Om samtidigt lex Pysslingen försvinner får kommunerna möjligheter att också utnyttja enskilda alternativ för att leva upp till lagen. Då skulle vi inom några år kunna få den trygghet som Ingvar Carlsson talar om men som i dag inte finns.

Handen på hjärtat, Ingvar Carlsson: Nog måste man i Sverige i dag känna rädsla och oro för att bli gammal och sjuk?

Jag skulle vilja rekommendera Ingvar Carlsson att läsa t.ex. Maj Fants bok *Att bli mamma till sin mamma*. Jag vet att man har beställt ett exemplar på statsrådsberedningen. Den är en skildring av hur hennes mor drabbas av demens och ett mycket tydligt bevis för att den som är gammal och sjuk och hans eller hennes anhöriga inte i dag erbjuds den trygghet som de borde ha rätt till.

Ungefär 100 000 människor i Sverige lider av demens. Det är en hjärnsjukdom som gör att man successivt tappar minnet, orienteringsförmågan och en rad andra funktioner.

Man glömmer bort hur man knyter skorna eller breder en smörgås. Man hittar inte hem, och man vet inte vilken dag det är. Man blir retlig, deprimerad och misstänksam.

Demens kan vi ännu inte bota. Den är en grym sjukdom för den som får den, men också för de anhöriga som hårt drabbas när en älskad anförvant långsamt försvinner samtidigt som hon finns kvar.

Men även om det inte finns bot finns det lindring. Genom dagvård, avlastningsplatser och en plats i gruppboende när sjukdomen förvärras kan de sjuka erbjudas vård på ett värdigt sätt och de anhöriga få trygghet. Men av de ca 50 000 dementa som inte klarar sig själva i dag är det inte mer än ca 500, en enda procent, som har tillgång till gruppboende. Resten finns på ålderdomshem eller långvårdsavdelningar där de inte alls hör hemma eller bor kvar i hemmet under ovärdiga förhållanden.

Maj Fant skriver:

”Jag blir rasande när jag tänker på att min mor, och kanske 100 000-tals andra gamla, som varit med om att bygga upp det välfärdssamhälle vi har, ska tvingas sluta sina dagar i ensamhet, isolering, förvirring och förödmjukelse. En generation som hyllat arbetsamhet, plikttröhet, ärlighet och hederlighet, som har slitit hårt och levt strävsamma liv, ofta i fattigdom och knapphet. En generation som upplevt världskrig, som vet vad ransonering och hushållande är, som har sparats och planerat för barnen, för sin ålderdom, för sin begravning.

Den generationen sviker samhället i dag, och vi medelålders barn med gamla föräldrar står där med skammen och skuld känslorna över att våra gamla föräldrar får sluta sina liv utan värdighet, utan mänsklig gemenskap och värme.”

Så långt Maj Fant – jag håller med henne till etthundra procent.

De förhållanden som råder i dag ger, Ingvar Carlsson, ingen trygghet att skyta med. De innebär i stället en ofärd att uppröras över och göra någonting åt. Men när folkpartiet har föreslagit statliga insatser både för att få i gång utbyggnad av gruppboende, men också för att kunna ge gamla och sjuka som lever på institution rätt till ett eget rum och för att kunna kapa operations- och behandlingsköer på våra sjukhus, då har ni socialdemokrater här i kammaren sagt nej.

Och handen på hjärtat, Ingvar Carlsson: Nog måste handikappade i Sverige i dag känna oro för om de skall få det stöd de behöver.

Det är inte utan orsak som regeringen nyligen har beslutat tillkalla en ny handikapputredning för att se över stödet till personer med funktionshinder av olika slag. Handikappområdet har varit försummat under de gångna åren. Därför är det bra att den här utredningen kommer i gång.

Däremot blev jag minst sagt upprörd – och jag är övertygad om att det är en känsla som delas av hela handikapprörelsen – när Bengt Lindqvist häromdagen i en debatt här i kammaren bekräftade att utredningen har till uppgift inte bara att föreslå behövliga förbättringar för handikappade utan att den också måste föreslå lika stora eller större besparingar på handikappområdet.

Jag har stor förståelse för regeringens allmänna ambition att se till att utredningar håller igen på expansionslusten. Men man måste ändå göra skillnad på utredning och utredning. Förbättringar för handikappade måste ges högsta prioritet också i konkurrens med andra angelägna utgifter. Regeringens nolldirektiv är så mycket mer upprörande som det nu från regeringshåll högtidligen har deklarerats att det finns utrymme för reformer i miljardklassen.

Jag måste fråga Ingvar Carlsson: Kan statsministern ge ett enda exempel på någon nedskärning på handikappområdet som han tycker att utredningen skall överväga? Bara ett enda exempel! Om inte statsministern är beredd att ge sådana exempel måste den enda rimliga slutsatsen bli att direktiven skall ändras!

Herr talman! Visst skall vi vara stolta över den svenska välfärden. Men vi skall också våga se att den fortfarande rymmer mycken ofärd.

Medan socialdemokraterna hellre vädjar till stora och röststarka intressegrupper arbetar vi i folkpartiet för att ge trygghet åt dem som lever i det

glömda Sverige. Det arbetet kommer vi oförtrutet att fortsätta under de kommande åren.

Prot. 1988/89:11
19 oktober 1988

Allmänpolitisk debatt

Anf. 3 OLOF JOHANSSON (c):

Herr talman! Världen är grym mot många människor, allra grymmast är våldet mot de minsta, mot barnen. TV-filmen om sexuellt utnyttjande av barn som visades i går kväll gav ett övertydligt exempel på just detta, vilket jag tror grep alla. Ingen kan förbli oberörd. Det lär oss något om hur utsatta barn är, hur stort deras behov är av omsorg, omvårdnad och kärlek. Annars får de aldrig chansen att bli hela människor som vuxna. Risken är naturligtvis störst för barn i utsatta situationer, t.ex. flyktbarn, svältande barn, krigsskådeplatsernas barn. Men det bör lära även oss här i vårt relativt trygga Sverige något om barns utsatthet. Eftersom våra möjligheter är så mycket större måste också vårt ansvar mätas därefter, inte minst i vår politik för internationell solidaritet med dem som tvingas lämna sina hemländer för att komma hit och för dem som blir kvar i förtrycket.

Herr talman! Miljö- och fördelningsfrågorna blev dominerande inslag i årets valrörelse. Väljarna ville ha det så. Verkligheten gav tyngd åt denna vilja. I centerpartiet delade vi i hög grad denna prioritering. Däremot saknade vi debatten om samhällets framtidsutveckling – kraven på utbildning i det framväxande kunskapssamhället, den tekniska utvecklingens möjligheter inom miljömässigt och socialt acceptabla ramar samt den struktur och det näringsliv som bäst främjar ett resursbevarande samhälle – enligt centerpartiets uppfattning det decentraliserade samhället.

Vallet blev en framgång för partier med en tydlig miljö- och fördelningspolitisk profil. Genom miljöpartiets framgång och inträde i riksdagen blev regeringsinnehavet än fastare förankrat hos socialdemokratien. Här i riksdagen krävdes ingen aktiv insats för att det skulle bli så. Det är bara ett sannolikt utfall när övriga röster fördelas på fler partier.

Efter detta konstaterande vill jag hälsa vännerna inom miljöpartiet välkomna till riksdagen. Ni har bidragit till att föra fram miljöfrågorna i debatten. Vi välkomnar denna nygamla debatt kring miljöfrågorna. Det är snart 30 år sedan en talför representant i riksdagen litet nedlåtande försökte avfärda miljöfrågorna som politisk företeelse med ordet "omnibusspolitik". Det var uttryck för den tidens bristande förståelse för behovet av helhetssyn, allt skulle indelas i sektorer, var sak för sig, ordning och reda. Det är nog förklaringen också till finansministerns något undanskymda roll i årets valrörelse.

Det är svårt på en del håll att se ekologi och ekonomi som olika sidor av samma sak, att inse att god miljö är ett viktigt mål också i den ekonomiska politiken, att *god miljö är en förutsättning för uthållig tillväxt* – inte ett hinder. Vi välkomnar miljöpartiet i detta långsiktiga pedagogiska arbete. Vi kommer med stort intresse att följa era insatser. Som vi kunnat se och höra senaste veckan har era motsvarigheter här i regionen, vilket redan nämnts av Carl Bildt, och på en rad andra håll i landet tänkt göra jobbet genom att krama om socialdemokraterna. Eller är det tvärtom kanske? Det skall i varje fall bli intressant att se resultatet. Det är nämligen det som räknas.

En liten sidokommentar kan jag inte låta bli att göra till de nyligen timade

utskottsförhandlingarna. Där stod miljöpartiet och viftade med hotet att bilda valkartell tillsammans med socialdemokraterna och vpk för att komma in i utskotten på centerpartiets bekostnad. Vi skulle alltså ha fått en utskottsrepresentant var, trots att centern har mer än dubbelt så många ledamöter som miljöpartiet här i riksdagen. En något underlig form av rättvisa och representativitet kan man tycka. Dessutom riktades hotet mot ett parti som omedelbart var berett ställa upp med sin andel av utskottsplatserna. Var ni så rädda att snubbla på dörrmattan till utskottslokalerna att ni inte hade kurage att ta avstånd från en så uppenbar orättvisa? Hur som helst, centerns riksdagsgrupp uppfattade det inte som en vänlig handling, men väl som bristande omdöme. Detta sagt i all vänlighet.

Valresultatet visade med eftertryck att väljarna väljer efter partier och inte efter s.k. block. De som talar sig varma för blockpolitik vill väl egentligen ha ett tvåpartisystem. Det är min övertygelse att ett sådant maktpolitiskt synsätt skulle öka – inte minska – antalet s.k. soffliggare här i landet. Dessutom undertrycker det en idédebatt som alla säger sig vilja ha.

Ett flerpartisystem hindrar naturligtvis inte gemensamma positioner för partier där det finns särskild anledning att markera idémässig samstämmighet. Så har centern, folkpartiet och moderaterna inför årets val markerat gränslinjen mellan socialism och icke-socialism – låt vara att socialismen är på utdöende, men det föreligger en viktig idémässig skiljelinje i politiken – när det har gällt förslagen om löntagarfondernas avveckling, vårdnadsbidrag för småbarnsföräldrar och försäljning av vissa statliga företag. Dessa idémässiga skiljelinjer ligger naturligtvis fast även efter ett val, oavsett valutgång. Förslagets utformning kan självfallet behöva ses över när verklighetens förutsättningar ändras.

Väljarna röstar på partiernas program, men de har också rättmätiga krav på att regeringsalternativ skall redovisas med utgångspunkt i den politiska verkligheten. Som bekant låter sig valresultat inte alltid förutses. Årets val är ett tydligt exempel på just detta. Det är ett skäl för att regeringsalternativ formuleras som ett mål. Det är bara att konstatera att årets val var ett misslyckande för det icke-socialistiska regeringsalternativet. Både miljöpartiets framgång och kds misslyckande att nå över procentspärrens har bidragit till detta.

Därmed har inte väljarna uttalat sig för en mer socialistisk politik, dels beroende på socialdemokraternas tillbakagång, dels beroende på att socialdemokraterna inte begärt mandat för en mer socialistisk politik. Socialismen var ju som nämndes tidigare, inte särskilt framträdande i valrörelsen – i varje fall inte som etikett. Till det nya i bilden hör också Lars Werners markering av ett s.k. grönt block i riksdagen. Centern tar avstånd från blockpolitik, oavsett färgskala. Men det är naturligtvis en intressant markering som kan tolkas som ett försök till frigörelse i någon form för vpk:s del från storebror socialdemokraterna.

Men det finns anledning att klart markera att *väljarna vill att mer skall bestämmas här i riksdagen*. Det är valresultatet kort sammanfattat från parlamentarisk synpunkt. Det är centerpartiets avsikt att lyssna till denna väljarsignal även i frågor där vi inte traditionellt eftersträvar breda politiska lösningar, vilket vi ju gör t.ex. i utrikes- och säkerhetspolitiken. Om samtliga

oppositionspartier följer den huvudregeln så kommer riksdagen att få det ökade inflytande som väljarna de facto gett parlamentet. Regeringen får ett i motsvarande mån minskat inflytande.

En annan slutsats av valet är att väljarna bryr sig allt mindre om det som har kallats för det kommunala sambandet. Förr eller senare måste detta leda till att en slutsats dras: längre valperioder, skiljande av rikspolitiska val från de lokala och regionala.

Den kraftiga expansionen i storstäderna under 60-talet bäddade för sociala, miljömässiga och ekonomiska svårigheter i människornas vardag. Vi som bor i Stockholm har upplevt vad detta vill säga. Den krisen drabbade också övriga landet men i annan tappning: ungdomar som flyttade, utarmning, ökad social otrygghet.

I dag håller socialdemokraterna på att ställa människorna i våra storstäder inför en ny kris. Jag är allvarligt oroad över de tecken som vi kan se i dagens verklighet i våra koncentrationsområden. Jag tänker på miljön, men ännu mer på den sociala grundtryggheten. Många är de vårdavdelningar som nu står stängda i Stockholmsregionen på grund av personalbrist. Service och omsorg om våra äldre haltar beroende på att kommuner och landsting inte klarar att rekrytera personal. Många är de föräldrar som kastas mellan arbetet och förskolan till följd av brist på förskolepersonal. Bristen på poliser gör att människor inte tilltror polisen om att kunna klara upp begångna brott. Det här är storstädernas vardag. Grundtryggheten hotas.

Personalen som dagligen brottas med de problem som ökade vakanser, växande köer och krympande resurser åstadkommer tröttnar alltmer. Inom vårdsektorn är personalomsättningen i Stockholm tre gånger så hög som i Blekinge, antalet vakanser gör att allt fler vårdavdelningar måste stängas. Detta sker samtidigt som antalet sökande per plats i vårdutbildningen är lägre i Stockholms län än i andra län. Att det fanns 423 vakanta tjänster inom polisen den 1 september i år i den här regionen ger en annan bild av verkligheten. Här väljer allt fler att ta anställning i privata vaktbolag framför polisarbete. Den situationen kräver åtgärder nu.

Inför den avtalsrörelse som stundar är det nödvändigt att också regeringen inser vad som håller på att hända. Eldar man på tillväxtbrasan i storstäderna med ökad löneglidning inom den privata sektorn, sänkta marginalskatter för dem med högre inkomster samtidigt som man drar åt tumskruvarna för exempelvis lärare och poliser, deltidsarbetande – ofta kvinnor som bekant – med inkomster under 70 000 kr. om året, då slår man undan benen för tryggheten i våra koncentrationsområden. Vår gemensamma sektor har fel och brister. Vi har, som jag tror Bengt Westerberg nämnde, en kvalitetskris inom den offentliga sektorn. Men detta leder inte oss till slutsatsen att staten som arbetsgivare skall lägga krokben för verksamheten.

Den avtalsrörelse som vi har bakom oss visar att kassabegränsningar, s.k. cash-limits, av den modell Kjell-Olof Feldt valde inte är möjliga att använda. De leder ofelbart till att verksamhet som riksdagen beslutat om undergrävs. Det är helt nödvändigt att ge möjlighet för prioritering – inte bara sätta lönetak – inom den statliga verksamheten. Det är därför som vi från centerns sida krävt att en eventuell kassabegränsning måste omfatta *hela* anslaget till en myndighet. Den måste dessutom kopplas till decentraliserade förhand-

lingar utifrån strikta regler för verksamhetens miniminivå. Det är inte acceptabelt att politiska beslut skall kunna urholkas av parterna vid förhandlingsbordet. Eller är det rimligt att 1 % ålagd besparing i gymnasieskolan drabbar de svagaste eleverna, eftersom de fasta resurserna redan är låsta, eller att 1 % minskning på komvux innebär 40 000 färre studietimmar, främst för lågutbildade? Det är inte heller acceptabelt att statens personalrekrytering motverkas av ett system, som inte möjliggör anpassning till marknaden för motsvarande arbetsuppgifter på annat håll. Människovärdande yrken måste helt enkelt värderas högre.

De uttalanden som gjorts efter valet tyder på att regeringen ännu inte bestämt sig för *hur* ett system med cash-limits skall se ut. Jag och centern utgår ifrån att regeringen nu lärt sig läxan och är beredd att se de mycket tydliga problem som finns när det gäller personalförsörjning och möjlighet till efterlevnad av politiska beslut inom den gemensamma sektorn.

En oacceptabelt snabb kostnadsutveckling är fortfarande Sveriges största ekonomiska problem. "Tredje vägens ekonomiska politik" har koncentrerat resurserna och skapat nya klyftor. En del har fått kompensation, andra inte osv. I koncentrationens spår följer inflationen. En allvarlig konsekvens av "överhettning" i den svenska ekonomin är att inflationstakten nu åter pressats upp betydligt över OECD-genomsnittet, heter det i konjunkturinstitutets höstrapport. Men detta är främst en regional företeelse, en koncentrationseffekt. Våldsamma kostnadsstegringar på byggområdet, brist på arbetskraft, fortsatt snabb upplåning i hushållen. Allt detta är mest påtagligt i koncentrationsområdena. Vem vinner mest på detta till sist? Ja, inte är det de svagaste grupperna i samhället! Regeringen har inte lyckats att hålla tillbaka kostnadsutvecklingen.

De senaste fem åren har visat hur utfallet för kostnadsutvecklingen blivit högre än de i finansplanerna uppsatta målen.

En reformering av skattesystemet måste ha som främsta syfte att komma åt den snabba kostnadsutvecklingen. Därför är det glädjande att diskussionen börjat närma sig längre avtalsperioder. Det skulle ge en möjlighet till samordning med en skattereform. Men om en skattereform skall ge denna effekt måste den också medverka till att dämpa de fördelningspolitiska spänningarna. Därför är viktiga förutsättningar att differentierad mervärdesskatt med sänkt skatt på maten och kommunal skatteutjämning kombineras med en marginalskattesänkning som når alla. Det förutsätter höjt grundavdrag eller skattereduktion eller bådadera, som centern har föreslagit. Vid en finansiering är skatten på miljöstörande energi som uran, olja och kol det bästa alternativet, både för ekonomins och för ekologins skull!

Den småföretagsverksamhet som bedrivs som enskild firma beskattas hos ägaren liksom fallet för övrigt är för handelsbolagen. Kombinationen av hög inkomstskatt, egenavgifter och förmögenhetsskatt även på s.k. arbetande kapital medför en kraftig broms på nyföretagandet. Egenföretagarna är i dag liksom pensionärerna undantagna från rätten till schablonavdrag i deklARATIONEN. Från många håll har under senare tid konstaterats att småföretagen är diskriminerade i företagsbeskattningen. Detta är en av de frågor som företagsskatteutredningen har att se över.

Nu efter valet kommer det en del signaler – jag vet inte hur allvarligt jag

skall uppfatta dem – nu senast från företagsskatteutredningens kansli. Det antyds att egenföretagen skulle få bära nackdelen av minskade avsättningsmöjligheter, som företagsskatteutredningen allmänt är inne på, utan att få fördelen av sänkt skattesats.

Det borde vara en självklarhet att undanröja dagens diskriminering av egenföretagare och småföretag inom ramen för nuvarande skatte- och avgiftssystem. Centern har föreslagit, att sjukförsäkringsavgiften skall sänkas med fem procentenheter på en lönesumma upp till 500 000 kr. Det innebär 25 000 kr. i minskade avgifter som omfördelas inom systemet. Därmed gynnas småföretagen och avgiftsuttaget anpassas bättre efter företagens kostnadsläge på grund av olika sjukfrånvaro i företag i olika storleksgrupper. På motsvarande sätt föreslår centern att 10 000 kr. i avgifter tas bort för egenföretagarna och omfördelas inom avgiftsuttaget.

Under höstriksdagen är det meningen att beslutet om att avskaffa det s.k. friåret i sjukvården för pensionärer skall fullföljas. Regeringsförslaget har redan kommit.

I en av socialdemokratins broschyrer från valet kan man läsa: "För socialdemokratien är det viktigt att alla äldre människor skall kunna få en trygg och fin ålderdom. Inte bara de som har råd att betala för sig på privata vårdhem."

Därefter heter det trösterikt att "pensionärerna blir allt yngre, inte till åren men i kroppen och i anden".

Det är riktigt, de flesta är friska, aktiva, engagerade. Men en del är det inte! Och det är just den gruppen som man sätter åt genom att avskaffa friåret i sjukvården. Det är obegripligt att dessa sjuka äldre skall drabbas särskilt, känna oro över om de kan behålla sin bostad efter sin sjukhusvistelse, över vart de skall ta vägen om de blir friska. Vi tycker att förslaget att avskaffa friåret är orättfärdigt. Centerpartiet kommer att rösta mot avskaffandet av friåret. Vi tycker inte att äldre, som dessutom blir sjuka, tillhör de starka grupperna i vårt samhälle.

En annan och helt annorlunda eftervalsfråga är försvarspolitik. ÖB har talat i klartext om ihålligheten i det senaste försvarsbeslutet. En utredning som aldrig har fått chansen skall försöka reda ut en del av problemen före jul. Det är inte möjligt. Den kan på sin höjd sortera ut det som absolut kräver beslut i riksdagen före nästa sommar. Därutöver krävs enligt centerns uppfattning – jag är glad att moderaterna har samma uppfattning – en ny långsiktig parlamentarisk försvarsutredning, en utredning som gör det möjligt att fatta ett nytt försvarsbeslut 1991. Det handlar om säkerhetspolitikens trovärdighet.

Den oro som nu sprider sig runt om i landet i spåren av förslagen om nedläggning av en rad fredsförband, för att rädda krigsförband, måste tas på allvar. Det är min allvarliga förhoppning att regeringen snarast beslutar sig för en ny försvarsutredning som gör detta möjligt. Det är en uppgift för alla partier att ta tag i dessa frågor. Det är inte trovärdigt att förra årets ihåliga försvarsbeslut skall kunna repareras med ett hastverk till kommitté, i den nya – eller i varje fall nyupptäckta – situationen.

Jordbruksministern har efterlyst en debatt om jordbrukspolitik. Vi i centern välkomnar en sådan debatt. Man skall väl se Gunnar Wetterbergs

sommararbete för expertgruppen för studier i offentlig ekonomi, ESO, som ett inslag i den debatten. Ett tag trodde jag att författaren pryat i jordbruket under sommaren för att komplettera sin gedigna akademiska kunskap med praktik. Men så var det inte. Med detta vill jag bara konstatera att det inte räcker med enbart skrivbordsprodukter i jordbrukspolitiken. Det borde ha ett visst intresse hur de människor som fortfarande arbetar i jordbruket – ca 150 000, eller 3,5 % av de yrkesverksamma i landet – upplever förutsättningarna i olika delar av vårt land för att fortsätta med yrket också i framtiden.

Jordbruket behöver kanske mer än andra näringar långsiktigt fasta spelregler. Jordbruket är ju en biologiskt beroende näring – även om en del försöker göra denna näring till industri. Det betyder att näringen också behöver tid för omställning. Men den behöver även hjälp med att få svar på frågan: Omställning till vad? Centern har försökt att få sådana besked, bl. a. om förutsättningar för odling av råvaror för industri- och energiändamål – t.ex. för produktion av etanol. Resultatet har tyvärr hittills varit blygsamt.

En fortsättning enligt dagens i huvudsak socialdemokratiska politik innebär att nedläggningen av åkermark kommer att fortsätta. Vi motsätter oss detta, eftersom marken näst människan är den främsta resursen. Bara den som anser att förnyelsebar solenergi är oväsentlig kan tycka något annat. En fortsatt nedläggning av åkermark innebär en ökad press i fråga om maximalt utnyttjande av den mark som finns kvar, med sådana långsiktiga effekter på markens bördighet och på naturen som varken kan överblickas eller accepteras. Det skulle innebära fortsatt koncentration till ett fåtal bördiga slättområden. Talet om att "hela Sverige ska leva" blir ett skämt och beredskapen blir alltmer ihålig.

Så låt jordbrukspolitiken få sin debatt, men då skall statsmakterna också lyssna på näringens utövarer! Det vore väl en absurd tanke, om avgörande livsvillkor för landets verkstadsarbetare förändrades med utgångspunkt i marknadsekonomiska ferieuppsatser utan kontakt med LO, Metall eller Verkstadsföreningen. Sammantaget, och mot denna bakgrund, är det illavarslande att regeringen i regeringsförklaringen ställer krav på jordbruksnäringen för egen del men också som talesman för "den internationella utvecklingen" – dock utan att ange några medel. Men det kommer väl något, får vi hoppas.

Där syns ett mönster, som jag har iakttagit under ett antal år. Det är kringförutsättningarna som förändrar jordbrukets villkor. Än är det GATT-överläggningar och förväntade förhandlingsresultat där, än är det EG:s utveckling, än är det hotbilden i vår omvärld – jag hänvisar till försvarsbeslutet 1987 och sänkningen där av beredskapskraven etc.

En fråga tränger sig onekligen på: Vad vill socialdemokraterna själva göra i jordbrukspolitiken mer än att ställa krav och att se det svenska jordbruket som ett "offer" för allehanda slag av utveckling?

I det internationella sammanhanget finns det skäl att än en gång betona det nordiska samarbetets betydelse. Det borde också gälla i relationerna med EG, i synnerhet som EFTA blir en alltmer heterogen skara, där Österrike planerar för medlemskap i EG, där Schweiz inte vill bli medlem och inte heller stärka EFTA-organisationen. Min fråga blir därför om regeringen – mot denna bakgrund – är beredd att främja ett ökat nordiskt samarbete inför

eventuella förhandlingskontakter med gemenskapen. Det är inte första gången som jag ställer denna fråga. Men resultaten har hittills uteblivit.

Det är nu mer än sju år sedan folkomröstningen om kärnkraften genomfördes. Riksdagens beslut i anledning av folkomröstningen innebär som bekant att kärnkraften skall vara avvecklad senast år 2010. I våras lyckades regeringen samla sig till ett förslag om att två reaktorer skall tas ur drift i mitten av 1990-talet. Det kallas för snabbavveckling. En del kallar det för förtida avveckling. Någon garanti för att beslutet kommer att förverkligas finns naturligtvis inte. Det får kontrollstationen 1990 avgöra. Denna oklarhet utnyttjas gång efter annan av dem som vill behålla kärnkraften, oavsett miljöriskerna.

Mot den bakgrunden är det trist att höra alla dessa prognoser och framskrivningar av dagens verklighet till en omöjlig framtid – nu senast när det gäller energiförbrukningen inom näringslivet, som statens energiverk har räknat fram. Jag är glad att Birgitta Dahl har tagit avstånd från de kalkylerna. Det bör inte vara en huvuduppgift för energiverket att räkna fram en omöjlig framtid. Såvitt jag förstår var det inte behov av förnyelsebar energi som man räknade fram. Men det borde det ha varit, i varje fall om man hade läst riksdagens enhälliga målsättningsbeslut på energiområdet.

I praktiken har regeringspolitiken efter 1982 trots olyckan i Tjernobyl, ett samhälle som nu skall jämnas med marken enligt uppgift, inneburit att storskaligheten fått dominera. Man har på olika sätt försämrat möjligheterna för alternativen, och de förslag som man har lagt fram är anpassade efter de krav som kraftproducenter ställer, underbyggda av konservativt tänkande på energiområdet inom ansvariga myndigheter därtill. Att vinna gehör för förslag som bryter mot den traditionella konservativa, storskaliga energipolitiken har hittills varit nästan omöjligt. Regeringen har inte brytt sig när riksdagen uttalat sig för förbättrade villkor för alternativen.

Från centerpartiets sida har vi understrukt att förnyelsen av energisystemet måste ske på ett ansvarsfullt sätt. För samhällsekonomi och miljö är en snabbavveckling i "bäggö andar" förödande. En avveckling som skall inledas nu och genomföras på några få år ställer krav på ökad ersättningsproduktion, som bygger på fossila bränslen med ökad miljöpåverkan som följd. Samma effekt får man, om man vill avveckla alla kärnkraftverken under några få år före 2010 inom ramen för ett bibehållet storskaligt elproduktionssystem med hög och ökande energianvändning. Kolkondens, som industrin förespråkar, är ett stort steg tillbaka.

Centerns förslag till förnyelse av energisystemet förutsätter att avvecklingen inleds omedelbart och att den genomförs under 1990-talet. Det är en svår uppgift och en betydligt tuffare situation än en avveckling av sex reaktorer på tio år, som var linje 3:s krav i folkomröstningen. Vi hoppas att den nya riksdagen har en större vilja att över huvud skapa förutsättningar för kärnkraftens avveckling.

Från centern har vi föreslagit konkreta åtgärder, såsom inrättandet av energins utvecklingsfond, finansierad genom en avgift på 2 öre/kWh på all el. Från denna fond skall ges bidrag eller annan form av stöd för investeringar som främjar omställningen av energisystemet. Det gäller satsningar på effektivare elproduktion genom utbyggnad av kraftvärme och andra tänkba-

ra elproduktionsalternativ, t.ex. vindkraft. Basen i elproduktionssystemet är dock billig, befintlig vattenkraft.

Det är väsentligt att alla stimuleras att delta i omställningen. Det måste finnas många aktörer på energimarknaden. Åtgärder som riktas till enskilda och företag är nödvändiga. Avdragsrätt för småhusägare och bostadsrättsinnehavare för investeringar i effektivare energianvändning och ökat utnyttjande av miljövänlig energi är en åtgärd. Garantipriser för el producerad i små vind- och vattenkraftverk är en annan åtgärd, stöd till etanolproduktion en tredje osv.

Energibeskattningen måste vara så utformad att effektivitet, hushållning och användning av miljövänlig, förnybar energi gynnas. En övergång till moms på energi innebär uppenbara risker för en motsatt utveckling. En ensidig prishöjning på energi från producenterna leder bara till kursuppgång för Sydkrafts, Gullspångs och andras aktier, som vi redan har kunnat se.

Det är en gammal dröm hos oss människor att kunna se in i framtiden. Det kan vi inte klara, men därför behöver vi inte blunda för de stora framtidsfrågorna, avstå från att se framtiden i dagens verklighet. Vi vet – om vi bara vill se oss omkring – att miljön är hotad nu och i framtiden. Katastroferna kommer allt tätare och allt närmare. Härondagen kunde vi höra att forskare vid en FN-konferens i Haag konstaterade hur ozonlagret – den cancerskyddande hinnan runt vår jord – kring polerna kommer att ha minskat med 5 % före år 2015. Det är ett ytterligare larm, inte avsett att skrämra utan att öka vår beredskap och vårt kunnande samtidigt som det utmanar vår handlingsförmåga.

Därför är miljöfrågorna den största utmaningen för en ny riksdag. Det finns ingen väg tillbaka; stillastående är inget alternativ. Den som vill vänta och se kommer att bli omkullsprungen av såväl opinionen som verkligheten.

Centerpartiet välkomnar miljöutmaningen, det växande stödet för en grön politik i väljarkåren. Vi kommer att göra vårt yttersta för att motsvara kraven från en växande miljömedveten opinion.

Anf. 4 LARS WERNER (vpk):

Herr talman! Årets valrörelse var ingen annan lik, har det sagts. I praktiken började den redan under den förra riksdagens sista dagar – i och med upprullningen av den s.k. Ebbe Carlsson-affären – och fortsatte med sommarens utskottsfröförhör. Sedan kom sommarens många larmrapporter om olika miljökatastrofer, om fisk-, fågel- och säldöd, som även de bidrog till att ge årets valrörelse extra dimensioner.

Det faktum att miljöpartiet var på väg in i riksdagen satte också sin prägel på valrörelsen. Miljöfrågorna intog en central roll, samtidigt som regeringsfrågan inte spelade samma framträdande roll som den brukar göra i en valrörelse.

Opinionsundersökningarna inför valet gav vpk dåliga siffror. Vi balanserade runt 4 % från juni. Två veckor före valet gav SIFO oss litet över 3 %. Det fanns naturligtvis de som hoppades bli av med oss, därför att vägen då låg öppen för en borgerlig regering. Men vi gjorde vårt bästa val i modern tid, med 5,8 % och omkring 315 000 röster. I stället för att försvinna blev vi fler, närmare bestämt två ledamöter till i denna kammare.

Trots att socialdemokraterna förlorade 170 000 röster – vilket de betraktar som en stor valseger; allt är ju relativt – och miljöpartiet tog säte i riksdagen blev det en fortsatt arbetarmajoritet tack vare vår framgång.

Valet blev därigenom en framgång för vänstern och ett stort bakslag för nyliberalismen. Folkpartiet och moderaterna förlorade tillsammans 340 000 röster. Moderaterna ensamma har de två senaste valen förlorat 330 000 röster. Centerpartiet ligger någon procent lägre än i förra valet, men om kds-rösterna räknas bort har centerpartiet brutit sin nedåtgående trend.

Det var alltså de nyliberala partierna som gick tillbaka, medan partier med en mer solidarisk samhällssyn gick fram. Efter den förra valrörelsen talades det mycket om den s.k. Westerberg-effekten. Efter årets val talar man mer om den s.k. Westerberg-defekten, och inom folkpartiet har de socialliberala krafterna börjat kritisera den nyliberala politiken. Det är också ett tidens tecken.

Opinionen mot nya marginalsattesänkningar har tilltagit i styrka – och sådana förslag möter i dag en utbredd och hård kritik, inte minst från delar av fackföreningsrörelsen. Förslagen om privatisering av olika samhälleliga verksamheter avvisades av väljarna. Hur Bengt Westerberg och Carl Bildt än försöker tolka valresultatet är detta obestridda fakta.

Ett annat obestriddigt faktum är att ett nytt parti tagit sig in i riksdagen, trots de orimligt hårda och höga spärrarna. Betänk att över 200 000 kds-väljare i dag saknar representation i riksdagen! Jag är som bekant inte överens med kds i alla frågor, men demokratin är ju inte i första hand en fråga om det. Vpk:s inställning är väl känd: vi förordar en lägre spärr – och jag tror faktiskt att andra partier i riksdagen med tiden kommer att inse hur orimlig dagens 4-procentsspärr är.

Miljöpartiet tog sig nu alltså in i riksdagen men fick inte den vågmästarroll och det avgörande inflytande som det förmodades få före valet.

I valrörelsen sade jag: Hellre några gröna än blå politiker i riksdagen. Det sade jag inte främst därför att jag tycker illa om de blå, utan framför allt därför att jag vill se en grönare politik och en grönare riksdag i Sverige.

Efter valet har det av och till talats om ett nytt grönt block i riksdagen – Olof Johansson var också inne på det. Man tänker då på att de partier som tar miljöpolitiken på allvar och vill ha radikalare åtgärder gick fram i valet, medan de övriga partierna gick tillbaka.

Även om det inte finns en fullständig samstämmighet när det gäller synen på miljöpolitiken och maktförhållandena i samhället, finns det i vart fall en bred majoritet för ett första steg för förändringar på många samhällsområden till försvar för de allmänmänskliga värden som är hotade i dag. Detta leder oss fram till att socialdemokraterna, centern, miljöpartiet och vpk borde kunna enas om en mer radikal och beslutsam miljöpolitik, om en ekologiskt utformad näringspolitik. Mycket skiljer oss åt, men låt oss lägga mer vikt vid vad som förenar oss!

Herr talman! En regeringsförklaring är i första hand inte en detaljrik presentation av alla förslag regeringen tänker lägga fram, utan skall främst ge besked om färdriktningar, målsättningar och prioriteringar. Vad ger då regeringsförklaringen för besked?

För min del anser jag att den inte ger särskilt många svar, utan i stället

föranleder den många nya frågor. Regeringsförklaringen vittnar inte om något nytänkande inom regeringen. Det finns inget helhetsgrepp, ingen samlande tanke om vad regeringsmakten skall användas till. Det verkar som om regeringen, som vanligt, tänker mer på hur den skall hålla de borgerliga borta från regeringsmakten – vilket i och för sig är vällovligt – men vad vill man själv använda den till?

Det går redan att föreställa sig hur regeringen kommer att försöka skapa ständigt nya majoriteter, från den ena frågan till den andra: när det gäller försvaret med mittenpartierna och/eller moderaterna, momsens med vpk och centern, bensinskatten med miljöpartiet, storföretagens vinster möjligen bara med vpk och kärnkraften, beroende på vad regeringen vill göra, med alla.

Det kan se betryggande ut att regeringen har så stor valfrihet, men risken är att regeringen med den taktiken och den strategin förvandlas till en politikens diversehandel, utan egen profil och till sist helt utan egen urskiljbar politik. Jag tror att regeringen skall betänka detta.

I övrigt heter det i regeringsförklaringen att vallöftena skall infrias, men det sägs inget om tidpunkten. Miljöavsnittet är ett steg i rätt riktning, även om helhetssynen saknas och förslagen inte går tillräckligt långt.

Det har sagts tidigare i dag att miljöfrågorna spelade en mycket framskjuten roll i valrörelsen. Aftonbladet hade en stor artikelserie i vilken de avslöjade mycket svåra arbetsmiljöproblem. Miljöforskaren Björn Gillberg publicerade en bok med uppscendeväckande uppgifter om förtida dödsfall på grund av just dåliga arbetsmiljöer. Nu föreslår regeringen att en global FN-konferens om miljö och utveckling skall äga rum 1992. Jag tycker att det är ett bra förslag, men vi vill gå längre än regeringen. Vi vill verka för en nationell samling för en radikal svensk miljöpolitik och för en avveckling av kärnkraften.

Det sägs väldigt litet om fördelningspolitiken i regeringsförklaringen. Det saknas radikala förslag, vilket också kritiken har tagit fasta på. Reallönerna har inte återställts efter åren med borgerliga och socialdemokratiska regeringar, men vinsterna – de redan höga vinsterna – fortsätter att öka. Enligt senaste numret av LO-tidningen ökar de i år med ytterligare 12 %. Storföretag, banker och försäkringsbolag har aldrig haft så mycket pengar som de har i dag.

Vad säger då regeringsförklaringen om detta? Jo, regeringen lovar sänkt företagsbeskattning och sänkta marginalsatser, som vi vet främst gynnar de högavlönade. Det heter att skattesystemet skall reformeras, för att stimulera till arbete och sparande. Men inget sägs om kommunalskatterna, om de växande ekonomiska orättvisorna. I stället upprepar man talet om lönetak inom den offentliga sektorn. Jag måste fråga Ingvar Carlsson och Kjell-Olof Feldt: Hos vilket parti söker ni nu stöd för er skattepolitik, när folkpartiet och Bengt Westerberg har förklarat att alla broar är brända? Med vilket parti skall ni genomföra marginalsattesänkningen?

Finansministern är mer bekymrad över löntagarnas rättmätiga lönekrav, än av de stora fördelningspolitiska orättvisorna. Löntagarna uppmanas ständigt att visa samhällsansvar genom att hålla tillbaka sina lönekrav. Eftersom det inte finns någon existerande ekonomisk kris att varna för,

försöker man i stället att skrämman med den kris som kan komma att uppstå. Utvecklingen i Sverige jämförs med utvecklingen i vår omvärld, i de länder som vi handlar och konkurrerar med, och det påstås att vi förlorar i förhållande till den. Men bland olika tillgängliga fakta väljer man med envishet de som passar de egna slutsatserna och förslagen bäst. Jag skall bara ge ett exempel.

I gårdagens Dagens Nyheter kunde man läsa följande:

”De sex största västtyska företagen tillsammans tjänade 20 miljarder svenska kronor 1987, på en omsättning av 800 miljarder kronor. De fem största svenska industriföretagen tjänade 1987 lika mycket, 20 miljarder kronor, trots att de bara sålde för 280 miljarder kronor.

Mellan 1982 och 1987 har lönerns andel av den svenska industrins förädlingsvärde sjunkit markant, från 76 till 67 procent — — —, medan vinstandelen stigit i motsvarande mån. Mellan 1986 och 1987 ökade visserligen lönerna — — — med 7 procent i svensk industri, men vinsterna med över 11 procent — — —.”

Jag citerar inte ur någon egen artikel, utan ur en artikel skriven av ekonomijournalisten Martin Haag.

Detta är fakta som jag sällan hör regeringen bekymra sig över. Det är fakta som inte antyder dålig lönsamhet eller dålig konkurrenskraft. Ändå varnar man just för förlorad konkurrenskraft och pläderar för fortsatt återhållsamhet. Varför är det alltid löntagarnas lönekrav, men aldrig företagens omätliga vinstkrav, som är huvudproblemet i svensk ekonomi? Varför togs inte detta upp i regeringsdeklarationen?

Jag tror att regeringen, LO, och de borgerliga med för den delen, skall vara försiktiga med att underskatta missnöjet bland löntagarna, bland arbetare och tjänstemän, med den ekonomiska politik som förs i dag och med den fördelningspolitik som stakas ut. Det finns ett missnöje med att låg- och medelinkomsttagarna inte bara uppmanas hålla tillbaka sina lönekrav, utan dessutom skall acceptera att de högst avlönade skall få nya stora marginalskattelättnader.

Inte minst valutgången visar att det, trots de senaste årens intensiva marginalskatte- och ”satsa på dig själv”-kampanjer, finns en utbredd känsla för och uppfattning om vad som är rättvist och orättvist i det svenska samhället. Inte ens Bengt Westerberg kunde få väljarna att förstå det rättvisa i folkpartiförslaget att hans partistyrelseledamot Antonia Axelson-Johnson skall få 800 000 kr. i skattelättnad, vilket motsvarar tio årslöner för en kvinnlig anställd i det av henne ägda Åhléns. Samtidigt skall samma anställda få vara med och betala Antonia Axelson-Johnsons skattesänkning på 800 000 kr. Det gick inte ihop för Bengt Westerberg och folkpartiet i valrörelsen.

Regeringsförklaringens avsnitt om den offentliga sektorn är även den märkligt tunn på konkreta löften. Litet pliktskyldigt nämner regeringsförklaringen vård, omsorg, kultur och utbildning, utan att komma med några konkreta förslag för att lösa de akuta problemen på dessa områden. Det kan väl inte bero på att regeringen har glömt diskussionen i våras om vården och omsorgen, om att personalen flyr sina arbeten på grund av låga löner och orimliga arbetsvillkor?

I detta sammanhang vill jag också ta upp en fråga som Olof Johansson var

inne på. Varför är det, Gertrud Sigurdsen, så viktigt för er att slopa det avgiftsfria sjukhusåret för pensionärerna? Det spar så litet pengar för staten, men skapar oro och vrede bland landets pensionärer. Jag tycker att ni skall ompröva ert ställningstagande till detta förslag. Jag delar Olof Johanssons uppfattning, och vi kommer att göra på samma sätt, gå emot förslaget när det behandlas här i kammaren.

Jag vill också påminna Ingvar Carlsson om ett avgivet löfte. Jag tar de tre borgerliga partiledarna och alla människor som såg på den avslutande TV-debatten i valrörelsen till mina vittnen. Jag frågade under debatten om Ingvar Carlsson var beredd att tillsammans med vpk göra en offensiv satsning på skolans och kulturens område. Eftersom hans tid var slut bjöd jag på min återstående tid och Ingvar Carlsson svarade ett mycket klart ja. Detta var vi alltså överens om att göra. Nu anser jag att löftet från den debatten inte är infriat. Jag hade väntat mig mer i regeringsförklaringen. Jag är i och för sig beredd att vänta till budgeten i januari, och jag lovar att vi själva skall komma med förslag.

Herr talman! Sverige förändras, så också vår omvärld och vi med den. Den internationella situationen har förändrats drastiskt bara på några få år. Det är inte länge sedan vi såg hur man trots en folklig fredsrörelses stora ansträngningar placerade ut missiler i Europa riktade mot Sovjetunionen – och hur Sovjetunionen svarade med att placera ut sina SS-20. Det var pessimism inom fredsrörelsen efter de besluten. Nu monteras dessa missiler ner. Mycket återstår visserligen att göra när det gäller nedrustningen. Men från hopplöshet gick man till hoppfullhet.

I Mellanuropa kan vi se hur förhållandet mellan de båda tyska staterna ständigt förbättras. Mellan det socialdemokratiska partiet i förbundsrepubliken och SED i DDR har t.o.m. ett flertal överenskommelser träffats. Staterna i Östeuropa har med något undantag utvidgat sina förbindelser på flera plan med länderna i Västeuropa. Långt borta i öster har förhållandena mellan Kina och Sovjet förbättrats. Det råder i vilket fall inte alls samma spänningar som på 70-talet. I Sovjetunionen iakttar vi i dag en utveckling mot demokratisering och modernisering av samhället. Vi tycker kanske nu efter några månader att detta är självklarheter, men vi måste betänka att allt detta har skett under en enda svensk valperiod. Vem trodde på en sådan utveckling för tre år sedan? Och vem är i dag beredd att sja om de kommande årens fortsatta utveckling?

Den morgondag som vi i så många år gått och väntat på när det gäller en förändring av världspolitiken, av läget i Sovjetunionen och Östeuropa, när det gäller avspänningen och mycket annat, håller kanske på att gry. Vad gör vi oss för bild av de nuvarande militärblocken och deras existens vid sekelskiftet? Det är bara 12–13 år dit. Ingen vågar ha en alldeles bestämd uppfattning.

En sak vet vi med säkerhet i dag: att samhället håller på att omstruktureras och det allt snabbare. Det räcker med att erinra om hur det såg ut i vårt land för 10 eller 15 år sedan.

I Sverige fanns då stora skeppsvarv i våra tre största städer. I de flesta större städer fanns det flera verkstadsindustrier, som sysselsatte tusentals arbetare. Det fanns en vital gruvindustri i norr, som var framgångsrik och

exporterade mycket malm. Det fanns levande brukssamhällen, det fanns stålindustri. I dag och under 70-talet har de flesta brukssamhällen fått benämningen krisorter.

Den bild vi nu har av Sverige är annorlunda. Efter ett 70-tal dominerat av kriser, företagsnedläggelser, arbetslöshet, utslagning, talar vi i dag om datorisering, ny teknik, automatisering, robotisering och t.o.m. arbetskraftsbrist. Hela näringslivet håller på att omvandlas. En ekonomisk omstrukturering är i full gång.

Sveriges ekonomiska grundvalar håller på att bli helt andra än vad de varit. Det är uppenbart att Sverige i socialt avseende håller på att skiftas om. Kultur, sociala relationer, språkbruk och ideologiska föreställningar söker sig nya former och nya vägar. Det kommer att uppstå en större social uppdelning och individualisering av det sociala livet. Skall denna utan vidare föra till fragmentisering och perspektivlöshet eller kan denna utveckling förenas med samhällssolidaritet?

Vilken form skall moderniseringen av det svenska samhället ha? Skall det bli en modernisering på kapitalets villkor eller skall det bli en modernisering på arbetarrörelsens och folkmajoritetens villkor? Vilken framtid erbjuder vi våra ungdomar?

Sverige behöver föra en djup diskussion om vårt samhälles framtid. Vi behöver en öppen, framåtsyftande och utåtriktad debatt om vilken politik som skall drivas. Arbetarrörelsen måste forma och utveckla en strategi och en politik för framtiden, för en socialistisk framtid i Sverige. Men frågeställningarna om framtiden rör inte bara arbetarrörelsens partier, som vill förändra världen, utan också de borgerliga partierna. Alla partier har skyldighet att diskutera och precisera sig när det gäller dessa frågor.

Det svenska samhället måste utvecklas, förändras och förnyas. Riksdag och regering måste arbeta mer samlad och långsiktigt med vår tids stora framtidsfrågor. Vänsterpartiet kommunisterna sätter tre uppgifter i förgrunden för de kommande tre årens arbete i riksdagen:

- insatser för en social tillväxt för rättvisa, jämlikhet och trygghet,
- samlade åtgärder mot den ekologiska krisen,
- åtgärder för utvidgad demokrati och försvar för den nationella suveräniteten.

Sverige är fortfarande ett klassamhälle med en långtgående koncentration av makt och förmögenheter. Vårt parti vill verka för en radikal demokratisering av det svenska samhället och för att skapa ett demokratiskt och socialistiskt Sverige.

Vi anser miljön vara en maktfråga. Det finns också en annan maktfråga, och det är storfinansens makt. Den måste brytas till förmån för ett ökat inflytande för löntagarna och för flertalet människor.

Arbetsmarknadslagarna, som handlar om arbetsrätt och arbetsmiljö, måste ersättas av nya lagar som ger löntagarna ökat inflytande över produktion, arbetsvillkor, yttre och inre arbetsmiljö. Även om det är ett steg i rätt riktning räcker det inte att man skall undersöka de 400 000 sämsta arbetsplatserna i landet sett ur arbetsmiljösynpunkt.

För att skapa nationell samling i arbetet för den FN-konferens som

regeringen föreslagit och för att pröva förutsättningarna för en radikal svensk miljöpolitik föreslår vi att regeringen snabbt tar initiativ till en nationell miljökonferens. Vi föreslår att denna nationella konferens skall få till uppgift att ta ett samlat grepp som gäller hela den ekologiska krisen, dess orsaker och vad som måste göras. Vårt förslag måste självfallet utvecklas – det är inte på något vis färdigt – och vi är öppna för andra förslag till uppläggning av en miljökonferens. Vi har föreslagit statsministern att han skall ta initiativ till att inbjuda intresserade partier och organisationer till överläggningar för att utröna intresset för att delta i uppläggningsen av en miljökonferens, och vi är intresserade om även andra vill komma med synpunkter.

Den svenska ekonomin har på senare år präglats av misshushållning och felfördelning av landets ekonomiska tillgångar. Löntagarnas reallöner har under lång tid urholkats – nu är man på väg att ta tillbaka en del – och företagens vinster har ökat. De ekonomiska, sociala och regionala klyftorna har växt. Bristerna inom vård och omsorg, skola och kultur, är akuta i dag. Därför anser vi att ekonomin måste inriktas på en ökad social tillväxt och på en rättvis fördelning.

Kravet på en rättvisare fördelning är inte bara ett krav på ständiga löneökningar, som många tycks tro. Visst skall de lägst avlönade i samhället få lönehöjningar, de som arbetar med tunga och ofta underbemannade arbeten och dessutom på obekväma arbetstider, de som har förlorat i avtalsrörelserna och som kommer att förlora med den skatteomläggning som regeringen föreslår. Vi förordar låglönesatsningar, målmedvetna åtgärder för att hålla tillbaka pris- och hyreshöjningar, rättvisa kommunal- och inkomstskatter. Momsen på maten bör avvecklas.

Men vinsterna och de ökade ekonomiska resurserna måste också avsättas för den gemensamma offentliga sektorn, för en regional utveckling och till miljövård. Resurser måste avsättas för att bygga mer bostäder, rekrytera vård- och omsorgspersonal, avskaffa köerna på sjukhusen och daghemmen, förbättra utbildningen och stärka kulturens ställning.

Vpk vill också inleda en arbetstidsförkortning med sikte på sex timmars arbetsdag, vi vill förlänga föräldraledigheten till 18 månader och besluta om sex veckors semester.

Sverige är en del av Europa, ett Europa som är åtskilligt större än den nuvarande europeiska gemenskapen. Vpk är för ett brett internationellt utbyte, och därför säger vi nej till ett svenskt medlemskap i EG, vars s.k. inre marknad reser murar och hinder mot det övriga Europa och inte minst mot den tredje världen.

Vpk arbetar för en helt ny ekonomisk världsordning, för att riva dagens ekonomiska och politiska hinder som förtrycker världens små, fattiga och mindre utvecklade länder. Målet är likaberättigande, nationell suveränitet och rättvis fördelning av jordens resurser.

Herr talman! Gränskränkningarna fortsätter uppenbarligen, och försvaret dras med ekonomiska problem på grund av brister i det senaste försvarsbeslutet och, inte minst, en otidsenlig organisation. Därför säger vi att under den kommande valperioden måste det svenska totalförsvaret omstruktureras, så att man främjar övergång från militär till civil produktion. Den omtalade vapenexportbyken måste äntligen tvättas färdig och hela den svenska vapenexporten måste omprövas!

Ansträngningarna för fred, säkerhet och nedrustning måste intensifieras, och Sverige har, och måste ha, en viktig roll i detta arbete. Den tilltagande kapprustningen måste bromsas. I en värld som svälter måste världens militärutgifter minskas och styras över till den tredje världens fattiga länder och folk. En plan för ett fördubblat svenskt bistånd och för en generösare och humanare svensk flyktingpolitik måste därför utarbetas.

Anf. 5 ANNA HORN AF RANTZIEN (mp):

Herr talman! Ansvarvilar tungt på mig att som riksdagsgruppens oldfru få förmedla det viktigaste av miljöpartiets politiska visioner och vilja. Det är min personliga premiär i plenisalens talarstol och det är vårt partis premiär i den allmänpolitiska debatten. Efter bara sju år av politiskt liv har vi tagit oss igenom tre spärar: 4-procentsspärren, den ekonomiska spärren och den tröghetsspärren som byggs av rädsla och motvilja mot nya, ur tiden vuxna, men trygghetsstörande idéer. Detta snabba genombrott kommer efter sju gånger tio år, under vilka inget nytt parti av egen kraft kunnat och orkat ta sig in i Sveriges riksdag. Inte att undra på att vi fylla av glädjens energi tar oss an våra uppgifter.

Vi bärs också av en annan energiform, av den heliga vredens energi, genererad ur människans bristande öppenhet för nya insikter och idéer, av oförståelse för naturens lagar och inbillad överhöghet över och äganderätt till jordens rikedomar och överhöghet över alla våra medvarelser. Ekologins lagar är uråldriga, framvuxna under ett långsamt och prövande samspel och inbördes hjälp. De är generösa och tånjbara, men inte hur långt som helst. Dagens ekonomiska lagar, som tillåter och framtingar överuttag, nedsmutning, sjukdomar och artutrotning och som t.o.m. ibland kräver att vi skall fortsätta använda dem till det bittra slutet, de lagarna är av förhållandevis ungt datum.

Vi har en tilltro till att människans hjärna, denna fantastiska skapelse, är kapabel att med hjärtat som kompanjon ändra dagens ofullkomliga ekonomiska lagar. Kanske behöver vi en helt ny ekonomisk beräkningsgrund – tid, energi eller något annat – i stället för fiktiva värden eller dollarns, markens eller rubelns berg- och dalbana. Ja, det finns ju redan några gröna ekonomer, som prövar nya idéer, som kommer att få stormvarningssignalen att hissas i topp.

Vi i miljöpartiet är väl medvetna om att detta, värt steg över tröskeln, aldrig hade kunnat ske om inte tiden och världssamhället varit mogna för en genomgripande och för vår överlevnad nödvändig förändring – ett politiskt paradigmskifte, ett mönsterbyte, en synvidga. Jag lånar Einsteins beskrivning för att göra begreppet synvidga tydligt:

Att skapa en ny teori är inte så som att förstöra en gammal lada och i dess ställe bygga en skyskrapa. Det är snarare som att bestiga ett berg, få allt vidare utsikter, upptäcka oväntade förbindelser mellan vår startplats och dess innehållsrika omgivning. Men vår startplats existerar fortfarande och kan ses fastän den förefaller mindre och bildar en liten del av den vida utsikt, som vi fått genom att bemästra hindren på vår äventyrliga färd uppför berget.

Sådana lägerplatser har det funnits gott om i människans historia. Den lilla världen blev allt större tills den omfattade hela jordens platta pannkaka, som

sedan ändrade form till ett klöt. Ännu större och mer omvälvande och svårförståelig blev den synvidga, som satte solen i centrum och degraderade vår jord till hennes drabant. Vi blev så små. Ännu mindre blev vi när solen och hennes drabanter förminskades till några stoftkorn i utkanten av en av oändligt många galaxer i ett universum utan slut.

Einsteins startplats – som i det här sammanhanget kan sägas vara våra äldre politiska partiets ofta framgångsrika arbete med att balansera mellan rättvisans och frihetens poler – finns kvar, men vi har alla klättrat uppåt, in i den framtid som är dagens nutid och ser, det alla inte vill se, ett nytt panorama där mänsklig rättvisa och frihet fogas in i nya sammanhang. Dagens övermodiga människa blir liten och ödmjuk *om* och *när* hon lever sig in i den nya synvidgan, som är livets helhet. Ekologins synvidga, där ekologiska lagar är riktningvisare, avlöser den västerländska utvecklings-synvidgan.

I det föregående mönstret fanns en glad tilltro till att ekonomisk tillväxt skulle lösa rättviseproblemen och ge oss alla alltmer frihet. Frihet till vad? Industri och storskalighet var två viktiga redskap i skapandet av denna sköna, nya värld. Redskapen har prövats, men befunnits otillräckliga. Vi har i stället hamnat i en förvirringens värld, där t. o. m. föregångslandet Sverige upplever ökande otrygghet och råhet, affärer och miljöförstörelse. Vi får trösta oss med att kaos och förvirring anses vara en nödvändig grogrund för något nytt i vår utveckling – ordning ur kaos. Den högra blå friheten och den vänstra röda rättvisan på sin linjära skala måste sättas in i ett flerdimensionellt system, där låg-hög-energiskalan och det decentraliserade-centraliserade samhällets skala eller ekonomisk tillväxt i olika former kombineras och bearbetas.

Naturligtvis finns det ännu många fler faktorer att pröva mot varandra i ett system som är vårt komplicerade samhälle. Det är *ett* sätt att närma sig den helhetssyn som vi alltid måste sträva efter att nå, men aldrig lär nå eftersom den ständigt förändras. Miljöpartiet kommer alltid att påpeka nödvändigheten av att analysera konsekvenserna för miljö och sårbarhet av varje allvarigare ingrepp i samhällsplaneringen.

Det som övertygat oss miljöpartister om nödvändigheten att grunda ett nytt parti var naturligtvis det som sedan kallats vår enda fråga, en enda, men en som griper in i samhällets alla vrår – miljöförstörelsen.

Skogen sjuknar och dör. Av torka, säger de som inte vill erkänna människans ingrepp som orsak. Men skogen dör inte enbart av torka. Dess försvarssystem skulle rädda många träd genom att de skickar ner rötterna till djupare, vattenbärande skikt. Men i den av föroreningar försurade jorden löses aluminiumjoner ut, som skadar rötterna i djupet. Och i ytlagret råder torka.

Sälarna dör. Av valpsjukevirus, säger de som inte vill se människan på den anklagades bänk. Men ett virus slår onekligen hårdare mot livet i ett förgiftat hav, där födounderlaget försämrats och sälarna visar öppna hudsår, tandlossning och inre skador som hopväxt livmoder. Den totala balansen i havet är störd.

Var fjärde art av högre svenska växter är i dag hotad. Artbalansen har alltid förändrats, säger den som vill svära sig fri från delaktighet. Men aldrig tidigare har så många och så allvarliga hot under en så kort tidsperiod

frammanats mot allt vad livet heter – i vatten, i luft och på mark och mot människan själv.

Därför kommer miljöpartiet de gröna att kräva att riskutsläppen minskas kraftfullt, även om skördarna blir kvantitativt mindre och reningstekniken blir kostsam. På sikt kommer det att löna sig – ge industriella besparingar, exportinkomster, mer mångfaldigt och långlivat djur- och växtliv och friskare människor. För att klara detta måste natur- och miljövård få ett starkare stöd och utökad personal, som får fortlöpande utbildning. Detta behövs på många håll i de snabba förändringarnas tid – i skolan, på universitet och lärarhögskolor, i arbetslivet, i politiken.

När vi alla blivit medvetna om att vår politik måste inriktas på denna ekologiska varsamhet, märker vi hur denna medvetenhet får följdverkningar långt utanför naturresursområdet. Låt mig citera vår Lars Norberg:

– Det nya ekoparadigmet får konsekvenser på skatteområdet – det är uttag av naturresurser, som främst bör beskattas, inte mänskligt arbete.

– På jämställdhetsområdet – kvinnor har större förståelse för livets krav och naturens okränkbarhet än män. Det är ett skäl till att de måste få minst lika stort inflytande på politiken som männen.

– På näringslivets område – storskalighet leder till större avstånd mellan ansvar och konsekvens. Storskalighet gör det svårare att överblicka och förstå; den är förödande för självtillit och självbestämmande. Den ökade produktiviteten är oftast inte värd det priset. Därför verkar den gröna politiken för decentralisering och småskalighet.

– På politikens område – den centraliserade storskaliga makten är en fara för miljön. Där kan teknokratin göra sig bred. Med decentraliserad makt och småskalighet minskar riskerna och ökar den vanliga människans kontrollmöjligheter. Därför de gröna principerna: begränsade mandattider för de förtroendevalda, förbud mot mångsyssleri i politiken, stort lokalt självstyre.

– Så kan man fortsätta med att konstatera hur det nya paradigmet får konsekvenser på område efter område: energipolitik, hälsovård, skola, forskning, kultur, invandrar- och fredspolitik.

Så långt Lars Norberg.

Några av dessa områden vill jag – av tidsskäl kort och ofullständigt – beskriva utifrån den nya synvidgans höjd, där många gröna från olika partier och gröna utan partibeteckning skådar ut över panoramat och talar om det de ser.

I dag är världen villrådig inför valet av framtidens energi. Kol och olja, som vi vant oss vid, visar sig ge oroväckande miljöeffekter för människor, natur och material. Naturgasen är mindre skadlig, men behövs bättre än hos oss i Europas fattiga brunkolsländer, som Polen och Tjeckoslovakien. Den redan utbyggda vattenkraften skall vi naturligtvis använda och effektivisera, men våra fyra något så när orörda älvar skall lämnas vidare till kommande generationer. I Finland skyddar man 55 älvar!

Att vi inom miljöpartiet är kärnkraftsmotståndare lär inte vara någon hemlighet. Med kärnkraftens användning bryter vi mot miljöpartiets alla fyra solidariteter – solidariteten med vårt eget land, med världens fattiga, med naturen och med kommande generationer. Kärnkraftens användning är omoralisk på alla användningens nivåer – i de områden där uran bryts och

invånarnas hälsa och land förstörs, i de områden där kärnkraften är i gång genom att reaktorer och den mänskliga faktorn inte alltid är överens, avsiktligt eller oavsiktligt; inte heller naturkrafterna garanterar för driftens säkerhet. Japan bygger, Mexico planerar – båda länderna ligger i jordbävningsområden. Sannolikheten att olyckor skall inträffa överträffas av verkligheten. Förutom de offentliggjorda olyckorna finns okänt hur många hemlighållna: Nevada, Mururoa, Sellafield, Three Mile Island, Brocksdorf, Ignalina, Tjernobyli, Cincinnati. Vi lär oss geografi.

Det tredje steget, avfallshandlingen, är inte mindre omoraliskt. Slarvet vid handlingen, plutonium på drift, osäkerheten för radiaksmitta i grundvattnen, växter och djur, hemgjorda atombomber, hemlig dumpning, utnyttjande av u-ländernas behov av pengar och deras okunnighet om riskerna.

Den renaste energin är den sparade. Vi kan isolera, vi kan sänka inomhustemperaturen och må bättre därvid och vi kan använda datorer och styrteknik i energibesparingsens tjänst. Vi kan tänka oss för – energi motsvarande en medelstor reaktor slängs i skolmatsalarna!

I supradartekniken ligger stora drömmar om energibesparingar, men hur det nu är har teknikdrömmarna ofta visat sig vara ofredens mardrömmar. En tröst är att tekniker och forskare inom olika områden har börjat diskutera och formulera etiska regler.

Miljöpartiet rekommenderar fortsatt forskning om den biogenerade energin – vätgas, biogas, etanol m.m. – och om sol-, vind- och vattenenergi i småskaliga och mångfaldiga former – något som vi borde ha satsat på för länge sedan.

Forskningen är i sig varken ond eller god, men vi bör kräva av forskaren att han i samarbete med andra gör en konsekvensanalys av sina resultat och tar ansvaret för det han kommer fram till. Eller är resultaten inte hans utan hans arbetsgivare?

Modern forskning kräver oftast högteknologiska hjälpmedel. Forskning kräver därför pengar, mycket pengar. Industri och forskning kopplas samman, forskningsresultaten värderas efter sina ekonomiska förutsättningar.

Den nya gentekniken ger exempel på forskningens nya, svåra problem. Skall vi tillåta att gener patenteras? Patent på liv känns olustigt. Patent kan t.ex. tas på ett visst utseende på en tomat, men därmed faller en tung bevisbörda inför domstol på den som av en slump fått fram samma utseende i sin tomatodling.

Att klippa och klistra i mänskliga gener – vill vi människor verkligen ha det så? Är det goda det kan föra med sig verkligen gott?

I miljöpartiet diskuteras vi vårt önskemål om ett femårigt moratorium – ett uppehåll för all genteknisk forskning med vissa undantag – men meningarna är delade. Kan ett moratorium genomföras? Bara i Sverige? Tvingas då vår gentekniska forskning utomlands för att överleva? Frågetecknen hopar sig.

När Birger Schlaug tvekade på frågan om genteknik i en TV-utfrågning, anfördes han med förtjust ironi från många håll. Men den som *inte* tvekar inför denna svåra fråga måste vara dåligt påläst.

Miljöpartiet vill utöka u-hjälpen ytterligare. Medlen skall användas för markvård, trädplantering och andra livsnödvändiga, ekologiskt riktiga

projekt. Sådan hjälp behövs i många länder utöver dem som vanligtvis kallas u-länder, t.ex. medelhavsländerna.

Ideella föreningar, som visar att de kan hjälpa på ett meningsfullt sätt, skall få bra stöd. Deras hjälp bör gå direkt till dem som kan använda den utan att mellanhänder skor sig – till familjeplanering, utbildning, småföretag, råvaruförädling osv.

Handeln med u-land skall ske på lika villkor, gärna med bilaterala avtal. Storföretagens övertagande av de bästa jordarna och de skogar som borde få vara orörda skall förhindras med utbildning och stöd till bönderna i området, med internationella avtal och reservatsköp.

Vi skall försöka att inte uppmuntra u-ländernas människor att ta över våra västerländska ideal och värderingar utan i stället understryka värdet i deras egen kultur och deras liv – deras levande musik, deras naturliga sammanhållning och inbördes hjälpsamhet, m.m.

Vad händer om Sverige blir medlem i EG? I det gemensamma Europa arbetar man för storskalighet, centralisering och fortsatt ekonomisk tillväxt efter det gamla vanliga mönstret. Sverige ligger i Europas ytterområde, vilket inte brukar vara någon gynnsam position i det mönstret. Blir Sverige EG:s u-land? Centraliseras våra industrier till Europas hjärta?

Vi kommer inte att få någon bestämmanderätt så länge vi inte är fullvärdiga medlemmar, och även om vi blir medlemmar förlorar vi vår urgamla rätt att oss själva beskatta.

Vid samtal med en dansk antecknade jag bl.a. följande, ur hans bistra erfarenhet framsprungna råd inför framtida svenska EG-diskussioner: Lyssna efter motsägande budskap! Lyssna efter vad som inte sägs! Försök lista ut vad som hålls hemligt och varför! Vad förlorar vi i öppenhet och demokrati och vad vinner vi? Vilken bestämmanderätt får vi behålla i exempelvis miljöfrågor? Har folkrörelserna någon möjlighet att göra sig hörda?

Där måste jag göra en kommentar: Att döda folkrörelserna vore att sälja Sveriges själ för en vattvälling och några russin.

En kritisk granskning av krav och fördelar behövs, en öppen diskussion, inte smyganpassning. Vi i miljöpartiet vill också jämsides diskutera andra lösningar och se om Sverige inte med dem kan bevara sin integritet men ändå få många av de fördelar som vårt land i dag skulle vinna genom EG-harmoniseringen.

Sårbarheten ökar världen över. Teknik och kommunikationer gör det möjligt att utnyttja natur, råvaror och människor i en helt annan omfattning än tidigare. En världsomfattande omstrukturering av samhälle och näringsliv pågår. Storstäderna växer, landsbygden utarmas.

Även Sverige börjar få sitt u-land, en sårbar glesbygd, som får lämna ifrån sig sina råvaror, sina ungdomar, sina skolor och butiker, sin framtid, och betala för det genom subventioner tillorstädernas bostadsbyggande. Samtidigt ökar rotlöshet och våld, trafik- och bostadsproblem i den alltmer sårbara storstaden.

Visst börjar vi observera problemen och laga och lappa, men de grundläggande orsakerna åtgärdas inte. Miljöpartiet vill arbeta för att vardagens sårbarhet minskas genom att göra glesbygden till levande och

värdefull landsbygd. Utdöende överlevnadskunskaper och den mångformiga kulturen skall återupprättas.

Även militärt minskar sårbarheten med en levande landsbygd. Ett tomt landskap är svårt eller omöjligt att försvara. Den levande landsbygden är det bästa civilförsvaret. Om vi lyckas återge glesbygden ett rikt liv, förverkligar vi till en del vår fjärde solidaritetsregel – solidariteten med kommande generationer.

Emin Tengström, professor vid tvärvetenskapliga institutionen i Göteborg, beskrev för några år sedan en samhällsform som jag vill kalla grön – men det är bara *en* samhällsform, observera det; vi vill inte att alla skall se ut så här!

Han målar upp ett bra samarbete till inbördes hjälp mellan lokalt boende – byn – och närmaste tätort – staden. I byn bor några hundra människor: där finns allt som vardagen behöver, cykelverkstad, bageri, diverseaffär, frisör, post, förskola och lågstadium. Grönsaker och rotfrukter odlas, kanske har de litet smådjur, en häst, några kor.

Alla vuxna finner inte lönearbete i byn, men i staden. I den här samarbetsformen lönearbetar de flesta sex timmar, andra fyra eller åtta timmar om dagen eller fördelade på annat sätt över veckan.

Många får tid över, och den blir obetald arbetstid i byn. Obetald, ja, man får betalt genom att byta varor och tjänster. Läkaren kopplar av med arbete i grönsakslandet, arbetaren i elfabriken går gärna in några timmar på dagis.

Men detta är skatteflykt! Ja, men den vägs upp av att kommun och stat slipper utgifter, motsvarande byns väghållning, sophantering, skolor, äldre-
vård, osv. Och byråkratin minskar.

Så skulle jag vilja leva mitt gröna liv efter riksdagen.

Var och en av oss måste, för att kunna ta detta nya nödvändiga ansvar på oss, få mer tid. Tid, detta märkliga, som egentligen bara är en metod att visa förändring, är något vi har ont om.

Vi får mer och mer bråttom för att hinna förtjäna pengar för att köpa grejor och för att hinna använda dem, och därför måste vi sätta barn på dagis och farmor på servicehus. Och så måste vi betala alla skatter som måste till för att ge oss de offentliga tjänster som vi måste ha för att vi har så bråttom att tjäna pengar.

Tid kan vi åter få genom det av miljöpartiet föreslagna grundavdraget på 31 000 kr. och genom att den informella sektorn tillåts växa.

Miljöpartiets förslag till kortare arbetstid, om man så vill, gör det möjligt att bättre organisera familjeliv och fritidsverksamhet. Tid får vi genom att skatt läggs över från arbete till råvaror och energi. Vi får mer tid till egna kulturella verksamheter och till mänsklig gemenskap.

Kanske är detta ett antipolitiskt tal – något av det som tjecken Václav Havel, en av männen bakom Charta 77 har formulerat så utmärkt:

”Antipolitik är politik, inte som makt- och manipulationsteknologi, inte som cybernetiskt herravälde över människor eller som det effektivas konst, praktikens och intrigens konst, utan politik som ett sätt att söka och nå meningsfullt liv, att skydda det och tjäna det; politik som tillämpad praktisk moral, som sanningens tjänare, som i grunden mänsklig och mänskligt anpassad omsorg om våra medmänniskor. Den inställningen är något

ytterligt opraktiskt i denna värld och svår att tillämpa i vardagslivet. Ändå vet jag inget bättre alternativ.”

Där slutar Havelcitaten. Jag önskar bara att Havel även hade satt in människan i det större ekologiska perspektivet.

Jag skulle vilja avrunda med ännu ett citat, denna gång av den österrikiske filosofen Viktor Frankl.

”Varje arbetande människa är en konstnär. Hon efterlämnar mer information till sin omgivning än vad som tidigare fanns. Det som skiljer oss från djuren är självtranscendens, frihet och ansvar. Självtranscendens är förmågan att se sig själv utifrån och vara medveten om sina motiv och sitt beteende. Frihet är att kunna avvika från instinktens makt, att inom vissa gränser skapa en egen tillvaro. Friheten att välja kräver ansvar och samvetet är det instrument vi har för att upptäcka de verkliga värdena.”

Anf. 6 Statsminister INGVAR CARLSSON:

Herr talman! Även om vi kan ha delade meningar i sak vill jag gärna gratulera Anna Horn af Rantzen till ett välformulerat anförande i denna första allmänpolitiska debatt där miljöpartiet deltar.

För fem veckor sedan gick svenska folket till val. Efter en valrörelse där säldöd, skattetabeller och samarbetsförmåga kom att spela en stor roll i den offentliga debatten gav väljarna sitt besked:

För det första: Sverige skall ha en handlingskraftig regering.

Det innebar fortsatt förtroende för en regering som i praktisk handling visat sin förmåga att sanera landets ekonomi och samtidigt garantera jobben och välfärden.

För det andra: Sverige skall vara ett land där rättvisa och trygghet genomsyrar samhällsordningen.

För tre år sedan avisade väljarna det systemskifte som skulle ha inneburit att just rättvisan och tryggheten satts på undantag. Detta nej till systemskifte bekräftades i årets val.

För det tredje: I Sverige skall värnet om miljön vara en första rangens uppgift för de politiskt styrande.

De partier som ägnade stor uppmärksamhet åt miljöfrågorna fick följaktligen väljarnas stöd. Ett nytt parti, som profilerat sig i just miljöfrågorna, kom in i riksdagen.

Fram trädde ett nytt politiskt landskap:

De borgerliga partierna gjorde sitt sämsta val under hela efterkrigstiden.

Det socialdemokratiska partiet blev, trots en liten tillbakagång, större än moderata samlingspartiet, folkpartiet och centern tillsammans.

Centern blev det borgerliga parti som klarade sig bäst. Det var också det parti som markerade ett klart avstånd till sina båda blockbröder.

Miljöpartiet fick 20 mandat i riksdagen. 19 av dessa kom från de borgerliga partierna.

Efter 1985 års systemskiftesval kunde man i vissa eftervalsanalyser finna påståenden om att det borgerliga regeringsprojektet skulle ha stupat på att moderaterna varit alltför frispråkiga och tydliga när de redogjorde för sina politiska avsikter.

Efter årets val har man i samma kretsar tröstat sig med att de borgerliga

idéerna i allmänhet, och de moderata i synnerhet, skulle ha vunnit sådant gillande att socialdemokratin – med eller mot sin vilja – kommer att tvingas genomföra denna borgerliga politik.

Det som inte avspeglar sig i valresultatet skulle i själva verket redan finnas inplanterat hos väljarna och därmed, åtminstone på litet sikt, på ett nästan ödesbestämt sätt leda till att borgerliga värderingar får styra politiken och samhällsbyggandet.

Detta är, herr talman, en minst sagt originell och häpnadsväckande analys.

Själv gör jag en helt annan tolkning av 1988 års val:

Allt färre väljare tror på de borgerliga partiernas idéer och förslag. Därför avstår också allt fler från att rösta på de borgerliga partierna. Årets val blev ett definitivt farväl till den ensam-är-stark-ideologi som vann spridning i slutet av 70-talet. God miljö, trygghet och rättvisa kräver en politik som ger gott om utrymme för samarbete och solidaritet.

Miljön mår inte bättre av enbart pläderingar för marknadslösningar och privat ägande.

Tryggheten stärks inte av attacker mot den gemensamma sektorn och nedskärningar som drabbar den sociala välfärden.

Rättvisan blir inte större av att man skapar ökade eller helt nya klyftor.

Därför fick socialdemokratin fortsatt förtroende att regera landet.

I valdebatten – och i debatten efter valet – har förekommit två påståenden som jag vill polemisera mot: Det ena är att viktiga sakfrågor skulle ha skymts av en meningslös sifferexercis. Det andra är att ideologierna skulle ha lyst med sin frånvaro.

Jag vill hävda att båda dessa påståenden är felaktiga.

Siffror och tabeller illustrerar i hög grad var ett parti står. Genom dem kan man få svart på vitt om vilka som är vinnarna och vilka som är förlorarna på ett partis politik: Vilka gynnas om man sänker kapitalbeskattningen? Vilka förlorar om man sänker delpensionen?

Samma slags frågor kan man ställa för att pröva påståendet om de obefintliga ideologierna: Skall några gynnas i utbyte mot vaga löften om att detta i framtiden skall leda till bättre villkor för fler? Måste vi välja mellan exempelvis låg inflation och låg arbetslöshet, mellan jämlikhet och utveckling? Eller är det tvärtom så att social trygghet och rättvisa, liksom god miljö, i själva verket är en *förutsättning* för utveckling och tillväxt?

Från socialdemokratin och regeringens sida har vi tolkat valresultatet som ett bestämt ja på den sista frågan. I enlighet med detta kommer vi också att verka för en djärvare miljöpolitik, ökad social trygghet och ett rättvisare Sverige.

Under många år var rovdrift och utsläpp nödvändiga för att öka människors välfärd – trodde man.

Under 50- och 60-talen började man på allvar ifrågasätta denna ordning. Sedan dess har också stora framsteg gjorts på både miljöns och arbetsmiljöns område.

Under de senaste 20 åren har svavelutsläppen minskat med två tredjedelar, kvicksilverutsläppen i vatten med nästan hundra procent. Det går att bada och fiska i vatten som för 20 år sedan var kraftigt nedsmutsade.

Även arbetsmiljön har förbättrats radikalt. Steg för steg har vi skapat människovärdigare arbetsplatser.

Men nya hot och problem har tillkommit sedan det första uppvaknandet. Det är därför vi måste höja ambitionsnivån i miljöpolitiken, det är därför vi måste ta itu med de farligaste arbetsmiljöerna, det är också därför vi vill:

- kraftigt öka resurserna för miljökontroll,
- ompröva givna tillstånd,
- intensifiera miljöarbetet i särskilt känsliga områden,
- införa miljöavgifter för vissa utsläpp,
- skärpa kraven på miljöfarliga produkter.

När det gäller den sociala tryggheten vill vi från regeringens sida stärka allas rätt till arbete, god utbildning och vård, till en gemensam sektor som går medborgarnas ärenden och ett socialförsäkringssystem som man kan lita på.

Vi vill verka för en offentlig sektor i takt med tiden. Valfrihet och mångfald skall inte vara något som enbart tillhandahålls på den marknad där den köpstarke alltid får mest.

Vi vill verka för en vård som är både mänsklig och effektiv. Den skall bota och lindra – och den skall erbjudas alla människor lika. Den skall samtidigt anpassa sig till varje människas egenheter och behov. Den psykiskt sjuke skall kunna vårdas på institution, i hemlik miljö eller i eget boende. Den som är gammal skall kunna vårdas på sjukhus, i hemmet, bo på servicehus eller ålderdomshem.

Vi vill verka för en skola, ett utbildningssystem, som ger alla en chans – och inte bara en gång i livet. Till Lars Werner vill jag redan nu säga att en upprustning är i gång, en upprustning som vi stöder. Det gäller läromedel och lokaler. Där såg vi kanske de mest påtagliga bristerna.

Vi vill verka för ett arbetsliv som får människorna att växa. Vi vill att alla skall kunna se "helheten" i sitt arbete, få lära sig nya saker, ta egna initiativ. Vi vill helt enkelt tänja rättvisepolitiken till att omfatta också arbetets innehåll. Samtidigt kommer vi att engagera oss mycket hårt för att inventera – och sedan göra något åt – både nya och gamla miljöhot.

Vi vill verka för arbetstider som ger tid och ork över för mer än just arbete. Genom att bygga ut föräldraförsäkringen till 18 månader kommer småbarnsföräldrar att slippa att slitas mellan sina dubbla roller. Just nu arbetar vi för att göra den utbyggda försäkringen så flexibel som möjligt; man skall kunna välja mellan kortare arbetsdag och längre sammanhängande ledighet. Samtidigt kommer vi under mandatperioden att lagstifta om sex veckors semester.

En viktig politisk uppgift under den kommande mandatperioden blir att försöka åstadkomma en genomgripande reform av vårt skattesystem. Vi har visserligen under de senaste åren sänkt inkomstskatterna, genomfört förenklingar, rensat i avdragsdjungeln och bedrivit en hård kamp mot fiffel och skatteflykt. Men det har handlat om att lappa och laga i ett gammalt system som har grundläggande och allvarliga brister, som vi nu måste ta itu med.

Grundproblemet med det svenska skattesystemet är att det som ser fint ut på papperet helt enkelt inte fungerar i praktiken. De som, om de respekterade systemets regler, skulle betala hög skatt avstår i själva verket ofta mycket mindre i skatt än vad en vanlig industriarbetare eller tjänsteman gör. Som exempel kan jag nämna att förra årets populäraste skatteplaneringsknep,

kommanditbolagen, uppskattningsvis ledde till ett skattebortfall på 7,5 miljarder kronor. Nu är vi på väg att stoppa kommanditbolagen. Följaktligen har något nytt som kallas utdelningsfonder sett dagens ljus.

Detta är en ordning som inte kan accepteras.

Vi måste skapa ett skattesystem som klarar att möta verkligheten, ett system som innebär att det kollektiv som får sina inkomster genom arbete skall betala mindre i skatt, medan det kollektiv som får sina inkomster via kapitalägande och kapitalvinster skall betala mer.

Regeringens övergripande mål för reformarbetet på skatteområdet kan sammanfattas på följande sätt.

Det nya skattesystemet skall stimulera arbete och sparande. Skattereformen skall stärka samhällsekonomin. Det kommer att kräva att skatten på arbete sänks, skatten på kapital skärps och avdragsmöjligheterna anpassas och begränsas.

Det nya systemet skall leda till ökad rättvisa. Reformen skall innebära högre ambitionsnivå i fördelningspolitiken. Den skall leda till ett effektivare system som fördelar skattebördan efter bärkraft.

Det nya skattesystemet skall dessutom vara enklare. Reformen måste innebära färre särregler och undantag, samtidigt som möjligheterna till skatteplanering ytterligare försvåras.

Herr talman! 1988 har visat sig kunna bli det bästa och mest löftesrika året för avspänning och fredlig dialog sedan andra världskrigets slut.

Sovjetunionen och Förenta staterna har slutit ett avtal om kärnvapennedrustning. Eldupphör råder, och fredsförhandlingar har inletts mellan Iran och Irak. Sovjetunionen drar tillbaka sina trupper från Afghanistan. Det görs framsteg i Kampuchea och Västra Sahara. Det pågår förhandlingar om Namibia och Angola. Fler exempel kan nämnas.

Till raden av goda tecken hör också utvecklingen i Chile – och i Baltikum.

I dag kan Estlands, Lettlands och Litauens flaggor åter hissas fritt. Våra grannar på andra sidan Östersjön samlas i väldiga manifestationer för att tala om sin egen historia och sin egen framtid. Det svenska folket och den svenska regeringen välkomnar denna utveckling – inte minst därför att den gör det möjligt att återknyta de ekonomiska och kulturella band mellan vårt land och dessa våra grannfolk som funnits sedan medeltiden.

Vi vet inte vart den inledda reformeringen av det kommunistiska systemet i Sovjetunionen kommer att föra. Vi vet att en utveckling som denna kan råka ut för bakslag och leda till misslyckanden. Men vi vet också att den tillsammans med avspänningen de senaste åren mellan världens ledande stormakter har ingett ett hopp om en framtid som är ljusare än någonsin under efterkrigstiden.

För oss européer gäller det att ta fasta på denna avspänning. Huvuddelen av Europas stater är militärt allierade med den ena eller den andra stormakten. Och de militära pakterna kommer sannolikt att bestå lång tid framöver.

Men detta får inte bli ett hinder för en stegvis nedbrytning av förlegade blockgränser i Europa. Nu finns det kanske större möjligheter än på många decennier att göra radikala framsteg i det alleuropeiska samarbetet.

Låt oss göra 1990-talet till det decennium då Europa finner vägen till samförstånd och samarbete!

I flera östeuropeiska länder har det inletts en utveckling bort från förstelnade diktaturer. Det är positivt, särskilt med tanke på behovet av ekonomiskt och kulturellt samarbete över ideologiska och militära gränser. Det är därför med särskild bestörtning som vi tar del av uppgifterna om utvecklingen i Rumänien. Där talas det om ett omfattande program, som syfter till att i grunden förändra den rumänska landsbygdens struktur. Om det genomförs kommer det att leda till ett unikt exempel på att just det gemensamma europeiska kulturarvet tillfogas obotlig skada. Landets etniska minoriteter kommer att drabbas ytterligare. Det är den svenska regeringens förhoppning att det slags ödeläggelse av ett kulturland som tycks förestå aldrig skall kunna genomföras.

Västeuropas demokratier har sedan länge omsatt en strävan efter fred och samarbete i praktisk handling. De tolv av dem som ingår i den Europeiska gemenskapen, EG, är i färd med att genomföra den gemensamma inre marknad som skall fullbordas vid utgången av 1992. Från svensk sida bejakar vi detta fortsatta, utvidgade och fördjupade EG-samarbete. Det är viktigt för att Västeuropa i längden skall kunna hävda sig – ekonomiskt och vetenskapligt – i en värld som präglas av allt starkare konkurrens.

Neutralitetspolitiken sätter naturligtvis bestämda gränser för våra möjligheter att ingå en utrikespolitisk samverkan med stater som praktiskt taget alla tillhör samma försvarsallians. Ett deltagande i EG:s utrikespolitiska samarbete skulle kunna påverka trovärdigheten i vår neutralitetspolitik.

Men på de ekonomiska, sociala, arbetsmarknadspolitiska, vetenskapliga och kulturella områdena kan Sverige ge väsentliga bidrag till den fortsatta utbyggnaden av det västeuropeiska samarbetet. Samtidigt kan detta ge värdefulla impulser och möjligheter till utveckling i vårt eget land. Vi följer med intresse EG:s arbete på att utveckla den sociala dimensionen, och vi bejakar framväxten av det som kallas Medborgarnas Europa.

Europatanken, som inspirerade initiativtagarna till det västeuropeiska enhetsverket, är naturligtvis inte heller begränsad till Västeuropa.

I Europatanken ryms drömmen om ett gränslöst Europa, där mänskliga kontakter, handelsutbyte och kulturella förbindelser inte hindras av konstlade politiska och militära murar. I ett sådant sammanhang kan också Sverige – med en neutralitetspolitik som är respekterad i såväl öst som väst – spela en särskild roll.

Herr talman! I den här kammaren talar vi ofta om att riva barriärer och skapa ökad förståelse länder och människor emellan.

I den politiska debatten, i massmedia, i skolor, i organisationer och i det kulturella livet står mångfald och gränslöshet för något självklart och positivt.

Mot den bakgrunden inger det som i 1988 års val inträffade i Sjöbo en alldeles särskild oro. Jag vill instämma med Bengt Westerberg på den punkten. Här legitimerades rasistiska strömningar. Här erbjöds den hemlösa och oorganiserade främlingsfientligheten en samlingspunkt.

I Sverige har vi inte, som i flera andra västeuropeiska länder, fått rikstäckande och livskraftiga missnöjespartier med klart uttalat främlingshat på programmet. Inte än.

Men vi är inte vaccinerade. Vi går inte fria. Vi kan inte slå oss till ro och blunda för det som hänt i Sjöbo.

Mot denna bakgrund har den parlamentariska kommission mot främlingsfientlighet och rasism, som tillsattes för ett år sedan, en oerhört viktig och grannlaga uppgift. Samtidigt behöver den självfallet allt vårt stöd och vårt engagemang. Dess uppgift är också vår!

I många delar av världen är människor beredda att ge sina liv för rätten att rösta och rösta fritt.

I andra delar, i gamla demokratier i Västeuropa och i USA, avstår människor i stället frivilligt från denna demokratiska rätt. Inför det amerikanska presidentvalet har man i svensk press bl.a. kunnat läsa att man räknar med att bara hälften av de röstberättigade kommer att säga sin mening om vem som skall styra världens mäktigaste nation.

Också här i Sverige sjunker valdeltagandet, även om det inte blev fullt så lågt som en första prognos under valnatten antydde.

Frågor man måste ställa sig är ändå: Finns det också i Sverige människor som upplever sig som så utanförställda av samhället att de helt enkelt inte känner sig berörda av valen? Tror de sig inte om att kunna påverka samhällsutvecklingen genom att använda sin rösträtt? Är vi politiker inte tillräckligt lyhörda? Handlar det om tillfälligheter, eller är detta en kurva som kommer att fortsätta falla?

En särskild storstadsutredning kommer inom kort att börja arbeta med frågor som visserligen koncentreras till de speciella livsvillkoren i våra storstäder. I anslutning till detta kommer den dock också att söka svar på sådant som rör människors delaktighet och då även valdeltagande. Samtidigt arbetar den stora maktutredningen, som vi tillsatte för tre år sedan, vidare med sin grundliga genomgång av maktens och vanmaktens väsen.

Men precis som när det gäller främlingsfientligheten har naturligtvis vi som sitter i denna kammare ett alldeles eget, ett alldeles särskilt ansvar. Vi måste agera på ett sådant sätt att politik upplevs som något fint, som något viktigt och meningsfullt. Vi måste helt enkelt stärka demokratins förankring hos människorna.

Detta är *en* sida av saken; det gemensamma ansvaret och omsorgen om demokratins grundvalar. En annan sida är debatten; att låta olika åsikter brytas mot varandra. Det var demokratins ansikte i valrörelsen, och är det här i kammaren i dag. Därmed skulle jag vilja övergå till att direkt diskutera några av de frågor som varit uppe till debatt här tidigare i dag.

Efter detta valresultat, som alltså var det sämsta valresultatet för de borgerliga partierna under efterkrigstiden och kanske någonsin, kanske man skulle ha väntat sig en och annan självkritisk kommentar eller fråga från de borgerliga partiernas sida. Jag har under tiden sedan valnatten upplevt Carl Bildt som djupt allvarlig, Bengt Westerberg som något irriterad och Olof Johansson som spralligt glad, nästan som om han vunnit högsta vinsten på lotteri när de borgerliga utestängdes från regeringsmakten. Det är alltså en något splittrad bild.

I slutet av juli påstod moderatledaren att de borgerliga partierna "aldrig i modern tid stått närmare varandra inför ett val". I exakt 40 dagar höll denna beskrivning och detta nära förhållande. Den 7 september utbröt ju skattegrälet mellan folkpartiledaren och centerledaren, och då var det slut med enigheten. Efter några dagar av öppen konflikt lyckades centern och

folkpartiet samla ihop sig för att åtminstone över valdagen försöka framstå som ett enat regeringsalternativ. När sedan valresultatet kom fram brast åter fördämningarna.

Bengt Westerberg sade dagen efter valet följande: Centern är ovanligt litet för tillväxt i ekonomin för att vara ett ordinärt borgerligt parti. De ligger alltid i bakvattnet på socialdemokraterna. Centern försökte bromsa den förra skattereformen men svängde till sist när socialdemokraterna ändrade sig. I verkligheten är det så att socialdemokraterna bestämmer hur långt man kan gå, och sedan kommer centern efter.

Kanske var det inte så konstigt att centerledaren valde att på valnatten komma i ensamt majestät till TV:s valvaka, utan sällskap av sina blockbröder. Det skulle ändå vara intressant att efter detta val höra om det finns någon borgerlig strategi för den fortsatta valperioden. Det är ju bara några veckor sedan som det borgerliga blocket framställdes som ett samlat regeringsalternativ. Vi socialdemokrater vill gärna ha en stark och handlingskraftig opposition. Det skulle vara intressant att veta om den finns och om den har några tankar om hur den skulle utvecklas.

Jag vill också gärna svara på frågor, så långt jag nu hinner.

Carl Bildt sade att valrörelsen gav dåliga besked om framtiden. Ja, när det gäller det borgerliga regeringsalternativet var det så. Men socialdemokratin redovisade sin ekonomiska politik som grund för det fortsatta handlandet. Vi lade fram ett mycket preciserat valmanifest.

Carl Bildt sade också att socialismen som idé befinner sig i en nedgångsfas. Det sade han i inledningen av sitt anförande. Litet längre fram säger Carl Bildt att det sveper en röd våg in över landet. Jag finner en viss motsättning mellan dessa två uttalanden.

Vi socialdemokrater i Sverige har aldrig varit särskilt intresserade av förstatligande som medel. Det är inget nytt. Däremot har jag i den lilla skrift som Carl Bildt återopade redovisat fyra exempel som har varit och är viktiga för socialdemokratin. Våra grundläggande idéer är idéerna om frihet, jämlikhet och solidaritet. De är lika aktuella i dag som när vårt parti bildades. De är kompassnålen för vårt politiska handlande i vardagen ute i kommuner och landsting och i riksdagen.

Carl Bildt säger att vi böjer oss för vindar. Jag tror inte att det är riktigt. Nyliberalismens vind blåste ganska hårt över världen, Carl Bildt, och ni försökte fånga upp den. Det var socialdemokratin styrka att vi icke böjde oss för den vinden. Vi tog striden i 1985 års valrörelse, och vi fullföljde den 1988.

Carl Bildt fortsatte, sin vana trogen, att klaga över skattehöjningar. Men den privata konsumtionen har sedan 1982 ökat med 15 %, medan den var plus minus noll under de borgerliga åren. Det tyder på att vi har sett till att människornas personliga ekonomi har utvecklats ganska gynnsamt. Nyföretagandet uppvisar rekordsiffror, och tillväxten ökar. Jag tror faktiskt inte att den privata eller den industriella sektorn har mått illa av socialdemokratisk politik, tvärtom.

Herr talman! Jag hinner också påbörja några svar till Bengt Westerberg.

Bengt Westerberg började med att påstå att vi skulle bryta vallöften. Är det inte litet tidigt att en månad efter valet börja göra dessa prognoser? T.ex. när det gäller lex Bratt pågår det diskussioner mellan riksdagspartierna för

att rätta till de missförstånd och oklarheter som finns i lagen. Om man ser på vad vi har lovat i valen 1982 och 1985 kan man säga att vi sammantaget infriat mer än det som vi angav i våra löften. På någon punkt har vi inte nått ända fram, för att använda ett klassiskt uttryck, men som helhet är det alldeles klart att vi har uppfyllt våra vallöften.

Bengt Westerberg klagade också över att jag i ett anförande på en facklig kongress nyligen hade uttryckt att vi i Sverige har en sådan trygghet att vi inte behöver känna oro och rädsla inför framtiden. Det var ett hälsningsanförande på tio minuter, och jag hann inte utveckla mina teser. Detta skall inte uppfattas som att man som enskild människa inte är orolig för att drabbas av sjukdom eller som att vårt samhälle inte fortfarande har brister i olika avseenden. Det är därför som vi vill fortsätta att försöka styra det här landet. Men hur skall Bengt Westerberg, med den inställning som han redovisade här i dag, kunna föra en gemensam politik tillsammans med moderaterna? Ideologiskt och praktiskt måste en samverkan med socialdemokraterna ligga närmast till.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 7 CARL BILDT (m) replik:

Fru talman! Jag vill börja med att instämma med statsministern på några punkter så att jag inte glömmer bort det i bataljdammet. Det gäller dels det som statsministern sade om utvecklingen i Baltikum, om det försiktiga hopp som vi alla hyser inför det som vi där kan se, dels det som statsministern sade om det skändliga som vi ser i Rumänien. Det var bra att det blev sagt också från regeringens sida. Jag vill också notera att statsministern i sitt anförande höll sig till de formuleringar om vår politik gentemot den Europeiska gemenskapen som denna kammare har lagt fast. Det är bra. Han kunde också vid tillfälle underrätta sin kabinettssekreterare om dessa formuleringar.

Så till valanalysen. Ingvar Carlsson är litet missnöjd med de slutsatser som dragits om valrörelsen, valdebatten och valresultatet i olika delar av debatten. Han tycker att det var en bra valrörelse. Han tycker att det skall vara mycket siffror och litet idéer. Men har Ingvar Carlsson inte noterat att man t.o.m. i den socialdemokratiska pressens debatt tycker att det faktiskt var en torftig och litet fattig valrörelse när det gäller idéer och besked om framtiden som Ingvar Carlsson och socialdemokratin förde?

Jag kan försäkra Ingvar Carlsson om att han kommer att få en stark opposition under dessa tre år, en opposition grundad på de idéer som vi är övertygade om behövs för Sveriges framtid. Vi skäms inte för våra idéer och vår ideologiska framtidsbas. Jag vill ställa en fråga till Ingvar Carlsson. Är det fortfarande verkligen socialismen som är socialdemokratin idé, recept och färdväg för framtiden? Ni böjer er för vinden, sade jag, och så är det. Och när man ser hur ni böjer er, ser man också vart ni i själva verket tror att vinden blåser. Läs Arbetets ledarserie efter valet! Böjer sig Arbetet åt vänster och vill ha mer socialism? Nej. Arbetet böjer sig åt höger. Man vill ha mer öppenhet och mer valfrihet. Arbetet vet vart vinden blåser. Läs vad Klas

Eklund har skrivit i Dagens Industri i dag! Är det vänsterpolitik? Nej, det är högerpolitik som anbefalls. Och se på Ingvar Carlssons regeringsombildning! Vad innebär icke den om inte en framflyttning av positionerna för det som kallats kanslihusögern, vilket jag i och för sig gratulerar till. Och döm om förvåningen när man i Tiden, den idépolitiska tidskriften, läser en lång och utförlig artikel som i fråga om valfrihet för den offentliga sektorn rekommenderar tämligen identiskt den politik som vi moderater står för när det t.ex. gäller sjukvårdsförsäkringen. Välkomna på dessa bastioner i kampen för valfrihet! Vi har ingenting emot att det blir litet trängsel där, men erkänn gärna att det är dit som ni faktiskt är på väg.

Jag vill därefter kortfattat beröra ett annat ämne. Bengt Westerberg tog upp Ingvar Carlssons hantering under de senaste veckorna och månaderna av frågan om Carl Lidboms ordförandeskap i den s.k. SÄPO-kommittén. Det var bra att Bengt Westerberg tog upp det. Jag vill bara säga att jag tycker att Ingvar Carlsson inte har handlagt den frågan på ett riktigt ärligt sätt, och det påverkar förtroendet. Ingvar Carlsson sade faktiskt en sak i valrörelsen och gav ett helt annat besked efter valet. Vi kan ha delade meningar, det är ingen skam i det, det är naturligt, och det skall förekomma, men vi skall vara ärliga mot varandra när vi ger besked. Men på den här punkten har Ingvar Carlsson inte handlat på ett riktigt ärligt sätt. Det tycker jag var synd.

I slutet av mitt anförande försökte jag ta upp vissa idéer som jag tror att det är nödvändigt att vi diskuterar om vi vill vitalisera vår demokrati och vårt politiska system. Jag ställde frågan: Är socialdemokraterna beredda att diskutera en politisk reform som innebär en förlängning av mandatperioderna för riksdagen, vilket vi egentligen redan är överens om, som innebär att vi ger kommunerna och landstingen deras egna valdagar för att den lokala och regionala demokratin skall vitaliseras, vilket också innebär att vi är beredda att släppa litet på partimakten i Sverige och ge väljarna en möjlighet att ha inflytande också över vilka personer som representerar dem i bl.a. denna kammare? Är socialdemokraterna beredda att diskutera en sådan reform?

Till sist vill jag säga något om skatten. Det som är den stora förändringen när det gäller kommunal- och landstingsskatterna, dvs. de skatter som hårdast drabbar dem som har litet lägre inkomster, är att det under den föregående mandatperioden var borgerliga kommuner, ofta med moderat ledning, som höll nere skatterna eller som t.o.m. sänkte dem. Det var bra, det gynnade människor och det möjliggjorde för dem att de fick den där privata konsumtionsutvecklingen. Nu har miljöpartiet med sina röster fört in de röda kommunalråden och de röda landstingsråden till maktens positioner. Då står vi inför en ny skattehöjningsvåg runt om i landet. Detta kommer att innebära att utrymmet för enskilda människor kommer att minska under den kommande mandatperioden. För detta bär ni och miljöpartiet gemensamt ansvaret.

Anf. 8 BENGT WESTERBERG (fp) replik:

Fru talman! Mot slutet av vårsessionen infördes det en utmärkt service här i kammaren, nämligen att talarstolen reglerades uppåt eller nedåt medan vi vandrade fram och tillbaka i kammaren. Jag skulle uppskatta om en liknande service kunde införas nu.

När det gäller skattefrågan kan Olof Johansson och jag säkert diskutera den utan att behöva göra det här. Låt mig emellertid bara säga beträffande det avsnitt som Ingvar Carlsson citerade att jag i min tur refererade en utläggning som den förre partisekreteraren Göran Johansson gjorde i boken *Makt och vanmakt*. Det vore förmätet av mig att ha någon uppfattning om hur övervägandena går till inom centern, men jag utgår från att han visste vad han talade om när han uttryckte sig ungefär som jag gjorde i det där referatet.

När det gäller att säga en sak före valet och en sak efter så använde inte jag i det här sammanhanget ordet *vallöfte*. De exempel som jag gav var exempel där socialdemokraterna försökte ge sken av ett besked före valet och sedan har hoppat av efter och valt en annan linje. Med all säkerhet har man gjort det just därför att man ville lugna ner debatten, slippa debatten, slippa en fortsatt diskussion före valet. Då har man avsiktligt gått ut och lurat väljare och andra, att det skulle hända någonting annat efter valet än vad som faktiskt händer.

Jag tycker att Lidbomaffären, SÄPO-kommittén, som Carl Bildt också var inne på är ett exempel på detta. Lex Bratt är ett annat exempel. Om man nu driver igenom den här lagstiftningen, så strider det mot viktiga principer om meddelarskyddet. I stället för att avvakta den aviserade och möjligen tillsatta utredningen om meddelarskyddet tänker man alltså driva igenom denna lagstiftning. Det var inte detta som man gav besked om eller i alla fall ville antyda i den diskussion vi hade före valet.

Om vi går längre tillbaka och jämför *vallöften* och resultat är det naturligtvis inte svårt att hitta exempel från perioden 1982–1985 där socialdemokraterna inte har förverkligat sina *vallöften*. 1982 var det viktigaste *vallöftet* att man skulle öka bostadsbyggandet. I verkligheten gjorde man precis tvärtom. 1985 lovade Ingvar Carlsson bl.a. oförändrat skattetryck. Jag vet åtminstone att Kjell-Olof Feldt gjorde det i den avslutande debatten inför valet det året. Men efter valet höjdes skattetrycket kraftigt, och jag vet att Ingvar Carlsson sedan dess har lovat att skatten så småningom skall ner till 51,5 % igen. Inget steg har emellertid ännu tagits i den riktningen.

Låt mig så ta upp ett par av de frågor som jag berörde också i mitt huvudanförande, bl.a. handikapputredningen. I de direktiv som handikapputredningen har fått sägs det att den skall arbeta med sikte på att man skall använda oförändrade eller minskade resurser inom handikappområdet. Det innebär alltså att förutom att uppmärksamma och föreslå åtgärder på olika områden, där handikappade behöver standardförbättringar, skall utredningen lägga ner tid på att föreslå lika omfattande eller större besparingar. Jag tycker faktiskt det är onödigt att ge sådana direktiv till handikapputredningen, för det går enligt min uppfattning inte att göra några stora besparingar på handikappområdet. Däremot finns det avsevärda brister som behöver avhjälpas. Hur majoriteterna kommer att se ut i riksdagen när vi skall avhjälpas dessa brister får vi se. Men nu har alltså regeringen med statsministern i spetsen gett direktiv till den här utredningen att också föreslå besparingar. Därför vill jag upprepa min fråga till Ingvar Carlsson: Kan statsministern ge ett enda exempel på någon nedskärning inom handikappområdet som han tycker att utredningen skall överväga? Bara ett enda

exempel begär jag. Kan statsministern inte ge något sådant exempel måste konsekvensen rimligen vara att direktiven ändras, så att inte utredningen får hålla på med en mängd onödigt arbete.

Så, fru talman, några ord om Naturskyddsföreningens enkät. Jag har framför mig resultatet av enkäten. Under rubriken "Vad lovar de att göra" redovisas Naturskyddsföreningens krav och partiernas svar.

Ett krav lyder: Inför en naturvårdsgräns för skogsbruket längs fjällkedjan. När den frågan var uppe i riksdagen i våras, närmare bestämt den 13 april, sade socialdemokraterna nej till vårt förslag. I enkäten säger de ja.

Ett annat krav lyder: Avskaffa 5:3-bidraget som stöder avverkning av äldre s.k. skräpskog. När frågan var uppe i riksdagen i våras röstade socialdemokraterna emot vårt förslag att detta bidrag skulle tas bort. I enkäten svarar de ja.

Ytterligare ett krav från Naturskyddsföreningen lyder: Inför ett särskilt miljöanslag i utvecklingsorganet SIDA:s budget på minst 250 milj. kr. per år. Frågan behandlades i riksdagen den 27 april och socialdemokraterna gick emot. I enkäten säger de ja.

Ett annat krav lyder: Undantag för all framtid minst 1 % av den s.k. produktiva skogsarealen nedanför fjällkedjan från skogsbruk. När frågan behandlades i riksdagen den 7 juni sade socialdemokraterna nej. I enkäten svarar de ja.

Häromdagen, när frågan diskuterades i riksdagen, gav Birgitta Dahl och Lena Hjelm-Wallén utomordentligt svävande besked på de här punkterna. Min fråga till Ingvar Carlsson är: Vilka besked från socialdemokraterna gäller? Är det era ställningstaganden i kammaren under våren eller är det de besked som ni gav till Naturskyddsföreningen under valrörelsen?

Det borde gå att svara ganska enkelt på den frågan.

Anf. 9 OLOF JOHANSSON (c) replik:

Fru talman! Jag tycker det var utomordentligt bra att Ingvar Carlsson tog upp den rumänska situationen och det planerade övergrepp mot människors liv, livsstil och boplatser som pågår i Rumänien. Jag vill helt instämma på den punkten.

Jag vill också säga att det som har hänt i Sjöbo är naturligtvis ett stort gemensamt samhällsproblem. Jag har haft anledning att i någon mån också personligen fundera över detta, av kända skäl. Jag tar det här på djupaste allvar även av den anledningen att man så väl märker att det finns många – alltför många – missförstånd i den svenska opinionen om vad den svenska invandrings- och flyktingpolitiken innebär. Jag tror att vi har ett utomordentligt stort ansvar i denna kammare att se till att handläggningstiderna förkortas, att invandrarverket får de resurser som krävs och att de som kommer hit, de som tvingas komma hit, ges en chans att försörja sig så snabbt som möjligt genom eget arbete. Härvidlag skapas många missförstånd då det gäller viljan att arbeta eller ej.

Jag har ett minne från valrörelsens slutskede, när jag besökte köket i Södersjukhuset här i Stockholm, som alla patienter – ett par tusen – är beroende av. Vad finner man där? Det är en arbetsplats med 30 % vakanser och anställda av 20 nationaliteter. Arbetsledningen är av svenskt ursprung.

Vad säger oss detta? Jo, det säger oss flera olika saker, bl.a. att många människor inte förstår hur vi i vårt samhälle – medvetet eller omedvetet – har gjort oss beroende av invandrare. Vi klarar oss inte utan dessa invandrare, dessa flyktingar, som vill göra en arbetsinsats här. Dessutom säger det en del om krisen när det gäller personalsituationen i våra storstäder, som jag talade om i mitt inledningsanförande. Jag vill gärna upprepa de frågeställningarna.

Det här är allvarliga frågor, och det kanske upplevs som en häftig övergång att jag har varit glad och sprallig, som Ingvar Carlsson sagt. Jag hjuder gärna på det, men det skall vara i rätt sammanhang. Jag har under den här valrörelsen – min första som partiledare – upplevt mycken vänlighet mot centerpartiet och mot mig personligen, och då blir man glad. Det visade sig att väljarna tyckte på samma sätt, och de gav oss sitt förtroende.

Jag anser att diskussionen mellan partierna i allmänhet vinner på att den sker i avspända former, men då måste vi kunna lita på varandra. Jag är litet irriterad över en del som har hänt efter valet, men jag skall inte ta upp det i detta sammanhang.

Några saker som Ingvar Carlsson sade i sitt anförande vill jag kommentera. Jag tycker inte att verkligheten stämmer riktigt med den analys och de konsekvenser som framgår av Ingvar Carlssons ord. Han säger bl.a. att rättvisan blir inte större av att man skapar ökade eller helt nya klyftor. Jag håller med om det. Men det är ju då som det blir så obegripligt att man ger sig på de äldre som råkar bli sjuka och avskaffar friåret. Jag förstår inte hur detta stämmer med synsättet att man inte skall sänka skatten för dem som tjänar under 70 000 kr. per år, för de har fått sitt tidigare, som Ingvar Carlsson sade i en utfrågning före valet. Genom höjt grundavdrag, något som vi var överens om under den förra valperioden, har de fått sitt tidigare, men vi vet ju att höjt grundavdrag innebär att man sänker skatten för alla, mest för dem som har de största inkomsterna, för det slår ju så med en progressiv skatteskala.

Jag förstår inte den där invändningen, och jag förstår inte talet om att det är just rättvisan som sitter i högsätet när socialdemokraterna handlar i verkligheten.

Då det gäller skolan, läromedlen och lokalerna är saker och ting på gång, säger Ingvar Carlsson. Ja, men man övervältrar hela den ekonomiska bördan på kommunerna. Därmed får man också den fördelningspolitiska diskussionen om kommunalskatterna som fördes här tidigare. Kommunalskatten är tyngst för de allra flesta inkomsttagare. Man måste komma upp i 350 000 kr. i beskattningsbar årsinkomst för att statsskatten skall bli tyngre.

Den här utvecklingen vill vi inte ha. För vårdens del säger vi: Uppvärdera de människovårdande arbetsuppgifterna! Då måste vi också vara med och betala från riksplanet.

De folkhälsobefrämjande skatterna måste höjas. Miljöavgifterna har en direkt koppling till hälsosituationen osv.

Detta är viktigt ur fördelningssynpunkt, och jag skulle gärna vilja ha en kommentar från Ingvar Carlsson beträffande hur denna verklighet stämmer med vad han har sagt i talet i dag.

Jag skall gärna också återkomma till vad han sade i talet om rovdrift och utsläpp, att vi under 50- och 60-talen började ifrågasätta detta. Men varför är det då så att problemen upplevs bli större och större och även i realiteten har

blivit det? Det finns många förklaringar till det. Jag tycker inte att vi har någon anledning att slå oss till ro med den ekologiska situation som vi har för närvarande i vårt land eller i världen.

Prot. 1988/89:11
19 oktober 1988

Allmänpolitisk debatt

Anf. 10 LARS WERNER (vpk) replik:

Fru talman! Jag tycker att Carl Bildt har fel i sitt resonemang om socialismen, vilket i och för sig inte behöver innebära att han från sin utgångspunkt har fel i sin kritik av regeringspolitiken, som jag inte tycker har mycket med socialism att göra, Carl Bildt.

Carl Bildt håller på att dödförklara socialismen. Det gjorde han i valrörelsen, och det har han gjort i dag. Jag tror att han kommer att få fortsätta med det rätt länge än.

Carl Bildt! Vad är socialismens bärande idé? Jo, rättvisa, frihet, solidaritet och jämlikhet. Är de idéerna döda och färdiga att begravas? Det tror jag är ett önsketänkande, Carl Bildt, och detta skall vi återkomma till.

Carl Bildt reducerar och förenklar hela frågan till att vara en fråga om ekonomi och ekonomisk tillväxt. Han jämför utvecklingen i öst och väst.

Det är sant att de socialistiska planekonomierna brottas med mycket stora problem, inte minst beroende på långtgående inskränkningar och övergrepp i fråga om demokratin. Men det är också ett obestridligt faktum att även kapitalistiska länder i väst brottas med svåra problem av samma och annat slag, problem med ökade ekonomiska och sociala klyftor, svåra miljöproblem, problem med rasistiska och nyfascistiska rörelser osv.

Jag vill inte väga dessa olika problem mot varandra och påstå att det ena är mindre besvärligt än det andra. Men, Carl Bildt, socialismen är inte död – den kommer att leva vidare.

Jag skulle egentligen också vilja ägna tid åt att diskutera EG med Carl Bildt. Jag skall se om jag hinner göra det i nästa replik. Jag vill nu bara ställa en fråga beträffande EG och moderaterna: Ser ni moderater inga som helst problem med ett svenskt närmande till EG?

Sedan till statsministern: Han glömde bort ett parti i sin sammanfattning av valresultatet. Det kan jag förlåta honom, för jämfört med er är vi fortfarande små. Men vi blev ändå tillräckligt stora för att säkra en arbetarmajoritet och en fortsatt socialdemokratisk regering. Jag förlåter hans glömska, men jag lovar att återkomma någon gång och göra oss påminda.

Men det var närmast marginalskatterna som jag ville diskutera. Trots att marginalskattesänkningarna främst gynnar de allra högst avlönade lovar regeringen i sin regeringsförklaring att fortsätta att sänka marginalskatterna. Trots att Bengt Westerberg i valrörelsen försökte förklara hur bra det var för de lågavlönade att de högavlönade fick stora skattelättnader men inte lyckades göra det, kommer regeringen nu med detta.

Om jag förstår Bengt Westerberg och i det här fallet regeringen rätt, menar ni att stora skattelättnader för de högavlönade sätter fart på ekonomin och skapar ekonomiskt utrymme så småningom för dem som inte nu får någon del av skattesänkningarna. De som har litet betalt skall alltså nöja sig med smulorna som ramlar ner från dem som har fest däruppe. Det är inte att undra på att de partier som drev de här frågorna mycket hårt i valrörelsen gick tillbaka – med all rätt.

Jag vill erinra om att det i marginalskatteomläggningen år 1981 ingick ett löfte att de lägst avlönade skulle kompenseras i de kommande avtalsrörelserna. Vart tog den compensationen vägen? Och vart tog principen om skatt efter bärkraft och rättvis fördelning vägen? I stället för att få compensation i avtalsrörelserna möter de lågavlönade en samlad arbetsgivarvärld – inte minst från statligt håll – där regeringens lönetak och hot om korrigerande åtgärder uppmuntrar de privata arbetsgivarna och resulterar i att de som förlorat mest på skatteomläggningen dessutom missgynnas i avtalsrörelserna.

Vi var ensamma som parti i den här valrörelsen om att inte gå ut med storstilade löften om allmänna skattesänkningar. Vi sade att det fick vara slut med den omvända Robin Hood-politiken. I stället måste man använda pengarna för de svaga i samhället, via skattesänkningar till låg- och mellaninkomstgrupperna, via utbyggnad av vård och omsorg.

Detta gick vi till val på, och vi fick ett ökat stöd för detta. Därför kommer vi att fortsätta att driva dessa frågor. Vi kritiserar regeringen för att föra en orättvis och orättfärdig fördelningspolitik. Vi tycker det är fel att ni skall sänka marginalskatterna.

Jag vill sedan ta upp en fråga som jag berörde också i mitt första anförande. Är ni beredda att ompröva er inställning beträffande friåret för pensionärerna? Också här, tycker jag, attackerar man en grupp i samhället som har det svårt.

Anf. 11 ANNA HORN AF RANTZIEN (mp) replik:

Fru talman! I natt kl. 1, när jag talade med Aftonbladet, och i morse kl. 7, när jag talade med Expressen, kom vi vid båda tillfällena överens om att mitt tal säkerligen kunde angripas på många punkter, eftersom det är en övergripande skildring av våra visioner och vägar. Så har inte direkt varit fallet, men jag fick i alla fall lust att besvara två yttranden.

Carl Bildt talade om den socialistiska döden och om den röda vägen. Han kanske skall tänka över hur valet egentligen har vuxit fram, om det inte möjligtvis var så att folkpartiet och moderaternas kritik av oss i valrörelsen spelade in och gjorde att miljöpartiet fick bättre hjälp från de andra partierna. Med hjälp menar jag då erbjudande i kommunal- och landstingspolitiken beträffande platser där.

Jag har själv erfarenhet från Solna kommun. Efter förra valet hjälpte vi socialdemokraterna till makten, eftersom det fördjupade demokratin på ett fint sätt genom att alla småpartier i Solna fick mycket större möjligheter att följa med i politiken, hjälp med lokaler osv. När vi då inte fick någonting från den borgerliga sidan men däremot denna möjlighet att fördjupa demokratin från den andra sidan, var det en självklarhet att vi valde socialdemokraterna.

Sedan visade det sig att socialdemokraterna inte höll de löften som de gav oss. Därför överlade vi mycket om att stödja den borgerliga sidan den här gången. Men vår vågmästarroll försvann i och med att folkpartiet och socialdemokraterna gick samman. Nu kan man fråga sig om det var folkpartiet som visade sin rätta färg eller socialdemokraterna.

Jag tycker att detta skall lära alla, till nästa gång, att vi inte stödjer block utan idéer. I det här fallet är det självklart att vi, för att få gehör för våra idéer, tar de bästa erbjudandena.

Sedan vill jag också ge en liten kommentar till Olof Johansson, som tyckte att det var dystert att vi stod och viftade med hotet att bilda valkartell tillsammans med socialdemokraterna och vpk för att komma in i utskotten på centerns bekostnad. Det förslaget lades fram, som en möjlighet, men det var aldrig vår avsikt att stödja det. Vi hade aldrig gått med på att sko oss på centerns bekostnad.

Anf. 12 Statsminister INGVAR CARLSSON:

Fru talman! Jag började att besvara frågor redan i mitt inledningsanförande, och jag skall fortsätta med det. Men jag kanske kan få svar på de två frågor som jag ställde i mitt inledningsanförande.

Den första är: Existerar det borgerliga alternativet fortfarande? – Här gör Olof Johansson en stor sak av det s.k. friåret. Det ligger till på det sättet att pensionärerna kommer att få betala en viss avgift, om de inte har en mycket dålig ekonomi – flertalet pensionärer 40 kr. och en del 55 kr. per dag. Då får de tre mål mat, tvätt och den vård och omsorg i övrigt som behövs. Det är vad också löntagare och andra får betala. Men Olof Johanssons löfte är inte mycket värt när folkpartiet och moderaterna säger absolut nej till det, och det är ändå i en borgerlig trepartiregering som Olof Johanssons löfte skulle ha något värde.

Detsamma gäller Olof Johanssons uttalande om människor med låga inkomster. Folkpartiet vill höja skatten medan Olof Johansson utlovar lägre skatt. Då är inte det löftet heller värt någonting.

Nu förstår jag bättre Olof Johanssons glädjefnatt på valnatten. Han kände att han kunde fortsätta argumentationen från valrörelsen. Hade ni vunnit valet, då hade verkligheten tvingat sig på er. Jag vill därför ställa ytterligare en fråga: Har ni inga ambitioner kvar, ni tre borgerliga partiledare, när det gäller det borgerliga alternativet?

Jag skulle vilja påminna Bengt Westerberg om den fråga jag ställde. Bengt Westerberg talade utomordentligt väl om de äldre och handikappade. Det var den socialliberala sidan av folkpartiet. Men vad är den värd när Carl Bildt dessförinnan stått här och sagt att moderaterna prioriterar skattesänkningar. Det går inte att sänka skatten och samtidigt bygga ut den sociala välfärden. Därför måste jag ändå, även om det nu är efter valet, ställa frågan: Vad är folkpartiets löfte värt om ni skulle få en chans att förverkliga det?

Jag skulle inom avdelningen omprövningar ändå vilja ställa frågan: Har ni inte inom folkpartiet funderat över om förslaget till vårdnadsbidrag var så klokt? Är folkpartiet nu, efter valet och med hänsyn till den reaktion vi har fått inte minst bland kvinnorna, berett att säga att vårdnadsbidraget inte var någon bra lösning och att ni nu i stället tillsammans med socialdemokraterna vill satsa på en utbyggd föräldraförsäkring?

Centern försöker i dag markera sina vänsterpositioner. Men för en dryg månad sedan var det viktigaste målet att regera ihop med de två högerpartierna, som jag tog mig friheten att kalla dem under valet. Nu skall vi testa centern: Vi har ett förslag som innebär att man inte skall kunna utnyttja kommanditbolag ur skattesynpunkt. Vi har förslag om den s.k. valpskatten. Kommer centern i fortsättningen att sluta upp bakom dessa förslag och därmed stödja en socialdemokratisk politik? Kommer centern att lägga ned

sitt motstånd mot alla de förslag som handlar om skärpt förmögenhetsbeskattning, omsättningsskatt på aktier och beskattning av reavinster av olika slag, som syftade till att åstadkomma ökad rättvisa i samhället? Annars är Olof Johanssons uttalande om ökad rättvisa och minskade klyftor inte värt ett dugg.

Jag vill också säga några ord till Lars Werner. Det är riktigt att vpk har ökat med 0,4 %. Jag ber att få gratulera. På ett sätt förstår jag Lars Werners glädje. Efter alla problem med Viola Claesson och Jörn Svensson har läget nu stabiliserats, såsom jag upplever det utifrån. Men man skall kanske trots allt inte överdriva den ideologiska betydelsen av de 0,4 procenten, Lars Werner. Kanske inte alla inom dessa 0,4 % kom till vänsterpartiet kommunisterna av ideologisk övertygelse. Jag gratulerar gärna ett parti som går framåt, men jag försöker bara återställa proportionerna.

Jag skall besvara Lars Werners fråga om skatten. Bengt Westerbergs problem var att han ville höja skatten för människor med låga inkomster. Lars Werners problem är att han i sin skatteskala inte har sett till de heltidsarbetande människorna. Det visade sig i TV:s utfrågning av Lars Werner att en typograf med 160 000 kr. om året skulle få 2 800 kr. i höjd skatt.

Jag tror att vpk faktiskt i sin iver att utforma en skatteskala att använda i valdebatten inte har uppmärksammat problemet att också de heltidsarbetande har rätt till en rimlig nettoeffekt efter det att skatten är dragen.

Eftersom både Lars Werner och jag är från Tyresö och Carl Bildt brukar kritisera oss för att vilja höja skatten vill jag bara konstatera att Lars Werner och jag bor i den kommun som 1988 sänkte skatten mest av alla kommuner. När det väl finns inkomster och man har klarat utgifterna är alltså de som brukar utgöra vänstermajoritet inte ointresserade av att sänka skatten. Vill Carl Bildt studera hur man sänker skatten rejält – åk ut till det vackra Tyresö två mil utanför Stockholm. Där har socialdemokraterna omsatt talet om skattesänkning i praktisk gärning.

Jag vill också säga till Carl Bildt att tiden är öppen för alla åsiktsriktningar. Bl.a. har den moderate ledarskribenten Mats Svegfors skrivit: Vi tror på våra grundidéer och är därför inte rädda för att gå med på en debatt, med kritiska synpunkter, i vår egen tidskrift.

Bengt Westerberg: Koldioxid är en allvarlig fara, och vi skall agera med all kraft för att minska riskerna. Vi är överens om en kärnkraftavveckling till år 2010. Så till vida är problemet gemensamt. Hur skall vi lösa detta, frågade Bengt Westerberg. Låt mig nämna tre viktiga punkter:

1. Bättre hushållning.
2. Effektivare energiproduktion, som innebär satsning på spillvärme och motkraft.
3. Gas.

Jag vill dessutom återropa vad Bert Bolin har påpekat flera gånger – vår kanske främste expert på detta område. Han säger: Sveriges nuvarande utsläpp av freongaser spelar i Sverige ungefär lika stor roll för att ändra klimatet som de totala utsläppen av koldioxid på grund av fossilbränsleanvändning, dvs. all användning av kol, olja och naturgas tillsammans.

Jag vill när det gäller pensionärernas möjligheter att arbeta i större utsträckning svara Bengt Westerberg att vi är överens om önskvärheten i detta. Vi skall alltså försöka åstadkomma ett större ekonomiskt utbyte av förvärvsarbete, och vi skall återkomma med våra konkreta förslag på den punkten.

Bengt Westerberg frågade om handikapputredningen både i sitt inlägg och i den första repliken. När vi utfärdar direktiv till utredningar skriver vi generellt att utredningarna skall visa hur de skall finansiera sina förslag – och jag tror faktiskt att detta påbörjades på Bengt Westerbergs tid som statssekreterare i finansdepartementet. Men låt mig understryka, eftersom Bengt Westerberg har kopplat sina uttalanden till den nya handikapputredningen, att flera betydande handikappolitiska reformer har kunnat genomföras under senare år som ett resultat av utredningar som omfattas av dessa direktiv. Som framgår av regeringsförklaringen kommer regeringen fortsättningsvis att särskilt uppmärksamma handikappområdet.

Fru talman! Jag skulle också vilja försöka svara Olof Johansson. Som bekant, Olof Johansson, avstod jag från att angripa centern centralt när det gällde Sjöbo i valrörelsen. Jag tyckte det var viktigt att vi fick en så stor samstämmighet som möjligt. Jag uttryckte t.ö.m. uppskattning av Olof Johanssons egna uttalanden i den frågan. Men jag måste säga nu att jag tycker att arbetsgivarna icke tar ett rimligt ansvar, när de icke ens i dagens pressade läge med brist på arbetskraft anställer invandrare som går arbetslösa. Det vore bra om vi fick ett uttalande från Olof Johansson på den punkten, så att vi ökar pressen på arbetsgivarna.

När det gäller jordbruket är det riktigt att vi vill ha en bred debatt i den frågan. Olof Johansson efterlyste socialdemokraternas åsikt, men Olof Johansson kanske själv skulle kunna bidra med ett besked om var centern står i den frågan, vad man har för konstruktiva uppslag.

Till slut, fru talman: Olof Johansson ställde en fråga om ökade nordiska kontakter inför EG-förhandlingarna. Svaret är ja, det är önskvärt med sådana kontakter. Vi har i själva verket redan påbörjat det arbetet.

Anf. 13 CARL BILDT (m) replik:

Fru talman! Får jag bara erinra om att den förre talmannen lovade att vi skulle få en snabbare maskin i den här talarstolen. Det är ett annat sätt att lösa det problem som Bengt Westerberg tog upp.

Så till Ingvar Carlsson vad gäller kommunalskatten i Tyresö. Vad som inträffade där var att kommunfullmäktige röstade igenom det moderata budgetförslaget. Detta möjliggjorde en skattesänkning, som röstades igenom av socialdemokrater och av moderater i Tyresö. Det var faktiskt så det gick till. Det visar att det är moderat budgetpolitik som är förutsättningen för att man skall kunna sänka skatten. Men även socialdemokrater inser ibland detta faktum.

Så till miljöpartiet. Jag lyssnade med stort intresse till Anna Horn af Rantziens inledningsanförande, och jag tycker det vore fel att vi alla i denna debatt gick förbi de framtidsperspektiv som där skisserades. Jag tror inte att vi kan gå tillbaka. Det skisserades upp en vision, en dröm, av byn med det litet gammaldags jordbruket med hästen och den kollektiva arbetsinsatsen

för att lösa olika uppgifter. Det är en dröm om ett samhälle som faktiskt en gång var men där det romantiska skimret då kanske inte var så framträdande, ett samhälle som vi har lämnat bakom oss. Jag tror på möjligheten att lösa de miljöutmaningar som vi i Sverige, hela den utvecklade världen och utvecklingsländerna står inför. Jag tror att den möjligheten finns, och jag är dessutom optimist i den delen att jag tror att vi kan göra detta utan att vända industrisamhället och välfärdssamhället ryggen, utan att sluta oss i förhållande till omvärlden. Jag tycker ibland när jag lyssnar på miljöpartiets drömmar att det finns en tendens att kasta ut barnet med badvattnet.

Så till den kommunala situationen. Miljöpartiet har valt det socialistiska blocket runt om i nästan alla kommuner i detta land. Det har man säkert skäl att göra – jag vill inte påstå något annat. Det jag vill säga är bara: Varför kunde ni inte ha sagt detta före valet? Den socialdemokratiska miljöpolitiken har inte förändrats efter valet – det är ungefär samma politik. Den kunde ha bedömts då. Varför gav ni inte besked före valet om hur ni skulle göra efter valet? Det tycker i alla fall jag att man skall göra.

Så till Ingvar Carlsson igen. Jag ställde inte så många frågor. Jag brukar inte göra det, för jag vet hur besvärligt det är att besvara dem alla, men jag ställde en enda fråga. Den rörde socialdemokratiens inställning till socialismen. Jag upprepar frågan, eftersom jag inte fick något svar på den. Är det verkligen så att socialismen är er framtidsidé?

Lars Werner säger att han fortfarande tror på socialismen. Något annat skulle i någon utsträckning förvåna mig. Men fakta är ju att varhelst dessa socialistiska idéer, dogmer och doktriner har genomförts har resultatet blivit politiskt förtryck, ekonomisk fattigdom, stagnation, stillastående och tillbakagång. Det gäller alla socialistiska länder utan undantag. Det gäller också när man i öar i marknadsekonomiska samhällen har försökt genomföra socialistiska idéer. Det må vara på bostadspolitikens område eller på något annat område. Det fungerar helt enkelt inte. Det kan också vara mitt svar till Lars Werner.

Så ställde Lars Werner den här frågan till mig eller oss moderater: Tror ni verkligen inte att det finns några problem med närmandet till EG och med Sveriges deltagande i uppbyggandet av detta nya gränslösa Europa? Jo, självfallet. Det finns väldigt många problem, som vi gemensamt måste ta oss an under de kommande åren här i denna kammare. Men i dessa problem ligger också oerhörda möjligheter för framtiden, nämligen att vi gemensamt med andra europeiska stater, länder och folk, skall försöka att lösa de problem som den gamla nationalstaten har blivit för liten för. Vi måste samverka över gränserna i Europa för att bemästra miljöproblemen, för att säkra den tillväxt i framtiden som är förutsättningen för att vi skall kunna klara välfärd, trygghet och sysselsättning. Javisst, det ligger många problem framför oss i den europeiska utvecklingen, men vi kan inte rygga tillbaka för dem. Problemen är där för att lösas. Klarar vi inte av att lösa dem, så klarar vi inte heller av att bygga en bättre framtid.

Anf. 14 BENGT WESTERBERG (fp) replik:

Fru talman! Låt mig första ta upp skattefrågan. Både låginkomsttagarnas skatter och marginalskatter har diskuterats. Det förslag som regeringen har aviserat – vi har ännu inte sett det i dess konkreta utformning – innebär att man höjer skatten för låginkomsttagare. En person som har en oförändrad nominell inkomst nästa år, 70 000, 60 000 kr., kommer att ha mindre köpkraft till följd av det skatteförslag som regeringen lägger fram. Orsaken därtill är naturligtvis att inflationen urholkar värdet av de pengar man har kvar när skatten är betald. Därmed räcker pengarna till att köpa mindre. Det finns inget inflationsskydd i regeringens skatteskala. Därför kommer köpkraften att minska för personer med lägre inkomster. Det tycker jag är värt att kritisera, men det är inte alls från den utgångspunkten som t.ex. Lars Werner framför kritik mot regeringen. Lars Werner ställer frågan: På vilket sätt kan låginkomsttagare bli hjälpta av sänkta marginalskatter? Svaret på den frågan är tvåfaldigt.

För det första kan sänkta marginalskatter leda till att vi får lugnare avtalsrörelser, och därmed kan vi dämpa inflationstakten. De som har störst glädje av det är just låginkomsttagarna. Nu lever vi med höga avtal som ger större löneökningar och en högre inflation än i andra länder, vilket urholkar köpkraften för låginkomsttagarna. De har verkligen ingen glädje av det system som vi för närvarande har.

För det andra finns det i dag många människor som tycker att det inte lönar sig att arbeta. De avstår från arbete och ägnar sig i stället mer åt egna aktiviteter. De som förlorar på det är naturligtvis inte de som avstår. De tycker att den egna fritiden, de egna aktiviteterna är mer värda än det som de får ut av att utföra ytterligare arbete. De som förlorar är alla skattebetalare – man får ett mindre bidrag till skatten – och de som inte kan få del av de tjänster som dessa personer kan göra. Det kan vara fråga om läkaren som opererar, sjuksköterskan som ger omvårdnad och mycket annat. Det är därför vi skall sänka marginalskatterna, inte för några rika människors skull utan för de många människornas skull.

Får jag i anslutning till detta också ta upp en tanke som finns i Anna Horn af Rantziens huvudanförande, nämligen den tanke som miljöpartiet också tidigare har torgfört om att vi på olika sätt skall försöka stimulera människor att avstå från förvärvsarbete. Jag har svårt att förstå den tanken. Alla har nämligen redan i dag möjligheten att låta bli att förvärvsarbeta. Som jag sade i mitt inledningsanförande tror jag att huvudproblemet under 1990-talet och framöver kommer att vara att i stället få människor att åta sig att arbeta mot betalning för att vi t.ex. skall klara vården och omsorgerna. Detta bekymmer har också miljöpartiet upptäckt. Om vi på olika sätt uppmuntrar människor att avstå från att arbeta kan det vara svårt att klara försörjningen med arbetskraft inom viktiga områden. Då har miljöpartiet aktualiserat den något befängda tanken att införa någon form av tjänsteplikt inom vården och omsorgerna. Det är min bestämda uppfattning att det krävs en så stor professionalism för att göra bra insatser inom de områdena att de insatserna inte kan klaras av några tjänstepliktiga eller värnpliktiga amatörer. Det är därför jag är så kritisk mot de tankegångar som Anna Horn af Rantzien och miljöpartiet framför.

Ingvar Carlsson svarade nu på min fråga om handikapputredningen, men hans svar var inte ett dugg mer tillfredsställande än det svar som Bengt Lindkvist gav mig härom dagen då vi hade en frågedebatt i samma ämne här i riksdagen. Jag är naturligtvis medveten om att regeringen är oförhindrad att lägga fram vilka förslag som helst oavsett vad utredningen sysslar med, och det gäller inte bara när utredningen är klar med sitt arbete utan också dessförinnan. Problemet är emellertid att regeringen uppdrar åt en parlamentarisk utredning att utöver att lägga förslag som är viktiga på handikappområdet för att förbättra standarden för handikappade också lägga ned tid på att komma på besparingar. Jag vill därför ställa min fråga för tredje gången till Ingvar Carlsson: Kan Ingvar Carlsson ge ett enda exempel på en besparing på handikappområdet som den här utredningen skall redovisa eller överväga i sitt fortsatta arbete? Om inte Sveriges statsminister, som har givit direktiven, kan ge ett enda exempel, hur skall då parlamentarikerna komma på exempel i långa banor som skall finansiera de omfattande förbättringar som behövs på det här området?

Det är inte rimligt att ge noll direktiv till en utredning som skall syssla med handikappfrågor. På många andra områden kan det vara rimligt att överväga omprioriteringar inom området, för det är de direktiven säger, men inte när det gäller handikappade. På det området behövs verkligen omfattande förbättringar. Vi i folkpartiet är beredda att ställa upp i utredningen och hjälpa till att tänka ut vilka förbättringar som behöver genomföras, men de besparingar som Ingvar Carlsson har gett direktiv om att utredningen skall ta fram, de får den socialdemokratiska delen av utredningen själv syssla med; åtminstone kommer folkpartiets representanter inte att delta i den delen av utredningsarbetet.

Till sist, fru talman, till frågan om energin. Ingvar Carlsson gav en del besked som jag hade väntat mig och som i och för sig är positiva om hushållning och effektivare produktion. Vi har självfallet inga invändningar mot sådana saker. När Ingvar Carlsson emellertid ser gas som ett huvudalternativ till kärnkraften, då är detta ingen väg att nå det andra mål som vi har satt upp, nämligen att vi inte skall öka belastningen av koldioxid. Gas kan vara alternativ till kol och olja, därmed kan vi minska den totala koldioxidbelastningen, men den är inte ett alternativ till kärnkraften. För att nå det andra målet måste vi satsa på bioenergi och vindkraft, det är i praktiken de enda två alternativ som står till buds. Min fråga till Ingvar Carlsson kvarstår alltså: Vad tänker regeringen göra för att se till att den satsningen blir framgångsrik och för att vi skall klara båda målen: avvecklingen av kärnkraften och inga ytterligare utsläpp av koldioxid?

Anf. 15 OLOF JOHANSSON (c) replik:

Fru talman! Jag skall inte lägga mig i debatten mellan Ingvar Carlsson och Bengt Westerberg, men jag kan konstatera att då man försöker lösa en del av problemen på handikappområdet inom befintliga ekonomiska ramar har detta inneburit att man ökar kostnaderna någon annanstans. Snålar man på bilstödet till dem som är över 49 år ökar omedelbart färdtjänstkostnaderna i stället. Detta är ju ofta en effekt man får då man omfördelar inom ramen.

Låt mig återgå till ett uttalande som Ingvar Carlsson gjorde i sitt

inledningsanförande, då han med hänvisning till 1950- och 1960-talen sade att sedan dess har stora framsteg gjorts på både miljöns och arbetsmiljöns områden. Det är klart att medvetenheten har ökat och mycket har gjorts, men frågan är om utvecklingen ännu går i rätt riktning. Vi är nämligen fortfarande i den situationen att vi inte vet om vi ens har passerat gränser utan återvändo när det gäller uttunnningen av ozonskiktet. Katastrofhoten på en mängd områden upplevs av allmänheten som verkliga hot, och det är därför som allmänheten under den gångna valrörelsen har ansett att miljön är den viktigaste frågan av alla. Detta har minsann märkts, till skillnad från hur det var under tidigare decennier, på 1960- och 1970-talen, då allmänheten bortsett från kärnkraftsfrågan ofta var mycket litet med på noterna.

Ett ord till Anna Horn af Rantzen. Miljöpartiet borde offentligt ha deklarerat, det var det jag ville få fram, att ni inte stödde valkartellsidén. Jag har nämligen tidigare genom våra ombud vid förhandlingarna fått bekräftat och i dag här i salen fått bekräftat från dem som var med vid förhandlingarna att ni aldrig tog avstånd från tanken på kartellbildning med socialdemokraterna och vpk. Även om det inte var er avsikt att en sådan skulle drabba just centerpartiet, så hade det ändå blivit följderna. Den rapporten har jag fått från dem som var med vid förhandlingarna.

Ingvar Carlsson har irriterats över att jag tog upp friåret. Jag vill bara slå fast en sak, nämligen att 40 kr. om dagen är stora pengar för dem som inga pengar har, för dem som bara har vanlig folkpension och kanske pensionstillskott. Denna fråga handlar om att kunna behålla sitt boende i någorlunda oförändrad form och att kunna känna tryggheten under den period då man vårdas på sjukhus att man skall kunna komma tillbaka till sin invanda miljö.

Jag tycker att Ingvar Carlsson gör det alldeles för lätt för sig då han påstår att det som jag säger inte betyder någonting, att jag inte har de andra partierna med mig i denna fråga. Plötsligt gäller olika spelregler för olika partier i den här församlingen. Jag har tidigare försökt tala om, det är ingen som har nappat på det, att väljarna nu har sagt att det i ökad utsträckning framöver är riksdagen som skall fatta besluten. Makten har förskjutits från regeringkansliet till riksdagen. Det är den parlamentariska innebörden om man inte springer i regeringkansliet och träffar förhandsuppögörelser. Demokratin skulle vinna på att det som sker sker här, i utskotten och i riksdagsarbetet i övrigt. Då är socialdemokraterna i exakt samma situation som alla andra partier i denna riksdag, bortsett från att ni har regeringsmakten och därmed en initiativskyldighet.

Det finns i så fall ingenting i socialdemokraternas minoritetsställning som ger Ingvar Carlsson möjlighet att ställa ut löften, han måste alltid fråga någon annan först. Det är klart att det finns förhandsbesked om bensinskattehöjningar och annat, men det är en annan sak. Därför tar jag definitivt avstånd från den här sortens blockpolitiskt snack, för det är precis vad det är, där partierna behandlas olika och detta görs till ett slagnummer.

Jag vill dessutom tillägga om glädjen på valnatten att jag var glad redan före valnatten. Det var många som sade det. Jag skall gärna försöka fortsätta att vara glad även om det är ansträngande ibland.

Socialdemokraterna vill testa centern, som de säger. Javisst, vi kommer självfallet att sakligt pröva alla förslag som ni lägger fram här i riksdagen,

precis som vi alltid brukar göra. En del av de förslag som ni lägger fram tänker ni inte igenom själva först, utan ni låter riksdagen tänka igenom dem. Valpskatten är ju ett typexempel på just detta. Vi vet fortfarande inte vilka effekter som kommer i slutändan av den skatten. Ändå höjs den till skyarna av er. Jag skulle vilja säga att valpskattens effekter nog är mer osäkra än hundskattens.

När det gäller arbetsgivaransvaret gentemot invandrare vill jag gärna säga att detta har påpekats i våra motioner från i våras bl.a. Självfallet finns det anledning att hårt markera detta.

Jag skulle också ha velat säga någonting om EG, men jag måste lämna det. Jag fick ändå ett svar av Ingvar Carlsson.

Sedan frågade han om jordbrukspolitiken. Såsom av en händelse hade jag faktiskt ett program kvar, som är betitlat Miljön, resursen, kvaliteten – jordbrukets framtid. Jag vill med särskild tillägnan överlämna detta till Ingvar Carlsson för studier.

Anf. 16 LARS WERNER (vpk) replik:

Fru talman! I fråga om tjafset om höjden på talarstolen vill jag meddela att jag höjer nivån själv.

Olof Johansson har talat om glädje. Jag måste säga att jag har sett partiledare som inte varit så glada vare sig före eller efter valrörelsen, som har ett jämnt och bra humör – som är sura jämt. Det uppskattar jag nästan ännu mer.

Sedan till friåret. Sjukhusavgiften för pensionärerna skall ju vara en tredjedel av pensionen för de lågavlönade. Det är matkostnader, säger Ingvar Carlsson. Men ingen pensionär som bor hemma har väl egentligen råd att äta upp en tredjedel av sin pension. Vad skall de människorna göra när pensionen inte räcker till både sjukhusavgiften och kostnaderna för att behålla bostaden? Skall de begära socialhjälp, eller skall vi på nytt få ett förnedrande system där de sämst ställda pensionärerna tvingas anhålla om ytterligare nedsättning av sjukhusavgiften, dvs. samma system som för de differentierade vårdavgifterna för pensionärer?

Nej, Ingvar Carlsson, det är inget bra förslag som ni kommer med när ni vill ta bort det fria sjukhusåret.

Till Carl Bildt om socialismen: Jag tycker det finns så många problem i de socialistiska länderna att man inte skulle behöva överdriva och komma med groteska påståenden när man skall diskutera detta. Historiskt sett måste man ändå erkänna en viss utveckling. Jag skall gärna diskutera de här frågorna, om vi kan hålla oss på en någorlunda saklig nivå.

På nytt skall Bengt Westerberg försvara marginalskattesänkningen. Jag vet två saker: att Antonia Johnson skulle få 800 000 kr. i marginalskattesänkning och att folkpartiet förlorade nästan 100 000 röster på Bengt Westerbergs förklaring till detta i valrörelsen. Det är fakta i målet.

Ingvar Carlsson säger om vårt skatteförslag att jag i valrörelsen plågades av att vi hade skattetabeller där de som tjänade 180 000 kr. skulle få en skattehöjning. Ja, men det var efter det att de hade fått en lönehöjning enligt våra tankegångar med 7 %. 7-procentiga lönehöjningar existerar väl inte i sinnevärlden för er? Vidare föreslog vi en skatterabatt på 2 000 kr. Och jag

förmodar att också den typograf som tjänar 180 000 kr. äter mat tillsammans med sin familj. Tillsammans med ett slopande av matmomsen tror jag att vårt förslag är bättre än er sänkning av marginalskatten.

Egentligen begärde jag ordet för att tala om EG. Jag försökte mig i mitt huvudanförande på att beskriva den internationella förändring som har ägt rum på senare år, där en rad militära konflikter har övergått i om inte fred så i vart fall vapenstillestånd. Motsättningarna mellan stormakterna har genomgått en påtaglig förändring, och i Europa utvecklas dialogen mellan öst och väst. I vår del diskuteras EG och den s.k. inre marknaden, som skall vara genomförd till 1992.

Nu är det ingen som har vågat föreslå ett svenskt medlemskap i EG – det är väl bara Industriförbundet och Carl Bildts moderater som varit ens i närheten av det. Den kabinettssekreterare som Carl Bildt refererade till säger ju: "Genom det täta politiska samarbetet antar EG karaktären av suverän stat med egen utrikespolitik. Därför skulle neutralitetspolitiken bli rent illusorisk om vi gick med i EG." Jag delar hans uppfattning, och det gör jag därför att vi slår vakt om den svenska neutraliteten och alliansfriheten och om vår nationella suveränitet.

För den skull framställs vi av Carl Bildt och andra som sterila nejsägare, men vi säger faktiskt också ja. Sverige är ju en del av Europa, ett Europa som är större än det Europa som Carl Bildt talar om.

Vi är för ett brett internationellt utbyte, men vi säger nej till svenskt medlemskap i EG därför att den s.k. inre marknaden reser murar och hinder mot det övriga Europa, och kanske framför allt mot tredje världen. Vi vill inte begränsa oss till Europa. Vi nöjer oss inte med att bara se till våra egna intressen. Vi vill ta hänsyn till andra länder och folk. Därför arbetar vi för en ny ekonomisk världsordning, där vi vill riva ner dagens ekonomiska och politiska hinder, som förtrycker världens små, fattiga och mindre utvecklade länder.

Vi säger inte nej till svenska förbindelser med EG eller med länderna i EG, men vi vägrar att avhända oss vår nationella suveränitet.

De frågor jag ställde till Carl Bildt var: Finns det inga problem som ni ser i ett svenskt närmande till EG? Utgör inte EG:s protektionism gentemot tredje världen ett problem också för er moderater? Och vad betyder egentligen den traditionella svenska neutraliteten och alliansfriheten för moderata samlingspartiet?

Anf. 17 ANNA HORN AF RANTZIEN (mp) replik:

Fru talman! Jag måste få återvända för att svara på det som vi har hört så många gånger.

Carl Bildt säger att vi vill gå tillbaka. Jag tycker inte att det är att gå tillbaka att ta med sig gamla kunskaper in i ett nytt samhälle och försöka få till stånd ett intellektuellt användande av teknik och kunnande. Jag har själv av någon press – jag minns inte vilken – fått stämpeln på mig att jag är värdekonserverativ. Det gäller nog hela miljöpartiet. Vi är inte något konservativt parti för det, men vi skall slå vakt om gamla värden. Det är också en miljöförstöring att förneka dem och låta dem försvinna i en gånget tid. Och vi vet aldrig när

den dag kommer då vi behöver dessa gamla kunskaper.

Jag tog fram Emin Tengströms förslag till samhälle som *ett* förslag – det hörde tydligen inte Carl Bildt. Han ville gärna tro att vi vill ha hela samhället på det sättet. Så är det inte. Det finns många sådana förslag, och vi måste pröva många för att hitta ett bättre tillstånd än det som vi lever i nu i alla fall.

En levande landsbygd har jag jobbat mycket med. Jag har själv mitt ursprung i landsbygden, och jag ser med förfäran på glesbygdsutvecklingen. Mitt första politiska uppdrag var inom civilförsvaret i Västervik, som kallade sig självt "kommunens sophink". Jag undrade varför civilförsvarets kallade sig så – det är ju någonting av det viktigaste vi har. Jag ser upprustningen av och återgivandet av status till landsbygden som det bästa civilförsvaret man kan tänka sig. Utan en levande landsbygd går det inte att försvara Sverige. Carl Bildts pappa delar den åsikten, det vet jag.

Till Bengt Westerberg om förvärvsarbetet – jag skall inte ta detta så ingående, för vi står ju i kö från miljöpartiet att ta upp sakfrågor i eftermiddag och i morgon. Jag vill bara säga att förvärvsarbete skall ställas mot det informella arbetet. Genom att gynna informellt arbete kan vi minska byråkratien. Då får vi fram mycket av den arbetskraft som det talats mycket om att det skall bli brist på. Det informella arbetet kan säkerligen ge oss mycket mera ansvar och mycket mera glädje än det många gånger påtvingade arbete vi har i dag.

Anf. 18 Statsminister INGVAR CARLSSON:

Fru talman! I flera inlägg har det riktats kritik mot regeringens handläggning av frågan om SÄPO-kommitténs ledning. Jag vill därför redovisa hur vi har sett på den frågan.

Jag har upplevt att kraven på att Carl Lidbom skall avgå egentligen bottnar mera i att man har tyckt illa om hans åsikter än i att han inte skulle ha skött sitt arbete. Det betänkande som lades fram stod inte bara socialdemokraterna bakom utan också folkpartiet, moderaterna och centern. Jag läste i Dagens Nyheter den 16 oktober beträffande vad de borgerliga ledamöterna uttalat: "De poängterar dock att de inte varit missnöjda med Parisambassadörens sätt att sköta arbetet med utredningen." Ändå restes krav på ordförandens avgång – kanske mest, och direkt, formulerade av Bengt Westerberg i valrörelsens inledning. Jag meddelade då att frågan skulle tas upp vid en partiledaröverläggning efter valet. Det skedde också.

Under KU-utfrågningarna i somras noterade jag att Birgit Friggebo, som spelat en aktiv roll här, inte ställde någon fråga till Carl Lidbom. Det är möjligt att jag drog felaktiga slutsatser av detta. Men där hade ju funnits en möjlighet att klara ut vad han hade gjort för fel.

När så den nya riksdagen samlades lämnade Birgit Friggebo in en fråga, som civilministern givetvis var tvungen att besvara. Därmed kan man möjligen säga att meningsmotsättningarna skärptes. Det var ju då som regeringen meddelade sin uppfattning.

Sedan kom överläggningarna i fredags och där ställde folkpartiet och moderaterna ultimatum. Om Lidbom fick stanna, skulle de lämna kommittén. Vi socialdemokrater söker gärna kompromisser. Men vi är naturligtvis inte beredda till underkastelse, om ett eller två partier ställer ultimatum. Jag

sade då och jag säger nu att risken finns att det skapar ett väldigt olustigt prejudikat för framtiden. Det ger naturligtvis oss socialdemokrater möjlighet att säga: Vi accepterar inte den eller den borgerliga ledamoten i fortsättningen.

Regeringen försökte finna en lösning som *inte* skulle behöva ställa problemet på sin spets. Det var i alla fall vår avsikt. Carl Lidbom får, som ensamutredare, avsluta genomlysningen av säkerhetspolisen. Men han kommer att ersättas i den parlamentariska kommittén av en ny ordförande. Det blir den parlamentariska kommittén som skall framlägga lagförslag och övriga konkreta förslag som skall komma till stånd. Det är enligt min mening en hygglig meddelväg som vi har valt. Alternativerna hade ju varit antingen att bedriva utredningsarbetet helt utan moderaterna och folkpartiet eller också en total underkastelse från socialdemokraternas sida. Ingetdera av de alternativen tycker jag hade varit bra vare sig för SÄPO-kommitténs arbete eller för det politiska klimatet i vårt land.

Sedan vill jag återgå till frågan om Tyresö och Carl Bildt. Det var faktiskt en socialdemokratisk budget som antogs av fullmäktige, och flera partier ställde sig bakom denna. Den enda gång som skatten har höjts i Tyresö under de senaste 20 åren har det faktiskt varit borgerlig majoritet.

När jag läser *Sunt Förnuft, som jag i och för sig inte studerar alltför ofta*, ser jag att av de 19 kommuner som nu planerar skattehöjningar har 17 borgerlig majoritet. Det kan finnas flera förklaringar till detta. Men en faktor kan ju vara att socialdemokratiska kommunalmän och -kvinnor sköter kommunerna skickligt. I alla fall finns det inte något monopol på att sänka skatter. Vi vill först klara utgifterna, social trygghet och annat. Men om det blir utrymme över, vill vi naturligtvis inte av doktrinära skäl hålla skatterna uppe.

Jag har inte hunnit kommentera särskilt mycket av miljöpartiet i dag. Men jag vill ändå med anledning av Anna Horn af Rantziens understrykande av det höjda grundavdraget framhålla att det kostar flera tiotals miljarder. Vi kommer naturligtvis att noga följa miljöpartiets motioner. Men hur skall vi klara de inkomsterna på andra vägar? Jag kan försäkra att det inte är någon lätt uppgift att ersätta en inkomst på flera tiotals miljarder.

Beträffande friåret på sjukhus vill jag säga att ingen skall behöva gå ifrån sin bostad. 40–55 kr. är vad en helinackordering kostar – med mat, tvätt och medicin. Observera då att de som är utförsäkrade, dvs. efter 360 dagar, nu betalar lägst 55 kr. De får en förbättring, för de kommer ju med de nya reglerna att faktiskt få sänkt avgift, till 40 kr. För de s.k. undantagspensionärerna blir avgiften 30 kr.

Jag skall också försöka hinna med att säga några ord om Carl Bildts författningsidéer. När det gäller förlängningen till fyra år tror jag att det skulle vara relativt lätt att komma överens. När det gäller den gemensamma valdagen drar jag andra slutsatser av erfarenheterna än vad också Olof Johansson gjorde. Det har nämligen visat sig att man med gemensam valdag kan föra en mycket aktiv lokal valdebatt. I Malmö skedde så. Där blev det för oss ett lyckosamt resultat den här gången. Men det kan slå åt andra hållet en annan gång. Miljöfrågorna har ju diskuterats oerhört intensivt även lokalt. Vi har en större röstsplittning än tidigare. Min uppfattning är alltså att den

gemensamma valdagen är ett bra system. Men jag är beredd att lyssna till andra argument. Eftersom Carl Bildt uttalar sig negativt, vill jag framföra min positiva syn på den frågan.

När det gäller socialismen har jag faktiskt gett ett utförligt svar i mitt inledningsanförande. Jag hänvisar till det. Med socialism menar vi icke förstatligande. Vi har aldrig trott på den linjen i stor skala. Det är tvärtom borgerliga regeringar som brukar förstatliga i det här landet. Vi står för den s.k. Undénska funktionsocialismen. Det handlar alltså om att ingripa i marknadsekonomin. Det handlar om en gemensam sektor. Det handlar om de grundläggande idéerna om frihet, jämlikhet och solidaritet, som styr den praktiska politiken. Det står vi för. De idéerna har vi kvar och det är socialdemokratins idéer.

Så till Bengt Westerberg, som frågar om jag inte kan ge ett enda exempel på vad en utredning som jobbar med handikappfrågor skulle kunna ge. Ja, den skall särskilt arbeta med rehabilitering. Vi hoppas att man skall komma fram till praktiska resultat – att det går att rehabilitera och att människor, som i dag förvägras rätten till arbete, kan komma ut i förvärvsarbete och därmed aktivt bidra till det här landets utveckling och inkomster. Det är ett exempel, Bengt Westerberg. Men vi tillsätter ju en utredning för att man skall genomlysna det här området. Jag vill inte påstå att jag har en sådan överblick att jag kan göra en total bedömning. Då hade vi ju inte behövt tillsätta någon utredning från regeringens sida. Men återigen: Det viktigaste är att tidigare handikapputredningar har visat att man mycket väl kan komma att lägga fram förslag som leder till reformer. Bengt Westerbergs farhågor på den punkten är således icke befogade. Då är det, återigen, mera befogat att hysa farhågor beträffande folkpartiet – om folkpartiet i grundläggande frågor om skatter och utgifter väljer att gå högerut eller om man väljer att stå upp för en socialliberalism. Väljer folkpartiet det senare – som man har gjort i Solna –, ser jag goda möjligheter till samarbete. Vi får väl se vad som kan ske i riksdagen i fortsättningen.

Olof Johansson visade att hans glädje inte är total utan att han kan bli arg också i talarstolen. Jag får väl tolka det så, att det var ett känsligt ämne som jag tog upp. Men egentligen var det ett utomordentligt intressant besked som Olof Johansson gav. Här skulle det vara total öppenhet från alla partiers sida att från sina egna utgångspunkter pröva vilka förslag som skulle genomföras. Ingen var mera värd än andra i det avseendet. Ett klarare besked om att det borgerliga blocket är upplöst och att det inte längre har något värde hade jag, fru talman, inte kunnat drömma om.

Förste vice talmannen anmälde att Carl Bildt, Bengt Westerberg och Lars Werner anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 19 LARS TOBISSON (m):

Fru talman! Den senaste svenska valrörelsen väckte stor förvåning hos utländska iakttagare. I detta det förmodligen renaste av alla industriländer gjordes miljöpolitiken till huvudämne. Ändå råder det i denna fråga politisk enighet om målet – en bra miljö – även om det kan skilja beträffande medlen.

Däremot talades det mycket mindre – från regeringshåll inget alls – om det som utifrån sett framstår som ödesfrågor för Sveriges framtid. Det var egentligen bara vi moderater som i valrörelsen tog upp den snabba utvecklingen mot ett gränslöst Europa. Trots att valrörelsen ackompanjerades av både sjunkbomber på västkusten och nyhetsbomber om kommande inskränkningar i armén, hördes det inte mycket från andra partier om vikten av ett starkt försvar för den svenska neutralitetspolitiken. Och när man i det extrema högskattelandet Sverige diskuterade skattepolitik, handlade det mest om en sänkning av matmomsen. Få idéer är så grundligt utredda som denna, och det har gång på gång visats att den fördelningspolitiska effekten är obetydlig. Barnfamiljerna hjälper man betydligt bättre med det moderata förslaget om ett grundavdrag per barn vid den kommunala beskattningen.

De första reaktionerna på valutgången måste också framstå som besynnerliga. Aktiebörsen steg och räntan föll. Framträdande företagsledare uttryckte sin belåtenhet. Men man kan verkligen undra om de insåg de politiska konsekvenserna. Dagen efter valet presenterade tidningen Dagens Industri vad som angavs vara näringslivets fem krav på den nya regeringen. I en enkät utpekades ett fullvärdigt svenskt medlemskap i EG som den absolut viktigaste frågan. Därefter kom energin, skatterna, inflationen och kostnadstrycket. På samtliga dessa punkter uttrycktes önskemål om åtgärder som vi moderater förespråkade i valrörelsen. Men tydligen hyste man inom näringslivet hopp om att socialdemokraterna skulle kunna förmås att gå åt rätt håll. Problemet är bara att valresultatet kan väntas leda till att socialdemokraterna inte som tidigare i första hand sneglar över höger axel efter förföljare utan i stället över vänster axel, där man finner grupperingar – gamla och nya – som strävar i motsatt riktning.

Utvecklingen mot en fri marknad omfattande 320 miljoner människor i Europa är den största utmaning som Sverige står inför under den närmaste treårsperioden. Vi svenskar kan nå en hög livskvalitet endast genom ett omfattande utbyte med andra länder. De finns som beklagar detta, de som drömmer om en roll för Sverige alldeles för sig självt. Och visst kan vi avskärma oss. Likt Albanien kan vi välja att stå vid sidan av – i ett hörn i Europas utkant. Men förlusten blir då stor i form av kulturell isolering och minskad välfärd.

Gemensamt för dem som motsätter sig ett närmande till EG är att de anger neutralitetspolitiken som skäl. Det är något av en paradox, att samtidigt som man inte vill anslå så mycket pengar till försvaret att det på ett trovärdigt sätt kan skydda vår neutralitet, drar man fram just neutraliteten som motiv för att Sverige inte skall kunna stärka sin ekonomiska position och förbättra människornas levnadsvillkor. Det är inte underligt om man utomlands har svårt att urskilja logiken i detta resonemang.

I årets regeringsförklaring berördes relationerna till EG med mycket lätt hand. Det har i regeringens närhet byggts upp en stor organisation för att hantera dessa frågor. Men de konkreta resultaten är få, och det är långt emellan dem. Till betydande del hänger det samman med att socialdemokraterna med förkärlek följer EFTA-spåret, som tyvärr är svårframkomligt. I stället blir det nödvändigt att träffa överenskommelser direkt med EG och inte minst att på egen hand anpassa sig till de beslut som fattas i Bryssel för att

förverkliga den inre marknaden. I vitboken anges dessa till närmare 300. Av dem har hittills ungefär 100 klarats av, men Sverige har inte hängt med mer än på två. Proportionerna säger något om det arbete som förestår om vi inte vill hamna utanför ett integrerat Europa.

Risken är stor – i synnerhet efter årets valresultat – att vi politiker snabbt blir förbi- och frånsprungna. Våra stora exportföretag säger att om inte politikerna klarar av saken får näringslivet gå in i EG på egen hand. Det har under senare tid offentliggjorts en rad beslut om företagsköp och fabriks-etableringar innanför tullmuren. Låt mig bara som exempel nämna SCA:s planerade anläggning för produktion av tidningspapper i Frankrike. Utöver fördelen med att ligga i ett EG-land kan man räkna med lägre energipriser och bättre tillgång till arbetskraft. För mindre företag, som ofta uppträder som underleverantörer, blir situationen betydligt svårare. Deras möjligheter att konkurrera om uppdragen med alternativa leverantörer inom EG är betydligt sämre. Men både när det gäller större och mindre företag blir konsekvensen att jobben hamnar på annat håll än i Sverige.

En annan viktig fråga för den närmaste treårsperioden är som sagt energipolitiken. Här kanske man inte kan anklaga regeringsförklaringen för försummelse, däremot förvirring. I ett och samma stycke sägs att två reaktorer skall tas ur drift under 1990-talet och att energisystemet skall förändras så att försurningen minskar och klimatpåverkan motverkas. Men detta är faktiskt rena snurren. Utmärkande för kärnkraft är just att den inte skapar försurning eller påverkar klimatet. Varje tänkbart alternativ måste innebära ökad förbränning av kol, olja eller något annat, och det spår på luftföroreningarna.

Att avveckla kärnkraften i förtid – innan vi har de rena alternativen – står också i strid med folkomröstningens utslag. På linje 2:s röstsedel avgavs löftet att undvika elproduktion med olja eller kol. Vägledande för avvecklingen skall vara säkerhet och ekonomi. Men svenska kärnkraftsreaktorer har inte blivit mindre säkra för att en helt annan konstruktion i Tjernobyl visade sig inte hålla måttet. Och den förtida avvecklingen av två reaktorer kan beräknas kosta 25 miljarder. Ett höjt elpris slår hårt mot energikrävande tillverkning, som råkar vara koncentrerad till redan utsatta delar av vårt land – Bergslagen och Norrlands kustland. Många tusen jobb väntas försvinna.

Inget annat land avvecklar sin kärnkraft – tvärtom byggs den ut i vår närhet, där man med förundran följer den svenska energidebatten. Och nyligen hölls här i Stockholm en konferens med deltagare från ett femtiotal u-länder, som rekommenderade de rika industriländerna att använda kärnkraft för att inte öka miljöförstöringen i världen. Oron var stor för fossila bränslen som kol och olja. Eftersom dessa energikällor kräver mindre avancerad teknik och lägre investeringar borde de förbehållas u-länderna, medan i-länderna i solidaritetens namn skulle hålla sig till kärnkraft. Betecknande var kommentaren från Vattenfalls generaldirektör: "Vi noterar rekommendationen, men ställer oss inte bakom den och den är inte unik ute i världen." Förvirringen på det politiska planet får alltså sin återspeglning på högsta handläggarnivå.

Det tredje önskemålet i Dagens Industris katalog gällde skatterna. Under valrörelsen gjorde ansvariga socialdemokrater vissa preciseringar om margi-

nalskattesänkningar nästa år och antyde t.o.m. möjligheten att undvara totalfinansiering, vilket skulle kunna öppna för ett lägre skattetryck. Men rösterna var knappt färdigräknade, förrän LO-ordföranden Stig Malm uttalade att sänka marginalskatter skulle försvåra lönerörelsen. Och kommunaltjänstemännens ordförande sade – i strid med den officiella TCO-linjen – att det var bättre att i stället sänka höga kommunalskattesatser.

Enligt regeringsförklaringen skall nu marginalskatten minskas med tre procentenheter. Men eftersom skatteskalans inflationsskydd är avskaffat, betyder detta till stor del endast en kompensation för den automatiska skatteskärpning som prisstegringen för med sig. Ett stort antal inkomsttagare, som legat strax under en skiktgräns, får t.o.m. höjd marginalskatt, även om lönen endast följer inflationen. Avdragsrätten begränsas ytterligare, vilket drabbar den som äger sin bostad redan från 140 000 kronors inkomst.

Vidare vet vi att många kommuner och landsting – i synnerhet efter det att miljöpartiet hjälpt de socialistiska partierna till majoritet – höjer skatten nästa år. Där blir inkomsttagare med lägre inkomst inte bara utan del av den förändring som sker på statsskattesidan, de drabbas också av en kommunalskattehöjning, som träffar just dem särskilt hårt. Vad blev det av det engagemang som socialdemokratiska valtalare och TV-utfrågare visade för skattesituationen för dem med lägre inkomst?

Enligt konjunkturinstitutets höstrapport fortsätter Sveriges redan rekordhårda skattetryck att stiga nästa år. Den ekonomiska tillväxten i vårt land fortsätter att ligga under OECD-genomsnittet. Här finns en klar koppling. Med höga skatter avtar viljan att arbeta, ställa om till nya jobb, spara och starta företag.

Konjunkturinstitutet fäster denna gång stor vikt vid vad jag vid flera tillfällen under senare år har påtalat här i kammaren, nämligen den dåliga produktivitetsutvecklingen. Den döljer våra problem genom att sysselsättningen hålls uppe. Men det är ett ofrånkomligt faktum att Sverige, som en följd av vår topplacering i den internationella skatteligan, faller tillbaka i den internationella välfärdsligan.

Nominellt utvecklas den svenska bruttonationalprodukten ungefär i takt med andra länders. Men det blir mindre real tillväxt och mera inflation än på de flesta andra håll. Med andra ord är flaskhalsarna på ekonomins utbudssida betydligt trängre än i de länder som tagit itu med att avreglera sina ekonomier. Återigen är den hårda beskattningen den främsta förklaringen.

I regeringsförklaringen utlovas – jag vet inte för vilken gång i ordningen – att inflationen skall minskas. Under valrörelsens slutskede försökte regeringens företrädare t.o.m. göra gällande att prisstegringen redan var på väg ned. Men det var ett tillfälligt statistiskt fenomen. Prognosmakarna förutser nu inflationstal för nästa år på 6 och ända upp till 8 %. Det är som vanligt dubbelt upp mot genomsnittet i OECD och minst fem gånger så mycket som i de starka konkurrentländerna Tyskland och Japan.

Den femte och sista punkten på listan i Dagens Industri, som jag har följt, krävde åtgärder för att bemästra kostnadsutvecklingen i Sverige. Löneutfallet för i år har successivt fått justeras upp så att det av konjunkturinstitutet nu bedöms till 7,5 %. Det innebär, vilket tydligt framgår av rapporten, att vi fortsätter att förlora marknadsandelar. År 1989 anses från kostnadssynpunkt

redan vara kört, som det heter på förhandlarspråk. Löneökningstakten väntas närmast accelerera. Det betyder att finansministerns skräckscenario från budgetpropositionen i våras överträffas i uselhet. Långtidsutredningens kalkyler för hur konkurrenskraften skall återställas har försvunnit all världens väg. Här – liksom när det gäller inflationen – ligger förklaringen hos regeringens ekonomiska politik, framför allt skattepolitiken.

Fru talman! Från moderat synpunkt har det parlamentariska läget försämrats efter höstens val. Det gör vår uppgift, att som största oppositionsparti arbeta för den utveckling som präglar andra industriländer i den fria världen, än mer betydelsefull.

Anf. 20 ANNE WIBBLE (fp):

Fru talman! Jag vill börja med en allmän fråga: Finns det egentligen några problem i samhället som kan lösas med det som kallas ekonomisk politik? Om man skall tro regeringen är nästan allting gott och väl. Det är mest småsaker som kan behöva ändras. Det klaras med några små krumelurer i kanten på vanlig hederlig socialdemokratisk politik.

Om regeringen verkligen tycker så, vittnar det enligt min uppfattning om en sällsynt dålig förankring i verkligheten. Jag vill ge några bilder från vanliga människors vardag.

Priserna stiger snabbt. Pengarnas värde urholkas. Av en löneökning äts två tredjedelar eller mer upp av ökad skatt och resten tar prisökningarna.

Småbarnsföräldrar står i kö för en dagisplats. Den som har tur får plats i kommunalt dagis, de andra får hanka sig fram utan samhällsstöd, med "svarta" dagmammor eller på annat sätt. Inte ens alla som får en dagisplats kan vara lugna; rätt som det är stängs dagiset, för personalen slutar och ny kan inte rekryteras.

Anställda inom sjukvården jobbar och sliter som bara den. De har dåliga arbetsscheman, det är omöjligt att ändra rutiner, trots att de själva vet hur saker skulle kunna bli bättre, och det är brist på personal. De tvingas ägna mindre tid åt själva vården än åt att förklara för vårdsökande och anhöriga varför det är som det är. Många sliter ut sig i förtid, andra slutar.

Lärarna i skolan får inte utveckla sin förmåga att utbilda och bilda. Alltför många byråkrater lägger sig i deras jobb.

Många gamla står i årslånga köer för ganska enkla operationer. Andra ligger i fyrbäddsrum inom långvården. Några senildementa irrar runt på ålderdomshem, till men både för sig själva och andra.

Många med lägre utbildning tvingas kvar i dåligt betalda jobb därför att det inte lönar sig med vidareutbildning. En högre lön försvinner nästan helt i ökade studielån och högre skatt. Det gäller särskilt många kvinnor.

Vi i folkpartiet vill ändra på denna verklighet. Det kräver olika slags reformer. En del kräver mer pengar, dvs. mer resurser genom bättre ekonomisk utveckling. Andra förändringar kräver en ändrad syn på människors förmåga.

Fru talman! Under den gångna valrörelsen låtsades regeringen att nästan allt var bra. Nu efter valet måste den erkänna att detta var en bluff. Den ekonomiska verkligheten beskrivs i konjunkturinstitutets höstrapport och i tal efter tal av riksbankschefen. I korthet är läget sådant att den inhemska

efterfrågan, framför allt den totala konsumtionen, ökar mer än den totala produktionen. Detta har nu pågått i ett antal år utan att regeringen har gjort någonting. Jag vill citera några meningar från konjunkturinstitutets rapport, som i år är ovanligt rakt på sak.

”Bruttonationalprodukten väntas öka med 1,5 %, dvs. en hel procentenheter mindre än den samlade inhemska efterfrågan. Detta förhållande speglar framför allt det faktum att resurs- och produktivitetstillväxten inom landet är otillräcklig för att den inhemska produktionen skall kunna 'svara på' en så snabb efterfrågeökning. Följden blir i stället prisstegringar och förlust av marknadsandelar, hemma och utomlands.”

Det är socialdemokratiska försummelser som har skapat denna verklighet. Regeringen har ägnat sig åt att slå vakt om det bestående och har rullat problemen framför sig.

Jag vill ge några exempel.

För det första: Ingen skattereform har genomförts. Regeringen har inte ens lyckats bibehålla den sänkning av marginalskatten som den själv varit med om att genomföra. Regeringens främsta bedrift på skatteområdet är att den slagit vakt om ett skattesystem som gör det olönsamt med hederligt arbete och studier och mycket lönsamt med fiffel och fusk.

Den genomsnittliga marginalskatten har stigit med flera procentenheter sedan 1985 och är nu lika hög som år 1982. Av de heltidsarbetande är det i år drygt 30 % som har högre marginalskatt än 50 %. Och den är inte bara litet mer än 50 % utan den ligger på 64 % eller mer. Jämfört med 1985 är det i dag tre gånger så många människor som blir av med två tredjedelar eller mer av en inkomstökning genom den höjda skatten.

För det andra har regeringen envist slagit vakt om de offentliga monopolen och motarbetat den förnyelse och den produktivetsförbättring som skulle ha kunnat ske genom mer konkurrens och fler enskilda alternativ. Detta innebär till råga på allt att Sverige i praktiken har ett näringsförbud för kvinnor.

För det tredje har det bara blivit tomt prat av det som så storstilat kallades den offentliga sektorns inre förnyelse. Minst av allt har regeringen visat någon öppenhet för sådana förändringar som personalen velat genomföra. Byråkratiska regler anses tydligen viktigare än tilltro till personalens kompetens.

För det fjärde har regeringen slagit vakt om regleringarna på bostadsmarknaden och inom livsmedelspolitiken. Man har försenat den kvalitetshöjning inom yrkesutbildningen som är helt nödvändig. Däremot har man skaffat fram stora pengar till kollektiva löntagarfonder och infört en ny femte AP-fond.

För det femte, slutligen, har regeringen misslyckats totalt med att skapa goda förutsättningar för förnyelse inom industrin. Den etablerade industrin, särskilt de stora företagen, går ganska bra och har hög lönsamhet. Men det räcker inte. Vi har för litet ny industri i Sverige. Det handlar om forskningsintensiv verksamhet och högteknologiska framtidsföretag, som vi inte har i Sverige i dag men som vi borde ha. Jag är övertygad om att ett av de viktigaste skälen till att dessa företag inte finns är att de kräver ett högt risktagande. Verksamheten i sig innebär en hög affärsmässig risk, och den

riskan vågar företagarna inte ta eftersom den kommer ovanpå de andra riskerna: brist på arbetskraft, osäkerhet om relationerna till EG, brist på högriskkapital, fortsatta skattehöjningar, regleringar, kollektiva fonder, kort sagt en risk för nya politiska förändringar och instabilitet i spelreglerna.

Det är dessa försummelser, fru talman, som har skapat dagens problem. Produktionsförmågan är så liten i Sverige att vi vid en ganska "normal" ökning av konsumtion och investeringar slår i taket. Då stiger priserna och då ökar importen. En regering bör göra något åt detta.

Jag vill därför fråga Kjell-Olof Feldt vad han avser att göra för att minska de stora prisökningarna. Eller är det regeringens avsikt att ytterligare förvärra inflationsproblemet genom att spä på efterfrågan med ofinansierade skattesänkningar?

Fru talman! Problemen är allvarliga nog i dag. Ändå riskerar de att bli ännu värre om några år. Då kommer vi att ha bara hälften så många unga per medelålders person som vi har nu. Ytterligare några år senare får vi väsentligt fler pensionärer per yrkesaktiv person än i dag. Bristen på arbetskraft kommer att bli allvarlig.

Det finns gott om material som beskriver dessa förändringar i befolkningens ålderssammansättning. Men det finns ont om förslag till lösningar från regeringen. Förslaget om längre semester, som är det mest konkreta hittills, förvärrar problemet, vilket skapar ännu större krav på positiva lösningar.

Och lösningar finns, men regeringen blundar för dem. Det handlar om att sänka marginalsikten rejält så att det lönar sig att arbeta och vidareutbilda sig och så att det lönar sig att ta risker i företagande. Det handlar om att göra den på papperet flexibla pensionsåldern flexibel också i verkligheten, att införa ett förvärvsavdrag för pensionärer, att tillåta flyktingar att arbeta, att underlätta för invandrare med utländska examina att få jobb, att släppa fram enskilda alternativ och ta till vara enskilda människors kreativitet, att avskaffa näringsförbudet för kvinnor, att ge arbetshandikappade nya chanser till förvärvsarbete.

Fru talman! De krav på förändringar i den ekonomiska politiken som vi i folkpartiet för fram är inte bara motiverade av vår omsorg om den ekonomiska utvecklingen och behovet av sociala reformer. De är också djupt rotade i socialliberal ideologi.

Vi tycker att det är rättvist att alla får behålla åtminstone hälften av en inkomstökning eller extrainkomst.

Vi tycker att det är riktigt att tillåta olika människor att gå i pension vid olika ålder.

Vi tycker det är riktigt att även den som är äldre än 65 år och som vill utföra en arbetsinsats skall uppmuntras att göra det.

Vi tycker det är humant att låta flyktingar jobba.

Vi tycker det är riktigt att invandrare får användning för den utbildning de skaffat sig utomlands.

Vi tycker det är angeläget att ge enskilda människor större valfrihet i fråga om vård, utbildning och omsorg.

Vi tycker det är viktigt att ge anställda och företagare utlopp för sin kreativitet.

Vi tycker det är rättvist att ge kvinnor rätt att starta företag.

Vi tycker det är rättvist att människor med handikapp får rätt till förvärvsarbete.

Fru talman! Vi i folkpartiet vill ha en politik som främjar enskilda individers möjlighet till ekonomisk och personlig utveckling.

Anf. 21 GUNNAR BJÖRK (c):

Fru talman! Enligt den senaste rapporten från konjunkturinstitutet fortsätter den svenska ekonomin att växa även nästa år, men det verkar tyvärr som om takten kommer att avta. Det gäller både konsumtion, investeringar, export och produktion.

Trots att en uppbromsning kan komma att ske så kommer ekonomin även 1989 att präglas av övertryck. Det leder i sin tur till fortsatt brist på arbetskraft och andra produktionsresurser.

Det bör tilläggas att även om brist på arbetskraft råder i stort så finns en rad regionala avvikelser. Det finns fortfarande en alltför stor arbetslöshet i många regioner. För arbetslösa människor i dessa regioner är den låga arbetslösheten totalt sett en klen tröst.

Det finns nu anledning att fundera över hur vi skall få väl utbildad arbetskraft till olika platser i landet. Det finns ett starkt behov av bl.a. högskoleutbildning ute i länen. Det är t.ex. för exportnäringen mycket angeläget att klara rekryteringen av grundutbildad arbetskraft, och det är viktigt att man kan genomföra en decentraliserad högskoleutbildning snarast. Vi ser hur svårt det är i vissa regioner att få till stånd en del av vidareutbildningen ute i länen.

Vid den arbetskraftsbrist som råder blir det också angeläget för näringslivet att se om sitt hus då det gäller arbetsmiljöfrågorna. De ökade förslitningsskadorna som konstaterats inom industrin under de senaste åren försvårar rekryteringen ytterligare, framför allt av ungdomar. Deras syn på industriarbete har inneburit svårigheter vid rekryteringen. Vi har också sett att förtidspensioneringen nu går allt längre ner i åldrarna. När man mäter den minskade totala sysselsättningen finner man ett samband mellan förtidspensionering och indirekt sysselsättning.

Fru talman! Det finns en rad tendenser i svensk ekonomi som inger oro inför framtiden. De senaste tre åren har tillväxten i allt högre grad blivit utbudsbestämd, dvs. den begränsas av resurser och produktivitet, inte av efterfrågan. En alltför svag utveckling av produktiviteten trots stora investeringar de senaste åren verkar nu vara det största hindret för en stabil ekonomisk tillväxt i Sverige.

De svenska lönekostnaderna höjdes förra året med 7 %, dvs. till den nivå som av finansminister Kjell-Olof Feldt beskrevs som katastrofalalternativet. Det innebär att vi när det gäller ökningen av lönekostnaderna ligger en bra bit över genomsnittet i konkurrentländerna. Eftersom produktiviteten i Sverige är sjunkande finns det stor risk att lönekostnadsutvecklingen blir ett allt större hot mot det svenska näringslivets konkurrensförmåga.

Den svenska konsumentprisutvecklingen kan ses i att konsumentpriserna nu verkar öka med ca 6 % årligen. Beträffande handeln kan sägas att konjunkturuppsvinget de senaste åren har lett till en kraftig ökning av världshandeln.

Marknadstillväxten för den svenska exporten är dock lägre. Det är också så att vi på vissa områden förlorar marknadsandelar. Man räknar med att tillväxten för den totala varuexporten blir svagare, särskilt nästa år, då man kan vänta sig att exporten av råvaror minskar något.

De kraftiga nominella lönekostnadspåslag som regeringen genom ett alltför svagt agerande släppt fram har i kombination med en defensiv utbildningspolitik och en mycket stark koncentration till storstäderna lett till den överhettning i den svenska ekonomin som bl.a. visar sig som ett ökat underskott i våra utlandsaffärer. Koncentrationen leder också till en löneglidning, som i sin tur åter upp en alltför stor del av löneutrymmet för löntagarna.

Under våren diskuterade vi sparandet ganska mycket. I konjunkturinstitutets rapport räknar man med att de senaste årens nedgång i hushållens sparkvot skall vändas till en positiv trend 1989.

Regeringen har aviserat åtgärder i fråga om sparstimulanser. Det är bra, men vi får väl se vad det innebär.

De icke-socialistiska partierna presenterade i våras ett tänkbart handlingsalternativ. Då stod socialdemokraterna tomhänta. Innan man ger något besked om var man står när det gäller sparstimulanser består naturligtvis den skillnaden att de icke-socialistiska partierna har ett alternativ, medan socialdemokraterna på det här området saknar handlingskraft. Skall man få till stånd den förbättring som man tror är möjlig, är det viktigt att de åtgärder som skall sättas in sätts in nu!

Jag vill ta upp en annan fråga som berör den offentliga sektorns framtid.

Hur skall den offentliga sektorn och de åtaganden man där har inom sjukvård, hälsovård och omsorg för barn och äldre på sikt kunna bemästras? Är den nuvarande organisationen av dessa verksamheter den rätta?

Det är några av de viktigaste ekonomiska frågorna inför 1990-talet. Det krävs att vi är väl förberedda. Det verkar inte som om så var fallet med tanke på den kris som nu har utbredd sig inom vissa delar av vårdområdet. Utvecklingen inom t.ex. äldreomsorgen, främst i tätorterna, verkar ha kommit som en chock för många. Det är ett område där omsorgen i dag inte fungerar tillfredsställande.

Man frågar sig också: Kan socialdemokraterna med den politik de för verkligen garantera att vi får de resurser eller den organisation som krävs för att få en bra vård i framtiden? Kan den socialdemokratiska stelbentheten då det gäller att tänka nytt verkligen bära framtidens omsorg?

Jag vill anföra ett litet exempel på den socialdemokratiska stelbentheten från den stad som jag bor i. På ett kooperativt daghem i Gävle nekas föräldrar den självklara rätten att använda föräldrarenningen då de jobbar i sitt kooperativa daghem. Hade det varit ett reguljärt daghem hade de självfallet fått utnyttja föräldrarenningen. Men här får de det inte, därför att det inte gäller för kooperativa daghem. Detta är ett typiskt exempel på hur man direkt motarbetar alternativ i omsorgen.

Det är helt fantastiskt att man kan ha en så negativ inställning till insatser som föräldrar själva gör i ett kooperativt daghem. Det här är bara ett enda exempel – det finns många – som visar på den stelbenthet som kännetecknar socialdemokratisk omsorgspolitik och politik för den offentliga sektorn.

Andra frågor som man bör ställa är: Kommer det att finnas pengar i AP-fonderna i tillräcklig omfattning? Kommer socialförsäkrings- och sjukförsäkringssystemen att hålla? Det är viktigt att vi diskuterar det och även kritiserar den verksamhet som finns, för att få fram också andra alternativ och kunna pröva kooperativ och andra former. Vi måste vara beredda att tänka nytt.

Vid Nordiska rådets session i Oslo i mars månad förde jag fram frågan om en särskild minisession för att behandla frågor kring den nordiska miljöpolitiken. Den tanken ställde sig sedan den nordiska mittengruppen bakom – det är den näst största gruppen i Norden. Det blev senare också ministerrådets beslut, och vi skall nu den 16 november genomföra den nordiska miljösessionen.

Det är anmärkningsvärt hur passiv den svenska regeringen har varit när det gäller att få till stånd den här miljösessionen. När man ser tillbaka på alla aktiviteter på miljöområdet i Norden från Karin Söder m.fl. måste man säga sig att det är viktigt att man nu äntligen får till stånd ett samlat grepp på de nordiska miljöproblemen. Den konferens som nu ordnas den 16 november är alltså ett konkret resultat av den politik centern har drivit. Den hade aldrig kommit till stånd om vi inte så småningom i en bredare krets hade fått gehör för tanken på en extra session.

Miljöförbättringar kan kortsiktigt verka kosta pengar, men det är ändå en god investering. Det är endast genom god ekonomisk tillväxt som vi kan få fram medel för att göra nödvändiga investeringar i miljön. En stagnerad ekonomi ger ju inget att fördela.

Jag skulle sedan liksom Lars Tobisson vilja ta upp några frågor som rör det svenska försvaret men då mest försvarsekonomin.

En av hörnstenarna i det svenska försvaret är totalförsvarspikten med allmän värnplikt och civilförsvarspikt. Genom detta pliktlagssystem deltar alla i folkförsvaret.

Det förekommer nu en debatt om att den allmänna värnplikten är för dyrbar. Man ställer sig då frågan: Vad skulle det kosta folkförsvaret om vi ledde oss in i ett system som börjar likna en legoarmé? Vad kostar det den dag vi differentierar värnplikten så mycket att de som skall göra en lång värnpliktstjänstgöring kräver LO:s grundlön? Det är frågor som man bör besvara innan man börjar diskutera kostnadsaspekten.

Det råder ekonomisk kris i armén, sägs det. Alla skyller på att det ekonomiska underlaget har varit för dåligt. Det är riktigt så till vida att det underlag som försvarskommittén fick inte var det allra bästa. Men har finansministern inget ansvar för det, frågar man sig. Har försvarsministern inget ansvar för ekonomin?

Både försvarsdepartementet och finansdepartementet hade representanter med i försvarskommittén. Vad var det som hände eftersom den här situationen nu har uppstått på det ekonomiska området inom försvarsmakten? Finansministern kan verkligen inte frita sig från ansvaret – det underlag som har lämnats har ändå godkänts av finansdepartementet och försvarsdepartementet. Det vore intressant att höra vilka långsiktiga funderingar finansministern har på detta område.

Den som lade grunden för den ekonomi vi nu har var ju finansminister

Kjell-Olof Feldt, som när socialdemokraterna 1983 fick regeringsmakten började med att skära ned den långsiktiga planeringsramen med 200 miljoner per år. Det blev 800 miljoner på fyra år. Det fullföljdes sedan genom en uppgörelse mellan folkpartiet och socialdemokraterna. De problem som nu tornar upp sig inom försvarsindustrin inom försvarets fredsorganisation har socialdemokraterna ett extra ansvar för.

En annan fråga som är av stor ekonomisk vidd gäller det som nu håller på att inträffa när det gäller försvarsindustrin. Jag tänker på varvsindustrin, som servar försvarsmakten, på flygindustrin och på robotindustrin. Där håller vi nu på att komma in i en situation där vi inte längre har den systemsammanhållande kompetensen och kan köpa material på det bästa sättet. Det leder till att vi kanske blir helt beroende av att köpa från NATO-länder, och då till ett pris som vi inte har kompetens att förhandla om eller förklara. Med den inriktning som försvarsindustrin har när det gäller varvs-, flyg- och robotindustri kommer det att leda till svårigheter att klara de ekonomiska problemen på sikt beträffande försvarsmaterielen. Det vore intressant, om finansministern, som har det samlade ekonomiska ansvaret för detta – det är ju i mycket också en industripolitisk fråga – ville redogöra för den långsiktiga synen på försvarsekonomin.

Det värsta bekymret med den försvarsuppgörelse som träffades mellan socialdemokraterna och folkpartiet är egentligen att man fattade ett nytt beslut om planeringsinriktningen för civilförsvaret och hela totalförsvaret. Det är någonting som man inte kan försöka förhandla bort genom att tillskjuta litet mer pengar, utan det är ett grundläggande principfel, som det snarast gäller att komma till rätta med. Därför är det viktigt, som Olof Johansson sade, att en ny försvarskommitté tillsätts snarast för att få bort det mycket trista beslut som man fattade på detta område.

Från centerns sida har vi under många år fört fram kravet på att vidga målsättningen för den ekonomiska politiken. Vi har alla varit överens om att vi skall ha full sysselsättning, jämn fördelning av levnadsstandarden, regional balans och balans i utrikesbetalningarna. Regional balans är ett krav som centern drev under väldigt många år men som nu har slagit igenom i det allmänna tänkandet. Det skall alltså nu vara en av målsättningarna i den ekonomiska politiken.

Centern har år efter år också krävt att det svenska ekonomiska grundmålet skall kompletteras med kravet på en god miljö. Där har vi fått slåss ganska ensamma, men det har ändå visat sig att de icke-socialistiska partierna har kommit litet längre i tänkandet på det området än socialdemokraterna. Vi vill att man som ett mål i den svenska ekonomiska politiken skall ha kravet på en god miljö, och det är väldigt svårt att förstå det socialdemokratiska motståndet på den punkten. Detta är ett grundläggande miljökrav som vi kommer att slåss för, och vi hoppas att vi får flera med oss.

Anf. 22 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Fru talman! Valet är över. Stockholmsbörsen visar stor förnöjelse över valutslaget. Vi har en ny börsboom i år. Aktieägarna har tjänat 174 miljarder. Kurserna har stigit med 39 %. Av fjolårets börskrasch finns det inte många spår. Börsboiagen visar – trots tjänstemannastrejken – ett mycket

gott vinstår. Bolagsvinsterna stiger med 12 % enligt företagens halvårsbokslut.

Trots att vinsterna ökar är attackerna på de arbetandes löner lika intensiva som tidigare. Med SAF och Verkstadsföreningen i spetsen uttalas att det inte finns plats för löneökningar. Regeringen följer storfinansen i spåren och vill begränsa de arbetandes löner. Men observera att dessa begränsningar gäller bara de vanliga arbetarna i privat och offentlig tjänst. För dem som av företag och myndigheter anses attraktiva – chefer och andra – saknas det inte några pengar till löneökningar. Som en följd av denna politik föreslår regeringen en marginalsattesänkning, vilken mest gynnar höginkomsttagarna.

Samtidigt sätts den offentliga sektorns socialt viktiga funktioner på svältkost. Också nu när Sverige går bra – enligt regeringen – finns det många som blir utslagna, utsorterade från arbetsmarknaden. Det är förtidspensionen som återstår. Arbetsmiljöerna har genom höga vinstkrav och därav följande ackordshets och ensidiga jobb producerat nya arbetsskadeoffer.

Hela den här utvecklingen har "den tredje vägens politik" medverkat till. Vinsterna och kapitalets utveckling skall gynnas. Om det eventuellt blir något över sedan de har tagit sitt, kan de breda folklagren få del av det. Visst förlorade väl högerpartierna valet, men högerpolitiken fortsätter med en s.k. arbetarregering vid rodet.

Valet gav i alla fall *ett* besked. Det finns en rörelse som vänder sig mot den här utvecklingen och kräver att rättvise- och jämlikhetsfrågorna skall ställas i centrum i svensk politik.

Miljöfrågorna var annars valets huvudämne. De miljöskandalerna och miljöhot som avslöjats har på ett påtagligt sätt ifrågasatt den ohämmade tillväxten, en tillväxt som helt saknar socialt och kulturellt innehåll. Drivkrafterna bakom miljöförstörelserna har avslöjats. Sambandet mellan miljöförbättringar och en helt ny fördelning av landets totala resurser har blivit allt tydligare. Dessutom är det så, att påtagliga miljöförbättringar kräver att dagens fåtalsvärde över produktionen av varor och tjänster bryts. Miljöförstörelsen kan alltså inte önskas bort. Det krävs kunskap och insikt om miljöns betydelse för framtiden. Men förutsättningen för en ändring är inte tal från den här talarstolen eller i utskotten, utan den kamp som kan utvecklas mot storfinansen och andra makthavare som ställer upp på en ohämmad tillväxt utan socialt innehåll.

Det råder inget tvivel om att en bättre miljö på alla plan kräver uppoffringar av alla i samhället. Dessa uppoffringar måste fördelas efter bärkraft. Kapital, förmögenhetsägare, rika och välavlönade måste göra en större ekonomisk insats än de många lågavlönade och resurssvaga i samhället.

Stopp för miljöförstörelsen och en bättre miljö går hand i hand med en rättvis fördelningspolitik. Miljökampen är antikapitalistisk, och därför nöjer sig inte vpk med att endast ställa gröna krav. Vpk är *miljörörelsen de röda*.

En annan av valets huvudfrågor var arbetsmiljön. Arbetsmiljön är en maktfråga. Facklig kamp har gett till resultat att de allra sämsta arbetsmiljöerna försvunnit och att vi även har en bra arbetsmiljölag med fina målsättningar. Men redskapen saknas. Det visar 80-talets utveckling. Kemisamhället ställer dagligen till oerhörda lidanden på och utanför

arbetsplatserna. Dessutom sliter vi ut människorna i arbetslivet på ett rent djävulskt sätt. Monotona, nötande och stressande arbetsmiljöer skapar det stora antalet belastnings- och förslitningsskador. 80 % av alla yrkesverksamma inom industrin drabbas någon gång av belastningsskador. De kvinnodominerade verksamhetsområdena drabbas hårt.

Direkta kontakter med arbetsskadade människor ger mycket djupa intryck av mänskligt lidande, och man måste ställa frågan: Varför finns det ingen plats för människan i arbetslivet? När jag i valrörelsen tillsammans med C-H Hermansson besökte styrelsen för Kommunals Falusektion mötte vi förtvivlan över utvecklingen. Man hade många yrkesskador på kvinnor under 30 år, och skadefallen ökar. Man kunde direkt peka på orsak och verkan: underbemanning, krav på hög arbetsinsats och bristfälliga investeringar i arbetsmiljöförbättringar. Man kunde samtidigt konstatera att man inte hade någon makt att tvinga fram en bättre arbetsmiljö, trots att alla vet var bristerna finns.

Det är bra att regeringen nu kartlägger de 400 000 sämsta jobben. Men redan i dag kunde regeringen lägga fram förslag om att de lokala fackföreningarna och skyddsombuden skulle kunna stoppa dessa vansinniga arbetsmiljöer och tvinga fram nya former för arbetsorganisation som ställer människan i centrum. Vi kunde redan nästa år rädda många människor från skador genom en sådan insats. Vad väntar regeringen egentligen på? För att citera Bertold Brecht: "Man kallade på arbetskraft men det kom människor." Därför är det dags att företag och myndigheter tvingas se människan före arbetskraften.

Valet blev som sagt ett svidande nederlag för högerkrafterna. Men det viktiga att komma ihåg för hela arbetarrörelsen är att den strukturella högerpolitiken har gått mycket långt i Sverige. Barnevik, Gyllenhammar, Werthén och den nye SJ-chefen har stöpt om Sverige. Klassklyftorna har ökat kraftigt. Men folk ville inte dessutom vara med i rena kriget mot de fattiga och resurssvaga – därav högerpartiernas valresultat.

Ironiskt nog för högerpartierna är att när deras nyliberala idéer, som har genomströmat 80-talet, har fotfäste i samhället, är det en socialdemokratisk regering som förvaltar denna högerinriktade politik. Det är naturligtvis en följdriktig utveckling för socialdemokraterna, eftersom de redan vid SAP:s och LO:s kongresser 1981 slog in på den tredje vägens politik, som i dag har öppnat för klassklyftorna, utslagningen och kriserna inom socialt viktiga områden som vård, omsorg, service och kultur.

Hela arbetarrörelsen borde med erfarenhet av 80-talet – och av valet – återvända till de traditionella arbetarrörelsevärderingarna. Det är hög tid att rättvisekraven, jämlikhetsidealen, solidariteten och gemenskap och kollektivt delade villkor görs till ledstjärnor i hela arbetarrörelsens politik. Det är dags att bryta högerpolitiken och dess värderingar.

Omprövningens tanke måste väl få litet extra näring när ett av storfinansens språkrör, Hans Werthén, är mycket tillfredsställd över valresultatet och finner att det är bra att SAP och vpk har en stabil majoritet i riksdagen. Nu kommer vpk att göra Hans Werthén besviken. Vi kommer inte att vara något regeringsunderlag för att genomföra den tredje vägens ekonomiska politik.

SAF och den nyliberala politiken måste stoppas, som vi från vpk ser det.

Men vilken roll bland krafterna i samhället spelar LO under sin nuvarande ordförandes ledning? LO har faktiskt – det måste arbetarrörelsen erkänna – i modern tid aldrig varit så tillbakapressat som nu. Är det då inte dags för arbetarrörelsen och LO att ta den utmaningen på allvar och lämna den tredje vägens politik?

Nog för att valet både har gett vpk råg i ryggen och ökat människors förtroende för en rejäl arbetarpolitik, men vi inser att ett kampdugligt LO behövs i vårt land. Fortsätter LO på den väg som nu senast dess ordförande skisserat i Sundsvall, kommer det inte att bli bara ett nytt Dalaupprop utan hundra. Det går inte i längden att nonchalera stora arbetargrupper berättigade krav på en rättvis fördelning av landets totala resurser.

Dalauppropet hånades för kravet på 1 000 kr. i månaden för ett år sedan. Utvecklingen har visat att det skulle ha behövts minst 1 000 kr. till de lågavlönade för att få någon rättvisa till stånd på arbetsmarknaden.

Lönekampen är den avgörande delen av fördelningskampen i samhället, mellan kapital och arbete, mellan kapital och privat och offentlig konsumtion. Det är ingen tillfällighet att reallönerna för Sveriges arbetare är lägre än 1976, att arbetarnas del av industrins förädlingsvärde har sjunkit med nästan 11 %. Det är heller ingen tillfällighet att arbetarna i det här landet ligger i botten på den västerländska lönestatistiken.

Det är SAF och regeringen som har gått i spetsen för de låga löneökningarna och tillbakapressandet. I stället har vinsterna ökat så att de i dag är rekordhøga, och likviditeten i företagen är jättestor.

Nu ropar storfinansen återigen att kostnadsläget inte får stiga, alltså att lönerna inte får öka. Och på det ropet kommer svar som ett eko från regeringen. Vart är vi egentligen på väg? Sveriges socialdemokratiska ledning har tydligen tagit på sig uppgiften att Sverige skall ha västvärldens lägsta arbetarlöner. Det är egentligen en historisk skandal.

Lönekampen har även en avgörande betydelse för fördelningen till de socialt viktiga områdena, inte minst miljöområdet – områden som har kommunerna som huvudman. Låga löneökningar är detsamma som dåligt skatteunderlag. Avstår lönearbetarna från att ta ut löneökningar, får den offentliga sektorn inte de 65 kr. av hundralappen som annars går dit. En hundralapp som blir kvar i företaget ger samhället kanske 20 kr. Rättmätiga löneökningar till de breda löntagargrupperna är ett verksamt bidrag till en socialt rättfärdig politik.

För den offentliga sektorns socialt viktiga områden gäller också den övergripande fördelningspolitiken. För vård, omsorg, skola och kultur har vpk föreslagit en engångssatsning på 10 miljarder kronor och att vi varje år genom en vinstskatt ser till att det kommer 10 miljarder till dessa områden.

Löneökningar kan inte utan allvarliga konsekvenser bytas ut mot skattesänkningar. Effekterna för kommuner och landsting kan bli ganska stora. Stannar pengarna kvar i företagens kassakistor, är dessutom risken stor att de hamnar i spekulation. Ett huvudvillkor är egentligen, om man skall "hjälpa till" i en avtalsrörelse, att skattesänkningarna är fördelningspolitiskt riktiga, samtidigt som man ser till att överföra medel från kapital till den offentliga sektorn.

Den marginalsattesänkning som regeringen tänker lägga fram förslag om

nästkommande vecka strider mot en rättvis fördelningspolitik. Den modell som regeringen använder ger ju den lågavlönade med ca 75 000 kr. ingen som helst skattesänkning, medan den som är uppe i 300 000-kronorsklassen kanske får 6 000 i skattesänkning och den som har en halv miljon i årsinkomst kan räkna med 13 000 à 14 000 kr.

Det är en upprörande politik som skapar djupa klyftor i samhället. Vi från vpk föreslår i stället en skatterabatt på 2 000 kr. till de vanliga arbetarna och dessutom rejäla lönellyft till lågkomstintagarna, så att det sker en rättvis fördelning. Inte minst skall man fundera över om man inte i avtalen i år måste få in garantiklausuler som ser till att de arbetande direkt får pengar på lönekontot, om priserna stiger över en viss nivå.

Det lönetak som aviserats på den statliga sektorn och som finansministern så gärna vill ha även på kommunal- och landstingsområdet har två spjutspetsar. De riktas dels mot de vanliga arbetarna, dels mot den offentliga verksamhetens huvuduppgifter.

Till sist, fru talman, vill jag säga att den tredje vägens politik är anpassning till kapitalets krav. De arbetande är arbetskraft i socialdemokratins Sverige, precis som storfinans och borgerlighet vill ha det.

Som en följd av den inställningen hamnar regeringens finans- och industripolitik alltmer i EG:s händer. Sverige kan inte leva i en ankdamn, det är sant, men får inte heller ätas upp av de imperialistiska koncernerna. Ett nej till EG-makthavarna är inte ett nej till Europa. För arbetarrörelsen är det i stället ett ja till koncernfackligt samarbete över gränserna. ett Europa enat på de arbetandes grund.

Ett nej till EG är även ett ja till en nationell utveckling i Sverige och ett ja till global solidaritet. En rejäl arbetarpolitik, byggd på arbetarrörelsens traditionella socialistiska värderingar, kan utgöra en grund för Sveriges och de arbetandes framtid, ett värn för internationellt samarbete och global rättvisa.

Anf. 23 PER GAHRTON (mp):

Fru talman! Det blev inte mycket EG-debatt i partiledarrundan. Ingvar Carlsson bejakade det utvidgade EG-samarbetet, och han fick av Carl Bildt genast betyget "med beröm godkänt" – punkt. slut.

Det är ganska naturligt, för de är ju överens. Det finns ett dominerande block i EG-frågan som består av samtliga de fyra största partierna. Så om Lars Tobisson och moderaterna vill ha EG-debatt – och det uppskattar vi att de vill – får de nog liksom under valrörelsen nöja sig med att det blir en debatt framför allt med oss.

Fru talman! När jag i förra veckan som sekreterare för samarbetsorganisationen Europas Gröna i EG-parlamentets byggnad i Bryssel träffade ett femtiotal politiker från gröna partier i 18 europeiska länder, 10 av dem med gröna ledamöter i parlamenten, för att diskutera de första utkastet till ett samlat grönt program inför EG-valet i juni nästa år, föll det mig aldrig in att fråga mig: Tillhör Sverige Europa?

Naturligtvis tillhör Sverige Europa. Och Norden. Och Östersjöregionen. Och Världen.

Det utmärkande för svensk utrikespolitik efter andra världskriget har varit

att Sverige, trots sin geografiska placering i Europa och sin självklara delaktighet i europeiskt kulturarv, har vägrat att isolera sig i en Festung Europa med taggarna utåt. Tvärtom – Sverige har fört solidaritets- och biståndspolitik med utgångspunkt i en allmänmänsklig känsla av samhörighet också med fattiga människor i fjärran länder med helt andra kulturtraditioner än vår.

Det var i detta perspektiv Tage Erlander i sitt s.k. Metalltal 1961 slog fast: "Det är oerhört väsentligt att inte betrakta den internationella solidariteten som uteslutande en europeisk fråga."

Detta var *ett* skäl för Tage Erlander att säga nej till svenskt medlemskap i EG, dåvarande EEC. Men han hade fler skäl.

Han slog fast att Sverige inte vill delta i en organisation vars syfte är att stärka NATO. Han, och i ännu högre grad Olof Palme, stod för ett neutralitetsbegrepp som inte bara betydde formell alliansfrihet i fred i syfte att bibehålla neutralitet i krig, utan som innebar en trovärdig neutralitet som bas för en aktiv kamp på världsarenan för fred och frihet. Under Olof Palmes tid kom denna svenska solidaritet med de små folkens rättigheter ofta att gälla tredje världens förtryckta, i Vietnam, i södra Afrika, i Latinamerika.

I dag har det neutrala Sverige dessutom fått en strategisk roll i samband med frigörelseprocessen i Östeuropa. Härondagen fick jag brev från företrädare för Estlands gröna rörelse. De vill ha samarbete, de vill ha stöd för sina krav på "reell ekonomisk, kulturell och politisk suveränitet åt Estlands folk".

Naturligtvis får de vårt stöd. Men vad blir det stödet värt, om vi själva i Sverige avvecklar *vår* ekonomiska och politiska suveränitet? Vad blir vårt stöd för en decentralisering och ökad självständighet för regioner och nationer i Östeuropa värt, om vi samtidigt aktivt medverkar till att försvaga regioner och enskilda stater i Västeuropa och i stället centraliserar alltmer makt i händerna på centrala organ i Bryssel? Hur skall Sovjetsystemets fragmentisering kunna fortgå, om det NATO-anknutna Västeuropa samtidigt utvecklas till enhetsstaten Storeuropa?

Just insikten om denna fara var ytterligare ett skäl för Tage Erlander att avvisa EG. Han motsatte sig att Sverige skulle "uppge sin suveränitet till överstatliga organ som styrs av majoritetsbeslut". Han slog vakt om det som t.o.m. svenska EG-vänner jublar över – men bara när det gäller Estland – nämligen så grundläggande saker som svenska folkets rätt att sig självt beskatta, denna riksdags rätt att fatta självständiga beslut utan att fråga en supermakt om lov och den svenske finansministerns sätt att bedriva en ekonomisk politik som tryggar hög sysselsättning. Erlander ville inte avstå från svenska folkets rätt att självt besluta över, som han sade, "den ekonomiska politiken, skattepolitiken, socialpolitiken, arbetsmarknadspolitiken, jordbrukspolitiken, kapitalrörelserna, tullarna etc.". Han skulle i dag antagligen ha förlängt sin uppräkningslista med miljöpolitiken, konsumentpolitiken och hälsopolitiken.

Men det är alltså just den utveckling Erlander varnade för som nu pågår. De fyra största riksdagspartierna har enhälligt beslutat att Sverige skall anpassa sig i allt till EG – i allt utom utrikes- och säkerhetspolitiken.

Vad det konkret innebär börjar nu, efter valet, sakta men säkert att tränga ut till svenska folket. Jag skall bara nämna de allra färskaste exemplen:

Dagens Nyheter rapporterade i söndags att "barnens säkerhet kommer i kläm när EG nu skapar nya normer för konsumentprodukter. Centrifuger som kan slita av armarna och spisar som kan bränna barnhänder tillåts i Europa och måste accepteras också i Sverige."

TCO-tidningen rapporterade för en tid sedan att "anpassning till EG kan ge sämre bildskärmar".

Ny Teknik berättar i sitt senaste nummer att "EG-kommissionen vill införa patent på växter och djur och möjligen mänsklig vävnad". Om detta säger sekreteraren i den svenska delegationen för hybrid-DNA-frågor:

"Jag kan förstå EG:s kommersiella aspekter men situationen sätter Sverige i ett oerhört dilemma. Regeringen söker ju en harmonisering med EG. Samtidigt har vi fått en skyddslag som förbjuder gentekniska ingrepp på djur. Skall man då kunna ta patent på förbjudna djur?"

Jag låter frågan gå vidare till regeringen.

Det handlar om hundratals sådana konkreta fall av s. k. EG-anpassning, som i själva verket betyder svensk underkastelse under beslut som redan är fattade av EG. Och jag ger gärna Lars Tobisson en eloge för att han klart sade att det handlar om en ensidig anpassning från svensk sida. Några realförhandlingar är det mycket sällan fråga om.

Men EG är alltså inte vilken samarbetsorganisation som helst. EG är – som LO-tidningen i ett anfall av insikt skriver i sitt senaste nummer – "kapitalets tummelplats". EG är en organisation som bygger på den mest extrema form av nyliberal ideologi. Vad annat kan en sådan ideologi leda till än – som det heter i LO-tidningen – "europeiskt bakslag i rättvisefrågorna".

EG är inte Europa. EG är inte ens Västeuropa. EG är en speciell samarbetsform som utgår från storföretagens intressen och syftar till att skapa en västeuropeisk stormakt på den extrema nyliberalismens grundval.

Att moderater och folkpartister genom bindning till EG försöker smita förbi folkviljan och i smyg vinna åter vad de i demokratisk ordning förlorade i valet, är kanske begripligt. Men hur kan centern medverka i detta bedrövlige spel, som kommer att förvandla hela Sverige till en glesbygd? Och hur kan socialdemokratin så skändligt svika Tage Erlanders ideal och löften?

Nu skall man göra EG till ett vänsterprojekt, säger en del nygamla vänstermän. För att stärka Europavänstern skall Sverige gå med i EG! Men varför då inte lika gärna söka medlemskap i Sovjetunionen för att stärka tendenserna till glasnost och perestrojka?

Nej, tesen om att Sverige måste offra sin suveränitet av solidaritet med Europavänstern skulle ha varit helt chanslös – om det inte vore för Thatcher!

Hear, hear, den reaktionära järnlady attackerar EG. Enligt blockpolitikens logik svänger då Labour ett varv och de svenska EG-vännerna får nytt hopp. Ty det som Thatcher kritiserar måste ju en svensk socialist älska. Varmed de blockpolitiska skygglapparna än en gång riskerar att leda samhällsutvecklingen mot en katastrof. Ett problem med socialister är att de har svårt att skilja på liberalism och konservatism – en defekt de numera tycks dela med svenska moderater. De f.d. svenska moderater som röstade grönt i valet gjorde det antagligen för att de är mer konservativa än liberala,

dvs. de tycker det är viktigare att bevara – konservera – en god miljö än att låta marknadskrafterna härja fritt bland livsvärdena.

På samma sätt var Thatchers utfall mot EG en seger inom henne för konservatismen över marknadsliberalismen. Om den ekonomiska friheten kräver att brittisk makt i Storbritannien måste uppges, då föredrar en brittisk konservativ att bevara självstyret. I detta avseende borde inte bara de gröna utan också goda socialister kunna instämma med Thatcher i hennes försvar för nationell suveränitet. Ty till skillnad från liberalismen förenas faktiskt konservatism, socialism och det gröna tänkandet av övertygelsen om att det finns andra och t.o.m. högre värden än de rent materiella.

Problemet för Sverige är förstås att här tycks både konservatismen och socialismen – i varje fall inom socialdemokratin – vara döda. Vad återstod då på valdagen för de allt fler som har andra förebilder än mammon än att rösta grönt?

Men trots att han enligt Hans O Sjöströms bok "Klassens ljus" var liberal redan när han blev socialdemokrat borde det finnas skäl för finansminister Feldt att begrunda sin egen framtid i ett EG-harmoniserat och krämarliberalt Sverige. Vad kommer han att ha kvar för ekonomiska styrinstrument när den svenska kronan är ersatt av eucn, när Bengt Dennis blivit friställd på grund av riksbankens fusionering med EG:s centralbank och när harmoniseringen av momsens har skurit ner statsinkomsterna med 40 miljarder enligt Svensk Exports beräkning? Vad skall en svensk finansminister syssla med då egentligen?

Fru talman! Det är hög tid att också EG-frågans konstitutionella aspekter klarläggs. I den hemliga EG-regeringen – som kallas för Rådet för Europa-frågor – som styr EG-anslutningen dominerar finansfurstar utan demokratiskt mandat. Alla nya alternativa och gröna folkrörelser är utan inflytande. I det parlamentariska organ som skall informera riksdagspartierna, EFTA-delegationen, förvägras riksdagens mest EG-kritiska parti, miljöpartiet de gröna, representation. Sanningen är att Sverige recilt, om än inte formellt, håller på att överföra beslutsrätt till EG. Det får enligt grundlagen ske endast enligt reglerna för grundlagsbeslut. Men hela EG-harmoniseringen sker utan att reglerna för grundlagsändring iakttas. Därför överväger miljöpartiet de gröna att till konstitutionsutskottet anmäla EG-harmoniseringen som granskningsärende.

Fru talman! Valresultatet var i ett avseende, kanske också i många andra, kristallklart: ju mer EG-vänlighet, desto större valbakslag och ju mer EG-kritik, desto större valframgång. De partier som inte förstår att rätt tolka dessa signaler kommer att drabbas av många chocker, det tror jag man kan lova. Här står Sveriges suveränitet, Sveriges välfärd, liksom hela den internationella solidaritetens former, på spel. För socialdemokratin står dessutom ett gammalt politiskt arv på spel. Här står arbetarrörelsens möjligheter att fungera fritt, att sluta arbetsmiljöavtal, att fungera som stark facklig rörelse på spel. Här står miljörörelsens, konsumentrörelsens, hälso-rörelsens och alla de nya folkrörelsernas möjligheter att agera – deras intressen och deras värden – på spel.

Vi har framför oss en koalition som påminner om den norska 1972. Jag skall inte rekapitulera hela den historien, men jag tror att särskilt socialde-

mokraterna bör gå och läsa på den norska historien från 1972 för att se vad som kan hända, om man inte tar sitt förnuft till fånga, om man inte återknyter till Tage Erlanders gamla ideal och bryter den oheliga alliansen, som försöker smygansluta oss till krämarliberalismens Supereuropa, bryter den oheliga alliansen i dessa frågor med de nyliberala partierna.

För miljöpartiet de gröna är och förblir internationellt samarbete med alla folk på hela jordklotet på jämlika villkor, för att garantera mänsklighetens överlevnad, ett huvudmål. Vi kommer inte att stillatigande låta oss isoleras i en västeuropeisk rikemansborg med taggarna mot miljarder fattiga och förtryckta.

Anf. 24 Finansminister KJELL-OLOF FELDT:

Fru talman! I sex år har nu socialdemokraterna haft ansvaret för landets ekonomi. Det har varit sex år av betydande, för många kanske oväntade, framgångar: produktionen och investeringarna ökar, sysselsättningen är hög och arbetslösheten låg. I praktiken har vi i dag full sysselsättning i stora delar av landet.

Jag lyssnade på Anne Wibble och Lars Tobisson. Vad de sade tycker jag mig ha hört förut. I många år har dessa båda företrädare för folkpartiet resp. moderata samlingspartiet gett en och samma bild av Sverige: eländets hemort på jorden, en enda koncentration av nöd, köer och förtvivlan, allt en följd av den socialdemokratiska regeringens vanstyre, försummelse och socialistiska förvillelser. Samma entoniga klagolåt hördes under hela valrörelsen. Socialdemokratien hade misslyckats med allt, Sverige var ett land utan framtid.

I dag fortsätter man i samma högt uppskrivade tonläge. Det är bara det att det hölls ett val för en månad sedan. Endast två slutsatser är möjliga. Antingen är svenska folket en enda hop av självplågare, som i fria och hemliga val uttryckt sin bestämda vilja att fortsätta att leva i ett land av elände och fortsatt socialdemokratiskt vanstyre. Folk måste gilla att plågas av oss socialdemokrater. Den andra slutsatsen är att den borgerliga svartmålningen kanske inte alls stämmer med många svenskars bild av verkligheten. Jag inbillar mig inte att svenska folket tycker att det lever i ett lyckorike, att livet är en enda lång dans på rosor. Så är inte livet och verkligheten. Men jag tror att människorna kan se skillnaden mellan socialdemokratisk politik för sysselsättning och borgerlig politik för arbetslöshet. Det begriper de. Jag tror att människorna har insett att socialdemokratien har tagit landet ur en svår ekonomisk kris, att det kostat uppoffringar, men att välfärdsstaten tack vare uthålligheten och konsekvensen i denna politik har kunnat räddas och levnadsstandarden höjas igen. Jag tror t.o.m., fru talman, att människorna har ett visst överseende med att vi på dessa sex år inte har hunnit lösa alla problem. Den hypotesen om det svenska folkets inställning till vårt land och dess situation är den mest trovärdiga. Det gör att den här körsången, duetten mellan Lars Tobisson och Anne Wibble trots att den har pågått i så många år, lär kunna pågå i tre år till utan märkbara intryck på det svenska folkets uppfattning om landets situation. Vi skall väl ha fler sådana här debatter, vi kan väl inte undgå att ha det, men det vore roligt om vi närmade oss verkligheten och kunde föra en debatt om denna i stället för att ägna oss åt beskrivningar av jämmer, elände och vanstyre.

Samtidigt måste man säga att situationen är sådan att den ekonomiska politiken ingalunda saknar arbetsuppgifter. I det här anförandet tänkte jag sysselsätta mig med dessa. Det råder på många håll brist på arbetskraft. Vi har flaskhalsar som driver upp priser och kostnader, vi har monopol och karteller i flera branscher, vilket också medverkar till inflationen. Vår bytesbalans har kortsiktigt hjälpts upp av fallande oljepriser och förbättrade exportpriser, men vi kan inte räkna med att detta blir bestående i evighet. Statsbudgeten visar på ett överskott det här budgetåret, men det beror delvis på att snabba nominella inkomstökningar har blåst upp skatteintäkterna. Det vill vi inte skall fortsätta. När vi ser framåt konstaterar vi att kostnaderna för sjukförsäkringen, arbetsskadeförsäkringen och bostadspolitiken ökar i en takt som på längre sikt skapar allvarliga finansieringsproblem.

Trots att det ekonomiska läget just nu är gott går det därför inte att negligera orostecknen. Om utvecklingen på nytt börjar gå åt fel håll, kommer statsfinanserna att återigen urholkas och göra det omöjligt att klara välfärden på sikt. Inte heller kommer vi att klara de investeringar som krävs både för att förbättra miljön och för att behålla tillväxten och sysselsättningen. Valet har – sedan må Anne Wibble och Lars Tobisson säga vad de vill – gett den tredje vägens ekonomiska politik fortsatt förtroende. De svårigheter som vi står inför skall vi tackla med förnuft och solidaritet. Vi vill inte tillgripa en åtstrammingspolitik som driver upp arbetslösheten. Inte heller skall vi återgå till den lättsinniga upplåningspolitik som kännetecknade de borgerliga åren. Vi vill fortsätta att gå vägen att både arbeta och spara, att upprätthålla en god konkurrenskraft, att göra marknaderna mer effektiva och att söka lösa lönebildningens problem i samverkan med arbetsmarknadens parter. Detta är den agenda som vi tänker arbeta efter.

Den mest akuta uppgiften är att pressa tillbaka inflationen. Just nu ligger den på 6 %, att jämföra med knappt 4 % för västländerna i genomsnitt. Nästa år skulle inflationen i Sverige sjunka något, enligt konjunkturinstitutet, samtidigt som omvärldens inflation stiger. Men även nästa år kommer vi att ha en prisstegring som ligger över våra konkurrentländers.

Vi vet alla – eller borde veta – att en sådan utveckling av kostnader och priser är ohållbar i längden. Vi vet att den medför att konkurrenskraften försämras och att bytesbalansen försvagas. Så småningom måste det leda till att också sysselsättningen försvagas och reallönerna sjunker.

Men vid det här laget har vi också lärt oss hur svårt det är att pressa tillbaka priser och kostnader i en situation som kännetecknas av fullt kapacitetsutnyttjande och full sysselsättning. Ändå är det just den uppgiften som vi måste lösa.

Vi avvisar alltså åtstrammingsrecepten som går ut på att tvinga tillbaka lönekraven med hjälp av ökad arbetslöshet. Men det gör att vi måste förlita oss på andra vapen i kampen mot inflationen. I princip finns det två sådana.

Det ena är att få arbetsmarknadens parter att ålägga sig frivillig återhållsamhet både med lönestegringar och prishöjningar. Det innebär de facto någon form av inkomstpolitisk uppgörelse, där staten tar på sig ett ansvar för reallöner och priser i utbyte mot att arbetsmarknadens parter tar på sig att begränsa lönestegringarna. *Det andra* receptet är att få marknaderna att fungera mer effektivt, att stimulera ett ökat utbud i ekonomin, att bryta upp

flaskhalsar och stimulera konkurrensen. Båda de här recepten borde egentligen användas tillsammans i ett läge då vi har uteslutit arbetslöshet och åtstramning som medicin.

Därför vore det att djupt beklaga om en lösning där arbetsmarknadens parter håller tillbaka de nominella lönestegringarna i utbyte mot inkomstskattesänkningar nästa år inte skulle stå till buds. Av de uttalanden som olika fackliga företrädare de senaste veckorna gjort framgår att de fackliga organisationerna inte anser sig ha möjlighet att samlas kring en gemensam uppfattning om skatter och löner för 1989. Men jag vågar ändå utgå från att man i löneförhandlingarna tar hänsyn till det faktum att det stora flertalet löntagare nästa år får sänkt inkomstskatt och därmed förbättrad köpkraft även vid måttliga löneökningar.

Ty det är regeringens avsikt att den sänkning av den statliga inkomstskatten som utlovades i valrörelsen skall genomföras. Detta för att vallöften skall hållas, men också för att det är ett viktigt led i en långsiktig skattereform och för att undvika att skattetrycket stiger igen 1989.

Likväl är det uppenbart att en för samhällsekonomin riskabel situation kan uppstå om köpkraften stiger för mycket till följd av att lönerna stiger snabbt *samtidigt* som skatterna sänks. En sådan utveckling kan nog inte accepteras. Den skulle riskera att kraftigt försämra vår utrikeshandel och vårt sparande. Skulle det inträffa måste en omläggning av politiken i åtstramande riktning ske senare under 1989.

Regeringen avser att ta sitt ansvar för inflationsbekämpningen genom att introducera fler åtgärder för att få till stånd en bättre fungerande ekonomi med effektivare marknader och bättre tillgång på kapital och arbetskraft. Det är den typen av åtgärder, tillsammans med en stram budgetpolitik, som kommer att karakterisera den ekonomiska politiken under den närmaste tiden. Vi kommer att vidta en rad åtgärder i detta syfte.

För det första: En stor skattereform bör beslutas under denna mandatperiod. Det är nu mer nödvändigt än någonsin att grundligt reformera vårt skattesystem. Det räcker, mot bakgrund av vad jag tidigare har sagt, inte med några halvmesyurer. Det måste bli mer lönande än i dag att arbeta och spara, och mindre lönande att låna till konsumtion och ägna sig åt skatteplanering.

Det låter måhända som tulipanaros, men det finns goda möjligheter att nå dithän. Om skattesatserna på arbete sänks rejält, samtidigt som de avdragsmöjligheter begränsas som framför allt utnyttjas av dem som har de högsta inkomsterna, så har vi nått en bit på väg. Om vi dessutom gör kapitalbeskattningen mer enhetlig och effektiv, så beskär vi utrymmet för skatteplanering ordentligt. Därmed blir också skattesystemet mer överskådligt och rättvist.

Det sistnämnda är oerhört väsentligt. I den diskussion som har förevarit efter valet, har det från vissa håll påståtts att en skattereform är orättvis därför att den ökar inkomstklyftorna. Men det behöver vi alls icke åstadkomma.

Vi har nu en lång tids erfarenheter av en starkt progressiv inkomstbeskattning, med nominellt höga marginalskatter, och dessa erfarenheter är inte goda. De höga marginalskatterna ger inte den rättvisa och jämlikhet som ursprungligen eftersträvades. Tvärtom har de bidragit till ett krångligt och

komplexerat skattesystem med många undantag och avdragsmöjligheter, som har tvingats fram just av de höga marginalskatterna. Detta skapar myriader av kryphål och möjligheter till skatteplanering, som kan utnyttjas framför allt av dem med de högsta inkomsterna och de smartaste skatterådgivarna. Nolltaxering är något vi alla känner till – samtidigt som vi vet att det ofta kan vara svårt för en familj med normala inkomster att förbättra sin standard efter skatt med vanligt, hederligt arbete.

Den här situationen är enligt vår mening inte hållbar. Det är den som är orättvis – inte att försöka skapa ett robust och enkelt skattesystem, som innebär att det lönar sig också för vanliga medborgare att öka sina arbetsinkomster och att spara, medan nolltaxering och skatteplanering försvåras.

Det är också därför det är viktigt att komplettera sänkningar av marginalskatterna med en skärpt och likformig beskattning av kapital, där målet är att arbete och kapital skall beskattas lika. Det är den *helheten* som skall bedömas när vi talar om fördelningspolitik i skattesammanhang. Det är den helheten som bör kunna ge oss både en rättvisare fördelning och ett värdefullt bidrag i vår strävan att skapa en mer effektiv ekonomi med lägre pris- och kostnadsstegringar.

För det andra: Vi måste försöka bryta upp flaskhalsar och skapa bättre tillgång på knappa resurser, både när det gäller arbetskraft och kapital. I dag råder det brist på arbetskraft i åtskilliga branscher och regioner. Här finns flera åtgärder som bör övervägas.

Jag tycker t.ex. att den diskussion som Landsorganisationen tagit upp om pensionärernas villkor förtjänar allvarlig eftertanke. Åtskilliga vitala, äldre människor kanske skulle vilja fortsätta att arbeta ytterligare några år. Här spelar beskattningen återigen en viktig roll, men också flexibiliteten i pensionsreglerna. Det finns också andra viktiga uppgifter – utbildning, rörlighetsstimulerande åtgärder inom arbetsmarknadspolitiken, insatser för att få flyktingar och invandrare i arbete snabbare. Åtgärder av det slaget skulle lätta trycket på arbetsmarknaden, skapa mer tillväxt och faktiskt också ökad välfärd för många människor.

För det tredje: Kapitalets rörlighet bör kunna ökas genom en reform av företagsbeskattningen. I dag låses ofta kapital in i företagen, genom att skattesystemet ger extra favörer åt stora, kapitaltunga och historiskt vinstrika företag. Men Sveriges framtid ligger i hög grad i händerna på de små företagen, i både industrin och tjänstesektorn. Ett mer neutralt skattesystem skulle sannolikt stimulera till ökad tillväxt och bättre rörlighet och användning av det kapital som finns i landet.

För det fjärde: På en rad områden råder dålig konkurrens, som driver upp priser och kostnader. Avregleringar och insatser för att öka konkurrensen bör kunna pressa kostnaderna och gynna konsumenterna. Här har också det nya pris- och konkurrensverket alla möjligheter att visa vad det går för. Jag välkomnar varmt den ökade aktivitet när det gäller att intensifiera konkurrensen som vi nu kan se därifrån.

För det femte: Också i den offentliga sektorn finns utrymme för insatser som ökar effektiviteten och pressar kostnaderna. Alltför centraliserade

organisationer kan decentraliseras och de anställdas eget ansvar ökas. Konkurrenten kan öka mellan olika lösningar och alternativ även inom den offentliga sektorn. Genom att förbättra sambandet mellan de offentligt anställdas prestationer och deras arbetsvillkor kan servicen förbättras och kostnaderna sänkas.

För det sjätte: Regionalpolitiken måste spela en större roll för att svalka av den överhettade ekonomin framför allt i storstadsområdena och i stället stimulera tillväxten i övriga landet. Det gäller i synnerhet byggsektorn, som är kraftigt inflationsdrivande framför allt i storstadsområdena. Förutsättningarna för tillväxt måste förbättras i andra områden, bl.a. genom jämnare fördelning av högre utbildning och genom mer varierade arbetsmarknader. Det gäller också att fortsätta den omfattande satsningen på investeringar i kommunikationer och infrastruktur, som bl.a. yttrar sig i moderniseringen och digitaliseringen av vårt telenät, något som så småningom skall göra det möjligt att använda modern datateknik i alla delar av landet.

För det sjunde: Sparandet måste ökas. I dag är sparandet i Sverige för lågt, vilket yttrar sig i ett underskott i våra utrikesaffärer. Nytt sparande måste till, både i den offentliga sektorn och i den privata sektorn. Hushållens sparande är i dag negativt, dvs. hushållen konsumerar mer än de tjänar, och de lånar till mellanskillnaden. Det är en situation som på längre sikt inte är hållbar. Hushållssparandet måste ökas igen, och det är också ett av de viktigaste syftena med den kommande skattereformen.

När det gäller sparandet i den offentliga sektorn har situationen förbättrats under de senaste åren. Vi har efter 1970-talets kriser återskapat ett överskott i den offentliga sektorns finanser. Det är bra. Ett sådant överskott behövs för att man skall klara sparandet och trygga välfärden. Därför är det också med viss oro vi nu ser hur kostnaderna snabbt stiger i socialförsäkringssystemen. Det är nödvändigt att vi bringar dessa kostnadsstegringar under kontroll. Det är nödvändigt inte bara för att klara sparandet och bytesbalansen utan också för att värna tryggheten i de välfärdsåtaganden som samhället har gjort.

För det åttonde: Sist men inte minst måste vi se till att Sverige med all kraft går in i arbetet för ekonomiskt samarbete och integration i Västeuropa. Jag fick i detta sammanhang två ganska olika budskap från moderata samlingspartiet och miljöpartiet. Carl Bildt krävde i debatten med Ingvar Carlsson att regeringen följer riksdagsbeslutet, dvs. att frågan om medlemskap i EG skjuts på framtiden medan det nuvarande integrationsarbetet pågår. Ett slags fredspakt skulle slutas i denna fråga så att nationen framstår som enig i målet och medlen för det arbete som vi nu bedriver när det gäller att uppnå en samarbetslösning med den Europeiska gemenskapen. Carl Bildt krävde t.o.m. att statsministern skulle huta åt utrikesdepartementets kabinetssekreterare som har haft fräckheten att uttrycka tvivel på att medlemskap i EG och neutralitet är förenliga ting. Ändå känner sig Lars Tobisson helt oförhindrad att i samma talarstol och i samma debatt propagera för medlemskap i EG. Jag tycker att Carl Bildt borde ta itu med Lars Tobisson och se till att han håller sig till de spelregler som riksdagen har fastställt.

Per Gahrton är en något annan figur i detta skådespel. Jag har lyssnat till två retoriska övningar från miljöpartiets företrädare i dag, och jag känner mig tvingad att något betygsätta Per Gahrton. Jag tycker att hans beskrivning

av Sveriges roll i världen är delvis grotesk, delvis bara populistisk. Jag har varit med ganska länge i internationellt ekonomiskt samarbete och i handelspolitiskt samarbete. Och om jag har lärt mig något av detta så är det att Sverige är oerhört beroende av vad som sker utanför vårt lands gränser när det gäller ekonomi, konjunkturer och handel. Och allt tal om att vi skulle ha en obegränsad suveränitet som gjorde att vi utan hänsyn till vår omvärld kunde göra vad vi ville faller som vissna höstlöv till marken så fort man bara tittar ut och ser tillbaka på den ekonomiska historien i vårt land under de senaste 20–30 åren.

Man frågar sig: Vad är det miljöpartiet egentligen vill? Per Gahrton pekar på en rad problem när det gäller integrationen i Europa. Jag håller med honom om att det finns en rad problem. Men problemet är icke att vi skulle kunna välja fullständig suveränitet. Han säger att jag skulle ha rätt att bestämma om det är full sysselsättning eller inte i Sverige. Den rätten har någon finansminister i Sverige aldrig haft. Det har varit en ständig kamp för att se till att vår exportindustri fungerar, att vi kan sälja på världsmarknaden och att vi kan hålla sysselsättningen uppe genom att vara effektiva och hålla nere kostnaderna.

Om jag på ett riktigt sätt tolkar Per Gahrton och miljöpartiet, som jag antar att han språkar för, så menar han att vi över huvud taget inte skall delta i den integrationsprocess som nu har inletts i Europa. Jag kan inte säga vad det betyder för Sveriges förhållande till resten av världen, men låt oss koncentrera oss på vad det betyder för vårt förhållande till Västeuropa. Om meningen är att vi skall undvika varje slag av anpassning kan jag bara dra en slutsats, som jag vill formulera i en fråga till Per Gahrton. Är det miljöpartiets mening att vi skall säga upp frihandelsavtalet med EG? Det är nämligen detta frihandelsavtals framtid det nu handlar om och om det skall kunna fortsätta att fungera i ett nytt läge. För att det skall kunna fortsätta att fungera måste vi på ett antal områden nå både anpassning och samarbete med EG. Om vi säger nej till detta bör vi i konsekvensens namn säga upp frihandelsavtalet och återgå till de tullar och skyddsanordningar som fanns tidigare. Om detta är miljöpartiets mening – ni visar ju inte något alternativ när det gäller västeuropeiskt samarbete – tala då rakt ut om den saken. Per Gahrton har i olika sammanhang berömt sig av att vara nästan den ende i svensk politik som står för sanning och rätt. Ge ett exempel på hur det förhåller sig med det i denna fråga!

Detta, fru talman, är vårt program för en mer effektiv ekonomi, som skall öka möjligheterna att behålla den fulla sysselsättningen och samtidigt pressa tillbaka pris- och kostnadsstegringen.

Vi har satt i gång arbetet med detta program, och de första konkreta förslagen kommer vi att lägga fram redan i höst. Samtidigt har vi dragit i gång det ordinarie budgetarbetet. Det måste bli en stram budget med tanke på vad jag har sagt och inte minst med tanke på utvecklingen på sikt när det gäller socialförsäkringssektorn. Jag ser i dag inget behov av att lägga fram något särskilt s.k. åtstramningspaket i höst. Men jag vill deklarerat att vi, om lönestegringarna skenar i väg nästa år och om bytesbalansen fortsätter att försämras, måste vara beredda att strama upp finanspolitiken ytterligare ett snäpp.

Det är alltså definitivt ingen lätt uppgift vi har framför oss, det har det aldrig varit, och utmaningarna är många. Men vi har kommit så långt under den gångna mandatperioden att vi är ute ur den akuta krisen, och den svenska ekonomin står starkare än på många år att möta de svåraste hindren åren framöver. Under den kommande mandatperioden är uppgiften att göra svensk ekonomi mer effektiv och bättre fungerande, så att vi kan lägga grunden till en ny epok av tillväxt, full sysselsättning och ökad välfärd för hela befolkningen.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 25 ANDRE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

Anf. 26 LARS TOBISSON (m) replik:

Herr talman! Kjell-Olof Feldt inledde med att säga att jag svartmålar och att han har hört samma klagolåt förut. Jag ägnade mig mest åt EG och energipolitik den här gången. I den mån jag berörde de ekonomiska utsikterna återgav jag bedömningar från finansministerns eget specialinstitut konjunkturinstitutet. Efter att ha hört Kjell-Olof Feldt kan jag referera honom också: Ingen dans på rosor, uppgifterna är svåra och utmaningarna är många.

Det sägs nu att Sveriges ekonomi är överhettad. Är det då inte konstigt att tillväxten nästa år inte väntas bli större än 1,5 %? I nominella termer kan produktionsökningen i Sverige jämföras med vad som sker i andra länder, men av denna blir det mindre real tillväxt, mer inflation.

Jag tycker att detta visar att problemen främst finns på ekonomins utbudssida i form av stora skattekilor och hårda regleringar. Jag håller med finansministern om att det inte behövs någon åtstramning, eftersom detta i socialdemokratisk uttolkning alltid betyder höjda skatter, och sådana flyttar främst sparande från hushåll till det allmänna. Det var intressant att notera de ord som finansministern uttalade om vikten av ett ökat hushållssparande. Vad vi behöver göra är att avreglera och sänka skatterna, något som vi skapar utrymme för genom besparingar.

Om jag alltså har noterat vissa uttalanden i dag, som jag inte känner igen från tidigare debatter, om behovet av avreglering för att få olika marknader att fungera bättre, så måste jag vara besviken över att finansministern, nästan i samma andetag som han talar om att marginalskatterna skall sänkas, säger att han är beredd att ta tillbaka pengarna igen nästa år. Hur kan det medverka till en lugnare löneutveckling?

Enligt konjunkturinstitutet stiger lönekostnaderna både i år och nästa år med 7,5 %. Det är mer än antagandet i det s.k. katastrofalternativet från långtidsutredningen och budgetpropositionen. Låt mig påminna Feldt om hur han själv beskrev katastrofen i årets finansplan:

”Vid den högre löneökningstakten beräknas prisstegringarna bli 5–6 procent per år både 1988 och 1989. Detta medför en betydligt sämre

ekonomisk utveckling 1989. -- -- BNP-tillväxten kommer därmed att praktiskt taget avstanna."

Och vidare: "Endast en dämpad kostnadsutveckling kan -- -- förhindra att vi tvingas in i en inflationistisk utveckling, med försämrad sysselsättning och sjunkande levnadsstandard som oundviklig konsekvens."

Min fråga är då: Vilka åtgärder, mera konkret, avser finansministern att nu vidta för att lindra verkningarna av den utveckling som han själv bedömt som oundviklig?

Anf. 27 ANNE WIBBLE (fp) replik:

Herr talman! Finansministern inledde med att säga att det var samma visa som tidigare, och jag måste få returnera bollen. Det var precis samma visa som tidigare i den första hälften av finansministerns anförande. Särskilt måste jag få reagera mot att finansministern envisas med att upprepa påståendet att den borgerliga politiken medvetet skapade arbetslöshet. Jag tycker att det vore dags att finansministern undvek att föra fram sådana medvetet falska påståenden.

Finansministern förutspådde också att det skulle bli samma bild om tre år. Det gjorde mig mycket bekymrad, måste jag säga. Vad han då medgav var att under tre års framtida socialdemokratiskt regerande kommer man icke att kunna göra någonting åt dagiskön för småbarnsföräldrar, man kommer icke att kunna göra någonting åt operationsköerna för många äldre personer, man kommer icke att göra någonting åt näringsförbudet för kvinnor, man kommer icke att göra någonting åt det skattesystem som jag kritiserade och man kommer icke att göra någonting åt de alldeles för höga prisökningarna. Det var en utomordentligt bekymmersam beskrivning som finansministern därigenom gav.

Inledningen hängde inte riktigt ihop med själva anförandet. För en gångs skull kom senare litet information om vad socialdemokraterna tänker sig när det gäller det framtida skattesystemet. Det var ovanligt många ord men tyvärr inga som helst siffror. Det fanns inga besked om vilka procentsatser socialdemokraterna tänker sig då det gäller marginalsatserna. Jag skulle därför vilja fråga om det faktiskt är så att socialdemokraterna nu är intresserade av att alla alltid skall få behålla hälften av en inkomstökning. Vidare skulle jag vilja höra om finansministern är intresserad av att ha ett automatiskt skydd mot att inflationen smyghöjer skatten. Det är ju föga värt att hålla på och sänka marginalsatten, om den fortgående prisökningen ständigt puttar upp människor igen i högre inkomstklasser och därigenom ger dem högre skattesatser.

Om löneutvecklingen skenar i väg, sade finansministern, blir det mera åtstramning sedan. Det är faktiskt redan nu så att utvecklingen håller på att skena i väg. Jag skulle därför vilja fråga finansministern: Hur stor lönekostnadsökning nästa år skall det bli för att finansministern skall anse att det är hans skyldighet att reagera för att dämpa prisutvecklingen och kostnadsutvecklingen?

Anf. 28 GUNNAR BJÖRK (c) replik:

Herr talman! Kjell-Olof Feldts historieskrivning lämnar en hel del övrigt att önska, för han glömmet alltid bort att under de icke-socialistiska regeringsåren bjöd socialdemokraterna över på nästan varje punkt vid behandlingen av de kriser som då fanns. Slutsatsen är ändå, om man ser det hela i ett längre perspektiv, att trots den industriella lågkonjunktur som Sverige befann sig i under de icke-socialistiska åren klarade sig Sverige bättre än omvärlden. Nu går det ganska bra för Sverige och det går bra för omvärlden, men Sverige klarar sig sämre än omvärlden. Detta bör i varje fall leda till att Kjell-Olof Feldt inte skall försöka slå sig för bröstet så som han vill göra.

När det gäller sparandet säger finansministern att det måste bli bättre möjligheter att spara och att det behövs en bättre fördelningspolitisk profil. Det låter ju bra. Vi får se vad det blir av detta. Det krävs att finansministern inte går emot förslagen om höjt grundavdrag, skatterabatt och sänkt matmoms, om han skall göra trovärdigt att han tänker leva upp till vad han säger.

Det är intressant att höra Kjell-Olof Feldts nya beskrivning av den fulla sysselsättningen. Före valet var det full sysselsättning överallt. Nu finns det en nyans – att det inte är full sysselsättning runtom i landet. Nästa steg är väl att man börjar tala om, vad som förekommer i form av ökad förtidspensionering och ökad indirekt arbetslöshet, förhållanden som i dag leder till att arbetslösheten i många regioner är exakt lika hög som den var under de icke-socialistiska åren, som av en del beskrivs som det mörkaste av det mörka.

Den socialdemokratiska politiken innebar först devalvering – det var en sådan som genomfördes – och sedan har det varit fråga om högre inflation i Sverige än i omvärlden, lägre produktivitetsökning och en försämrad bytesbalans.

Under debatten här i dag har energifrågor diskuterats. Det finns anledning att påminna om effekterna av Tjernobylyolyckan. Utgår man från resonemanget att reaktorn i Tjernoby l skulle ha varit särskilt dåligt skött, skall vi komma ihåg att det har hänt katastrofer även i anläggningar som den i Harrisburg, som sköts av välutbildade ingenjörer. Det är en myt att det elände som drabbat Sverige genom olyckan i Tjernoby l skulle ha orsakats av en enstaka företeelse bland ryska kärnkraftverk.

Anf. 29 LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Herr talman! Nu har uppoffringarna skett – uppoffringarna för den socialdemokratiska regeringen och för samhället. Ur ett arbetarklassperspektiv frågar man sig då: När kommer resultatet?

Inte var det något större resultat som finansministern här kunde redovisa. Det främsta budskapet var lägre löner i stort sett. Eftersom man tillämpar ett generellt snitt på lönerna i dag blir det så, att regeringen samtidigt satsar på den marknad där löneskillnader verkligen befrämjas. Vad som har hänt under de senaste avtalsrörelserna är att klyftorna mellan arbetarna har ökat, liksom när det gäller mellangrupperna. Det är egentligen en fantastisk utveckling.

Hur skall man komma till rätta med denna utveckling? Jo, man vill begränsa de vanliga arbetarnas löner hela tiden. Det är alltså budskapet från den socialdemokratiska regeringen efter alla uppoffringar, devalveringar och ansträngningar för att hålla igen.

Något svar måste väl ändå regeringen ge. Är det verkligen huvuduppgiften för den socialdemokratiska regeringen att ha västvärldens lägsta löner, dvs. konkurrenskraft? Det måste det ju vara, om man nu vill satsa på dessa marknadskrafter som man så gärna vill satsa på.

Vi har också problemet med de skatteförslag som regeringen lägger fram. Nog tror jag att finansministern måste ta till litet mer av sitt pedagogiska kunnande för att förklara för de svenska arbetarna att de som tjänar över 200 000 – 300 000 kr. får flera tusen kronor mer i skattesänkning än en vanlig industriarbetare. Det måste vara en stor pedagogisk uppgift för finansministern att klara av detta, om det kan ha någonting att göra med rättvisa och jämlikhet framöver i samhället.

Man kan naturligtvis jämställa kapital och arbete i beskattningshänsende. Men vad hjälper detta, när man följer marknaden och underlättar för de mer väletablerade i samhället i dag? Man arbetar konsekvent i den riktningen.

Man säger också att det går bra för Sverige. Man räknar upp allt det som är plustecken i dag. Men baksidan, som också finansministern var inne på, är bl.a. socialförsäkringskostnaderna. Den ohämmade tillväxt som marknaden kräver och som regeringen understödjer skapar nya kostnader i form av utslagna människor och sociala problem – en oändlig karusell hos de vanliga, enkla arbetarna och deras familjer. Detta kostar samhället pengar. Då är det väl inte att undra på att resurserna inom vård, omsorg och skola inte räcker till, om vi skall ha ett rättvist och jämlikt samhälle.

Anf. 30 PER GAHRTON (mp) replik:

Herr talman! Vi har nyss utkämpat en valrörelse, där motståndarna till miljöpartiet försökte måla upp nidsbilder av vad vi egentligen ville, för att på det sättet skrämja väljarna. Det var ingen särskild framgångsrik taktik. Om jag var rådgivare till socialdemokratin skulle jag inte förordad taktiken att försöka raljera bort vår EG-kritik. Den är alltför allvarlig för det.

Vi har inte krävt att man skall säga-upp frihandelsavtalet. Vi är positiva till samarbete mellan människor i Europa på annat håll. Vi är positiva till studieutbyte och forskningssamarbete. Vi är givetvis också positiva till ekonomiskt samarbete på vanliga, normala och rimliga villkor.

Det vi har motsatt oss är det allmänna principbeslut som innebär att Sverige i praktiken överför beslutsrätten över större delen av den nationella politiken och ekonomin till EG-organ. Dagens Industri rubricerade i går en intervju med Olof Allgårdh, chef för EG-informationssekreteriatet: "Ingen ny svensk lag utan att snegla på EG". Han säger: "I praktiken innebär det att ingen ny svensk lag kommer att stiftas, utan att man först sneglar på EG."

Detta är – eller hur, Kjell-Olof Feldt – ett sätt att delvis beröva denna riksdag sin grundlagsfästa lagstiftningsmakt. Det kan denna riksdag givetvis göra – beröva sig själv makten. Men då skall det ske enligt gällande grundlag. Det är på denna punkt vi reagerar.

De praktiska konsekvenserna av detta gav jag några exempel på som

Kjell-Olof Feldt väljer att vifta bort. Jag tror att det är ett allvarligt fel att göra så. Människor ute på arbetsplatserna, i bostäderna, när de konsumerar, när de handlar, när de köper maskiner osv., kommer i konkret handling att uppleva vad denna EG-anpassning verkligen innebär för dem i form av försämringar.

Vad vi reagerar kanske allra mest mot är att ni smyger oss in i ett medlemskap. Jag vill citera näringsutskottets nye ordförande, Lennart Pettersson:

Ett icke osannolikt scenario är att vi exempelvis åt 2010 så nära vuxit samman ekonomiskt med Västeuropa att vi på det ena eller det andra sättet organisatoriskt är med i EG.

Det är alltså meningen att vi genom dessa hundratals små beslut mer än hittills skall skapa ett fait accompli. Då kommer man ännu mer än vad Kjell-Olof Feldt gör i dag att resignerat säga: Vi har inget val – vi måste bli medlemmar.

Skriver Kjell-Olof Feldt under på Lennart Petterssons uttalande eller inte? Kan Kjell-Olof Feldt lova att vi inte kommer att gå med i det europeiska monetära samarbetet? Kommer kronan att ersättas av ecu eller ej? Kommer Bengt Dennis i framtiden att få några efterträdare eller ej?

Anf. 31 Finansminister KJELL-OLOF FELDT:

Herr talman! Jag uttryckte verkligen ingen förhoppning om att Anne Wibble och Lars Tobisson skulle fortsätta med den monotona klagolåten i tre år till. Vad jag hoppades på var motsatsen, att vi under de kommande tre åren skulle kunna föra en debatt om svensk ekonomi som denna ekonomi faktiskt ser ut och utan den professionella klagokör som Wibble-Tobisson har blivit under gångna år. Jag tror att vi eventuellt skulle kunna nå ett bättre resultat genom något slags meningsutbyte – en och annan skulle kanske t.o.m. kunna kalla det intellektuellt meningsutbyte – om vi ansträngde oss. Det var detta jag menade. Det handlar alltså inte om något försök att vika från de utfästelser som vi har gjort och det ansvar som vi har när det gäller brister och missförhållanden i vårt samhälle.

Sedan tror jag att jag måste säga en del saker till Lars-Ove Hagberg.

Kommunister älskar att framträda som de enda sanna talesmännen för arbetarklassen, så även Lars-Ove Hagberg. Det låter ju ståtligt.

Hagberg menar sig slå vakt om arbetarnas intressen när han säger nej till sänkta marginalskatter. Han säger sig kämpa för arbetarnas rätt när han lovar att stora vinster skall förvandlas till höjda löner.

Jag tror att jag har fler partikamrater som är arbetare än vad Lars-Ove Hagberg har. Jag tror t.o.m. att jag i min politiska verksamhet träffar fler arbetare än Lars-Ove Hagberg göra. Därför vill jag redovisa följande erfarenhet från den gångna valrörelsen.

Även arbetare vill ha lägre marginalskatter. Pappersarbetare som går skiftgång har i år en inkomst på mellan 140 000 och 150 000 kr. De har i dag en marginalskatt på 50 %. Sänker vi inte marginalskatterna framöver kommer dessa pappersarbetare om ett par år att ha en marginalskatt på 64 %.

Vad de sade till mig var faktiskt att de ville ha lägre marginalskatter. De

tyckte att de skulle få mer över när de tog den hårda skiftgången och nattarbetet. Detta tyckte de – särskilt när de började få klart för sig att de kanske bara skulle få 36 kr. kvar av hundralappen.

Ännu mindre följer dessa arbetare med kommunisterna i kravet på att ytterligare höja marginalsatserna. Det var ju vad ni i varje fall delvis och i början av valrörelsen hävdade var kommunisternas linje.

Låt mig sedan ta detta med vinsterna. Jag har hört från Lars-Ove Hagbergs företrädare i de här debatterna under alla år att vinsterna är så stora att lönerna måste upp.

Hagberg uppträder som om alla löntagare i Sverige var anställda i högvinstföretag. Så är det förvisso icke. En och en halv miljon arbetar i stat, kommun och landsting, och där görs det inga vinster. Varje kostnadsökning utöver en rimlig nivå slår igenom i krav på höjda skatter eller inskränkningar av servicen. Vi har inget annat sätt att ta pengarna på än att höja skatten eller inskränka på verksamheten.

Ytterligare en och en halv miljon löntagare jobbar i småföretag inom handel, distribution och service. Där finns det inga stora vinster.

Det är att lura folk om man pekar ut Volvo, SKF och ASEA och säger att vinsterna där skall räcka för att höja lönerna för fyra miljoner löntagare – eftersom bara några hundra tusen jobbar i de företagen. Effekterna av detta kan vi se. Det är därför vi försöker tala om för löntagarna: Driver vi upp löneökningarna för mycket blir det inflation eller skattehöjningar, och det drabbar faktiskt arbetarna mer än någon annan grupp.

Visst kan man säga att lönerna har stigit för litet. Jag kan tycka att reallönerna har stigit för litet i Sverige, men de nominella lönerna har stigit med 40 % de senaste fem åren, vilket är dubbelt så mycket som i våra konkurrentländer. Men inte har det blivit mycket i form av ökade reallöner – de kommer ju ur ökad produktion, ökad produktivitet.

Det är, herr talman, trots allt tur att arbetarklassen inte följer Lars-Ove Hagberg. Jag har sett spåren av er politik i andra sammanhang. Det är faktiskt att lura Sveriges arbetare att tro att höjda löner plockar vi ur träd som inte ger någon frukt.

Gunnar Björk hade en del synpunkter på försvaret och en del punkter där han ville ha besked. Vi är i och för sig i ett läge där vi skall diskutera hur vi skall göra med försvaret, men när jag lyssnade till Gunnar Björk kom jag ihåg det som anges i de nationalekonomiska grundböckerna, nämligen nödvändigheten av att prioritera. Det är ett ord som även i politiken är ganska omtyckt. Prioritering betyder att välja mellan olika alternativ. I de nationalekonomiska textböckerna brukar man använda ett övningsexempel där läsaren skall välja mellan smör och kanoner. Det går i själva verket tillbaka till den gamle Bismarck.

Gunnar Björk vill ha mer kanoner, så mycket står alldeles klart. Men han vill också ha mer smör. Och nu är frågan: Skall vi ha både mer smör och mer kanoner, vem skall då betala?

I våras finansierade centern sina reformer med sänkt matmoms. Är det vad ni tänker göra igen? Då blir det varken smör eller kanoner.

Lars Tobisson och jag hittar faktiskt varandra på en punkt i dag, nämligen i uppfattningen att många av den svenska ekonomins problem finns på det som

ekonomerna kallar utbudssidan, dvs. att vi måste få fram fler människor som vill och kan arbeta, företag skall fungera effektivare, vi måste få bort flaskhalsar, dålig konkurrens, monopol som driver upp priser, regleringar som också gör det. Vi har sådana.

Men samtidigt tror jag att vi skiljer oss åt. Vad jag har insett är att sådana åtgärder kan vara bra, men det tar tid innan man ser effekt i ekonomins sätt att fungera. Vad jag har att invända mot moderaterna är att ni har försökt inbilla svenska folket att, för att ta ett exempel: "Bara man sänker skatterna slipper man bedriva stabiliseringspolitik". – Det trodde Ronald Reagan också, och han lämnar efter sig världens största statskuld. Det tar tid innan åtgärder av det här slaget ger effekt. Under tiden måste man bedriva stabiliseringspolitik, och det kan hända att i denna stabiliseringspolitik ingår höjda skatter för att man skall undvika något ännu värre.

Slutligen några ord till Per Gahrton, som råder oss att inte angripa miljöpartiet för hårt. Men jag tycker att mitt angrepp i all sin fumlighet gav en viss effekt. För nog slog Gahrton till reträtt! I hans anförande handlar det om att Sverige skulle i allt underordna sig byråkraterna och politikerna i Bryssel. Vi skulle i stort sett inte ha någonting kvar att bestämma.

Nu handlar det om hur leksakerna skall vara konstruerade och om arbetsmiljön. Det är viktiga områden, där vi inte vill offra väsentliga värden. Men det är faktiskt inte detsamma som det Per Gahrton predikade, ack så värtaligt, i sitt inlägg, nämligen att om vi samarbetar med Västeuropa avskär vi oss från resten av världen. Vi går in i ett fort, sade han, med taggarna utåt. Det är en fullständigt felaktig beskrivning både av EG och ännu mycket mer av svensk utrikespolitik. Inte heller skulle vi, om vi avstår från samarbetet, ha en oerhörd suveränitet och kunna fritt bestämma vilken sysselsättning vi skall ha, vilken välfärd vi skall ha osv. Vi vet att vi får kämpa oss till välfärd och annat. Det har vi alltid fått göra, och jag är rädd för, herr talman, att miljöpartiets entré i riksdagen inte kommer att ge oss några gratisbiljetter vad gäller resan fram till full sysselsättning och ökad välfärd. Det får vi socialdemokrater arbeta vidare med.

Låt mig ge Per Gahrton ett råd: Det är bättre att begränsa retoriken än att förlora sakinnehållet i sin politik.

Anf. 32 LARS TOBISSON (m) replik:

Herr talman! Jag skall genast skingra finansministerns olust över vad han uppfattade som en entonig klagolåt från min sida. Finansministern sitter väl stadigt i stolen nu? Jag skall faktiskt ge honom en eloge. Jag har aldrig hört honom mer medveten om flaskhalsarna och stelheten, om behovet av att göra olika marknader mer flexibla och effektiva, kort sagt att arbeta på ekonomins utbudssida i stället för att försöka styra efterfrågan. Det är ett stort framsteg, som jag tacksamt noterar.

Men helt nöjd får man inte vara. Det finns onekligen en del oklarheter vad gäller skattepolitiken – förutom detta att regeringen fortfarande talar om att skattetrycket skall hållas oförändrat. Så sent som under vårriksdagen ansågs det ofrånkomligt att totalfinansiera varje skattesänkning genom att höja andra skatter. Men under valrörelsen sade plötsligt både statsministern och finansministern att skattesänkningar och andra reformer inte längre behöver

betalas. Kjell-Olof Feldt erkände t.o.m. ett tankefel när han tidigare hade hävdat att totalfinansierade sänkningar av inkomstskatten skulle underlätta lönerörelsen. Det är ett markant åsiktsbyte som, om det står sig, verkligen förtjänar mer uppmärksamhet. Vi moderater har ofta sagt att sänkta marginalskatter får en tillväxteffekt som kompenserar åtminstone en del av inkomstbortfallet för det allmänna. Det är alltså bra om Kjell-Olof Feldt har anslutit sig till den uppfattningen.

Men låt mig fråga, som ett test på detta: Är finansministern beredd att ändra direktiven till de sittande skatteutredningarna, som är ålagda att följa principen om totalfinansiering?

Om jag har förstått regeringens talesmän under valrörelsen rätt skulle tillväxten kunna finansiera inte bara skattesänkningar – där kan jag hänga med – utan även förlängd semester och ökad föräldraledighet. De reformerna skulle alltså inte heller behöva betalas. Men där är det faktiskt svårare att se sammanhanget. Kortare arbetstid betyder en minskning av tillväxten. Hur skall det kunna finansieras med ökad tillväxt? Ligger det måhända ett litet tankefel av finansministern även här? Visst vore det bra med mer flexibla arbetstider, men totalt sett måste vi i Sverige arbeta mer och inte mindre om vi skall klara våra åtaganden till pensionärerna och annan social trygghet.

Jag noterade att finansministern uttalade sig för att ge pensionärer större möjlighet att förvärvsarbeta genom att angripa de orimliga marginaleffekter som de drabbas av. Det är bra. Det skulle befrämja tillväxten. Men hur kan förkortad arbetstid bekostas med en tillväxt som just därmed reduceras? Jag ser med spänd förväntan fram mot svaret. Var de nya idéerna under valrörelsen bara dimridåer som, när de nu lättar, blottlägger att skattetrycket trots allt kommer att inte bara vara oförändrat utan också skärpas?

Anf. 33 ANNE WIBBLE (fp) replik:

Herr talman! Jag skall be att få återkomma till det mest akuta problemet, nämligen det med de höga prisökningarna och den ekonomiska utvecklingen, som konjunkturinstitutet och riksbankschefen upprepade gånger har varnat för. Det är alltså nu som är problemet.

Jag vill beskriva för finansministern vad han har för val.

Han kan välja att göra ingenting. Det förefaller att vara det som han själv är mest trakterad av. Det har beskrivits i ordalag som lättsinnigt och ansvarslost – inte av mig utan av honom själv gentemot några andra. Det är det första alternativet.

Det andra finansministern kan göra är att faktiskt vidta några ekonomisk-politiska åtgärder för att gripa sig an med det som även i regeringsförklaringen uppmärksammades som ett allvarligt problem, nämligen de stora prisökningarna. Men då måste han svika det budskap som gavs i valrörelsen.

Min tolkning av finansministerns val mellan dessa båda, föreställer jag mig, ganska otrevliga ting är att han ändå med ganska snabba steg nu närmar sig den gamla linjen, om jag får kalla den så, nämligen den som han drivit här i kammaren, att han gärna vill försöka göra någonting, inte bara sitta med armarna i kors. Det är som sagt den linje han har drivit här i kammaren. Den gällde fram till en månad före valet. Jag skulle gärna vilja få veta om finansministern anser att det är en riktig tolkning, att han nu skyndar sig

tillbaka till denna linje som gällde fram till ungefär den 18 augusti och att han alltså i valet mellan lättsinne och ansvarslöshet resp. att svika valbudskapet väljer att svika valbudskapet. Om detta är en riktig tolkning skulle jag gärna vilja att finansministern något preciserade de kommande ekonomisk-politiska åtgärder som han ändå aviserat.

Vad handlar det om för skattehöjningar? Blir det trots allt den höjning av momsens som han hade med i sina kalkyler så sent som i april/maj i år? Eller kan finansministern nämna något om vad slags omprövningar av utgiftsprogram som det handlar om enligt regeringsdeklarationen? Det rör sig om ganska stora belopp, och finansministern har själv tidigare sagt att utgifter på så där en å en och en halv miljard kan man väl klara med litet vanligt gnet, även om det inte har lyckats så bra. Men när det handlar om stora belopp, fem sex miljarder, eller ännu mer, måste man plocka fram pengar på något sätt. Därför vill jag veta: Hur kommer dessa pengar att plockas fram, antingen nu eller i januari?

Anf. 34 LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Herr talman! Finansministern påstod att jag älskar att framställa mig som arbetarnas talesman. Det har jag väl en viss rätt att göra. Det är kanske en viss skillnad mellan att träffa och skaka hand med arbetare och att leva tillsammans med dem. Det ger kanske en viss skillnad i erfarenhet. Apropå inflytande så kandiderade ju herr finansministern och jag i samma valkrets. Finansministern minskade sina röster, medan jag ökade mina. Jag vet inte vad vi skall dra för slutsatser av det valresultatet.

Jag tror att Kjell-Olof Feldt underskattar den här frågan: Kan vi fortsätta att ha det så i samhället att rättvisan och jämlikheten sätts på undantag? Det är detta som är det oroande i arbetarrörelsen. Det är på något sätt som att dumpa arbetarrörelsen och låta några helt försvinna. Kanske en tredjedel av människorna inte har något parti i arbetarrörelsen mer än vpk som företräder deras intressen. Det tycker jag är mycket allvarligt.

Det är klart att en industriarbetare som tjänar 140 000–150 000 kr. skall ha skattesänkning, men varför i herrans namn skall de högavlönade ha flera tusen kronor mer i skattesänkning? Jag är helt överens med finansministern om, och jag skulle kunna göra upp om det, att vanliga industriarbetare skall få en skattesänkning, men finansministern envisas med att vilja ge de högavlönade ännu mer. Den statliga personalpolitiken, och det gäller även landstingens och kommunernas personalpolitik, kopierar ju med stöd av regeringen den privata sidans personalpolitik att det skall vara större löneskillnader. Det är det som oroar arbetarrörelsen i dag.

Dessutom är det inte någon fullständig sanning att stora företag tjänar massor med pengar och att små företag har låga vinster. Det är inte sant, det vet finansministern mycket väl. Därför måste vi i första hand få upp lönerna för de vanliga arbetarna, de lågavlönade. Men den ekonomiska politiken går i dag absolut rakt emot detta. Finansministern måste väl ändå inse att vi inte kan fortsätta att bygga samhället på den här grunden.

Jag har också förstått att finansministern har varit orolig över att de vinster som förekommer i dag inte används till sådana investeringar som de borde användas till. Jag anser att det är fråga om en alldeles för dålig placering av de

vinster som finns i dag. Framför allt borde de gå till den offentliga konsumtionen. Om man skulle få till stånd en skatteuppgörelse är det mycket viktigt att se till att vinstmedlen kommer offentlig konsumtion till godo. Men vad finansministern under lång tid har motarbetat är att man vid varje form av avtal skall se till att de är inflationsdämpande. Det vill man aldrig nappa på. Man sätter i stället sina lönetak. Fundera på förslaget om inte varje överskridande av prisökningar på en viss procent skulle ge direkt utslag i lönekuvertet hos den vanlige arbetaren! Jag undrar hur de som sätter priserna då skulle göra i fortsättningen. Jag tror att det vore det mest effektiva sättet för regeringen och arbetarrörelsen att se till att dämpa inflationen. Vi får se vad regeringen tänker göra.

Anf. 35 GUNNAR BJÖRK (c) replik:

Herr talman! I mitt första anförande ställde jag frågan till finansministern varför han så kategoriskt är emot kravet på att också ta in miljömålet som delmål i den ekonomiska politiken. Det är symptomatiskt att jag inte får något svar på den frågan.

Jag vill ta upp frågeställningen om smör och kanoner. Det är klart att det är bra om man kan få båda delarna, men man måste naturligtvis göra en avvägning. Vad jag försökte få finansministern till var att fundera litet över effekterna av att vid ett visst tillfälle inte anslå pengar – på sikt kan det ju bli dyrare. Finansministern har ju ett ansvar för försvarsindustrin. Vi kan ta försvarsvarven eller flygindustrin som exempel. Om man inte fattar beslut om pengar nu, så kan det leda till att man får gå ut och sätta sig i knät på NATO-länder och köpa till ett högre pris. Sådan är situationen när det gäller delar av robotindustrin. Men där kommer notan om elva år. Jag tycker att finansministern borde ha en åsikt om detta, alldenstund man enbart kritiserar dem som ger underlaget. Jag tycker att försvarsministern och finansministern inte tar sitt ansvar för det underlag som hitills har presenterats.

När det sedan gäller detta att centern försökte finansiera sin alternativbudget i januari med matmoms vill jag säga att det inte alls är korrekt utan mer var tänkt som ett skämt. Vi finansierar vår alternativbudget med en uranskatt av miljö- och energipolitiska skäl. Det var det sätt som vi använde för att finansiera vår budget, och det borde ha kunnat antas av andra radikala krafter som säger sig arbeta för en bättre miljö- och energipolitik.

Anf. 36 PER GAHRTON (mp) replik:

Herr talman! Jag får väl förstå att finansministern inte hinner svara på allt. Det kommer väl fler debatter då vi får veta om näringsutskottets ordförande Lennart Pettersson är representativ för partiet, när han spår att vi kommer att i praktiken vara EG-medlemmar år 2000. Vi får väl senare veta om vi skall gå med i det europeiska monetära samarbetet EMS, om vi skall ersätta kronan med ECU och vad som är på gång.

Låt mig ta upp frågan om full sysselsättning. Finansministern säger att han tror att socialdemokratin ensam får kämpa för full sysselsättning. Vi har i valrörelsen öppet sagt att om det är någonting vi uppskattar hos socialdemokratin, så är det just att man har prioriterat full sysselsättning och att man har

lyckats bra med det i Sverige. Hur har man burit sig åt? Att man har lyckats beror på – det säger socialdemokraterna själva – den ekonomiska politik man har fört. Vi är i viss mån beredda att ge ett erkännande för det. Arbetslösheten i Sverige är mycket låg jämfört med den i EG-länderna, där den i genomsnitt är 10 %. Hur har man kunnat hålla arbetslösheten på ungefär 1,5 % i Sverige? Jo, rimligen för att man har kunnat föra en viss ekonomisk politik. Hur kan man föra den? Jo, genom att man har makt att bestämma över skatter, finanspolitik, valuta osv.

Hur skall det gå i framtiden? Det är den frågan jag har ställt här och som finansministern raljerar bort med att säga att han inte är allsmäktig.

Ulf Jakobsson, ekonom, skriver i en bok som kommit ut nyligen att frågan är om det över huvud taget är möjligt för Sverige att kombinera en fast växelkurs med full sysselsättning. Vad skall hända? Skall vi behålla den monetära makten i landet? Skall vi behålla finansmakten i landet eller skall vi samordna den med EG på ett sådant sätt att den svenske finansministern, den svenska regeringen och den svenska riksdagen inte kan påverka den? Det är ju detta som den här debatten handlar om.

Jag förstår att det måste vara besvärligt för en finansminister att erkänna detta, eftersom han så att säga delvis medverkar till att administrera sin egen avlövnings och praktiska avgång från den reella makten, men det är faktiskt det som pågår. Vi vill därför ha svar på hur långt ni tänker gå. Om ni inte tänker gå hela vägen, när tänker ni då bromsa? Hur går det i så fall med harmoniseringen som skulle ske hela vägen ut? Detta innefattar mycket allvarliga frågor.

I Dagens Industri står det att EG skall avskaffa de nationella kraftbolagens monopol inom EG. Vi skall givetvis harmonisera vår verksamhet även på den punkten. Detta gillar fransmännen, eftersom de då kan fritt exportera sin kärnkraftsel över hela den inre marknaden. Skall vi köpa fransk kärnkraftsel, är det meningen, eller skall vi sätta upp handelshinder mot detta? Hur går det då med harmoniseringen?

Detta är bara en av hundratals frågor som svenska folket kommer att få sig kastade i ansiktet de närmaste åren. Jag försäkrar: Det kommer inte att gå för er att klara den debatten med den taktik som finansministern har visat här i dag! Detta är allvarliga frågor, och de kräver allvarliga svar.

Anf. 37 Finansminister KJELL-OLOF FELDT:

Herr talman! Låt mig till Lars Tobisson och Anne Wibble säga följande.

Ni upprepar nu igen det fullständigt ogrundade påståendet att jag och Ingvar Carlsson under valrörelsen skulle ha gått omkring och sagt att skattesänkningar och reformer inte behöver betalas.

Jag hade en debatt här i kammaren med Anne Wibble för några veckor sedan. Jag lovade henne då att i fortsättningen aldrig tala om att finansiera någon reform, om hon kunde belägga med något citat eller med något annat underlag var hon har hört eller sett detta uttalande från mig och Ingvar Carlsson. Hon hade ingenting att säga om detta i dag. Visligen avstod hon från att direkt upprepa påståendet, även om hon hakade på Lars Tobisson.

Om jag än en gång skall redovisa denna fråga så är syftet med sänkningen av inkomstskatterna 1989 att ge ökad köpkraft åt landets löntagare, och för

den delen också åt landets företagare, så att skattesänkningen kan ersätta löneökningen. Då kan man inte dra in denna ökade köpkraft genom att samtidigt höja andra skatter. Det är emellertid möjligt att detta inte fungerar, att vi trots skattesänkningen får så stora löneökningar att den samlade effekten på ekonomin, efterfrågan, konsumtionen och bytesbalansen blir sådan att kombinationen av sänkt skatt och löneökningar blir mer än vad ekonomin etc. tål.

Vi har också under dessa gångna sex år envist hävdat att reformer måste betalas. Det är ju det som vi har sagt. Jag vill påstå att jag vet bättre än de flesta, i varje fall bättre än Lars Tobisson och Anne Wibble, vad det innebär att se till att reformer betalas. Hade jag inte vetat det, hade inte budgeten sett ut som den gör i dag.

Hur är det då med föräldraförsäkringen? Det är nämligen den reform som vi utlovade som får statsfinansiella konsekvenser. Det är klart att det fanns de som sade att vi socialdemokrater måste göra som de borgerliga partierna. När vi lovar en förbättring av föräldraförsäkringen måste allt ske 1989, för de borgerliga lovar ju ett vårdnadsbidrag som kostar 8 miljarder kronor och som skall genomföras på ett enda år. Jag vill upplysa de närvarande om att socialdemokratin aldrig har lovat en så stor reform under så kort tid. Ni påstår att ni kunde genomföra den. Det fanns naturligtvis de som sade att om vi socialdemokrater skulle gå ut i valrörelsen och tala om alternativ till utbyggd föräldraförsäkring, då måste vi gå minst lika fort fram som de borgerliga partierna. Men det fanns andra som sade: Nej, låt oss dra ut på reformen över hela mandatperioden, så att kostnaderna begränsas till 2 miljarder kronor per år. Då skulle vi ha en chans att klara reformen utan att behöva kräva höjda skatter för att finansiera den. Sådan var uppläggningsen och sådan är uppläggningsen fortfarande. Detta betyder att reformen faktiskt betalas genom de inkomster som vi får. Hade vi emellertid valt den hastighet i reformlöftena som de borgerliga partierna var redo att välja, då hade det inte gått att klara en ökning av överföringarna till barnfamiljerna med 8 miljarder, utan då hade vi varit tvungna att ta till ganska brutala åtgärder, ungefär på det sätt som de borgerliga fick ta till ganska brutala åtgärder för att klara sin reform. Jag hoppas därmed få ett slut på detta, förlåt herr talman, något enfaldiga påstående att jag skulle gå omkring och säga till svenska folket att reformer inte behöver betalas. Jag måste verkligen ha misstagit mig beträffande det intryck jag gjort på denna församling, om jag framstår som helt renons på allt ekonomiskt förnuft.

Lars-Ove Hagberg fortsätter i gammal god stil: Det är bara att höja lönerna, det tjänar alla på.

På en punkt vill jag ändå klargöra förhållandena. När han säger att mitt besked till landets löntagare nu är att de skall få lägre löner, då är detta ett i grunden falskt uttalande. Faktum är ju att reallönerna stiger. Mitt bekymmer är att se till att reallönerna fortsätter att stiga utan att samtidigt driva fram så stora prisstegringar som nu är fallet. I år räknar vi med att de nominella lönerna ökar med drygt 7 %. Det betyder att lönerna ökar 1 à 2 % mer än inflationen. Sedan 1983 har reallönerna för en genomsnittlig löntagare i Sverige ökat med 7 % och det är resultatet av vår politik. Att uppmana folk att driva på den nominella inkomststegringen i tron att det ger höjda

reallöner är att försöka lura svenska löntagare. Vi rör oss i rätt riktning. Vi har inte tagit igen allt det som förlorades under 1970-talets kris, det är sant, men vi har rört oss åt rätt håll och det har lett till ganska väsentliga förbättringar, och lägre löner är det definitivt inte fråga om.

Ja, Gunnar Björk, vi fick höra att det nu är uranskatten som skall finansiera smöret och kanonerna. Uranskatten är skatten på det uran som inte längre skall användas i de kärnkraftverk som centern vill lägga ned. Centern vill lägga en skatt på uran som inte längre skall finnas i Sverige. Ack ja, det är centerns finanspolitik!

Per Gahrton, jag tror att vi har en stor upplysningsuppgift framför oss och en stor informationsuppgift att hålla svenska folket underrättat om våra överväganden beträffande integrationen i Europa, hur förhandlingarna går och vilka ställningstaganden vi gör. Regeringen känner att det är en oerhört viktig uppgift att informera människor i vårt land så att de verkligen inser vad som pågår, så att de skall kunna ta ställning till vad som görs och för att vi skall få stöd för vår politik.

Det är möjligt att jag missförstod Per Gahrton, så mycket bättre i så fall, men han startade på en nivå som verkade innebära att varje närmande till EG i formen av ekonomiskt samarbete skulle innebära att vi fränsade oss all självständighet i den ekonomiska politiken. Rätten att föra en ekonomisk politik kommer vi att behålla lika väl som EG:s medlemsländer i dag för den mest varierande politik utifrån de politiska och andra förutsättningar som råder i resp. land. Den rätten kommer att bestå, Per Gahrton, men också vårt beroende av fri och öppen handel – det är grundläggande – och ekonomisk samverkan med våra närmaste handelspartners i Europa. Tre fjärdedelar av vår utrikeshandel sker med Västeuropa. Det är ett grundläggande faktum som vi inte kommer ifrån vad vi än tror om världen utanför Europa och dess möjligheter att utvecklas i det långa perspektivet.

Herr talman! Jag avstår från varje försök att sammanfatta denna debatt. Jag vill bara göra följande reflexion, när jag ser närvaroantalet i denna kammare.

Jag tror att det här är ett nytt lågvattenmärke för närvaron av riksdagsledamöter när det gäller ekonomiska debatter. Jag tar på mig det fulla ansvaret för att den tilldrar sig så litet intresse i själva riksdagen. Alla vi som har varit med i de här debatterna borde fundera över hur vi i fortsättningen skall kunna göra dem något mera intressanta, upplysande och givande även för riksdagens ledamöter. Och jag tror att i den riktningen skulle vi kunna sträva, om några av de mest våldsamma överslagen i kritiken av svensk ekonomi och bedömningen av svensk politik fördes närmare den punkt där vi kunde ha mera konstruktiva meningsutbyten om vad som faktiskt kan uträttas i svensk politik.

Det finns mycket vi skulle kunna göra tillsammans i denna riksdag, där nu så många trådar börjat dras samman till en väv som visar att Sverige har en enastående chans till en ny period av tillväxt, sysselsättning och ökad välfärd.

Den chansen finns faktiskt. Denna riksdag kan medverka till att landet och dess medborgare får den.

Prot. 1988/89:11
19 oktober 1988

Allmänpolitisk debatt

Andre vice talmannen anmälde att Anne Wibble, Gunnar Björk, Lars-Ove Hagberg och Per Gahrton anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 38 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Vi får väl se i vad mån vi i fortsättningen av debatten kan komma fram till gemensamma lösningar och gemensamma målsättningar, som finansministern efterlyste. Jag vill bara erinra om att det krävs minst två för att komma överens.

I Sverige har vi en för alla partier gemensam strävan att hålla upp sysselsättningen och hålla nere arbetslösheten.

De borgerliga partierna kan med stolthet peka på hur de under efterkrigstidens djupaste lågkonjunktur lyckades hålla arbetslöshetstalen på en mycket låg nivå, lägre än vad den därefter varit under större delen av 80-talet. Socialdemokraterna kan likaledes med stolthet peka på dagens internationellt sett låga arbetslöshetstal.

Därmed kanske en och annan tycker att sysselsättningsfrågan borde kunna avföras från dagordningen. Allt tycks ju vara frid och fröjd.

Så är emellertid inte fallet. Det finns mycket som oroar i dagens situation på arbetsmarknaden. Det finns mycket under den glättade ytan som borde ge anledning till allvarlig analys och nytänkande på detta område, som fortfarande domineras av de teorier som LO-ekonomerna Rehn och Meidner lanserade för efterkrigstidens arbetsmarknad. Dagens och än mer morgondagens arbetsmarknad ser helt annorlunda ut.

Så sent som 1986 noterade en utredning utförd i arbetsmarknadsdepartementet att det krävdes en nästan 50 % större sysselsättningstillväxt än den som då kunde förutses för att förhindra en fortsatt trendmässig uppgång av arbetslösheten.

1987 års långtidsutredning konstaterade att vi fortfarande befann oss långt från det sysselsättningsutfall som uppnåddes före den första oljekrisen.

Det största problemet i dagsläget är snarast bristen på arbetskraft. Såväl industrin som den offentliga sektorn har i dag svårigheter att fylla vakanser. Bristen på arbetskraft i industrin hämmar investeringarna och medför att näringslivet inte kan dra full nytta av den nuvarande gynnsamma konjunkturen.

Bristen på arbetskraft är inte något hastigt påkommet fenomen. Även då arbetslösheten var som högst, under åren 1982–1986, rapporterades från flera sektorer på arbetsmarknaden stora svårigheter att få tag i utbildad arbetskraft.

Samtidigt kan vi konstatera att allt fler människor sett i ett längre tidsperspektiv hamnat utanför den reguljära arbetsmarknaden.

Antalet förtidspensionärer har ökat kraftigt och uppgår till i runda tal 345 000. Förtidspensioner och sjukbidrag väntas i år kosta bortåt 22 miljarder kronor.

Ungdomar, invandrare och många äldre har fortfarande betydande problem.

Antalet personer som uppbär kontantstöd från A-kassa eller i form av KAS ligger sedan 1983 på en i stort sett oförändrad nivå, dvs. ca 330 000. Trots den låga arbetslösheten beräknas det kontanta stödet i år uppgå till inte mindre än 8,5 miljarder kronor. En del av förklaringen finns i de regionala obalanserna, men det är inte hela sanningen.

Totalt är det ungefär 210 000 människor som står utanför den reguljära arbetsmarknaden.

Frånvaron har under de senaste åren ökat dramatiskt och uppgick 1987 till över 23 dagar per sjukförsäkrad. I år väntas än högre sjuktal. Kostnaderna för enbart sjukpenningförsäkringen väntas överstiga 30 miljarder kronor, dvs. avsevärt mycket mer än som budgeterats.

Ersättningarna från arbetsskadeförsäkringen visar en närmast galopperande utveckling. Det kan tyda på många dåliga arbetsplatser, trots en omfattande lagstiftning om arbetsmiljön och företagshälsovården. Sådana förhållanden avskräcker framför allt ungdomar.

Detta är exempel på de grundläggande obalanser som vi har på den svenska arbetsmarknaden. Den senare tidens låga tal för den öppna arbetslösheten får inte förleda oss att tro att alla problem är övervunna. Det är de långt ifrån. Tvärtom finns det en uppenbar risk för att en lågkonjunktur kan få i det närmaste chockartade effekter på arbetsmarknaden.

Den reviderade finansplanen varnar också uttryckligen för den ökade arbetslöshet som blir följd av den alltför kraftiga lönekostnadsökningen.

Inför 1990-talet kan vi förutse att antalet ungdomar i arbetskraften minskar och att antalet 45–60-åringar ökar.

Vi kan alltså förutse att arbetskraften blir mindre rörlig yrkesmässigt och geografiskt samtidigt som kraven på strukturomvandling, kompetens och flexibilitet måste vara fortsatt höga om vi skall följa med i den internationella utvecklingen.

Samtidigt öppnas helt nya möjligheter på framtidens arbetsmarknad.

Den styrning och kontroll av osjälvständiga arbetare och tjänstemän som tidigare präglade arbetslivet håller snabbt på att omvandlas till flexibla arbetsorganisationer, som bygger på självständiga individers kunskaper, förmåga och ansvar. Den nya tekniken skapar nya möjligheter. Nya produktions-, administrations- och organisationsformer utvecklas i nära samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare. Den hierarkiska beslutsstrukturen ersätts alltmer av ett decentraliserat beslutsfattande, som innebär ökat inflytande och ansvar för de enskilda arbetstagarna. Alla är medvetna om att det är det egna företagets konkurrensförmåga som avgör dess möjligheter att erbjuda trygga och meningsfulla arbeten. De anställdas växande krav på personlig utveckling och möjligheter till delaktighet i kapitalbildningen kan då också tillgodoses, vilket är nödvändigt för att säkerställa rekryteringen.

Denna utveckling är nödvändig om Sverige skall lyckas hävda sig i den internationella konkurrensen, inte minst i ett alltmer integrerat Europa.

Men då krävs det också att utvecklingen inte begränsas till näringslivet. Också den offentliga sektorn måste vara i stånd att ta vara på möjligheterna. Det är inte minst en ekonomisk nödvändighet. Trots västvärldens högsta skatter och största offentliga sektor dras i stort sett hela den offentliga

sektorn med allvarliga problem. Staten klarar inte sina mest grundläggande åtaganden i fråga om vår inre och yttre trygghet och säkerhet. Än mindre klarar den av sina stora åtaganden i fråga om vård och omsorg i alla livets skiften.

Svårigheterna att behålla och rekrytera kvalificerad arbetskraft borde för länge sedan ha utlöst en omfattande debatt om den offentliga sektorns uppgifter och villkoren för de människor som arbetar där.

Det kan då vara på sin plats att granska vad regeringen har genomfört och vad som aviserats. En ny arbetsmarknadsminister borde kunna innebära förutsättningar för en ny dynamisk utveckling.

Dess värre pekar erfarenheterna hittills åt rakt motsatt håll. Ett dogmatiskt fasthållande vid gamla tankemönster riskerar att permanenta obalanserna och problemen och ytterligare försvåra omställningen till en ny tids krav och möjligheter.

Regeringen vidhåller sin dogmatiska inställning till den offentliga sektorn och motståndet mot konkurrens och privata alternativ. De anställda inom den offentliga sektorn kan med fortsatt socialistisk politik endast se fram emot fortsatt detaljstyrning, bristande flexibilitet och ständigt försämrade ekonomi. Inte minst för alla de kvinnor som arbetar inom vård och omsorg innebär detta en fortsatt inlåsning i en dåligt fungerande arbetsituation med ytterligt begränsade möjligheter till utveckling och egna initiativ.

Regeringen vidhåller också sin dogmatiska inställning till enskilda arbetstagares möjligheter till delaktighet i kapitalbildningen. Sociala avgifter på vinstandelssystem och krav på stopp för konvertibler skall hindra enskilda arbetstagare från att få del i företagets vinst. De fackligt styrda, kollektiva fonderna däremot skall behållas och byggas ut.

I stället för att påbörja arbetet med en väl fungerande och rättvis allmän arbetslöshetsförsäkring skänker regeringen bort A-kassornas fonder på mellan 2 och 2,5 miljarder kronor till de fackliga organisationerna, utan motprestation.

Den nya arbetsmarknadsministern började sitt arbete med att förutskicka reformer av den arbetsrättsliga lagstiftningen, inte i syfte att förbättra arbetsmarknadens funktionssätt och de enskilda arbetstagarnas ställning på arbetsmarknaden utan för att ytterligare flytta fram de fackliga politiska positionerna.

Den känsliga frågan om concernfackligt samarbete har föranlett arbetsmarknadsministern att hota tredskande arbetsgivare med lagstiftning – utan att på något sätt ens diskutera en sådan lagstiftnings effekter i samband med det europeiska samarbetet.

Hot om lagstiftning föregick också den lösning av frågan om anställningsformerna på byggarbetsmarknaden som åstadkoms avtalsvägen. Däremot vill arbetsmarknadsministern inte ge invandrare arbetstillstånd under utredning av uppehållstillstånd. Inte heller vill hon medverka till att bryta de offentliga vårdmonopolen.

Utvecklingen mot ett flexibelt arbetsliv skulle dessutom otvivelaktigt gynnas med en arbetstidspolitik som skapar utrymme för flexibilitet och individuell anpassning. Arbetstidskommittén, som tillsattes efter påtryckningar inte minst från de borgerliga partierna, har till uppgift att analysera

konsekvenserna av olika typer av arbetstidsförkortningar och andra förändringar av arbetstiderna. Kommittén har påbörjat ett mycket ambitiöst arbete och har en hög målsättning då det gäller att få fram ett fullödigt material för bedömningar av olika reformer av arbetstidspolitiken.

Det har rått samstämmighet om att frågan om framtidens arbetstider genom ny teknik, arbetsmarknadens förändrade struktur med en växande tjänstesektor och kvinnornas ökande deltagande i arbetet utanför hemmet har fått nya dimensioner. Det öppnas nya möjligheter och ställs andra krav än tidigare.

Bl.a. visar en attitydundersökning att önskemålen om arbetstidsförkortningar varierar starkt inte bara mellan olika individer utan också med hänsyn till olika individers aktuella arbetsmarknads- och familjesituation.

Regeringspartiet har dock valt att helt ignorera det pågående arbetet i såväl arbetstidskommittén som semesterkommittén och den konsekvensanalys som borde föregå varje politiskt beslut. Socialdemokraterna har bundit sig för både en sju veckor semester och en förlängd föräldraförsäkring.

Därmed har det ekonomiska utrymmet för andra arbetstidsförkortningar, såsom en kortare arbetsdag eller tidigare pension, för överskådlig framtid intecknats.

För socialdemokratin var det viktigare att mobilisera de för deras valrörelse så viktiga, manligt dominerade industriförbunden inom LO, vilkas medlemmar stod besvikna och villrådiga inför alla "affärerna". Det gällde att till varje pris för väljarna försöka dölja hur maktkorrumpierad, naken och initiativlös socialdemokratin står.

Vad spelar det då för roll att en av de viktigaste framtidsfrågorna offras, den fråga som jämte löne- och skattepolitiken kan få den mest avgörande strategiska betydelsen för framtidens arbetsmarknad?

Eftersom regeringen så uppenbart är ointresserad av arbetstidskommitténs arbete, utgår jag från att kommittén kommer att upphöra.

På punkt efter punkt har regeringen och den nya arbetsmarknadsministern visat sin oförmåga att se de långsiktiga och strukturella problemen på arbetsmarknaden och finna lösningar. Kraven från bröderna i den egna maktapparaten väger varje gång tyngre än kraven på en väl fungerande arbetsmarknad.

Medvetenheten om effekterna på arbetsmarknaden av politiska beslut inom andra politikområden har ökat under senare år.

Löne-, bidrags- och skattepolitiken med låg lönespridning och höga margineffekter hindrar högre utbildning, kompetensutveckling och nödvändig rörlighet. Det blir helt enkelt inga pengar kvar av en löneökning efter skatt. Rekryteringen av personal till företag och branscher som behöver arbetskraft försvåras på det sättet. Det hindrar också folk att flytta till regioner som man kanske i många fall annars skulle vilja flytta till, om de ekonomiska förutsättningarna var bättre.

De ekonomiska motiven för den som har blivit arbetslös att söka sig nytt arbete är ofta mycket svaga, ibland obefintliga.

Utformningen av bostadssubventionerna och beskattningen av bostäder hindrar geografisk rörlighet.

Utbildningspolitiken ger inte ungdomar tillräckligt goda förutsättningar

att klara sig på arbetsmarknaden. En väl fungerande lärlingsutbildning – där har vi moderater under många år lämnat förslag – har ännu inte kommit till stånd.

Medelåldern på nyutexaminerade högskolestudenter är hög. Mer än hälften av dem är över 25 år. Det innebär att deras yrkesverksamma tid blir kortare än vad den skulle behöva vara.

Fler exempel kan anföras. Men gemensamt för dem är att socialdemokraterna även på dessa områden har visat sin oförmåga att lösa problemen.

Detta är den första arbetsmarknadspolitiska debatten efter valet. Jag utgår från att arbetsmarknadsministern tar tillfället i akt att för riksdagen redovisa sin syn på politiken när det gäller en väl fungerande arbetsmarknad inför 90-talet och det nya seklet. Jag ställer ett antal frågor till henne:

1. Hur skall behovet av kvalificerad arbetskraft till industrin och den offentliga sektorn tillgodoses?

2. Hur skall inte minst kvinnorna inom de stora vård- och omsorgssektorerna ges utvecklingsmöjligheter?

3. Vilka förändringar i skatte- och bidragssystemen ser arbetsmarknadsministern som nödvändiga för att det skall löna sig för den som i dag är ung att skaffa sig en utbildning och för den som redan har ett arbete att vidareutbilda sig och söka mer kvalificerade arbetsuppgifter?

4. Vilken syn har arbetsmarknadsministern på framtidens arbetstider? Skall de enskilda arbetarna och tjänstemännen få bestämma mer över sin arbetstid i samråd med arbetskamrater och arbetsledning, eller skall de också i fortsättningen styras av centralt fattade politiska och fackliga beslut?

5. Vilken frihet är arbetsmarknadsministern beredd att acceptera för arbetsmarknadens parter? Skall de själva få komma överens i fria avtal och på eget ansvar eller kommer arbetsmarknadsministern också i fortsättningen att hota med eller föreslå lagstiftning varje gång någon facklig organisation inte får exakt som den vill?

6. Vilken syn har arbetsmarknadsministern på arbetstagarnas möjligheter till delaktighet i företagets vinster och därmed deras möjligheter till ökad delaktighet? Skall de motarbetas också i framtiden?

7. Varför motarbetar arbetsmarknadsministern tillkomsten av en allmän arbetslöshetsförsäkring som omfattar alla på arbetsmarknaden?

Slutligen vill jag med anledning av finansministerns bekännelse här till behovet av avregleringar fråga: Delar arbetsmarknadsministern hans uppfattning om behovet av avregleringar?

Anf. 39 ELVER JONSSON (fp):

Herr talman! Finansminister Kjell-Olof Feldt påstod att finansutskottets vice ordförande Anne Wibble inte kunde visa på vissa uttalanden om den ekonomiska politiken. Jag vill å hennes vägnar hänvisa till intervjuer med Kjell-Olof Feldt i Göteborgs-Posten den 18 augusti, i Dagens Nyheter den 19 augusti och i en Rapportintervju den 26 augusti. Min appell till finansministern blir: Läs det här, och gör det med eftertanke!

Finansministern klagade både över det dåliga intresset här i kammaren för debatten och över närvaron. Därefter ledde han uttåget ur denna kammare!

Men vi är, herr talman, ändå ett dussintal som är kvar här. Dessutom har vi

en ny fräsch minister på regeringsbänken som vi kan diskutera arbetsmarknadspolitiska frågor med. Enligt vad kammarkansliet har annonserat skulle debatten handla rätt mycket om arbetsmiljö. Därför vill jag ta upp det ämnet, i synnerhet som det är en uppgift för arbetsmarknadsutskottet fr.o.m. det här arbetsåret.

Miljöproblemen är många och stora i vårt land. Det gäller i hög grad våra arbetsplatser. Arbetskadorna är ett av våra större samhällsproblem. Tiotusentals människor drabbas varje år av ryggont, hudskador och psykiska besvär som hänger ihop med svårigheter i arbetet. Inom industrin, handeln och transportsektorn hanterar man många farliga kemiska ämnen. På byggena, liksom i skogen och lantbruket, är olycksriskerna stora. Trots klara förbättringar på en rad områden finns det inga tecken på att arbetskadorna skulle minska i önskvärd omfattning. De ärenden som inkommit till försäkringskassorna har kraftigt ökat i antal under hela 80-talet. Även om gamla problem har kunnat betvingas, dyker ständigt nya upp – t.ex. i samband med bildskärmsarbete. Belastningsskadorna har blivit ett gissel i många skiftande yrken.

I Sveriges riksdag har arbetsmiljön varit ett angeläget ärende för liberala politiker. Redan förra århundradet stod S. A. Hedin lik en folktribun här i riksdagen och slogs för en bättre arbetsmiljö – långt innan det ordet var uppfunnet. Kampen för en bättre arbetsmiljö i form av förkortad och lagstadgad arbetstid togs upp på liberalt initiativ tidigt detta sekel. Den arbetsmiljölag som vi i dag har härrör från slutet av 70-talet, och den i sin tur avlöste en 30 år gammal lagstiftning, som signerades av ett folkpartistiskt statsråd och antogs av en enhällig riksdag. Den innebar då en rejäl framflyttning för att värna och hävda en god arbetsmiljö. Men det hindrar inte att det behövs en översyn och att de verktyg som står till buds behöver vässas. Under senare år har framför allt oppositionspartierna drivit på och försökt att få med regeringen på förändringar och förbättringar. Förslagen till förbättringar har dock i regel avslagits. Det senaste exemplet som jag kan erinra mig är socialdemokraternas avslag på folkpartiets förslag om rätt till omplacering vid graviditet för den som har bildskärmsarbete.

Trögheten har alltså inte funnits i riksdagen men väl i kanslihuset. Mot den bakgrunden kanske det inte var så överraskande att socialdemokraterna och regeringen i valrörelsen kände på sig att de behövde rehabilitera sitt arbetsmiljöpolitiska anseende. Därför kom det ett utspel om att de nu skulle kartlägga 400 000 utsatta arbetsplatser och föreslå åtgärder för att komma till rätta med problemen. För det skulle en särskild kommission tillsättas. Tanken på en sådan kommission är för all del inte ny. Liknande förslag har under hela 80-talet framförts i motioner i riksdagen, men de har regelmässigt avslagits på initiativ av regeringspartiet. Man kan undra varför.

Herr talman! Socialdemokraterna har i debatterna här i kammaren ofta hänvisat till att det är så mycket på gång och att det därför inte behöver göras något särskilt. Jag tror att det finns en hämning hos både regeringen och socialdemokraterna här i riksdagen som gör att förslag från oppositionen inte utan vidare kan antas, eftersom det är något av en prestigeförlust som de inte så ofta orkar med. De har i stället erinrat om att vi har skyddsombud och skyddskommittéer med befogenheter, att det finns en professionell tillsyn på

arbetsplatserna som utövar yrkesinspektion, att företagshälsovården har som huvuduppgift att förebygga skador i arbetslivet, att arbetarskyddsstyrelsen följer olycksutvecklingen, att arbetsmiljöinstitutet, som är ett av landets största vetenskapliga komplex med en rad professorer, årligen lämnar hundratals vetenskapliga rapporter samt att arbetsmiljöfonden stöder omfattande forskning vid bl. a. arbetslivscentrum. Härtill kommer en rad offentliga utredningar som arbetar med förslag om ansvar och påföljd vid arbetsolyckor.

Så låter det ofta i de officiella socialdemokratiska kommentarerna, senast i våras då frågorna behandlades här i riksdagen. Men nu verkar det som om socialdemokraterna har tänkt om, när de vill tillsätta en kommission för att kartlägga 400 000 svårt utsatta arbetsplatser.

Den fråga man kan ställa sig är: Vad är det för kunskap som saknas? Här pågår ju en intensiv forskning, som har redovisats i hundratals rapporter, och det finns flera tunga vetenskapliga institut och högskolor. Vilka kunskapsluckor handlar det om? Är det inte så att det mera har varit brist på politisk vilja och engagemang och att frågan blev pressande när valdagen närmade sig? Eller hade regeringen läst på de socialdemokratiska affischerna, att "nu får det vara nog"?

Efter sex regeringsår kom detta budskap på de socialdemokratiska affischerna om de erhörda bristerna i arbetslivet. Kommun- och landstingsförbunden, som har mycket med tillsyn och vård att göra, har ju socialdemokratisk ledning. Den socialdemokratiska regeringen, som tillträdde för sex år sedan, låt vara personellt kraftigt omstuvad, har haft god tid på sig att ta sig an bristerna på arbetsmiljöområdet. Oppositionen har varit regeringen behjälplig genom att lägga fram förslag – förslag som regeringen sällan velat anamma.

I huvudsak råder det gott samförstånd mellan partierna om vad som behöver göras. Det gäller inte minst att eliminera riskerna då ny och förändrad teknik införs. Viktiga områden är vidare arbetsplatser där belastningsskador uppstår, förändrade krav på människan i samband med införande av den nya tekniken, lungskador på grund av luftföroreningar samt genetiska skador och cancer.

Ett område som inte är tillräckligt uppmärksammat är för övrigt bruksgifterna på arbetsplatserna, såväl tobak som alkohol. I det förstnämnda fallet finns det en hygglig ambition att pressa tillbaka rökbruket på arbetsplatserna, medan alkoholen fortfarande har ett alltför stort utrymme. Jag menar att en alkoholfri miljö måste erbjudas kvinnor under graviditet liksom i arbetslivet i dess helhet, inkl. yrkestrafiken. Det är nödvändigt att upprätthålla en absolut helnykterhet på dessa vitala samhällsområden. Här har statsmakten och regeringen ett stort ansvar, och många försummelse finns.

På den punkten skulle jag vilja fråga arbetsmarknadsministern om hon är beredd att medverka till att arbetsplatserna hålls fria från bruksgifter.

Många som skadas i arbetslivet får i dag ingen ordentlig rehabilitering. En del fastnar i operations- och behandlingsköer så länge att de inte längre kan bli friska. Till dels beror detta på de långa köerna inom svensk sjukvård, en sjukvård som trots hård monopolisering – eller kanske just därför – inte fungerar tillfredsställande. Men det beror också på brister i samspelet mellan

olika myndigheter. Arbetsförmedlingen, sjukvården, företagshälsovården, försäkringskassan och socialtjänsten kan alla vara inblandade. Men ingen tar på sig ansvaret, och ofta hamnar det "mellan stolarna".

Ett intressant uppslag för att få fart på rehabiliteringen har AMS-chefen tagit upp. Från folkpartiets sida har vi också visat att både lidande och pengar kan sparas genom en mer aktiv försäkringskassa. Regeringen har ännu så länge suttit med armarna i kors och avvisat de här nya idéerna. Saken är under utredning, har man svarat. Ja, det har den faktiskt varit sedan 1985. När rehabiliteringsutredningen tillsattes skulle den vara färdig senast första halvåret 1987, men den är, tre och ett halvt år efter starten, ännu inte klar. Krisen i rehabiliteringen finns redan och fortsätter att öka. Mot den bakgrunden blir man både fundersam och bekymrad över de färska vallöften om att en ytterligare utredning eller kommission nu skall tillsättas – denna gång för att komma åt arbetsmiljöproblemen.

Det finns över 1 000 anställda vid arbetarskyddsverket som redan arbetar med dessa frågor, och man kan fråga sig vad denna kommission skall göra som inte proffsen klarar av. Jag ser därför med spänning fram emot vad arbetsmarknadsministern har att säga om den tänkta kommissionen.

Jag vill ändå, herr talman, tolka en del i det socialdemokratiska förslaget som positivt, dvs. att socialdemokraterna likt valaffischen säger, att "nu får det vara nog". Det är bra, men frågan är om det kan begränsas just till några utsatta arbetsplatser. Är det inte snarare så att alla arbetsmiljörisiker måste bekämpas, såväl för arbetare och tjänstemän som för egenföretagare? Att svårare risker ägnas större kraft och möda än lindrigare sådana är inte något nytt i svensk arbetsmiljöpolitik. Men det får inte bli så att man bortser från något område där människor faktiskt kommer till skada också utanför gruppen med de 400 000.

Från folkpartiets sida är vi beredda att intensifiera våra ansträngningar för att skapa en säkrare arbetsmiljö. Vad gäller formen för detta arbete är det inte uteslutet att en sådan kommission som föreslås kan vara till nytta. Ändå tror jag att det finns mer att hämta i vad partierna här i riksdagen gemensamt drivit under hela 80-talet än i en idé som, till synes föga underbyggd, kastas fram i en hektisk valrörelse.

Herr talman! Vi står inför en ny mandatperiod. Arbetet för en bättre arbetsmiljö för alla skulle tjäna på att vi mera satsade på gemensamma ansträngningar. Vissa områden behöver mera av forskning och ytterligare insikt, men på mängder av områden vet vi tillräckligt mycket. Det är dags att gå från ord till handling.

Anf. 40 PER-OLA ERIKSSON (c):

Herr talman! Någon har sagt att det finns två sätt att se på framtiden: dels att välja framtid, dels att drabbas av framtiden. Enligt mitt sätt att se bör vi välja framtid. Vi måste välja den väg som skapar trygghet i arbetet, jämlika villkor för kvinnor och män på arbetsmarknaden, ett decentraliserat näringsliv, en rättvis fördelning av resurserna och en god miljö.

När man under valrörelsen vid besök på skolor m.m. frågade ungdomar vilken som var den viktigaste politiska frågan fick man ofta svaret: Miljön. Och det gäller inte bara för ungdomar – det gäller oss alla.

Under de senaste åren har mycket av den politiska debatten tyvärr fokuserats kring ekonomi, finanslejon och andra lejon, aktiekurser och budgetunderskott. När det för ett år sedan blev turbulens på fondbörserna i världen blev många bekymrade, och visst har underskottet i statens finanser varit allvarligt. Men de här problemen är ändå inte de allvarligaste.

Det största problemet skulle vara om det blev underskott i miljön, t.ex. i arbetsmiljön.

Underskott i miljön ger också underskott i människornas välfärd. Därför måste miljöfrågorna i hela sin vidd få ett ökat utrymme i politiken. Miljöhänsynen måste genomsyra besluten om arbetsmarknads-, närings-, regional- och finanspolitiken, för att bara nämna några exempel.

Arbetsmiljöns betydelse för hälsan har uppmärksammats alltmer under de senaste åren. Arbetsmiljöfrågor har också drivits på flera områden samtidigt, vilket är nödvändigt. Arbetsmiljölagen, som antogs under de icke-socialistiska regeringsåren, har varit avgörande för att nå fram till bättre förhållanden på våra arbetsplatser. Utbyggnaden av företagshälsovården och yrkesinspektionen har också haft mycket stor betydelse, liksom vidgade befogenheter för de anställda då det gäller säkerhet på arbetet. Deras inflytande över arbetsmiljön, över arbetets uppläggning är betydelsefullt och måste utvecklas.

Trots detta finns det mycket att göra. Vi kan utgå från att vi aldrig uppnår en situation där arbetsmiljöfrågorna är slutgiltigt lösta. Nya problem uppkommer genom den tekniska utvecklingen och genom förändrade arbetsformer, t.ex. sådant som leder till ökat ensamarbete. Det finns många arbetsplatser i vårt land där uppgifterna har karaktären av ensamarbete. Det är också angeläget att de psykosociala miljöfrågorna uppmärksammas parallellt med de mer påtagliga problemen på arbetsmarknaden. Likaså måste vi se upp med kemikaliesamhället, som föder nya problem i form av allergier och påverkan på människans hälsa. I olika industriprocesser släpps det ut många nya kemiska preparat som vi inte vet effekten av förrän efter lång tid. Vi måste låta kemikalieinspektionen och de organ som har till uppgift att hålla efter kemikaliesamhällets avigsidor få sådana resurser att de klarar av sitt arbete.

1990-talet måste bli miljöns årtionde. Regeringen har, som Elver Jonsson sade tidigare i debatten, talat om att kartlägga och vidta åtgärder för de 400 000 mest utsatta arbetsplatserna. Men varför begränsar man sig till enbart vissa arbetsplatser? Skall inte en god arbetsmiljö gälla på alla arbetsplatser? Åtgärder för att förbättra arbetsmiljön är inte bara ett intresse för den enskilde arbetstagaren. Det måste gälla även för företagen och hela samhället.

Antalet förtidspensionerade har ökat mycket starkt, liksom antalet anmälda arbetsskador. Orsakerna till detta är många, men brister i arbetsmiljön torde ha stor betydelse. Den senaste tiden har vi fått larmrapporter om ökade sjuktal. Detta måste vi ta på mycket stort allvar. Det kräver analyser av orsakerna. Dessa analyser måste omfatta arbetsplatsernas utformning, produktionsmetoder i industrin och strukturen i näringslivet. Jag tror att vi samtidigt även måste uppmärksamma boendemiljön. Det krävs alltså åtgärder på många olika områden. Bristfälliga arbets- och boendemiljöer måste byggas bort.

Ofta har arbetsmiljöproblemen varit förknippade med industriella processer av skilda slag. Jag tycker att det är ett för snävt synsätt. Även andra delar av arbetsmarknaden än tillverkningsindustrin uppvisar miljöproblem. Jag vill lyfta fram några yrkesområden som måste få större uppmärksamhet i framtiden, exempelvis vårdsektorn, kontorsmiljöerna och ensamarbetsplatserna.

Arbetsmiljön för vårdbiträden är ofta tung, både fysiskt och psykiskt. Arbetskadorna är många och personalomsättningen inom sjukvården stor. De allra flesta orkar eller önskar inte arbeta heltid därför att arbetet är tungt och stressigt och för att arbetsmiljön många gånger är bristfällig. Detta gäller inte minst de som arbetar inom hemtjänsten eller hemsjukvården.

Det är ett känt faktum att det blir allt svårare att rekrytera kunnig personal till hemvårdsverksamheten. Arbetet innebär ofta flera tunga moment, inte minst när vårdtagaren är sängliggande. Många slutar därför i förtid. De gör det på grund av utslitna ryggar och axlar. Jag tycker att politikerna, såväl rikspolitiker som de politiker i kommuner och landsting som har ansvaret för vården, måste uppmärksamma detta betydligt mer än som hittills har gjorts. Om hemvårdsverksamheten skall kunna utvecklas är det nödvändigt med en långsiktig planering, som också inrymmer arbetsmiljöaspekter. Det gäller för övrigt för hela vårdsektorn. Jag vill fråga arbetsmarknadsministern: Vad avser regeringen att vidta för åtgärder för att förbättra arbetsmiljön inom vårdsektorn?

Få arbetsmiljöområden har under senare tid blivit så uppmärksammade som det som rör bildskärmsarbete. ADB-tekniken är ett exempel på teknikens framsteg, den kan spara tid och ge ökad säkerhet och effektivitet i arbetet. Men om den nya tekniken skall kunna komma till rätt användning i arbetslivet måste den anpassas till människans förutsättningar. Ibland har vi inte anpassat tekniken till människans förutsättningar och behov. Människan har fått anpassa sig till tekniken. Eftersom datoriseringen av arbetsplatserna kommer att utvecklas betydligt under de närmaste åren talar allt för att allt fler personer kommer att syssla med bildskärmsarbete av skilda slag. Därför är det nödvändigt att arbetsmiljöproblemen med t.ex. bildskärmar och ny teknik bättre uppmärksammas. Här krävs det forskning och konkreta åtgärder. Högskolorna, arbetarskyddsstyrelsen och andra organ måste samverka. Dessa uppgifter får inte falla mellan stolarna, för att låna ett uttryck av Elver Jonsson.

Genom strukturförändringar i näringslivet och på arbetsmarknaden har vi fått nya miljöproblem som är minst lika allvarliga som miljöpåverkan från kemikalier, industriprocesser och tillverkningsmetoder. Jag tänker på de psykosociala arbetsmiljöproblemen, vilka har ökat. De har ökat på ensamarbetsplatserna, men även inom många andra delar av samhället. Inom exempelvis jordbruket är detta ett allvarligt problem. Det har många gånger hängt samman med den jordbrukspolitiska inriktningen. De som har varit engagerade i och som har arbetat inom jordbruket har känt sig pressade av den politik som regeringen har fört. Men dessa problem finns inte bara inom jordbruket, utan de förekommer även på många andra områden. Därför måste de psykosociala miljöproblemen ägnas större uppmärksamhet i framtiden.

Eftersom de regionalpolitiska frågorna nu flyttas från industridepartementet till arbetsmarknadsdepartementet vill jag också beröra regionalpolitiken i mitt anförande. Jag hoppas att förflyttningen av regionalpolitiken från industridepartementet till arbetsmarknadsdepartementet inte innebär att det enbart blir AMS-politik av regionalpolitiken. Jag är visserligen litet förvånad över att ett så viktigt avsnitt helt plötsligt flyttas över till arbetsmarknadsdepartementet. Jag är inte förvånad av den anledningen att Ingela Thalén är chef för arbetsmarknadsdepartementet – jag tror att hon klarar den uppgiften – utan närmast för att partierna tidigare var överens om att det finns ett mycket nära samband mellan industri- och regionalpolitik.

För centern är det självklart att människorna i vårt land, oavsett bostadsort, skall ha lika rätt till arbete, trygghet, bostad och god miljö. Regionalpolitiken måste vara ett mycket aktivt instrument för decentralisering och välfärdsutveckling i hela landet. Det kravet uppfyller inte den socialdemokratiska regionalpolitiken som den hittills har bedrivits. Den har varit för kraftlös och har mer haft karaktären av "städverksamhet" för att försöka reparera de skador som har uppstått på grund av en felaktigt förd näringspolitik och ekonomisk politik. Därför har också regeringen misslyckats och den regionala obalansen ökat.

Inför 1985 års valrörelse lät den socialdemokratiska partisekreteraren Bo Toresson meddela att socialdemokraterna skulle inleda en kampanj som innebar en kraftig satsning på storstäderna. Det var där väljarna fanns. Nu har vi facit i hand och kan konstatera att den socialdemokratiska politiken verkligen har haft den inriktningen. Man har satsat på storstäderna. Det gav inte precis någon utdelning i valet, men det har lett till ökad storstadstillväxt, maktkoncentration i näringslivet och enkelriktade kapitalströmmar. Kapitalströmmarna har gått från glesbygdsområden till expansiva områden, från småföretag till storföretag, bl.a. via löntagarfondssystemet.

Vi måste nu i ett regionalpolitiskt sammanhang börja diskutera den ökade frihet som kapitalmarknaden, såväl internationellt som nationellt, genomgår. Hur kan vi med en framtida regionalpolitik stimulera och underblåsa den ökade aktiviteten på riskkapitalmarknaden för nyföretagande och industriell utveckling i alla delar av landet? Det är en fråga som måste få svar.

Sedan socialdemokraterna återkom till regeringsmakten 1982 har befolkningen i de tre storstadslänen ökat med rekordfart, närmare bestämt med 103 000 personer. Det är fler än de som bor i Ingvar Carlssons hemkommun Borås. Samtidigt har avfolkningen av skogslänen uppgått till närmare 20 000 personer.

År 1982 fastställde en enhällig riksdag befolkningsmål för länen inför år 1990. För att nå detta mål behöver exempelvis de sju skogslänen en befolkningsökning med drygt 36 000 personer fram till 1990. Det motsvarar ca 65 personer per dag. Jag vill därför fråga arbetsmarknadsministern, som nu är ansvarig regionalpolitiken: Är det regeringens avsikt att uppfylla 1982 års befolkningsmål för skogslänen? Vilka åtgärder avser man att vidta på det arbetsmarknadspolitiska, det regionalpolitiska och det näringspolitiska området för att detta mål skall uppnås?

Eftersom den ökade maktkoncentrationen, internationaliseringen och fusionsgaloppen inom näringslivet i sin förlängning påverkar situationen för

enskilda regioner och människor borde vi visa större intresse för dessa problem, inte minst socialdemokraterna, vilkas politik ju i hög grad har bidragit till koncentrationen i näringslivet.

EG och Sveriges relation till EG har varit uppe i debatten tidigare i dag, och jag skall något knyta an till denna debatt. Det råder inget tvivel om att Sverige på olika sätt kommer att påverkas av integrationen inom och med EG. Det kan förväntas att svenska företag, som redan är etablerade inom EG-området, får förstärkta incitament att etablera och förlägga verksamhet inom EG-området. Det kan också förväntas att andra företag får större benägenhet att etablera verksamhet inom EG. För de företag som inte har den möjligheten – det är ganska många, framför allt småföretag – kan det skapa problem. Det är också dessa företag som främst finns i glesbefolkade områden.

För Sveriges del är det därför viktigt att förstärka de regionalpolitiska insatserna. Vi får inte göra avkall på rätten att göra insatser som främjar regional balans genom t.ex. infrastrukturella satsningar, stöd till företagsetablering och -utveckling, reducering av ogynnsamma avståndskostnader m.m.

Internationaliseringen inom näringslivet och integrationsprocessen i Väst-europa måste mötas med aktiva regional-, närings- och även arbetsmarknadspolitiska insatser i vårt land. Det behövs ett nätverk av småföretag för att balansera beroendet av internationaliseringen i näringslivet. Från centerns sida har vi under den gångna riksdagsperioden visat vilka åtgärder som kan vidtas på detta område för att nå målet om regional balans, och jag vill fråga: Är socialdemokraterna beredda att sluta upp bakom en sådan politik?

Herr talman! I en effektiv regionalpolitik måste ingå många olika delar, t.ex. åtgärder för bättre infrastruktur, utbildning, goda kommunikationer och stöd för småföretagsutveckling.

Sänkta arbetsgivaravgifter ingår nu i medelsarsenalen för att främja en positiv utveckling i Norrbottens län, mitt eget hemlän. Det har visat sig vara ett bra instrument för att stärka näringslivet och främja småföretagsutvecklingen i länet. Norrbotten är ett län som annars i stor utsträckning är beroende av ett fåtal stora statliga företag, även om antalet anställda inom de statliga företagen av olika orsaker har minskat under årens lopp. I en rapport från statens industriverk hävdas emellertid att sänkningen av arbetsgivaravgifterna inte har haft någon effekt. Jag ger personligen inte mycket för den rapporten.

Jag vill fråga Ingela Thalén, som nu är ansvarig för regionalpolitiken: Kommer näringslivet i Norrbotten även i framtiden att få behålla förmånen med sänkta arbetsgivaravgifter som en del i en aktiv regionalpolitik?

Anf. 41 VIOLA CLAESSION (vpk):

Herr talman! Just nu reser politiskt aktiva kvinnor land och rike runt för att få in fler kvinnor i de beslutande församlingarna. Det är ett pinsamt faktum att utvecklingen går med snigelfart – därför denna tvärpolitiska kampanj.

Men jag vill gå tillbaka litet i tiden. Vi hade här en jämställdhetsdebatt på försommaren. Jag beklagade då att vpk hade en så låg andel kvinnor i sin riksdagsgrupp. Jag var däremot stolt över att vpk var det första riksdagsparti som fick en majoritet kvinnor i partiledningen, i partistyrelsen. Jag hoppades

då att vi efter valet skulle ha fler kvinnor i vår riksdagsgrupp. Herr talman! Jag fick rätt. Det känns fint.

I övrigt finns det mycket att önska när det gäller läget för kvinnorna. En av orsakerna till detta läge har redan analyserats. Det heter att de politiska partierna bjuder till ganska bra. Men det är i "den process där de personliga kontakterna väger tungt" som "kvinnorna missgynnas dubbelt". "Män med kontakter, män på topposter beslutar om andra män på topposter". Detta är citat ur delbetänkandet Skall även morgondagens samhälle formas enbart av män.

Det är samma mentalitet som ligger bakom uttrycket "kliar du mig på ryggen, så kliar jag dig". Det patriarkaliska brödraskapet går på i samma gamla ullstrumpor, inom och över partigränserna.

Jag fick ett brev från en något trött "syster". Hon skickade med en dikt av Gudrun Sundström, som för resten själv för inte länge sedan tillhörde den socialdemokratiska riksdagsgruppen, för övrigt från samma län som Kjell-Olof Feldt. Gudrun skriver:

"När kvinnor kräver frihet,
så tror man de är emot männen.
När kvinnor kräver att få deltaga i politiken,
så ställer man sig på täta led och frågar:
– Är det min plats du vill åt?

Men när hon står snällt därhemma
snyter ungarna och tvättar allas lort
Då är det ingen som känner sig hotad.
Det är bara när kvinnor höjer rösten
och ställer krav
som det blir ett helvetes liv."

Men de flesta kvinnor har varken råd ekonomiskt eller lust till att enbart stå för markservice på männens villkor. Till Gudrun Sundströms dikt vill jag därför foga: Och när kvinnor drabbats av förlitningsskador i ackordshetsande arbeten, har män i vita rockar och med arrogant uppsyn talat om "kärringvärk" och "tennisarm".

"När jag var yngre försörjde jag ensam mitt barn, och pengarna betydde allt för mig. I dag är jag ett levande bevis för vad ackordssystemet kan göra. Jag orkar knappt bära hem min kongressväska härifrån", sade Emmy Jörgensen från Höganäs, som var ombud på Träindustriarbetareförbundets kongress nu i höst. Hon var en av dem som såg till att förbundet fattade beslut om att verka för ett förbud mot ackorden – mot förbundsstyrelsegubbarnas vilja, mot LO:s flathet. Jag vill passa på att gratulera Emmy och hennes kämpande bröder och systrar ute i landet, som vågade en strid mot klassamhällets orättvisor och vann en viktig delseger.

Jag känner inte Emmy. Men jag känner Alice. Även om hon inte har samma möjligheter som Emmy att slåss för sina rättigheter är hon en människa det lyser om. Jag känner stor respekt för hennes omtänksamhet, inför hennes klasskänsla och för att hon mot alla odds orkat med så många slitsamma år utan att tappa sin positiva syn på livet. Alice har hunnit med

både barn, barnbarn och arbete. Men när barnen nu är vuxna är Alice så utsliten av sitt jobb på varuhuset att hon går med ständig värk. Som brödpackerska har hon sett privata ägare komma och gå i sin jakt på vinster. Nu heter ägaren Antonia, sedan hon – en av Sveriges få mäktiga kvinnor – har satsat på varuhusbranschen.

Antonia och Alice har aldrig träffats. Antonia Ax:son Johnson vet inte ens hur arbetsmiljön i hennes egen affär i Västerås ser ut. Hon har aldrig satt sin fot i denna hårda arbetsmiljö. Men Alice, kvinnan som förbrukat sina krafter för att tjäna sitt levebröd, har däremot haft äran att se fru Ax:son Johnsons överklassmiljö på TV. För där visas ofta miljardärer upp, som i nyliberal anda fått en helgongloria som vore de nationens hjältar och hjältinnor.

Herr talman! Det är inte bara osmakligt – det är djupt orättfärdigt. De som gör grovjobbet och som tar de verkliga riskerna i samhället osynliggörs. Inte förrän i valrörelsens elfte timme dök de skadade arbetarna upp i massmedia-världen som ett lämpligt illustrationsobjekt. De har också alldeles nyligen nämnts från kammarens talarstol.

Det står aldrig att läsa om Alice i Dagens Nyheter eller andra stora blad. Inte heller har hon tänkt sig att överlämna någon debattartikel, så som hennes rika arbetsgivare gör, så som Sveriges mäktigaste industriledare gör. För några veckor sedan skrev P. G. Gyllenhammar bl.a. följande i Dagens Nyheter: "Om vi studerar hur andra folk förhåller sig till livet, kanske vi även i framtiden kan producera konkurrenskraftigt och höja blicken från vår egen vardag."

Nu är det ju så att Volvochefens vardag inte ser likadan ut som Emmys eller Alices vardag gör. Inte heller producerar han som de gör. Men var och en förstår att han inte uppskattar deras syn på livet. Från sin upphöjda position vill han inte se dem över huvud taget!

Vilka "andra folk" är det då han ser? Är det EG-ländernas mer än 10 % arbetslösa? Tänker han på de människor som lever i Lissabons slumområden och som enligt "Volvo Monitor" lever i "absolut fattigdom"? Eller är det irländarna, som bor i EG:s mest skuldsatta land, där skatterna är skyhöga? Kanske menar han regeringarna i Spanien och Portugal, som på grund av EG-diktat nu tvingas införa moms? I så fall är det själva underdånigheten till det överstatliga EG som är det rätta förhållningssättet till livet.

Herr talman! Det är en sådan självutplånande anpassningspolitik som regeringen och de borgerliga partierna i Sverige verkar vara helt överens om. Sedan flera år arbetar alla som förbereder nya lagar efter principen att EG:s politik skall utgöra riktmärke. Det gäller skatter och avgifter. Det gäller säkerheten för produkter. Det gäller arbetsmarknadspolitiken och synen på den offentliga sektorn. Det är ett dyrt kalas – hur dyr anpassningen blir får vi inte riktigt veta. Den interna marknadens märkliga bibel, EG:s s.k. vitbok, som nu styr alla departement i det formellt EG-fria Sverige, har inte ens översatts till svenska språket.

Av regeringsförklaringen framgår att den valda EG-vägen nu kommer att forceras ytterligare. Jag skulle vilja veta av Ingela Thalén, vilka punkter i vitboken som arbetsmarknadsdepartementet nu arbetar efter. Finns det t.ex. risk för att nödvändiga förändringar av arbetsmiljölagen påverkas negativt av

anpassningspolitiken? Hårdare krav kallas ju på EG-språk för tekniska handelshinder, om de hårdare kraven gynnar de svaga i samhället.

Arbetslösheten i Sverige är jämförelsevis låg. Ingen annanstans i västvärlden arbetar en så stor andel kvinnor. Men arbetsbördorna fördelas fortfarande mycket orättvist. Inte mindre än 140 000 kvinnor är arbetslösa på deltid. De vill arbeta mer men kan inte därför att barnomsorgen inte fungerar eller för att jobben som passar dem är för få. Samtidigt längtar många andra efter att få slippa ifrån för att de inte orkar arbeta full tid i slitsamma och enformiga arbeten. Jag tänker på Alice, som inte har råd att ta ut delpension, som längtar hett efter sex timmars arbetsdag med full lön men som får höra av LO-topparna att flextider och sex veckors semester är det enda som finns i sikte.

"Kvinnor behandlas som en minoritet trots sin majoritetsställning", säger författarna till Kvinnors rätt. Parallellt med klassamhället lever könsförtrycket vidare. Anita Dahlberg, Gudrun Nordborg och Elvy Wicklund skriver i Kvinnors rätt om de nya könsneutrala regler, jämställdhetsreglerna, som vuxit fram sedan 1970-talet:

– De är ett budskap om att könen är lika och att det råder en jämlikhet. Men eftersom levnadsvillkoren för kvinnor och män oftast är olika kan den formella jämlikheten leda till ojämlika resultat. I stället för att uppfattas som könsneutrala borde rättsreglerna beskrivas som könsblinda. De "blundar" för könsojämlikheten. För att förstå rättsreglerna och hur de verkar är det därför nödvändigt att veta hur vårt samhälle är beskaffat och skaffa sig kunskap om hur förhållandena skiljer sig för kvinnor och män. – Det säger författarna till Kvinnors rätt.

Ingela Thalén! Är inte detta en av kärnfrågorna när vi nu agerar tillsammans för att få in fler kvinnor i statliga nämnder och styrelser? Det är otroligt viktigt att kvinnor med sin erfarenhet kan påverka de beslut som fattas på alla nivåer. Det gäller den lokala fackklubben lika väl som det centrala arbetarskyddsorganet och arbetsdomstolen.

Herr talman! Hur ont skall det göra att jobba yrkesmässigt, politiskt, fackligt, innan kvinnornas krav blir tillräckligt högljudda?

"Hur ont ska det göra att jobba?", frågar också några av de många arbetsskadade kvinnor som sent omsider lyfts fram i massmedia. "Hur kan det få se ut som det gör på min arbetsplats?" frågade Ulrika Ingela Thalén när de träffades före valet. "Jag vet inte", svarade arbetsmarknadsministern enligt Aftonbladet. Ingela Thalén menade att det i varje fall skulle bli lättare för de arbetsgivare som satsade på en mänsklig arbetsmiljö att anställa folk på 1990-talet. Nu är frågan om arbetsmiljön inte först och främst en angelägenhet för arbetsköparna här i landet. De jag pläderar för är de som snart är halvt ihjälslitna därför att arbetsköparnas makt ser ut som den gör.

Jag tror inte att det svar som Ingela Thalén gav Ulrika räcker. För vpk handlar det både om skarpare lagar och minskad makt för dem som köper arbetskraften. Beskedet att en kommission skall tillsättas blir ett slag i luften, om regeringen inte vågar ha en uppfattning om t.ex. ackordshetsen, som alla utan undantag talar om, om de står på verkstadsgolvvet eller jobbar någon annanstans där man har ackord. Många vill ha besked på denna punkt. Hur

ser Ingela Thalén på ackordsarbetets vara eller icke vara – ackordssystemet som är så klassbundet?

Klassblindheten och könsblindheten är ett syskonpar i samma avideologiserade familj, anser jag. Varför är ni socialdemokrater så förtvivlat rädda för att ställa de rätta frågorna? Vad beror orättvisorna som fortfarande finns på? Varför skall det ännu 1988 göra ont att jobba? Varför är Antonias och Alices vardag och förutsättningar så fruktansvärt ojämlika?

Och hur kan det komma sig att vpk som enda riksdagsparti under valrörelsen ensamt fått driva kravet på sex timmars arbetsdag, trots att s-kvinnorna står för den linjen? Med litet större kampanda kommer vi att kunna genomdriva sådana radikala krav här i Sveriges riksdag.

Anf. 42 INGER SCHÖRLING (mp):

Herr talman! Jag vill tala om regionalpolitik.

Hur ser framtiden ut? Den frågan är inte alltid så lätt att besvara. Hur vill vi att framtiden skall se ut? Det är en central fråga som vi måste besvara, om vi skall formulera mål och skapa medel för regionalpolitiska åtgärder. Vill vi motverka en tänkbar utveckling eller vill vi eftersträva den?

Stor förvirring uppstår, ifall viktiga aktörer har olika uppfattningar om framtiden eller saknar förutsättningar för att formulera målen. En åtgärd kan då motverkas av en annan.

Medan vi för fullt satsar i redan överhettade storstadsområden, bygger kontor och nya, stora arbetsplatser – ja, t.o.m. hela arbetsstäder som mellan Stockholm och Uppsala och den stora Örestadssatsningen på västkusten – pågår det en litet blygsam kampanj bredvid, som har som målsättning att få *hela* Sverige att leva.

Finansministern sade i sitt tal att han ville göra allt för att svalka av de överhettade områdena. Det skall bli intressant att se hur det skall gå till.

Hade målet från början varit en levande landsbygd i hela Sverige, hade verkligheten sett annorlunda ut. Men vi har och har haft t.ex. en jordbrukspolitik som har lett till en mer storskalig, industriell jordbrukssatsning och nedläggning av de mindre jordbruken, som hade kunnat och kan fungera som stödinkomst och deltidsarbete.

Det finns en konflikt mellan målen ekonomisk tillväxt, regional balans och inkomstfördelning som kan tyckas olösbar – speciellt med tanke på de nuvarande storstadsregionernas tillväxt med stor efterfrågan på arbetskraft, som naturligtvis leder till helt andra lönenivåer än på orter med arbetslöshet.

Några faktorer som gör att vi kan få regionalpolitiska åtgärder som motverkar varandra är:

- bristande konsekvens från statsmakterna i fråga om transfereringar, skatter och löner,
- olika målsättningar för lokala och centrala myndigheter,
- marknadskrafternas dominans och bristande samhällsansvar.

Miljöpartiet de gröna arbetar för ett småskaligt och decentraliserat samhälle, ett mindre sårbart samhälle. Vår skatte-, energi-, näringslivs- och jordbrukspolitik går hand i hand med vår regionalpolitik.

Herr talman! Miljöpartiet de gröna kräver att den totala politiken inriktas

på att hela landet skall överleva. Varje bygd och region har sitt berättigande och en självklar rätt att få utvecklas efter sin förutsättning. Det är mångfalden som är styrkan i ett samhälle – inte likformigheten.

Krispaket och krisregioner har vi haft nog av, och dem hoppas vi få slippa i framtiden. I stället skall den generella ekonomiska strategin inriktas på långsiktiga och konsekventa regionalpolitiska mål. Politikerna och samhället måste ta sitt ansvar och se till, att alla regioner i det här landet har bra fungerande kommunikationer. Post- och teleförbindelser, vägar och järnvägar skall byggas upp och underhållas, inte raderas eller läggas ner som nu. Det är samhällsekonomiskt och regionalpolitiskt förkastligt. Den samhällsservice som t.ex. posten, televerket och inte minst SJ står för skall inte bara finnas där den lönar sig bäst ur serviceföretagets synpunkt. Samhällsnyttan måste gå före och om det är nödvändigt få kostnadstäckning från staten.

Förutom att satsa på infrastrukturen – och då främst på SJ – vill miljöpartiet stärka det lokala näringslivet, det lokala ägandet och hushållen i glesbygd. Vi vill ge näringslivet i de icke överhettade regionerna en bättre kostnadssituation genom att sänka arbetsgivaravgifterna. Arbetsgivaravgifterna skall differentieras, så att de i glesbygd sänks med en fjärdedel, dvs. 10 procentenheter, och i övriga icke överhettade regioner med ca 4 %, dvs. en tiondel. Det här gäller också vårdsektorn i hela landet. En sådan reform gynnar naturligtvis främst arbetsintensiv industri i glesbygd, som sågverk och verkstadsindustri, och ekologiskt baserat skogs- och jordbruk.

Miljöpartiet anser att det bl. a. av regionalpolitiska skäl också är viktigt att ägandet är lokalt förankrat. Ett mer lokalt ägande – framför t. ex. multinationellt – är också en garanti för mångfald inom näringslivet. Vi vill därför ha förköpsrätt för anställda och för lokalbefolkning vid försäljning av företag och vid företagsnedläggningar. Det är egentligen en liknande princip som i dag gäller för kommuner vid fastighetsförsäljning, s.k. kommunal förköpsrätt.

Det lokala ägandet innebär också att vi säger nej till EG-harmoniseringen, som innebär fri etableringsrätt för multinationella företag och att besluten och ägandet flyttas utomlands i ännu högre grad än i dag. EG-harmoniseringen innebär, som vi hörde av Per Gahrton, en stor samhällsförändring och också en centralisering och en ökad storskalighet.

Kommunala näringslivsfonder, som vi kallar närfonder, vill vi inrätta i samtliga kommuner. De skall stimulera ett lokalt, småskaligt och miljövänligt näringsliv och genom rådgivning, genom att hjälpa till att skaffa riskvilligt kapital och med lågräntelån underlätta uppbyggnaden av ett lokalt förankrat näringsliv. Närfonderna skall också med rådgivning och ekonomiskt stöd hjälpa anställda att ta över ägandet av företag som de arbetar i när detta säljs. Närfonderna finansieras med pengar som överförs från dagens löntagarfonder och i fortsättningen med den s.k. övervinstbeskattningen av företag.

En interkommunal utjämningsfond står på miljöpartiets regionalpolitiska karta. Vi anser att man måste omfördela skattemedel mellan rika och fattiga kommuner, så att alla kan garanteras en god grundstandard när det gäller barnomsorg, hälso- och sjukvård, kollektivtrafik, utbildning och äldreomsorg.

Det är också viktigt att hushållen stöds regionalpolitiskt. Det nuvarande

bostadstillägget vill vi utveckla till ett bastillägg. Bostadskostnaden kan i och för sig vara låg i glesbygd, men transportbehovet är betydligt större där och medför en högre kostnad. Bastillägget skall baseras enbart på familjens inkomst och antalet barn. Bastillägget jämställer därmed familjen i Ammar-näs med familjen i Stockholm när det gäller ekonomiskt stöd. Och ingen skall få mindre än man har i dag.

Vårt förslag om en skattefri zon – dvs. att de första 31 000 kr. man tjänar skall vara skattefria – är också en reform som gynnar glesbygden, där det finns ett förhållandevis större antal lågkomstintagare och deltidsarbetare. Men detta radikalt höjda grundavdrag gynnar alla människor med låg inkomst.

Det är precis tvärtemot vad folkpartiet och Bengt Westerberg vill göra. Han vill sänka skatten för höginkomsttagare så att människor skall arbeta mer; då får vi enligt hans recept ökad tillväxt. Smulorna skall så småningom ramla ner till låginkomsttagarna, som Lars Werner sade. Men om människorna väljer att hellre arbeta mindre för att få mer tid för omsorg om varandra, då faller hela den Westerbergska modellen. Dessutom är det en mycket materialistisk människosyn att ökad konsumtion ger högre välförstånd. Den ställer inte miljöpartiet de gröna upp på.

Sedan ett tillrättaläggande. Statsminister Ingvar Carlsson sade i en replik till Anna Horn tidigare i dag att vårt förslag till höjt grundavdrag skulle kosta flera tiotal miljarder kronor. Vårt förslag och vår beräkning, enligt vilken kostnaden blir 5,5 miljarder kronor – har lämnats till finansdepartementet. En av Ingvar Carlssons närmaste medarbetare, Klas Eklund, och flera med honom har bekräftat att miljöpartiet de gröna har räknat rätt. De höjda grundavdragen kommer alltså att kosta 5,5 miljarder kronor.

I miljöpartiets regionalpolitik finns målet ett levande jordbruk över hela landet. Detta skall underlättas av det arealbidrag som vi vill införa. Med arealbidraget vill vi gynna det biologiska jordbruket och överföra resurser från södra Sveriges kemiintensiva jordbruk till mellersta och norra Sverige. Arealbidraget finansieras genom avgifter på konstkväve och bekämpningsmedel.

Herr talman! De målsättningar miljöpartiet de gröna arbetar med också i regionalpolitiken är att minska sårbarheten i samhället, att minska transportberoendet och energibehovet och att skapa möjligheter för ett nytt småskaligt och miljövänligt näringsliv. Våra förslag och reformer gynnar både hushåll och näringsliv, och den helhetssyn som vi har gör det möjligt för hela landet att överleva. Jag undrar: Kommer arbetsmarknadsminister Ingela Thalén att föra en regionalpolitik som möjliggör för hela Sverige att leva?

Anf. 43 Arbetsmarknadsminister INGELA THALÉN:

Herr talman! Sverige är i dag det land som nått allra längst med att kombinera hög sysselsättning och låg arbetslöshet. Det ger oss mycket goda möjligheter att förfina och utveckla den svenska sysselsättningspolitiken.

Tack vare arbetslinjen har vi kunnat se till att vår arbetskraft och vårt näringsliv klarat omställningarna i produktionen och förändringarna på arbetsmarknaden.

Den strategi vi följt i Sverige, att i alla ekonomiska lägen sätta kravet på

full sysselsättning främst, får allt starkare stöd bland ekonomiska forskare.

Idén bakom den åtstramningspolitik som förts i flera västeuropeiska länder sedan början av 1980-talet har varit att en period av hög arbetslöshet skulle råda bot på inflationen. Ett par år av självfabricerad recession skulle skaka om hela systemet, och sedan skulle en ny, mer verklighetsanpassad ekonomi återuppstå, var det i varje fall tänkt. Men idén har slagit helt fel.

I de länder som följt receptet har arbetslösheten ökat till helt osannolika nivåer, mätt med efterkrigstidens mått, samtidigt som inflationen minskat mycket måttligt. Arbetskraftsdeltagandet i dessa länder ligger långt under den svenska nivån.

Arbetslösheten drabbar inte i första hand dem som har fasta arbeten och är pådrivande i pris- och lönebildningen, utan dem som finns i arbetsmarknadens utkanter: ungdomar, kvinnor och äldre män, som redan tidigare har svårt att få fotfäste i arbetslivet. De tvingas gå arbetslösa allt längre tider, förlorar sin s.k. användbarhet på arbetsmarknaden och förmåga att konkurrera om de lediga jobben. Deras inverkan på lönebildningen är minimal.

Dessa nya insikter betyder att synen på arbetslösheten som ett allmänt ekonomiskt styrmedel måste revideras. Om en ökad arbetslöshet leder till en bestående ökning av arbetslösheten blir det allt viktigare för den ekonomiska politiken att förhindra att arbetslösheten över huvud taget stiger eller uppstår.

En aktiv sysselsättningspolitik blir därför ett allt viktigare selektivt medel i den ekonomiska politiken. Det är just i detta avseende som den svenska politiken skiljer sig tydligast från andra länders.

De problem vi nu har på den svenska arbetsmarknaden är helt annorlunda jämfört med åren då hundratusentals människor gick utan arbete, också i Sverige. Arbetskraftsbristen är både en realitet och en myt. Ingen vill förneka att det råder brist på utbildad arbetskraft inom en del områden. Men samtidigt finns det stora grupper som inte fått ordentligt fotfäste på arbetsmarknaden: handikappade, deltidsarbetande som vill öka sin arbetstid, de 3 000 personer med arbetstillstånd som finns i våra flyktingläger, de ca 7 000 invandrare som inte har något jobb i dag, de många medelålders och äldre arbetare som pensioneras i förtid från arbetsmarknaden och de ca 35 000 som beräknas vara dolt arbetslösa, för att nu ge några exempel.

Fortfarande finns det också mer att göra för att få tillgången på arbete mer jämnt fördelad över landet.

Den regionala utvecklingen var under några år i mitten av 1980-talet klart otillfredsställande. Trycket på storstadsområdena – och då främst Storstockholm – var starkt. Inflyttningen till storstäderna var större än utflyttningen.

Regeringen satte därför i kraftiga regionalpolitiska åtgärder för att få till stånd en mer balanserad utveckling. Det är en politik som varit och är framgångsrik. Vi har nu en mer balanserad regional utveckling. Det behövs fortsatta åtgärder på den inslagna vägen. Under det senaste året har t.ex. Stockholmsregionen haft flyttningunderskott gentemot övriga län. Samtliga skogslän har i år haft befolkningstillväxt, tvärt emot det som Per-Ola Eriksson påstod för en stund sedan.

Det finns människor som står till arbetsmarknadens förfogande och är beredda att göra en insats. Men vad gör arbetsmarknaden och vad gör

arbetsgivarna för att ta emot dessa människor på sina arbetsplatser? Hur ser den arbetsmiljö ut till vilken dessa människor borde kunna gå? Hur fungerar arbetsorganisationen? Vilka utbildnings- och utvecklingsmöjligheter har dessa arbetsplatser att erbjuda? Vad görs för att minska personalomsättningen? Enligt AMS statistik över industriarbetarnas sysselsättning ökar den årliga personalomsättningen. 1987 var den uppe i 21 %.

Vad görs på arbetsmarknaden för att minska sjukfrånvaron? Under de senaste åren har sjukfrånvaron inom arbetskraften ökat markant, från i genomsnitt 18,4 dagar 1983 till 23,1 dagar 1987. Varje frånvarodag kan uppskattas motsvara ca 19 200 förvärsarbetande. En sänkning av sjuktalet till 1983 års nivå skulle kunna ge ett arbetskraftstillskott motsvarande ca 90 000 förvärsarbetande.

Det gäller inte bara att rekrytera personal, utan också att behålla den.

För att öka sysselsättningen och möta bristen på arbetskraft kommer regeringen att utveckla den aktiva sysselsättningspolitiken. Politiken måste ständigt anpassas till de nya krav som utvecklingen på arbetsmarknaden ställer.

Det krävs en effektivare förmedling, en ökad satsning på utbildning samt åtgärder för att bryta den könsuppdelade arbetsmarknaden. Vi måste stimulera rörligheten i Norden och se till att ungdomar snabbare kommer ut i arbete. Aktiva insatser för långtidsarbetslösa krävs t.ex. i form av rekryteringsstöd. Den försöksverksamhet som startades för att underlätta för invandrare att få arbete skall naturligtvis fortsätta. Här är det många fler än som vill vara med.

För att ytterligare öka sysselsättningen och möta den stora efterfrågan på arbetskraft kommer regeringen att utveckla arbetsmarknaden så. Jag återkommer med förslag till en rad åtgärder för att inom det arbetsmarknadspolitiska området ytterligare främja tillgången på arbetskraft och underlätta för dem som trots situationen är arbetslösa och saknar fotfäste på arbetsmarknaden.

1990-talets arbetsliv ställer oss inför nya och stora utmaningar. Den stora uppgiften är att skapa en politik för det goda arbetet. Arbetsmarknadspolitiken behöver inte längre ägna samma möda som under krisåren åt att hålla arbetslösheten i schack.

Målet är inte bara arbete åt alla. Arbetet skall också upplevas som meningsfullt. Arbetsmiljön skall vara bra, man skall kunna vidareutbilda sig och man skall ha inflytande över arbetet. Arbetet måste också utgå från omsorgen om miljön och hushållning med våra gemensamma resurser.

För att vi skall behålla vårt välstånd och kunna finansiera vår välfärd och privata standard måste arbetena i vårt land höra till de mest effektiva och lönsamma i världen. Villkoren för det är höjd produktivitet och en ständig teknologisk förnyelse.

Detta ställer krav på yrkeskunnande och utbildning. En central uppgift för vår arbetsmarknadspolitik blir därför att finna former för utbildning i själva arbetet. Vi behöver bygga ut ett system för återkommande utbildningar i vårt arbetsliv.

Vår ungdomsskola är en viktig framtidsinvestering. Men om vi verkligen vill investera i yrkeskunnande och kompetens, så skall vi inte gå förbi alla

dem som redan finns i arbetslivet och som kommer att finnas där många år framöver.

Herr talman! När det finns gott om jobb och när tryggheten inte är lika hotad, då är det lättare för människor att acceptera förändringar. Då stiger förväntningarna på själva arbetet. Då kan de anställda lägga större tyngd bakom kraven på goda arbeten och mänskliga arbetsmiljöer.

Det är vid tidpunkter med hög sysselsättning och låg arbetslöshet som det skapas sådana goda förutsättningar att man med kraft kan angripa miljöproblemen i arbetslivet.

I årets regeringsförklaring görs en mycket klar markering om att arbetslivet skall göras tryggare och rättvisare. Trots tidigare insatser är nämligen arbetsskador och dåliga arbetsmiljöer fortfarande allvarliga hot mot folkhälsan.

Priset för bristfälliga och hälsofarliga arbetsmiljöer betalas av dem som arbetar i dessa miljöer. De betalar med sin hälsa och försämrad livskvalitet.

Varje år anmäler 250 000 människor någon form av arbetsskada, och varje år förtidspensioneras 50 000 människor. Medelåldern bland förtidspensionärerna blir lägre, och i dag är den 51 år.

Det är främst industriarbetare och kvinnor i låglöneyrken i dåliga arbetsmiljöer som drabbas av arbetsskador. Bakom dessa siffror döljer sig enskilda människor som lider, som har ont, som mister sina arbeten, som känner sig nervärderade, som isolerar sig och som får sina liv förstörda.

Regeringen kommer att inbjuda organisationerna på arbetsmarknaden och berörda myndigheter att delta i en arbetsmiljökommission för att göra särskilda insatser för de 400 000 mest utsatta arbetena. Kommissionen – som kommer att tillsättas inom kort – skall lägga fram förslag till åtgärder som ger hälsosammare arbetsmiljöer, och som minskar de många arbetsskadorna. Inom regeringskansliet pågår nu arbetet med direktiv till kommissionen.

Det som har sagts från dem som har varit före mig i talarstolen i denna omgång har varit mycket positivt. Jag tycker att det känns bra att den ansamling kring det positiva inslaget i arbetsmiljöansatsen är så stark. Den här frågan kommer i och för sig att kunna inrymma meningsmotsättningar, och vi kommer säkert att få olika förslag om hur vi skall uppnå det goda arbetet. Men det viktiga är att frågan i sig inte skall behöva innebära partipolitiska motsättningar i någon högre grad.

Sonja Rembo var i sitt inlägg inne på en fråga som faktiskt är något av kärnpunkten också i arbetsmiljöfrågorna, nämligen vilket inflytande de anställda skall ha över sin arbetsplats. I detta sammanhang berörde Sonja Rembo det koncernfackliga samarbetet i Norden. Hon sade att denna fråga har varit uppe till offentlig diskussion utan att den tidigare har berörts någonstans när det gäller arbetsmarknad och industriell marknad i Europa. Frågan har faktiskt diskuterats ordentligt åtminstone i det nordiska samarbetet. Den har utretts i nordiska ministerrådets regi, och det finns en rapport.

Enligt min uppfattning måste den internationalisering som näringslivet genomgår och den breddning på den nordiska marknaden som både regeringar och parterna på arbetsmarknaden har uttryckt sitt intresse för måste följas av ett inflytande för de anställda och de anställdas organisationer. Det är inte rimligt att en internationalisering av pengar och beslut inte

skall få följas av ökad information och ökat inflytande och samråd från de fackliga organisationerna och deras medlemmar.

Elver Jonsson var inne på arbetsmiljöområdet, och jag tycker att det är särskilt glädjande att Elver Jonsson uttrycker sig så positivt som han gör. I en tidningsintervju kunde jag nämligen läsa ett citat av en av Elver Jonssons partivänner. Denna partiväns positiva inställning fick man faktiskt leta efter mellan raderna. Jag tycker att det är riktigt att vi gemensamt arbetar med dessa frågor. Men Elver Jonsson frågar varför vi skall ha en kommission och vilka kunskaper det är som saknas.

Det finns naturligtvis kunskap som vi ännu inte har fått fram, men det är klart att det finns mycket kunskap ute hos myndigheter, bland forskare och på arbetsplatser. Men den kunskap som vi har bör också tillföras arbetsplatserna, så att arbetsplatserna förändras. Hur dessa kunskaper skall tillföras arbetsplatserna är en fråga som jag tycker att kommissionen bör ägna den största uppmärksamheten åt.

Sedan var det flera talare som var inne på att regeringen i elfte timmen skulle ha slängt in arbetsmiljökommissionen för att påverka sina stödtrupper. Detta tycker jag faktiskt är ett ganska grovt påhopp. I det socialdemokratiska valmanifestet ingick ett mycket stort avsnitt om arbetsmiljöproblemen där tillsättandet av en arbetsmiljökommission var ett, dock bara ett, av de många medlen som man måste ha till sitt förfogande för att komma till rätta med just frågorna om arbetsskador.

Det är viktigt med regionalpolitiken, säger Per-Ola Eriksson. Det tycker även regeringen. Regeringen har efter diskussioner i riksdagen tillsatt en parlamentariskt sammansatt kommitté som har fått mycket breda direktiv, och den skall ha avslutat sitt arbete i maj 1989. Förhoppningsvis kommer denna kommitté att lägga en god grund för den framtida regionalpolitiken.

Även socialavgifterna som instrument för regionalpolitiken ingår i den regionalpolitiska utredningens uppdrag, och jag föreslår att vi avvaktar utredningens ställningstagande innan vi gör något ställningstagande.

Herr talman! Nu när vi sett till att det finns gott om jobb igen kan vi lägga större tyngd bakom kraven på mänskligare arbetsmiljöer. Människors vilja till arbete har alltid varit stark, och den är nu starkare än någonsin. Och alla människor behövs i arbete. Vi har inte råd att låta människor gå utan arbete. Vi har inte råd att låta människor slitras ut på sina arbetsplatser. Vi måste ha råd att låta människor ha både arbete och hälsa.

Anf. 44 PER-OLA ERIKSSON (c) replik:

Herr talman! Med Ingela Thalén som ansvarig för regionalpolitiken kanske de regionalpolitiska debatterna här i kammaren ändrar karaktär jämfört med vad vi har vant oss vid under de senaste åren. Men jag är litet orolig. Regionalpolitik i socialdemokratisk tappning får inte bara drivas utifrån storstadsperspektiv, från Nacka till Järfälla. Det finns regionalpolitiska hänsynstaganden att göra och erfarenheter att dra från andra delar av landet som jag tycker att regeringen och socialdemokraterna skulle dra nytta av.

Jag skulle vilja ta upp arbetsgivaravgifterna. Ingela Thalén sade att man skulle avvakta med ett ställningstagande tills den regionalpolitiska utred-

ningen har slutfört sitt arbete. Detta tolkar jag som en reprimand till finansminister Kjell-Olof Feldt, som redan i valrörelsen uttalade sig för att sänkningen av arbetsgivaravgifterna i Norrbotten skulle slopas. Det var ett uttalande som väckte bestörtning även inom de socialdemokratiska leden. Det är bra att arbetsmarknadsministern i dag säger att vi skall avvakta med ett ställningstagande. Det lugnar något, och jag hoppas att beskedet når även Kjell-Olof Feldt. Jag tror att det är viktigt att man behåller de sänkta arbetsgivaravgifterna i Norrbottens län eftersom näringslivet då får en bättre konkurrenssituation.

Det fanns en del saker i Ingela Thaléns anförande som jag också vill kommentera i övrigt. Först och främst så sade jag inte att befolkningsströmmarna nu enbart var i negativ riktning utifrån skogslänens situation. Jag redovisade hela perioden, och det var den siffran jag nämnde. Jag noterade visserligen att man de senaste månaderna har haft en annan befolkningsström, men den är tyvärr för liten. Det är därför jag upprepar min fråga till Ingela Thalén om det är regeringens avsikt att 1982 års befolkningsmål för skogslänen skall uppfyllas och på vilket sätt det skall ske. Det som nu sker är inte tack vare regeringens åtgärder, utan närmast trots regeringens åtgärder. De 200 extra miljoner som man tillsköt till regionalpolitiken för ett par år sedan har haft effekt.

Låt mig också säga att det finns ett område i Ingela Thaléns anförande som jag skulle vilja att hon utvecklar närmare. Det handlar om att främja tillgången på arbetskraft i olika regioner och företag. Med vilka medel avser man att främja den arbetskraftstillgången? Avser man att använda förbättrade arbetsmarknadspolitiska åtgärder, av typen flyttningsbidrag eller andra flyttningsstimulerande åtgärder? Om det är så ser jag med en viss oro på framtiden. Jag tror att det skulle vara bra om regeringen skulle lägga ned större intresse och kraft på att främja företagens intresse att hitta andra lokaliseringmönster i vårt land än de som vi har varit vana vid de senaste åren. Härigenom skulle man också tillgodose viktiga regionalpolitiska behov.

Anf. 45 ELVER JONSSON (fp) replik:

Herr talman! Arbetsmarknadsministern talar om framtidens arbetsmarknadspolitik, och hon gör det så att man blir varm, för att inte säga rörd. Vi behöver sikta mot det "goda arbetet," som behöver anpassas till en ny situation. Arbetet skall vara meningsfullt. Det skall vara resursbevarande och inflytandet för de anställda skall vara stort. Ja, det är goda, liberala teser, och jag är beredd att instämma i dem.

När det gäller frågan om hög sysselsättning och det vi kallar för arbetslinje, är det bara att konstatera och komma ihåg att därom har det funnits en bred enighet i Sveriges riksdag. Det tror jag är en styrka för hela landet. Jag tycker också att arbetsmarknadsministern förde ett intressant resonemang när hon sade att en låg inflation inte garanterar en låg arbetslöshet. På den punkten känner jag också sympati, och jag instämmer i det. Medge emellertid att en hög inflation onekligen är ett starkt hot. Den höga inflationen lever vi med just nu.

Arbetsmarknadsministern stack sedan in en mening, där jag undrar vad

som egentligen avsågs. Hon sade att det nu skiljer sig från åren då tusentals gick utan arbete. Vilka år avser arbetsmarknadsministern?

Herr talman! Jag saknade att det inte sades någonting om de handikappades möjligheter till arbete. Det skulle vara välgörande om arbetsmarknadsministern kompletterade med något om detta.

I det regionalpolitiska avsnittet talade statsrådet om inflyttning till storstäderna som ett problem. I sådana frågor gäller det också för ett nytt statsråd att inte vara helt historielös. Man skall komma ihåg att statsrådets partikamrater 1982 här i kammaren i en stor reservation krävde att tillväxten i storstäderna skulle beaktas – inte därför att den var för hög, utan därför att man menade att den var för svag!

Statsrådet menade att det var en insinuation att efterfråga varför kommissionen kom in i valrörelsen. Min tanke gällde närmast vad det var som hände mellan vårsessionen och valrörelsen som gjorde att regeringen, enkannerligen statsrådet Thalén, behövde en kommission. Jag tror i och för sig att den kan lägga fram en del värdefulla synpunkter och att det kan finnas skäl att ha en arbetsgrupp i denna fråga. Det får emellertid inte bli en grupp som under tiden obstruerar nödvändiga insatser. Det finns nämligen mycket vi vet och kan göra, och det bör ske också medan en sådan kommission arbetar. Därför står jag kvar vid den uppmaning som jag framförde i mitt anförandet – det är dags att gå från ord till handling.

Anf. 46 SONJA REMBO (m) replik:

Herr talman! Jag hade, liksom Elver Jonsson, blivit aviserad att arbetsmarknadsministern ville tala om arbetsmiljöfrågor. Jag är glad över att hon inte begränsade sitt perspektiv, utan gav oss något av en programförklaring. Det var inte mycket i den programförklaringen som jag hade något att invända emot – i alla fall inte innan jag har sett vilka konkreta förslag som alla de vackra orden kommer att ligga bakom.

Det är mycket viktigt att vi är litet ödmjuka inför situationen på arbetsmarknaden. Vi har sett till att det finns gott om jobb, sade Ingela Thalén. Vilka är vi? Det skulle möjligen kunna vara de internationella ekonomer och de länder ute i världen som håller i gång högkonjunkturen. Vi i Sverige kan dessvärre göra ganska litet åt detta.

Man jämför, vilket gjordes tidigare här i den allmänpolitiska debatten, på ett hämningslöst sätt med den utveckling som vi hade under den djupaste lågkonjunkturen under efterkrigstiden. Jag tror att svensk politik skulle må bra av att arbetsmarknadspolitikerna – de som tror att man kan lösa alla problem med ett nytt bidrag, en ny skatt eller ett nytt förbud – vore litet mera ödmjuka och såg litet grand till orsak och verkan.

Vi har inte en så ljus situation på arbetsmarknaden som man vill göra gällande. Det var det jag ville visa med mitt inlägg. Professor Leif Svanström vid Karolinska institutet visar att sedan mitten av 1960-talet har antalet personer utanför den reguljära arbetsmarknaden ökat från 200 000 till 600 000. Det är dessa människor som står för höga sjuktal och hög dödlighet. Detta visar hur viktigt det är att arbetsmarknaden fungerar, att människor inte slås ut och att man för en politik som leder till sysselsättning, också under

lågkonjunkturer. Det är detta, Ingela Thalén, som oroar mig djupt. Vad tänker regeringen göra för att möta en kommande lågkonjunktur?

Anf. 47 VIOLA CLAESSION (vpk) replik:

Herr talman! Jag är mycket förvånad över att ingen vill diskutera frågan om sex timmars arbetsdag. Ingen, inte heller Ingela Thalén, har sagt ett ord om ackordshetsen på våra arbetsplatser, om vem som har makten på våra arbetsplatser och var propparna sitter som gör att det inte ens kan gå att föra en debatt om sex timmars arbetsdag. Detta är otroligt.

Jag skulle vilja höra Ingela Thalén tala litet grand om sex timmars arbetsdag. Den debatt som vi hade på försommaren, och som jag refererade litet till i mitt förra inlägg, handlade en del om sex timmars arbetsdag. Den debatten var spännande eftersom flera lade sig i den. Vi fick bl.a. höra en partisyster till Ingela Thalén säga följande: Det som på 1970-talet var en vision är i dag en nödvändighet.

Just precis, det är nödvändigt med sex timmars arbetsdag bl.a. därför att många kvinnor i detta land är deltidsarbetslösa. Talet 140 000 är ett tal som Ingela Thalén själv har nämnt, och som jag litar på. Dessa kvinnor vill och måste egentligen arbeta heltid och ha en heltidslön, men de får inte göra det av olika skäl.

Det finns andra som i dag sliter åtta timmar om dagen, framför allt kvinnor i monotona och slitsamma jobb som inte kan hålla på så länge till. Hela tiden slits nya människor och fler kvinnor ut, därför att det fungerar på detta sätt och, herr talman, därför att det beträffande makten över arbetsplatserna ser ut som det gör.

Till slut vill jag säga: Det finns vissa propåer, som kanske kommer att finnas med i direktiven till den kommission som skall arbeta med arbetsmiljöfrågorna och som är mycket betänkliga. Bl.a. har "Blomman", Metallarbetareförbundets ordförande, sagt att det kan komma att handla om arbetsmiljöavgifter som tas ut när skadorna redan är skedda. Vad är detta? Ställer också Ingela Thalén upp på det? Annars tycker jag att man i mycket kan uppfatta Ingela Thalén som den som har förstått vad det handlar om och som också uppträder ärligt i politiken.

Litet kamp skulle nog behövas.

Anf. 48 Arbetsmarknadsminister INGELA THALÉN:

Herr talman! Per Ola Eriksson behöver nog inte vara orolig. Regionalpolitiken kommer inte att utgå enbart ifrån vare sig Nacka eller Järfälla kommun, även om jag i och för sig inte tycker att Järfälla kommun är någon särskilt dålig replipunkt – men detta kan vi kanske diskutera senare.

Jag vidhåller det jag sade inledningsvis, att frågan om sänkta socialavgifter ingår i utredningsdirektiven och att vi får ta ställning när utredningen kommer med sina förslag.

Beträffande tillgången på arbetskraft, rörligheten och arbetsplatsernas utformning: Denna fråga har både Per-Ola Eriksson, Elver Jonsson och Sonja Rembo varit inne på. Sonja Rembo säger: Det är vackra ord – jag väntar på de konkreta förslagen. Men vi var tydliga överens om orden.

När jag talar om rörlighet och om vilka åtgärder som man kan vidta för att

stimulera arbetskraftsutbudet, handlar det kanske inte om några innovationer. Jag tror faktiskt att den svenska arbetsmarknadspolitiken, med det resultat som den visar, är mycket framgångsrik och har varit framgångsrik.

Med de successiva förändringar som arbetsmarknads- och sysselsättningspolitiken dagligen genomgår tror jag också att den blir ett effektivt redskap. Det är klart att några av dess inslag måste förstärkas och andra försvagas eller helt tas bort, beroende på hur verkligheten förändras.

Men i Sverige har faktiskt arbetslösheten och sysselsättningen haft helt andra tal än i den europeiska omgivningen, trots att vi har levt i samma internationella ekonomi. Svensk sysselsättningspolitik har varit effektivare. Inte minst just detta faktum att vi i Sverige har använt 70 % av våra medel till aktiva åtgärder och 30 % till kontantstöd, medan man i något av våra grannländer har haft det omvända förhållandet, råder det väl ingen tvekan om har haft positiv effekt.

Jag talar om ökad satsning på utbildning för att möta 90-talets arbetsmarknad.

Beträffande jämställdhetsfrågorna var Viola Claesson förvånad över att vi inte hade tagit upp sextimmarsdagen. Jag kan hålla med om att det är berättigat att vara förvånad, men det handlar mer om ett begränsat utrymme än om något ointresse.

Socialdemokraterna har tagit ställning för sex timmars arbetsdag, med delmålet att nå sju timmars arbetsdag före sekelskiftet.

Arbetstidskommittén har fått en mycket vid uppgift, nämligen att se på hur de olika arbetstidsförändringarna skall påverka. Jag vet att diskussionen ute i valrörelsen har varit att man har ställt sexveckorssemestern mot en diskussion om annat arbetstidsuttag. Men frågan om sex veckors semester har varit en rättvisefråga för olika grupper på arbetsmarknaden, och denna fråga har socialdemokratin i valrörelsen sagt att vi måste vara beredda att lösa. Vi kommer också att lägga fram förslag om detta under mandatperioden.

Ackordshetsen är något dåligt. Jag tycker som person att jag inte vill acceptera en arbetsorganisation där ackord är ett inslag. Men jag förfogar inte över styrmedlen i det här avseendet. Däremot kan jag uppmana dem som förfogar över styrmedlen att ta sig en ordentlig funderare beträffande på vilket sätt ackordshetsen påverkar arbetsmiljön. Jag har också sett effekter av detta.

Jag tycker kanske att den här frågan, precis som i dag, fortsättningsvis måste vara en fråga för parterna på arbetsmarknaden. Men jag kan ändå personligen uttrycka en mening om detta.

I fråga om konkreta åtgärder på jämställdhetsområdet kan jag – eftersom det är så nyligen – påminna om den jämställdhetsproposition som riksdagsmajoriteten ställde sig bakom och där reservationerna var ytterst få. I det aktuella jämställdhetsbeslutet handlade det om mycket konkreta åtgärder för att bryta upp den könsuppdelade arbetsmarknaden och gå in med konkreta förslag för att nå både långsiktiga mål och delmål, för att nå jämställdhet.

Jag delar Viola Claessons uppfattning när det gäller könsneutraliteten. Men jag måste faktiskt ändå erkänna att det tyvärr är en både moralisk och

kulturell fråga att bryta igenom detta med könsneutraliteten. Vi tar små steg, men vi tar dem ändå.

Jag är övertygad om att vi kommer att nå jämställdhet både i samhället och på arbetsplatserna. Det säger jag också därför att jag vet att frågan om jämställdhet påverkar frågan om arbetsmiljön.

Sonja Rembo frågar: Vilka är "vi" som har påverkat sysselsättningen och arbetslösheten?

"Vi" kan t.ex. vara den svenska riksdagen. "Vi" kan t.ex. vara arbetsmarknadsdepartementet och regeringskansliet. "Vi" kan också vara de som sitter i arbetsmarknadsverkets styrelse, och "vi" kan även vara alla de som arbetar på arbetsmarknadsverkets alla arbetsplatser. Men det är ingen tvekan om att vi i Sverige genom arbetsmarknadspolitikens olika insatser har åstadkommit en situation som är mycket mer gynnsam för de svenska löntagarna än för löntagare någon annanstans i Europa i dag.

Anf. 49 PER-OLA ERIKSSON (c) replik:

Herr talman! En effektiv och bra regionalpolitik är bra för Järfälla liksom för Årjäng, Strömsund och andra orter här i landet – det kanske vi kan vara överens om, Ingela Thalén och jag.

Ingela Thalén var en erkänt duktig kommunpolitiker. Jag hoppas att de duktiga takterna sitter i också beträffande det regionalpolitiska området. Det är ett viktigt område och ett intresseområde för centerpartiet. Vi kommer nog att följa Ingela Thaléns arbete på regionalpolitikens område, och det finns väl anledning till tentamen då och då.

Att jag tog upp de sänkta arbetsgivaravgifterna berodde helt enkelt på den oro som Kjell-Olof Feldts uttalande skapade. Det kan bli en björntjänst beträffande etablering av nya företag och utveckling av ny verksamhet i de län som sedan länge har haft stora arbetslöshetsproblem.

I mitt inledningsanförande ställde jag ett antal frågor som Ingela Thalén inte har kommenterat, och då ställde jag ändå inte så många frågor som en del andra meddebattörer gjorde. Jag tog upp arbetsmiljödelen inom vårdsektorn. Vilka åtgärder avser regeringen att vidta för att förbättra arbetsmiljön inom vårdsektorn och locka människor till vården? En dålig arbetsmiljö, tunga jobb och svåra arbetsuppgifter inom sjukvården skapar i dag problem och lockar heller inte ungdomar att söka sig till vårddyrkena i önskvärd takt.

Sedan vill jag åter ta upp frågan om befolkningsmålen för skogslänen. Det var min andra fråga till Ingela Thalén, och jag upprepar den här: Är det regeringens avsikt att 1982 års befolkningsmål skall gälla för skogslänen, och vilka åtgärder avser regeringen i så fall att vidta för att nå det målet? Även om en regionalpolitisk utredning arbetar måste ändå regeringen under den tiden vidta åtgärder på det regionalpolitiska området. Regeringen kan inte, hoppas jag, vara tillfreds med att storstadsområdena i dag växer betydligt snabbare än när centern hade regeringsansvaret.

Det skulle också vara intressant att få veta – vilket är en ny fråga – hur regeringen avser att följa upp kampanjen Hela Sverige ska leva. Under kampanjtiden har det kommit fram många fina förslag från olika län, kommuner, enskilda människor och organisationer. Vilka åtgärder kommer

regeringen att vidta för att följa upp kampanjen? Hittills har förslagen skickats till regionalpolitiska utredningen, och jag tycker att det vore synd om de skulle få stanna där några år framöver – vilket torde vara ungefär den tid det kommer att ta innan utredningen är klar och remisstiden är slut.

Anf. 50 SONJA REMBO (m) replik:

Herr talman! Det var ett illavarslande svar jag fick av Ingela Thalén. "Vi" är med hennes vokabulär politiker och byråkrater. Det var just det jag var rädd för. Där sprack enigheten mellan henne och mig.

Svensk arbetsmarknadspolitik har många positiva inslag, helt klart, men den kan bara lappa och laga i det som annan politik åstadkommer, främst den ekonomiska politiken. Det är märkligt att inte Ingela Thalén tar upp det som skrevs i departementspromemoria nr 16 år 1988 såsom diskussionsunderlag för ett 90-talsperspektiv. Där talas det om att 1990-talet kommer att innebära stora krav på arbetsmarknadens funktionssätt. Bristen på arbetskraft kan bli ett besvärande problem inom vissa sektorer, sägs det. Samtidigt kommer sannolikt svårigheterna att öka för arbetslösa personer med bristfällig utbildning att få arbete. Utslagningen av äldre personer riskerar också att öka. Polariseringen kan därmed komma att skärpas på 1990-talets arbetsmarknad.

Vad Ingela Thalén har att säga är att arbetsmarknadspolitikerna kommer att fortsätta i stort sett på samma sätt som den har bedrivits hittills med kanske smärre justeringar åt ena eller andra hållet.

Jag kan koppla avslöjandet av innebörden i ordet "vi" till innebörden av vad Ingela Thalén sade i sitt huvudanförande, nämligen att "man" skall ha inflytande över arbetet. Jag vet av erfarenhet att "man" i socialdemokratisk vokabulär inte betyder enskilda arbetare och tjänstemän utan "vi", precis samma "vi" som Ingela Thalén använde tidigare, nämligen partiet, byråkraterna, politikerna och fackföreningsorganisationen. – Det är därför hon kan hota med lagstiftning om koncern-fackligt samarbete innan frågan varit föremål för allmän debatt här i Sverige. Frågan har inte diskuterats i riksdagen, inte heller nämnvärt i massmedia.

Det är lätt att skryta över framgångar i den högkonjunktur vi nu har. Det är inga svårigheter. Frånvaron har ökat, sjuktalet ökar, omsättningen ökar. Det är precis samma mönster som under tidigare högkonjunkturer. Jag har upplevt det förr och kommer förmodligen att få uppleva det senare i andra högkonjunkturer. Men vi får inte ta det till intäkt för att vi har klarat problemen. Det har vi inte. De grundläggande strukturella problemen i svensk ekonomi och på svensk arbetsmarknad består dess värre, herr talman, och jag har inte hört någonting från Ingela Thalén som skulle innebära att regeringen är beredd att tackla dessa problem på något annat sätt än hittills.

Anf. 51 ELVER JONSSON (fp) replik:

Herr talman! Jag ställde till arbetsmarknadsministern en annorlunda miljöfråga. Jag vill upprepa den, därför att det är angeläget att aktualisera den. Den lyder:

Är arbetsmarknadsministern beredd att medverka till att våra arbetsplatser hålls fria från bruksgifter? Jag nämnde tobaken och alkoholen. På

tobaksområdet är vi på ganska god väg, men på alkoholområdet återstår väldigt mycket att göra.

Jag nämnde de gravida kvinnorna, arbetslivet i stort, yrkestrafiken för att ta några exempel på områden som det är angeläget att hålla helt fria från alkohol. Det var en viktig arbetsmiljöfråga. Därför blev frågeställningen: Är regeringen beredd att kraftfullt ta sig an dessa miljöproblem – tobak och alkohol i arbetslivet?

Arbetsmarknadsministern nämnde, beträffande sysselsättningsituationen, att vi har helt andra tal i Sverige än i Europa i stort. Det är en riktig iakttagelse. Vi har varit i hög grad överens om att ha en sådan inriktning, som jag tror är en styrka för hela landets arbetsmarknad. Siffrorna 70–30 till förmån för arbetsmarknadspolitiska åtgärder visavi kontantunderstöd betyder att vi har omvända tal jämfört med Europa i övrigt, precis som statsrådet sade. Därtill kan sägas att det var ännu starkare accentuerat för några år sedan, då talen var ungefär 80–20.

Arbetsmarknadsministern uttryckte i ett tidigare inlägg att hon hoppades att vi skulle kunna ta oss fram när det gäller arbetsmiljöfrågorna och annat som ligger under hennes domvärjo utan partipolitiska motsättningar. Låt mig säga, i min slutreplik, att jag uppskattar ett sådant uttalande. Det inger en förhoppning om att sakfrågorna skall kunna få dominera under denna riksdag och denna mandatperiod. Det vore en seger inte bara för riksdagsarbetet utan också för arbetsmarknadspolitiken.

Anf. 52 VIOLA CLAESSION (vpk) replik:

Herr talman! Med tanke på den situation som råder nu, just i dag, som – det finns det många belegg för – är farlig, svår och nedslitande för många människor, kanske framför allt de stora kvinnogrupperna på arbetsmarknaden, känner jag mig nästan litet vanmäktig fastän det inte är en känsla som jag brukar hysa så ofta, när jag hör Ingela Thalén säga, ganska lugnt och sansat, att det skall dröja till år 2000 innan vi kan sänka arbetstiden aldrig så litet.

Vart tog kravet på sextimmarsdagen vägen? Det är en reform som många anser behövs nu, därför att det läge vi har diskuterat i dag är ett tecken på en kris på olika områden. Och det är inte företagen som befinner sig i kris.

Jag håller med Ingela Thalén om att det ligger mycket av myt i talet om att det råder brist på arbetskraft. Det uttalande jag citerade tidigare innebär just att det som på 1970-talet var en vision i dag är en nödvändighet – dvs. sex timmars arbetsdag.

Jag skulle önska att Ingela Thalén lovar att agera likadant på den punkten som hon säger att hon skall göra för att försöka påverka synen på ackordshetsen – vilket jag noterar mycket tacksamt. Men det kan bli en hård fight – det förstår jag – att diskutera med alla de manliga förbundstopparna på exempelvis LO-området, av vilka jag nämnde ett namn tidigare. Där är det inte alldeles självklart vilken ställning man skall inta, lika litet som när det gäller Träindustriarbetareförbundets ledning. Kvinnor och män kämpade sig på kongressen nyligen fram till ett beslut om att man skall försöka vara med och stoppa ackordshetsen.

Så tillbaka till det som jag nämnde tidigare, vad den kommission som skall

förbättra arbetsmiljön skall kunna tänkas jobba med. Jag tycker att det vore ganska lätt om vi fick bort ackordshetsen och sorterade ut ganska många dåliga arbetsmiljöer. Men det räcker naturligtvis inte. Det finns arbeten inom vården som också sliter på människor och som behöver diskuteras.

Metallindustriarbetarförbundets ordförande Leif Blomberg har tagit upp frågan om arbetsmiljöavgifter, som man skall plocka arbetsgivarna på efter det att skadorna har skett. Ligger detta i stöpsleven, Ingela Thalén? Är detta någonting som vi kommer att få se i direktiven? I så fall handlar det ju om att köpa sig fri när den ena efter den andra går hem med utsliten och förstörd kropp.

Anf.53 Arbetsmarknadsminister INGELA THALÉN:

Herr talman! När det gäller arbetstiderna, Viola Claesson, har vi kommit åt att ge stöd åt grupper för kortare arbetstid. Föräldraförsäkringen är ju ett sådant exempel, och den kommer att byggas ut.

Det finns faktiskt fackförbund – Viola Claesson nämnde ett av dem själv, och det finns också andra, kanske är det de flesta – som inte vill ha ackord. Men det finns ju motparter på arbetsmarknaden som har synpunkter, motparter som andra talare från den här talarstolen tycker har för litet inflytande. Det finns arbetsgivare på flera av de arbetsplatser där jag har varit i valrörelsen som säger definitivt nej till att slopa ackord, därför att de inte litar på att de anställda i så fall skall fullgöra sin arbetsuppgift.

När det gäller arbetsmiljökommissionen är det inte omöjligt att den får diskutera t.ex. sådant som arbetsmiljöavgifter. Huruvida de skall utformas på ett eller annat sätt eller om de över huvud taget skall införas kan jag inte säga i dag. Jag har inte sett det förslag som Viola Claesson refererar till. Det som jag själv har nämnt som utgångspunkter för direktiv till en arbetsmiljökommission är t.ex. hur arbetstagarinflytandet fungerar, om det finns anledning att överväga förändringar i skyddsombudens eller skyddskommittéernas uppgifter och befogenheter eller eventuellt andra förändringar i medbestämmandet. Hur fungerar den lokala skyddsorganisationen på arbetsställena, vilket inflytande och vilka befogenheter har den? Hur följs tillbud och arbetsskador upp? Är t.ex. en arbetsskada verkligen en signal till insatser för att förbättra arbetsmiljön? Är den nuvarande tillsynsverksamheten organiserad och inriktad på det mest effektiva sättet? Detta är bara några av de frågeställningar som jag tycker bör vara utgångspunkt för direktiven till arbetsmiljökommissionen.

När det gäller vårdområdet, Per-Ola Eriksson, är det min uppfattning att arbetsmiljökommissionens arbete skall omfatta flera branscher och yrkesområden, alltså inte enbart de tunga industriförbunden, även om de förvisso är de som hårdast slår igenom när det gäller skadestatistiken. Vi måste alltså ha ett bredare synsätt. Personalpolitiken inom landstingsområdena är naturligtvis oerhört viktig även vid sidan av själva arbetsmiljöarbetet. Arbetsorganisationen, på vilket sätt man ger inflytande på arbetsställena åt exempelvis hemsamariter, vårdbiträden m.fl. spelar en mycket stor roll när det gäller att komma fram till hur man skall behålla den arbetskraft som finns inom landstingsverksamhet och kommunal verksamhet på vårdsidan.

Målet för den socialdemokratiska regionalpolitiken är att få Sverige i regional balans.

När det gäller kampanjen "Hela Sverige skall leva" har, som Per-Ola Eriksson själv nämnde, dess förslag överlämnats till utredningen. Det betyder inte att delar av förslagen eller enstaka förslag kommer att få vänta på ett ställningstagande. Dessa förslag kommer säkert tillbaka i olika omgångar från kommuner och regioner som enskilda projekt.

Att enbart politiker och riksdagsledamöter skulle vara synonymt med "vi" tycker jag var en mycket hårdragen tolkning, Sonja Rembo. I arbetsmarknadsverkets styrelse ingår t.ex. företrädare också för arbetsgivarnas organisationer. Om det kan trösta Sonja Rembo kan jag sträcka mig till att säga att "vi" också omfattas av företrädare för näringslivet när det gäller att få till stånd en bra, flexibel och varierad arbetsmarknad i Sverige. Det pågår faktiskt inom olika myndigheter en ständig utveckling på sysselsättningspolitikens område. Det pågår en ständig utveckling inom arbetsmarknadsdepartementet när det gäller att ge styrning till arbetsmarknadspolitikerna, så att den skall kunna möta 90-talets arbetsmarknad.

När det gäller det koncernfackliga samarbetet är det inte sant att detta inte har debatterats. Koncernfackligt arbete har debatterats under en mycket lång tid, och ett sådant samarbete har varit ett krav från de fackliga organisationerna under en mycket lång tid. Vi har inte klarat problemen med inflytande, men vi klarar dem inte genom att gå på Sonja Rembos linje, nämligen att negligera arbetstagarernas organisationers krav på inflytande. Jag vidhåller min mycket bestämda uppfattning att i en internationalisering av näringslivet, i en internationalisering av ekonomin måste också löntagarnas inflytande följa med. Annars blir det inte någon rimlig balans på arbetsmarknaden.

Elver Jonsson frågade mig om jag är beredd att se till att arbetsplatserna hålls fria från tobak och alkohol. På den frågan kan jag svara obetingat ja. Jag hör till dem som en gång i tiden i mitt ungdomsförbund gick ut under kampanjen "Det är en hederssak att vara nykter på jobbet". Det var inte bara en rolig formulering, utan det låg mycket stort allvar bakom detta.

Andre vice talmannen anmälde att Viola Claesson och Sonja Rembo anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

3 § Kammaren beslöt kl. 17.57 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

4 § Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00 under ledning av tredje vice talmannen.

Anf. 54 BÖRJE NILSSON (s):

Herr talman! Ett av de verkligt stora samhällsproblemen i dag utgörs av de många arbetsskadorna. Det är en fråga som uppmärksammas alltmer ute på arbetsplatserna men också i den fackliga och politiska debatten. Det är nödvändigt att så sker. Det handlar här om människornas hälsa och levnadsbetingelser. Vi vet att många anställda, speciellt inom industrin och vårdområdet, slits ut och att många mår dåligt på sina arbetsplatser. Det påkallar naturligtvis snabba åtgärder av olika slag.

Det är glädjande att dessa frågor nu har uppmärksamats i regeringsdeklarationen. Det krävs, som jag ser det, en genomgripande förändring av det svenska arbetslivet för att problemen skall försvinna. Det gäller både att få bort skadliga arbetsuppgifter och att förändra arbetets hela organisation.

Bristerna i arbetsmiljön kan avläsas i en mängd rapporter från LO och fackförbunden men också i statistik som visar att försäkringskassorna förra året godkände 97 700 arbetsskador. Motsvarande antal 1981 var 41 400. Det har alltså skett en brant ökning. Allt talar för att detta fortsätter. Siffrorna är på sitt sätt talande. Bakom dessa döljer sig mänskligt lidande, och det spränger alla ekonomiska ramar. År 1980 betalade försäkringskassorna drygt en miljard kronor till personer som blivit sjuka eller skadats på sina jobb. Prognosen för i år ligger på 7 miljarder kronor. Bara från 1987 är det alltså en ökning på 2,7 miljarder. Om inget radikalt sker mycket snabbt kan utgifterna 1990/91 uppgå till 15 miljarder. Bristerna i arbetsmiljön har ett mänskligt pris men också ett ekonomiskt. Med den nuvarande utvecklingen måste avgifterna höjas från 0,9 % till omkring 3 %. Här finns det ett stort ekonomiskt bekymmer som mycket snart måste få sin lösning.

Problemen i dag kan delvis ses mot en ovilja hos regeringarna i slutet av 1970-talet att satsa på arbetsmiljön. Myndigheterna fick helt enkelt inte tillräckliga resurser för att förverkliga lagens målsättning och för att få till stånd förebyggande och kontrollerande insatser.

Detta medförde att LO lyfte fram arbetsmiljöfrågorna på nytt. Fackförbunden startade då en mängd studier. Från LO sades det att kostnaderna för en bättre arbetsmiljö måste ses i relation till kostnaderna för sjukvård och förtidspensionering. Det är betydligt bättre att förebygga arbetsskador och ohälsa och reducera mänskligt lidande. Det är billigare att satsa på en bättre arbetsmiljö, för därigenom kan sjukvårdskostnaderna hållas nere och utslagningen från arbetslivet minskas. Det är ett viktigt synsätt från LO:s sida.

Det är helt klart att den snabba tekniska förändringen av arbetet, de ständiga kraven på ökad produktivitet och rationalisering också haft sitt pris. Dagens arbetsplatser kräver ofta en total anspänning av de anställda. Den nya tekniken har i en del fall öppnat nya riskområden, och nya arbetsprocesser har skapat tidigare okända risker. Anhopningen av kemikalier växer, och deras långsiktiga effekter är okända. Det som sker på många arbetsplatser i dag talar sitt tydliga språk.

Flera rapporter visar att de dåliga arbetsmiljöerna och ohälsan i stor utsträckning består trots en rad nya arbetsmiljölagar. De gamla klasskillna-

derna finns kvar i människornas uppfattning om sin arbetsmiljö. Det är främst LO-medlemmarna som har de sämsta arbetsmiljöerna och som till följd av detta är mest drabbade av sjukdomar och skador.

Flertalet anmälda arbetsskador hänger ihop med olämpliga arbetsställningar, ensidiga rörelser, tunga lyft, vibrerande underlag eller verktyg. Arbetet har i många fall blivit mer fysiskt slitsamt och psykiskt ansträngande och stressigt. Till följd av de dåliga arbetsmiljöerna har rörelseorganens sjukdomar blivit ett av de stora folkhälsoproblemen. Hälften av alla anmälda sjukdomar till försäkringskassorna beror på belastningsfaktorer. Därefter kommer kemiska ämnen och produkter som anledning till ohälsa på arbetsplatserna.

Bristerna i arbetslivet är alltså en tungt vägande orsak till ohälsa och mänskligt lidande och därmed till stora vårdkostnader. Insikten om detta gör det nödvändigt med en lång rad åtgärder för att åstadkomma tryggare och säkrare arbetsmiljöer.

Genom aktivt miljöarbete har vi tidigare lyckats besegra många hälsorisker inom industrin. Kampen mot asbest är ett exempel. Det finns inget land där kampen mot asbest förts så framgångsrikt som just i Sverige. Det var en kampanj som inte märktes särskilt utåt. Debatten fick fart när LO rapporterade om flera dödsfall på grund av asbestlungcancer. Året var 1975. Därefter har vi fått ett förbud mot att använda asbest.

Med samma beslutsamhet måste vi nu ta itu med belastningsskadorna. Dessa medför att många människor inom industrin och vården får bestående besvär livet ut. Det krävs en total genomgång av insatserna på miljöområdet. Jag tror att försäkringskassorna genom anmälningar om arbetsskador redan i dag har en god bild av de sämsta arbetsmiljöerna. Det bör vara utgångspunkten för ett utökat arbete på detta område.

En del av bristerna i arbetsmiljön kan lösas genom forsknings- och utvecklingsinsatser. Flera exempel kan nämligen anges på hur produktionsteknik och teknisk utrustning kan innebära hälsorisker. Det handlar även om bättre arbetsmiljöutbildning, särskilt för tekniker och konstruktörer.

Det behövs också ökade resurser på flera områden, bl. a. gäller det yrkesmedicin och rehabilitering. Om rehabiliteringen byggs ut och ges rejäla resurser skulle flertalet skadade efter vård och behandling samt eventuell arbetsanpassning kunna återgå till arbetslivet. Rehabilitering lönar sig om man satsar ordentligt på en sådan.

Det behövs vidare ett nytänkande inom försäkringskassorna. Vid en försäkringskassa, nämligen i Malmöhus län, driver man just nu ett projekt "Aktiv och förebyggande rehabilitering" i samarbete med Trelleborg AB. Projektets syfte är att finna en ny arbetsmetodik för rehabilitering av sjukskrivna. Det visar att investeringar i bättre arbetsmiljö blir lönsamma för arbetsgivarna inom några år i form av lägre sjukfrånvaro, ökad produktivitet och ökad kvalitet. Enligt uppgift har ett trettiotal företag hakat på den här arbetsmodellen med försäkringskassorna. Den måste nu spridas ut över hela landet. På det sättet måste kampen mot arbetsskadorna drivas.

Det finns, herr talman, stora ekonomiska och mänskliga vinster att göra genom att man skapar en tryggare och säkrare arbetsmiljö. Vi kan avläsa i dag en brant ökning av antalet arbetsskador, och det är oroande. Det kostar

många miljarder, och dessutom medför det mänskligt lidande. Det kräver radikala åtgärder av olika slag. Skall vi lyckas i uppgiften att bekämpa dåliga arbetsplatser behövs en samverkan mellan alla berörda parter. Utgångspunkten när det gäller att konstruera och projektera arbetsplatserna måste vara de anställdas förutsättningar i arbetslivet.

Anf. 55 MARIANNE STÅLBERG (s):

Herr talman! Sverige går för fullt för närvarande. Fler är i arbete än någonsin och arbetslösheten är låg även efter svenska förhållanden. På de flesta håll är bristen på arbetskraft det mest framträdande problemet och det gäller också långt utanför storstads- och universitetsregionerna.

I detta läge kan det tyckas onödigt att ta upp kammarens tid med en diskussion om regionalpolitiken. Men jag menar alldeles tvärtom. Det är nu, när Sverige går bra, som de bästa förutsättningarna för en aktiv regionalpolitik föreligger. Det är nu som den långsiktiga tillgången på arbetskraft i de utsatta regionerna är en resurs att utnyttja. Det är nu när investeringsviljan är god inom näringslivet som det kan vara möjligt att få verksamhet lokaliserad till de utsatta områdena. Det är nu när Sverige går bra som vi har resurser att skapa de långsiktiga förutsättningarna för balanserad utveckling i landet.

Jag hoppas därför, herr talman, att den nuvarande situationen används av *alla med ansvar för regionalpolitiken till särskilt kraftfulla insatser. Det är närmast en självklarhet att den nuvarande situationen bör utnyttjas för utlokalisering av traditionell industriell verksamhet och för tjänsteproduktion.*

Även för företagen och kommunerna borde det vara en fördel att lätta på trycket i de överhettade regionerna genom utlokalisering av verksamhet till regioner med bättre tillgång på arbetskraft och långsiktigt behov av ökad sysselsättning.

Men det är också ett bra tillfälle att bygga upp den infrastruktur som är en nödvändig förutsättning för att långsiktigt komma till rätta med problemen i de s.k. stödområdena. Vi kan inte i de områdena bygga vår framtid på en föråldrad industri- och tjänstestruktur. Då kommer problemen att bestå och förvärras.

Det är särskilt på två områden som en utbyggnad av infrastrukturen är en *omistlig förutsättning för en balanserad utveckling. Det ena är tillgången till goda kommunikationer i vid bemärkelse. Det andra är att kunskaps- och kulturutvecklingen sprids till orter utanför storstäder och universitet.*

Mot denna bakgrund är det tillfredsställande att ökade resurser avsatts till väg- och järnvägs kommunikationer och att utbyggnaden av tele- och datanät pågår. Det är dock ytterst viktigt att utbyggnaden av kommunikationsnätet inte bara sker utifrån trafikekonomiska överväganden utan att trafiknätets betydelse för regionalpolitiken ges ökad tyngd. Det vore inte särskilt välbetänkt ens ur samhällsekonomisk synpunkt att bygga ut kommunikationerna efter trafikekonomiska utgångspunkter och låta bristen på goda kommunikationer i stödområdena kompenseras av regionalpolitiska medel. Det är dessutom ur miljösynpunkt ytterst tveklöst. *Kommunikationerna bör förbättras utifrån ett helhetsperspektiv, där både trafikekonomiska, miljöpolitiska och regionalpolitiska synpunkter vägs in.*

Herr talman! Om det skall bli en balanserad utveckling i landets olika delar, är det nödvändigt att samhällets utbildnings- och forskningspolitik också får en tydligare regionalpolitisk inriktning. Det skulle vara djupt olyckligt om vissa områden i landet skulle komma i en "kunskapsskugga". Det skall naturligtvis erkännas att betydelsefulla insatser gjorts på utbildningssidan genom bl.a. uppbyggnaden av de regionala högskolorna.

Om dessa i fortsättningen skall kunna delta i en kvalificerad kunskapsuppbyggnad, är det dock angeläget att åtminstone vissa av dem förses med statliga forskningsresurser.

Detta är ingen okomplicerad fråga. Men i syfte att pröva möjligheterna och för att vinna erfarenhet bör enligt min mening en försöksverksamhet inledas vid några av de regionala högskolorna. En av dessa bör vara högskolan i Östersund, som med sitt läge i Norrlands inland är väl lämpad att ingå i en försöksverksamhet. Denna skulle till en början kunna byggas upp genom ett ytterligare samarbete med Umeå universitet. Det är min förhoppning att de överväganden som pågår i denna fråga snarast skall leda fram till ett förslag av den innehörden.

En fråga som inte tidigare lyfts fram i den regionalpolitiska debatten är frågan om kulturutvecklingen i olika delar av landet.

Vi har i Norrlandslänen kunnat se t.ex. att unga flickor i högre utsträckning och tidigare än unga pojkar flyttar söderut. Ett starkt skäl till detta har vi funnit vara det bristande kulturutbudet i landets norra delar. Pojkarna fiskar och jagar, flickorna söker något annat. Det känns därför också ur en regionalpolitisk synvinkel glädjande med den offensiva satsningen på kulturen som har aviserats från regeringens sida. Ett gott kulturutbud är ett medel att locka både företagare och anställda att pröva andra landsändars klimat.

Herr talman! Inte minst bland samhällsdebattörer har länge pågått en diskussion om centrum och periferi. Den har utgått ifrån att en handfull s. k. skorstensorter skulle svara för utvecklingen och periferin få nöja sig med att svara för underleveranser till det expanderande näringslivet i centrum.

Under senare tid har denna debatt nyanserats i hög grad. Det har kunnat konstateras att de expanderande centrumorterna leder till betydande problem ur flera synpunkter. Det gäller tätortsmiljön, kommunikationer, barnomsorg, äldreomsorg, bostäder m. m.

Köproblemen skjuts i förgrunden, och det kan inte uteslutas att bristerna i välfärden leder till politisk passivitet. Samtidigt växer intresset för de rikare möjligheter som den s. k. periferin kan erbjuda när det gäller tillgången till god miljö, möjligheterna till friluftsliv och lättare tillgång till omsorg och vård, allt sådant som människor har rätt att kräva närhet till.

Det är också ytterst tillfredsställande att de politiska företrädarna – både i centrum och periferi – numera anser att en balanserad utveckling är att föredra framför en ensidig expansion av en handfull tillväxtorter. En dialog mellan företrädarna för dessa båda områden bör kunna skapa förutsättningar för ett Sverige i balans. En fortsatt ensidig expansion av centrumorterna kommer att bli kostsam i flera avseenden.

Det tycks också vara så att storstadstillväxten avtagit och att en positiv utveckling nu äger rum långt utanför centrumorterna. Om den nuvarande

ekonomiska situationen kan bibehållas, borde förutsättningarna för en balanserad utveckling väsentligt förstärkas.

För närvarande arbetar en parlamentarisk utredning med de regionalpolitiska frågorna. Direktiven till den utredningen är intressanta, och det är min förhoppning att den i den nya situation som i dag föreligger skall finna konstruktiva förslag till ett Sverige i balans.

Herr talman! Här och nu har jag bara berört *några* av de frågor som jag tycker bör stå på dagordningen när det gäller regionalpolitiken. Självfallet tycker jag det är mycket viktigt och att det ligger ett stort ansvar på var och en av oss att se till och att utveckla våra egna landsändar utifrån våra olika förutsättningar. Det är glädjande att ta del av den livliga verksamhet som råder i många delar av landet, även i de mest glesa delarna av Norrlands inland. Kreativiteten och kampviljan är stor.

Kampanjen "Hela Sverige ska leva" har varit och är till utomordentligt stor nytta för förståelsen av landsbygdens utveckling och en stimulans för de olika initiativtagarna till olika utvecklingsprojekt. Det är inga dåliga siffror kampanjen kan uppvisa. Några exempel är att inte mindre än 700 bygdekommittéer har bildats, och över 35 000 människor har deltagit i studiecirklar.

Just nu är förutsättningarna och möjligheterna stora för en balanserad utveckling. Det gäller att ta vara på dessa möjligheter för såväl enskilda som kommuner, länsmyndigheter och statliga organ. Går det inte att klara de regionalpolitiska problemen nu när Sverige går för fullt, undrar jag om det över huvud taget kommer att vara möjligt.

Anf. 56 PER-OLA ERIKSSON (c) replik:

Herr talman! Jag har med stort intresse lyssnat på Marianne Stålbergs anförande. Jag måste konstatera att Marianne Stålberg har genomgått en förändring sedan vi senast behandlade regionalpolitiken i riksdagen. Om det är den vackra sommaren eller valet som har påverkat Marianne Stålberg låter jag vara osagt.

När hon tar upp frågan om den övertro på tillväxtorter som ibland har funnits, tolkar jag det som en omprövning av tidigare socialdemokratiska ställningstaganden. I alltför stor utsträckning har ju socialdemokraterna förlitat sig på tillväxtprofeternas drömmar om att låta vissa tillväxtorter ta ansvar för att vara motor i regionalpolitiken. Det är skönt att höra att Marianne Stålberg nu har en annan syn på detta och inte längre har samma tilltro till de stora tillväxtorterna som socialdemokraterna tidigare har haft.

En annan fråga som Marianne Stålberg tog upp handlade om kommunikationerna. Jag har ingenting att invända mot påståendet att vi behöver bättre kommunikationer som en viktig del i strävandena till bättre balans. Men jag vill påminna Marianne Stålberg om att det är rätt illavarslande att många län under den närmaste tioårsperioden kommer att få väsentligt minskade anslag till vägbyggande och underhåll, även Marianne Stålbergs eget län. Detta kommer att slå hårt mot bygder som behöver goda kommunikationer.

Vi i centerpartiet lade förra mandatperioden förslag i riksdagen som innebar ökade anslag till vägbyggande och underhåll, i första hand för att förbättra grusvägnätets standard. Om jag minns rätt röstade även Marianne Stålberg mot förslagen.

En annan sak som Marianne Stålbjerg tog upp handlade om universiteten och de fasta forskningsresurserna. Hon pläderade varmt för att även de mindre högskolorna på försök skulle bedriva forskningsverksamhet. Jag vill i det sammanhanget påminna Marianne Stålbjerg om att vi i centern så sent som under vårriksdagen i år lade fram förslag om att tillföra de mindre högskolorna pengar för just fasta forskningsresurser. Även det förslaget röstade socialdemokraterna och Marianne Stålbjerg emot. Det var synd. Hade socialdemokraterna anammat centerförslaget, hade just högskolan i Östersund m.fl. mindre högskolor i dag haft betydligt bättre resurser till forskning. Det är bra om Marianne Stålbjerg under sommaren och efter valet har kommit till insikt om att det låg ett värde i centerns förslag. Vi hoppas att hon därmed kommer att stödja de förslagen då vi ånyo framlägger dem under den här mandatperioden.

Anf. 57 MARIANNE STÅLBjERG (s) replik:

Herr talman! Jag tycker att Per-Ola Eriksson är synnerligen orättvis mot mig och mot vad jag har sagt tidigare i den här kammaren. Om han läser vad jag sagt förut skall han finna att jag hade ungefär samma uppfattning då, även om jag inte använde samma ord som i dag.

Jag har mycket noga läst det trafikpolitiska betänkande som vi diskuterade här i kammaren i våras. Centerns representanter åker runt i Norrlands inland och säger att de anslag som centern föreslog och som behandlades i betänkandet skulle ha gått just till Norrlands inland, men inte en krona av de medlen riktades just till Norrlandsvägarna, utan de var tänkta att användas till vägar i södra Sverige. Det var skälet till att jag inte röstade för reservationen från centern i den frågan.

Vi socialdemokrater har tidigare sagt i den här kammaren, precis som jag nyss sade i talarstolen, att vi är villiga att gå in för försök med forskning vid ett antal regionala högskolor. Samma uppfattning har jag i dag.

Anf. 58 PER-OLA ERIKSSON (c) replik:

Herr talman! Marianne Stålbjerg har kanske rätt i att hon har tagit upp den här frågan tidigare. Det är bara synd att hon inte har fått sin partigrupp med sig, för då hade vi kanske nått ett stycke längre i den här frågan.

Centerns inställning till väganslagen innebar ju ett totalt sett ökat anslag till vägunderhåll och vägbyggande. Om någon väg även i mellersta och södra Sverige skulle förbättras med de anslagen hoppas jag att Marianne Stålbjerg inte hade något emot det. Det finns dåliga vägar även i Småland och i Värmland och i Skåne också för den delen. Men det var totalt sett ett ökat väganslag vi föreslog, som skulle ha kommit Norrlandslänet till godo, vilket också de regionala vägmyndigheterna har efterlyst.

Det är fel att bedriva försöksverksamhet med fasta forskningsresurser vid de små högskolorna. Vi skall inte ha de små högskolorna på försök och inte heller verksamheten vid dem på försök. Vi skall permanenta forskningsresurserna; det är det som vi i centern har föreslagit. Den åsikten tänker vi vidhålla även i framtiden.

Anf. 59 MARIANNE STÅLBERG (s) replik:

Herr talman! Återigen om vägpengarna: Centern föreslog i en reservation 350 milj. kr. mer till landets vägar, men samtliga dessa medel skulle anvisas till vägar i södra Sverige – inte någon väg norr om Dalälven fanns med i det förslaget. Detta kan Per-Ola Eriksson finna bevis för i det trafikpolitiska betänkandet.

Anf. 60 IVAR VIRGIN (m):

Herr talman! Riksdagens förra miljöpolitiska debatt på nationaldagen i år fick egentligen inte alls den uppmärksamhet den var värd. Den försvann i Ebbe Carlsson-affärens häpnadsväckande labyrinter.

Jordbruksutskottet skärpte på betydelsefulla punkter miljöpolitiken. De borgerliga partierna markerade dessutom i ett antal reservationer en egen miljölinje.

Jag tror man kan säga att om dessa krav uppfyllts hade Sverige fått en unikt stark miljöpolitik. Det är samtidigt viktigt att slå fast att enigheten på viktiga miljöområden är stor i Sveriges riksdag. Detta gällde i varje fall under det gångna riksdagsåret. Sedan dess har miljöpartiet de gröna kommit in i riksdagen.

I Västtyskland anses den borgerliga miljöministern Klaus Töpfer utgöra det starkaste hotet mot de gröna. Och jag är övertygad om att en borgerlig miljöminister i Sverige i framtiden skulle representera ett lika stort hot mot det svenska gröna partiet.

Det är väl sannolikt att miljöpartiet endast mycket marginellt kommer att påverka svensk miljöpolitik.

Från den utgångspunkten skulle det ha varit betydligt bättre om miljöpartiets valframgång hade ägt rum i de socialistiska staterna Östtyskland, Polen eller i Sovjetunionen. I de länderna är behovet av miljöinsatser oändligt.

Östtysklands modernaste brunkolkraftverk i Jämschwalde saknar de mest elementära reningsanordningar för svavel och kväve. Det har en kapacitet som motsvarar två stora svenska kärnkraftsreaktorer. Utsläppen av svavel-dioxid beräknas till ca 250 000 ton per år och är mer än Sveriges totala utsläpp. Det är väl något av ödets ironi att kraftverket har fått namnet "Ungdomens kraftverk".

Det kommer att släppa ut nästan lika mycket kväveoxider som *all* svensk trafik.

Verket ligger vid polska gränsen, och kvävet kommer så småningom att leta sig ut i Östersjöns vatten och både där och på vägen dit förorsaka miljöproblem.

Östtyskland har lovat att sänka sina svavelutsläpp med 30 % från 1980 till 1993. Utvecklingen tycks för närvarande gå åt fel håll, och det är bara ett fåtal år kvar till dess målet skall vara uppfyllt. Vi är i vårt land starkt beroende av vad som händer i vår omvärld.

Vad tänker Birgitta Dahl ta för kontakter med östtyskarna för att få dem att skärpa sig?

Herr talman! Alldeles oberoende av vilken inställning vi har till kärnkraften måste vi alla erkänna att den betyder mycket för att minska våra egna luftföroreningar. Om motsvarande mängd energi skulle framställas i olje-

kondenskraftverk med olja som innehöll 1 % svavel, skulle utsläppen i Sverige av svaveldioxid och kväveoxider fördubblas. Även med de mest avancerade reningsmetoder skulle utsläppen bli mycket betydande.

Miljöpartiets krav på kärnkraftsavveckling på tre år skulle förutom att det tar en merkostnad för folkhushållet på ca 13 000 milj. kr. per år även ge betydande och allvarliga miljöproblem.

Om vi antar att hälften av kärnkraften ersätts med småskaligt användande av biobränsle. så kommer kväveoxidutsläppen att öka med över 50 000 ton per år. Det är mer än vad alla svenska lastbilar släpper ut.

Och om alla de ökade krav på bilismen som riksdagen beslutat genomförs och kraven successivt skärps – och det tycks de flesta partier vara överens om – kommer det inte att dröja länge förrän det motsvarar utsläppen från *all* svensk trafik.

Miljöpartiets långtgående krav på en minskad bilism framstår mot denna bakgrund i sin rätta dager. Ökade utsläpp på ett område måste kompenseras med minskande utsläpp på ett annat. Men slutresultatet kommer ändå att bli en ökad miljöbelastning.

Och i miljöpartiets Sverige är det väl troligt att tåg och tunnelbanor får drivas med oljekondensbaserad el. Då är skillnaden mellan den avgasrenade bilen och de kollektiva trafikmedlen ringa, även om utsläppen sker på olika ställen.

Kravet på snabbavveckling av kärnkraften ger naturligtvis högt betyg i Svenska naturskyddsföreningens betygsättning – vilket egentligen är djupt tragiskt, bl.a. därför att människor lätt tror att föreningens ståndpunkter är de rätta.

Jag måste också säga att jag finner tanken att avveckla väl fungerande kärnkraft stötande. Genom detta bidrar vi till en ökad efterfrågan på jordens begränsade tillgångar på fossila bränslen.

Har vi rätt att till u-länderna säga att vi är så rika att vi tycker oss kunna göra det valet, trots att vi vet att u-länderna som grupp t.o.m. begärt att i-länderna skall satsa på kärnkraft för att i ökad utsträckning friställa fossila bränslen för u-ländernas utveckling?

I debatten om kärnkraftsavveckling för man ofta fram att det är möjligt att snabbt avveckla genom intensiva sparprogram. Detta är fel. Men *om* så vore, borde dessa sparmöjligheter enligt min mening utnyttjas för att minska vår användning av fossila bränslen och därmed våra utsläpp av svavel- och kväveoxider och inte minst koldioxid. Detta måste vara en prioriterad målsättning.

Den kärnkraftsteknik som Sverige använder har inte förorsakat några dödsfall någonstans. Vi har dessutom efter reaktorolyckan i Harrisburg utrustat våra reaktorer med filter som skall förhindra spridning av radioaktivitet även om en härdsvälta skulle inträffa.

Centerpartiet kan självfallet ta åt sig en hel del av äran för att dessa mycket långtgående säkerhetsåtgärder har gjorts.

I debatten om kärnkraft används ofta moraliska argument: vi skulle inte ha moralisk rätt att använda kärnkraften. Den katolska kyrkan har tagit upp den debatten, och påven samlade för inte så länge sedan sina kardinaler och vetenskapsmän för att studera om det finns något etiskt oriktigt i att använda

kärnkraften. Resultatet av överläggningarna blev att kärnkraften är given av Gud för människans bästa, att brukas men ej missbrukas.

Detta gäller egentligen den tekniska utvecklingen generellt. Ny teknik skall ansvarsfullt brukas, inte missbrukas. Detta är ett politiskt ansvar, och ett enskilt.

Dag Hammarskjöld, som onekligen var en man av ovanlig moralisk resning, uttryckte ofta sin tro på den fredliga atomenergin som en viktig del i det mänskliga framåtskridande han från sin utsiktspunkt fann absolut nödvändigt för att ge en större del av mänskligheten en drägligare tillvaro. Med tanke på hans starka känsla för naturen är det väl också troligt att han upplevde atomenergins fredliga användning som en möjlighet att skydda och bevara natur.

Jag tar mig även friheten att citera Birgitta Dahl från en debatt för tio år sedan som rörde kärnkraftens säkerhet. Det kanske inte har så mycket med moral att göra; möjligen politisk moral. Birgitta Dahl säger att "en avveckling av kärnkraften skulle innebära påfrestningar för det svenska samhället och leda till effekter för människors välfärd och hälsa som vi inte kan acceptera".

Jag tycker det var mycket klokt sagt. Men jag är inte riktigt säker på att Birgitta Dahl i dag delar min uppfattning. Enligt min mening skall avvecklingen av kärnkraften ske med förnuft, när miljövänliga och bättre alternativ föreligger.

Riksdagen tog under våren ett långtgående beslut om avveckling av freonerna före 1995. Vi moderater påpekade i sammanhanget det nödvändiga i att sammankalla en granskningskonferens under nästa år för att få andra länder att påskynda sin avveckling av freonanvändningen. Om vi inte kan få med oss andra länder på en tuffare linje, är de svenska åtgärderna ett meningslöst slag i luften. Vi står ju endast för 5/1000 av freonanvändningen. Jag vet att chefen för det amerikanska naturvårdsverket, Lee Thomas, mycket aktivt verkar för att få till stånd en tidigareläggning av granskningskonferensen.

Vad har Birgitta Dahl gjort för att påskynda denna konferens?

Herr talman! Under ett torgmöte i Karlstad under valrörelsen som vi moderater hade ordnat och som behandlade miljöfrågor kom plötsligt en bil inrullande mot oss. Jag trodde någon hade skjutit in den med handkraft, för den kom alldeles ljudlöst. Men så var det inte. Det var i stället ett par ungdomar som byggt om bilen till batteridrift. Den kunde gå 3–4 mil på en laddning om farten hölls till ca 50 km i timmen – utan några som helst luftföroreningar.

De här ungdomarna visade praktiskt miljöintresse och visade dessutom att vi med en utvecklad teknik sannolikt snart har den helt miljövänliga bilen här. ASEA lär ha tagit fram ett specialbatteri, som ger en normalbil med eldrift räckvidd på 15–20 mil i normala farter.

Skulle vi så småningom få en utveckling åt detta håll – och det vore självfallet en välsignelse för vår miljö – så ökar behovet av elenergi. Dagens bensinförbrukning motsvarar ju 50 terawattimmar eller nära 80 % av all kärnkraft.

Detta exempel illustrerar väl att vår målsättning bör vara att försona naturen och tekniken.

Inte minst för ungdomen borde en teknikutveckling i den andan ge livet en djupare mening.

I väntan på elbilen framstår det emellertid som en miljöskandal att 140 000 fordon per dygn får passera Sveriges i särklass mest värdefulla innerstadsbebyggelse, Gamla stan i Stockholm, och att man inte i dag vidtar åtgärder för att avlasta denna unika stadskärna.

Stockholmspartiets och miljöpartiets nej till Österleden, en ringled i stort sett i tunnlar under Stockholms östra delar, är i varje fall en medverkan i denna miljöskandal. Bilavgifter i innerstaden hade framstått som acceptabla om man garanterat möjligheter att välja andra färdvägar.

Herr talman! Havsmiljöfrågorna har kommit att dominera debatten i massmedia under sommaren. Algblomningen i maj har diskuterats, och säldöden gav oss alla chockerande upplevelser framför TV:n.

Detta skapade en stark gödslings effekt på miljöpartiets maskrosor.

I en TV-intervju påstod miljöpartiets representant helt framt och med troskyldiga blå ögon att sälarna dog av för mycket kväve i havet. Han är mig veterligt *den ende som har lanserat den teorin*.

Vi vet numera att sälarna drabbades av ett valpsjukevirus och att vetenskapsmännen är ytterst tveksamma till om det finns någon koppling till miljön i detta naturens drama, där kanske 60 % av sälarna utefter svenska västkusten och i danska vatten gått en plågsam död till mötes.

Sälarna i Östersjön är däremot miljöpåverkade. Forskarna misstänker i första hand PCB som orsak till dessa skador. Sverige har ju haft ett förbud mot PCB sedan lång tid tillbaka. Vad andra länder släpper ut vet vi däremot mycket litet om.

Vi vet däremot genom undersökningar utförda av Kristinebergs marinbiologiska station att den ödesdigra algblomningen på västkusten startade i Östersjövatten. Det har framkommit genom saltanalyser. Och hur ansvaret för närsaltutsläppen fördelar sig vet vi genom undersökningar som Askölaboratoriet utfört.

Sverige svarar för ca 10 % av kväveutsläppen och 7 % av fosforutsläppen. Öststaterna svarar för 75 % av såväl kväve- som fosforutsläppen.

När det gäller att hitta miljösyndare i algblomningsdramat har vår socialdemokratiska regering med något av en ryggmärgsreflex pekat på jordbrukets kväveläckage. Den utpekade yrkesgruppen uppfyller alla krav som politiskt slagträ.

En så drastisk åtgärd som en nedläggning av allt svenskt jordbruk som avvattnas mot Östersjön och skogsplantering på arealerna skulle efter en tioårsperiod minska kväveutsläppen till Östersjön med ungefär 2 %.

De politiker som ger sken av att svenska åtgärder kommer att lösa de problem som sammanhänger med tillförseln av näringsämnen till våra hav lurar sina väljare.

Vi skall självfallet göra vad vi kan för att förbättra läget. Vi moderater har medverkat till en rad åtgärder för minskande kväveläckage: avancerad avgasrening på bilar, noggrann övervakning av gällande hastighetsbegränsningar och krav på minskade kväveutsläpp vid förbränning. Krav på

förbättrad gödselhantering har antagits av riksdagen. Däremot har vi sagt nej till gödselskatt som drabbar jordbrukaren som en personlig skatt. Jag har konstaterat att miljöpartiet också vänder sig mot detta. Gödselavgifter som återgår till jordbruket har vi däremot inget emot.

Nyckeln till miljöproblemen sitter trots allt inte i svenska händer, utan den bör finnas bland Öststaterna.

Herr talman! Jag har varit kritisk mot Svenska naturskyddsföreningen tidigare, men på ett område vill jag ge mitt oreserverade beröm till föreningen, och det är för boken *Handla miljövänligt*. Här finns en rad fina rekommendationer till enskilda människor om vad man kan göra för att förbättra vår miljö. Här tror jag att en avgörande del i en god miljöpolitik ligger, dvs. att lita på den enskilda människan, att öka hennes ansvar för vår gemensamma framtid. Den målsättningen kommer vi moderater att starkt stödja.

Anf. 61 LARS ERNESTAM (fp):

Herr talman! Jag skall i detta anförande ta upp några av de miljöfrågor som vi i folkpartiet anser bör få förtur under den kommande mandatperioden, men först vill jag göra några reflexioner.

Den förra riksdagsperioden avslutades med behandlingen av regeringens miljöproposition. Någon av deltagarna – jag tror det var jordbruksutskottets ordförande Karl Erik Olsson – karakteriserade då propositionen och förslagen i propositionen som ett "golv" vilket skulle kunna utgöra grunden för en mer målmedveten miljöpolitik. Det var en bra liknelse.

Riksdagen skärpte regeringens förslag på ett tjugotal områden, men trots allt är det mycket som återstår att göra på miljöområdet – det torde vi vara överens om.

Regeringen har skärpt sin syn på miljöfrågorna, men den har ibland varit motsträvig. Det är riksdagen som många gånger har fått stå för initiativen – initiativ som ibland mötts av saktfärdighet från regeringen när det gällt att följa upp de beslut som riksdagen har fattat.

Kemikaliefrågorna och människors behov av att så långt som möjligt känna säkerhet inför kemikalianvändningen hör till de frågor som måste tas på allvar. Kemikalierna är en oundgängligen nödvändig del i samhällsbyggnaden och i vår dagliga tillvaro. Regeringen har genom inrättandet av kemikalieinspektionen gett förhoppningar om att kemikaliekontrollen skall förbättras. De resurser som inspektionen har fått är emellertid otillräckliga, och möjligheterna till internationella kontakter behöver förbättras. Folkpartiet har tidigare begärt bättre resurser för inspektionens arbete.

Regeringen har i valrörelsen ställt ut löften om granskning av nya ämnen, och i den enklare debatten har detta ändrats till granskning av nya produkter. En fråga till miljöministern är: Hur tänker socialdemokraterna leva upp till det vallöftet?

Miljöskyddslagstiftningen måste skärpas. Folkpartiet har år efter år reserverat sig till förmån för en samlad översyn. Den översyn som har gjorts i den Heurgrenska utredningen har varit begränsad. Nu har en genomgripande översyn utlovats. Hur tänker socialdemokraterna leva upp till det löftet?

År efter år har vi folkpartister fört fram angelägna behov för naturvården.

Regeringen har varit kallsinnig. Ibland får man intrycket att socialdemokraterna ser frågorna om bevarande av älvar, fjällskogar och våtmarker samt insatserna för hotade arter som lyxfrågor, frågor som endast behöver ägnas ett förstrött intresse.

Naturvården är ett område där vi på allvar måste gå in med statliga medel för att skydda områden som oundgängligen måste bevaras. Det är inte rimligt att enskilda markägare skall kunna åläggas större personligt ansvar än de skyldigheter som gällande lagstiftning ger. Regeringen har dessutom ändrat ersättningsreglerna på ett sätt som inte på alla områden gagnar naturvården. Inventeringarna av våtmarker och skyddsvärda områden är inte slutförda. Det behövs säkerställandeprogram, och den gröna naturvården har otillräckliga personella resurser.

En fråga är: Kommer socialdemokraterna, som det har sagts i enkäter från Naturskyddsföreningen, att förändra sin syn på naturvården, eller kommer allt att bli vid det gamla? Jag har haft ett par frågedebatter med miljöministern, och de har inte gjort mig särskilt förhoppningsfull.

För folkpartiet är ställningstagandet klart: Naturvården är en lika viktig del av miljösektorn som andra områden där insatser måste göras.

Regeringen talar mycket om jordbruket. Utspel av olika art görs, och för näringens utövare råder osäkerhet och förvirring. En fråga till Birgitta Dahl är: Kommer regeringen att gå med på en jordbruksutredning, där målet är att, förutom ersättning för den viktiga livsmedelsproduktionen, också ge bonden ersättning för den miljövård han utför genom att hålla landskapet så öppet som alla vill ha det? Inte minst i herr talmannens ursprungliga hemtrakter, i mörkaste Småland, är det mycket viktigt att de markområden som har odlats kan hållas öppna av miljöskäl också för framtiden.

Riksdagen har bland de skärpningar som gjorts av miljöpropositionen begärt ett åtgärdsprogram mot koldioxidutsläppen. Socialdemokraterna var ensamma här i riksdagen om att rösta mot det förslaget. Drivhuseffekten är ett av de stora miljöhoten, och koldioxiden har sin betydande roll i det sammanhanget.

Det förefaller mig som om det har varit angelägnare att få fastlagt datum för stängande av två reaktorer än att samtidigt också ta fram planer för ersättningsenergi för att få så obetydliga nettoutsläpp av koldioxid som möjligt.

Det finns förutom tillräckligt skogsbränsle också tillräckliga arealer för att få fram betydande energitillskott genom energiskog och energirödor. Problemet är att de här energislagen med fallande oljepriser har svårt att klara konkurrensen med den billigare oljan. Folkpartiet har i en särskild rapport visat hur biobränslen kan nyttjas i samband med kärnkraftsavvecklingen.

Vad vill regeringen? Om vi vill slippa kol och olja när kärnkraften avvecklas måste marknaden för alternativen börja utvecklas redan nu. Några år före avvecklingen av det sista aggregatet år 2010 är en för sen tidpunkt för att en naturlig övergång till nya energislag skall kunna ske. Vindkraften är också ett eftersatt område.

Avfallsfrågorna, återvinningen, pant och styrmedel har inte varit socialdemokraternas starka sida under gångna år. En utredning om miljöavgifter

arbetar. Naturvårdsverket har nu lämnat en rapport om avfallsfrågorna, men när kommer förslag från regeringen?

Folkpartiet har begärt och kommer att begära att vi får en fungerande återvinningslag, som premierar hushållning och återvinning. Inte ens det av riksdagen beslutade pantsystemet för miljöfarliga batterier har kunnat genomföras. Den frivilliga insamlingen har blivit just det misslyckande som vi trodde att den skulle bli. Det har den blivit trots många ambitiösa och engagerade insatser i många kommuner. Det miljöfarliga avfallet har visat sig ha större omfattning än de volymer som har beräknats tidigare. Folkpartiet har begärt en säkerställandeplan för det miljöfarliga avfallet. Det behövs en teknisk utveckling för bättre återvinning, det behövs snålare industriprocesser. Nu deponeras stora mängder miljöfarligt avfall både vid SAKAB och ute i landet. Avfallsfrågorna hör till de stora miljöfrågorna för den närmaste framtiden. Var finns regeringens strategi? Kan vi vänta oss annat än begränsade lösningar för begränsade delar av detta komplex?

Havs- och luftföroreningarna ställer stora krav på skärpta utsläppsgränser. En tidigare talare, som jag respekterar för hans saklighet, sade att vi hade ett förbud mot PCB. Det är faktiskt inte sant. Vi använder fortfarande oerhört mycket PCB i kondensatorer. Vi i folkpartiet har år efter år reserverat oss mot den användningen. Vi vill ha ett totalförbud mot PCB. Men i dag vill jag särskilt fästa uppmärksamheten på behovet av internationella insatser. Havs- och luftföroreningarna känner inga nationsgränser. De katastrofer med algblooming och säldöd som inträffade på västkusten borde rimligen medföra att miljöministern tar till vara riksdagens beslut om att Sverige skall arbeta för en samlad Nordsjökommission där Nordsjöstaterna tar ett gemensamt ansvar för dessa frågeställningar. De nordiska ländernas möjligheter till gemensamt agerande måste tas till vara. Det är också nödvändigt att i dessa länder arbeta för gemensamma regler för klorutsläpp, vilka vi tycker skall vara utvecklade till år 2000. Sverige bör arbeta för liknande mål även i de övriga nordiska länderna. Ett gemensamt nordiskt agerande där så är möjligt måste innebära ökad styrka.

Det miljöfarliga avfallet och exporten av det innebär i sig stora miljökatastrofer. Vi får vara glada att Sverige inte är inblandat. Men det visar att även vårt bistånd måste ha ett miljömål. U-länderna har fått stora havsområden, och därför måste även biståndet ha den inriktningen.

Herr talman! Jag har nu skisserat några av de miljöfrågor som vi står inför de närmaste åren. Miljöministern har i en TT-intervju efter valet sagt att folkpartiet är ett parti som står för rovdrift av naturtillgångarna. Samtidigt talar miljöministern ibland om att det behövs samling över partigränserna i miljöfrågorna. Om det är rovdrift att stå för en aktiv naturvårdspolitik med skydd för älvar, skogar, våtmarker och hotade arter, om det är rovdrift att arbeta för en fungerande återvinning, om det är rovdrift att arbeta för miljövärd i aktivt biståndsarbete, om det är rovdrift att arbeta för bättre utnyttjande av biobränsle, bara för att nämna några områden, är det väl inte underligt om man känner en viss förvåning inför statsrådet när hon säger att vi bör uppnå samling i miljöfrågorna.

För att åstadkomma de här insatserna behövs ett samhälle i utveckling, ett samhälle där tillväxten ger möjligheter att komma till rätta med många

missförhållanden, bl.a. inom miljöområdet. Det är för oss i folkpartiet en självklarhet, och jag är förvånad över att vi inte kan vara överens om detta. För det måste vara härifrån som rovdriftsdiskussionen kommer. Men, herr talman, jag har lyssnat på finansministern i dag. Han talar också om tillväxt. Har vi olika uppfattning på detta område vore det bra om det redovisades här i riksdagen. Jag tror att även miljöministern och finansministern har olika uppfattningar.

Anf. 62 KARL ERIK OLSSON (c):

Herr talman! Hela världen, haven som omger oss och vårt eget land håller på att bli sämre. Mark, vatten och luft förorenas och försämras ständigt. Oftast sker detta i enlighet med av samhället givna tillstånd.

Under den tid den allmänpolitiska debatten pågår här i riksdagen, låt säga i ungefär två dygn, kommer bl. a. följande utsläpp från Sverige:

- 720 ton svaveldioxid, som försurar, skadar konstskatter och våra lungor.
- 1 580 ton kvävedioxid som försurar, övergöder haven, ger lungsjukdomar och ökar infektionskänsligheten.
- 2 140 ton kolväten som ger oss genetiska skador, cancer och bildar det miljöfarliga ozonet.
- 330 000 ton koldioxid som förändrar klimatet.
- 5,2 ton bly som förstör hjärnan. Bly, kadmium och kvicksilver förorenar miljön så svårt att många människor, födda och ofödda, löper allvarliga hälsorisker.
- 620 ton kväve som övergöder haven och bidrar till algblomning och döda havsbottnar.
- 14 000 ton hushållsavfall som delvis eldas upp och bildar dioxin. Det ger soptippar som läcker. Industriavfallet medför dessutom en lång rad svåra miljöstörningar.

Det här är bara några av de miljöföroreningar som drabbar miljön under två dygn. En stor mängd tillförs även från andra länder.

I centern anser vi att denna situation är orimlig. Därför har vi formulerat två "miljöprinciper":

1. "Samhället skall anpassas efter naturens krav." Det innebär bl. a. att samhällets struktur och mänsklig verksamhet skall främja hushållning med naturresurser. Bevarad och förbättrad miljö skall vara det främsta målet för all politisk och ekonomisk verksamhet.
2. "Miljöförstöring skall förbjudas." Det innebär att alla utsläpp som skadar miljön måste förbjudas på sikt. Det låter dramatiskt, men är den enda rimliga principen.

Det är nämligen orimligt att systematiskt försämra naturens produktionsförmåga – att i allt snabbare takt göra om naturresurser till miljöskadligt avfall. I stället måste allt avfall antingen återföras till naturens eget kretslopp eller till ny användning.

Vår nuvarande standard är hög och ofta bekväm. Livskvaliteten är dock försämrade av miljöförstöringar, trängsel eller ensamhet. Men vi måste bli medvetna om att vår nuvarande livsstil inte är hållbar. Den är omöjlig att tillämpa på hela världsbefolkningen i dag, än mindre i framtiden, därför att den förstör de resurser som den själv behöver.

I vårt system anses all ekonomisk aktivitet vara positiv. Jag skulle gärna vilja be Lars Ernestam lyssna särskilt på detta. Men vi räknar inte med de direkta miljöskadorna, som varje år kostar Sverige minst 60 miljarder kronor. Vi har accepterat miljöföreningar som en naturlig följd av välståndet. Inte minst sommarens katastrofer i Västerhavet visar att miljön reagerar kraftigt på föreningar.

Det gångna valet har visat att allt fler människor inte accepterar en sådan utveckling. Men socialdemokraterna gör dellösningar när de upptäcker miljöhoten. De utser då miljöskyddsområden. Detta skall nu gälla västra Skåne. Något liknande har gällt Mellanskåne – Ringsjöområdet – tidigare. Det borde även ha gällt Hanöbukten och Kristianstadslätten, sydkusten och sedan Laholmsbukten, Våröområdet, Ringhalsområdet, liksom Hisingen, som redan är miljöskyddsområde, samt den skadade Bohuskusten. Det är fel att plöttra bort miljöarbetet. I stället borde vi ta ett helhetsgrepp över hela miljölagstiftningen, så att det inte längre blir tillåtet att förorena lika mycket som i dag.

I FN-rapporten Vår gemensamma framtid konstateras också att nuvarande utveckling inte är varaktigt hållbar. Fortsatt ekonomisk tillväxt är endast möjlig om ekonomisk verksamhet bedrivs i sådana former, som innebär att resursbasen bevaras och förnyas och att belastningen på miljön håller sig inom de ramar som naturens lagbundna system har utstakat. För detta krävs att ny teknik utvecklas och tillämpas.

Vi måste bli duktigare och smartare om vi skall kunna skapa en uthållig välfärd. Med en lätt travesti på Amory Lovins skulle man kunna säga att socialdemokrater, folkpartister och moderater alltid har satt en ära i att göra "mer av mer", och då blir det mer miljöproblem. Det förefaller ibland som om miljöpartiet nöjer sig med att göra "mindre av mindre", och då blir många missnöjda, medan vi i centern är övertygade om att det går att göra "mer av mindre", men då måste vi bli duktigare.

Herr talman! Det var fel när en kraftfull teknik som kärnkraften introducerades utan föregående debatt, utan genomgång av miljökonsekvenserna eller om hur avfallet skall tas om hand. Det är också fel att inte i förväg diskutera de etiska, sociala och miljömässiga ramar som måste gälla för biotekniken, en av de största frågorna inför framtiden. Risken är stor att man "upptäcker" tekniken som samhällsfråga först när misstagen, gränsöverskridandena har gjorts.

Det behövs omedelbart en biotekniklag som anger gränserna. Annars kommer ekonomisk lönsamhet att bli drivkraften, och i princip kan allt komma att hända. Det skulle i så fall misskreditera de goda möjligheter som biotekniken kan ge. Centern har i rapporter, vid konferenser och i motioner försökt att väcka en debatt om biotekniken. När vi i våras motionerade om en biotekniklag, fick vi inga andra partier med oss. När Naturskyddsföreningen under valrörelsen frågade partierna om de är beredda att införa en biotekniklag, sade alla utom moderaterna ja. Jag kan börja med att fråga Birgitta Dahl om och hur hon tänker förverkliga detta löfte.

Ungefär 80 % av svavelnedfallet kommer från andra länder. Det kan inte nog understrykas att miljöproblemen kräver internationellt samarbete. Vi människor måste angripa problemen tillsammans i stället för att angripa

varandra. Vi måste gemensamt desarmera den miljöbomb som mänskligheten skapat.

Från centern känner vi otålighet över regeringens bristande initiativkraft i det internationella miljöarbetet. Trots regeringens motstånd i våras fick vi gehör för en internationell luftvårdsfond och bildandet av en Nordsjökommission. Nordsjökommissionens syfte är att samordna splittrade miljöåtgärder för att rädda Nordsjön och Västerhavet. Riksdagsmajoriteten kräver att Sverige återtar den pådrivande positionen inom det internationella miljö-samarbetet. Harmoniseringen med EG är ett sådant område, där Sverige måste ha en pådrivande roll.

Inom kärnvapenområdet finns det ett s. k. icke-spridningsavtal. Även miljöområdet behöver ett icke-spridningsavtal. Det skulle gälla spridning av miljöfarliga ämnen. Alla länder som skriver på icke-spridningsavtalet skulle förbinda sig att inte sprida angivna föroreningar till något annat land eller till havet.

Ett miljöns icke-spridningsavtal skulle tvinga länderna att ta hand om sitt eget avfall, sina egna miljöproblem. Det skulle tvinga allt fler att ta ett ansvar för vår jords överlevnad, på samma sätt som icke-spridningsavtalet för kärnvapen tillkommit för att förhindra kärnvapenkrig, som skulle utplåna livet på jorden.

Mänsklighetens oförmåga att leva i enlighet med naturens krav håller också på att förändra atmosfären. Vi lånar miljökapital av framtida generationer utan avsikt och utan möjlighet att betala tillbaka. För en vecka sedan hölls i Washington en konferens, The Global Greenhouse Network, med representanter från 35 länder och fem världsdelar med syfte att motverka växthuseffekten. Bland rekommendationerna från konferensen märks övergång från fossila bränslen till förnyelsebara energikällor, efterskänkning av u-ländernas skulder som ett led i att frigöra kapital för att bevara tropiska regnskogar, miljöavgift på fossila bränslen för uppbyggande av en internationell fond liknande luftvårdsfonden, minskning av koldioxiden med 20 % till år 2000 och med 50 % till år 2030.

På flera punkter överensstämmer rekommendationerna med det beslut om koldioxiden som riksdagen tog i våras. Det är ett av de viktigaste energipolitiska beslut som tagits i denna riksdag. Det innebär att socialdemokraterna måste överge sin kolvänliga energipolitik. Strategin måste i stället vara att bygga energipolitiken på förnybara energikällor och att utnyttja de fossila bränslena så effektivt som möjligt.

Kärnkraften är totalt sett en betydelselös parentes. Urantillgångarna motsvarar mindre än fem års olje- och kolanvändning. Ivar Virgin hävdade nyss att kärnkraften skulle vara given av Gud. Avfallet, plutoniet, skapas av människor vid produktionen, och jag hävdar att det i varje fall hör hemma i helvetet.

Bioenergi kan i stället användas och ge bättre miljö, bättre skogsvård, användning av den s. k. överskottsarealen i jordbruket och ökad sysselsättning i glesbygden. Allt talar för biobränslen. Med energiskatter på kol, olja och uran kan bioenergin bli konkurrenskraftig. I dag håller marknaden för de inhemska bränslena på att försvinna, eftersom oljepriset är lågt och miljöföroreningarna är gratis. Biobränslen svarar i dag för nära 65 TWh,

vilket är lika mycket som kärnkraften. Vi skulle kunna utnyttja ytterligare 40 TWh före år 2000.

Jordbrukets miljöproblem måste åtgärdas samtidigt som dess möjligheter tas till vara. Nya grödor för t. ex. energiproduktion, där marken är bevuxen större delen av året och därför läcker mindre, är en sådan möjlighet. Jordbruket måste utnyttjas som en kraft i miljöarbetet genom att producera miljövänliga nyttigheter på ett miljövänligt sätt.

Sådana satsningar kan också ge storstäderna frisk luft. Varje stad kräver sin egen lösning för att trafiken skall fungera. Bilisterna måste få ett tillförlitligt och komfortabelt alternativ. Då krävs ett miljardprogram för kollektivtrafiken i storstäderna, där dieselsbussarna byts ut mot spårvagnar och etanoldrivna bussar.

Herr talman! Utgångspunkten för centerns samhällssyn finns i naturen, i en ekologisk grundsyn – inte som hos många andra partier i en ekonomisk teori.

Vårt idésystem bygger på decentralisering och skapar därmed ett samhälle, som är anpassat till naturresurshushållning och ger uthållig välfärd.

Det håller på att ske en attitydförskjutning åt vårt håll. Under vårens riksdagsbehandling av miljöpropositionen kunde riksdagen på väsentliga punkter höja ambitionsnivån över regeringens. Det gällde t. ex. koldioxiden, svavelutsläppen och det internationella miljöarbetet.

Under valrörelsen har centern gemensamt med folkpartiet och moderaterna ställt krav på t. ex. satsning på biobränslen, miljövänligare stadstrafik och ett omedelbart införande av miljöavgifter på svaveldioxid och organiskt bundet klor.

Det vore värdefullt att redan nu få ett besked från Birgitta Dahl om socialdemokraterna kommer att ställa upp på dessa och liknande förslag eller om vi skall försöka få en annan majoritet här i riksdagen för ett snabbt miljöarbete.

Anf. 63 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! Det är inte ofta jag begär replik på Karl Erik Olssons inlägg, men den här gången är jag så provocerad att jag behöver säga några ord.

Jag delar Karl Erik Olssons uppfattning att man skall göra mycket av litet. Tillväxtdiskussionen får ju inte bli en diskussion om att man absolut skall koppla tillväxtbehovet till ett större utnyttjande av de naturresurser vi har. Vad det är fråga om är att vi med bättre teknik och bättre utveckling, med utnyttjande av forskning, skall öka vår produktion och på det sättet få mer att dela. Det är vad det är fråga om.

Vi behöver ha en resurssnålare teknik, och vi behöver stoppa resursslöseriet. Jag har här talat om ökad återvinning. Över huvud taget måste man få produkterna att gå runt i processen. Jag ställer upp på diskussionen om vad naturen tål – mer skall vi inte ge den.

Sedan måste vi – det vill jag till sist nämna, Karl Erik Olsson – ibland minska intensiteten. Ett sådant område är jordbruket. Där vill jag ge Birgitta Dahl en eloge. För några år sedan föreslog hon en ändring av miljöskyddslagen för att vissa områden skulle kunna förklaras för katastrofområden, just för att man skulle kunna minska intensiteten. Jag talar om lex Ringsjön. Den

gången röstade vi med Birgitta Dahl, men Karl Erik Olsson och moderaterna röstade emot det förslaget. Ibland måste man gå emot också förslag som innebär ökad intensitet, just för att skydda naturen.

Prot. 1988/89:11
19 oktober 1988

Allmänpolitisk debatt

Anf. 64 IVAR VIRGIN (m) replik:

Herr talman! Om Karl Erik Olsson talar om för mig var helvetet ligger skall jag göra vad jag kan för att få dit kärnkraftsavfallet.

Anf. 65 KARL ERIK OLSSON (c) replik:

Herr talman! När jag talade om den ekonomiska tillväxten bad jag Lars Ernestam att lyssna särskilt noga, just därför att han i sitt anförande tidigare ganska förbehållslöst pläderat för en ekonomisk tillväxt för att få tillräckliga resurser att klara miljöarbetet. Jag är också för en tillväxt. Det låter i den här debatten inte som om vi är särskilt oense, och det är jag glad över, men i så fall var det viktigt att få utrett att det finns områden, där man måste hålla igen därför att det kan kosta för mycket efteråt om vi går hänsynslöst fram. Det gäller naturligtvis också jordbruksområdet. På den punkten har jag ingen annan uppfattning, även om det naturligtvis är viktigt att hålla reda på vilket som är målet för vår verksamhet. Om målet är att minska läckaget är det naturligtvis det vi skall sträva efter. I vissa fall när det gäller jordbruksområdet kan det nog t.o.m. vara möjligt att öka produktionen, intensiteten, och minska läckaget, om man ser till att man får växtnäringssämna upp i bladen på växterna i stället för att de sköljs ut genom dräneringsvattnet.

Låt mig sedan till Ivar Virgin säga att det är svårt att föra en teologisk debatt i energifrågan och i kärnkraftsfrågan. Det illustrerar den fråga som ställdes till mig. Jag kan inte direkt ange platsen för helvetet, men mina erfarenheter från arbetet i kärnkraftinspektionen, där vi strävar efter att gräva ned avfallet så djupt som möjligt, tyder på att det skulle ligga åt det hållet.

Anf. 66 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! Det är bra att Karl Erik Olsson säger att vi är överens, och jag tror att vi är överens i mycket långa stycken. Att Karl Erik Olsson kunde få mitt anförande – där jag talade om skydd för älvar, skydd för fjällskogar, skydd för våtmarker och stora insatser mot exploatering – till den typ av resonemang som han vill göra gällande att det var förvånar mig. Men det är bra att vi är överens.

Det är självklart att vi skall hushålla med jordens resurser. Vi har alla ett förvaltaransvar, ett ansvar att till kommande generationer föra vidare en jord och ett Sverige som är värt att leva i också för kommande generationer.

Anf. 67 KARL ERIK OLSSON (c) replik:

Herr talman! Låt mig bara säga att det naturligtvis i den politik som Lars Ernestam företräder finns vissa motsägelser när det gäller tillväxttänkandet, och det kom fram i hans anförande. Men nu tycker jag att det är korrigerat, så då kan vi väl låta det vara glömt den här gången.

Anf. 68 GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Jag skall inte tala om vare sig himmel eller helvete – jag skall försöka hålla mig på jorden. Men jag väljer i alla fall att börja med en dikt, bl. a. av det skälet att talmannen vid riksmötets högtidliga öppnande efterlyste litet roligare arbetsformer här i kammaren.

Nu är inte det här en dikt som roar – snarare är det en dikt som oroar. Den heter "Kan träd begå självmord" och lyder:

När buddistmunkarna i Saigon brände sig själva till döds
i det fjärran sexti-talet, sa dom att det var i protest
mot himlens eld-napalm.
Och vi kunde förstå det, sa vi – om än icke med kroppen
så dock som skäl.

När valarna vältrar upp på land anar vi våndan:
hellre dö fort på det torra
än sakta kvävas i ett smutsigt hav.
När massgrisen inte längre blir brunstig
förstår vi också det i skamsna ilningar:
ollonsvinet kunde finna sig i att tämjas till husdjur
men att behandlas som stapelvara
från födsel till avlivning
då strejkar ursuggan inom det ofödda
det o-livet vill hon inte föra vidare.

Vägra föda! går budkaveln genom grisens arvs massa?
Men skogarna? Dom är väl ändå vilken gröda som helst?
Dom kan väl ändå inte bedja? inte simma? inte vara kåta?
Vi behandlar dom med round-up och kväve.
Vi befriar dom från ogräs och fågelspillning
från gnagare, kryp och lavar.
Vi föryngrar dom och skördar dom
vi bereder marken åt dom – vi gör allt för dom
allt!
och så står dom där som bortskämda spretor
gripna av anorexia
slokar med grenarna, tappar färg och doft
står där och dör oss rakt i ansiktet.

Vi hade ju räknat ut dom till sista barret.
Vilken hemlighet rör sig i det vilda
som hånar oss på detta sätt.

Så, herr talman, kan man uttrycka sig om man heter Sara Lidman. Som nybliven riksdagsledamot, utrustad med en kanske naiv men, tror jag, nödvändig ambition att förändra världen, kan man uttrycka sig så här:

Är det inte dags att vi tänker om nu, när vi ser vartåt det barkar? Är det inte dags att vi ifrågasätter det heliga begreppet "ekonomisk tillväxt" som den besvärjande trollformel som tydligen skall lösa alla våra problem? Är det inte dags att vi börjar definiera tillväxt utifrån mänskliga och sociala behov i stället för utifrån exportindustrins allt större behov av allt större vinster?

Tillväxt utan rovdrift på människor och miljö, en social och kulturell tillväxt – är inte det vad vi behöver i dag?

Jag menar att miljöpolitik inte bara är en fråga om hur vi hanterar avfall och farliga utsläpp. Då är ju skadan redan skedd. Nej, miljöpolitik är egentligen näringspolitik och industripolitik. Det är fråga om produktionens inriktning, fråga om vad vi vill tillverka, vilka råvaror vi vill använda och till vilket pris. Det är fråga om transportpolitik och trafikpolitik. Det är fråga om att organisera vårt samhälle i ekologisk balans, med en industri som är inriktad på samhällsnyttig produktion, med en energipolitik som frigör oss från såväl kärnkrafts- som kol- och oljeberoende. Det är fråga om ett samhälle där sårbarheten minskar och där vi använder politiken till att frigöra oss från ett extremt import- och exportberoende och från den utpressningspolitik som de transnationella bolagen ägnar sig åt. Det är fråga om en värld där ekonomi och ekologi står i samklang med varandra. Det är den enda chansen för vår jords överlevnad.

Men miljöpolitik är faktiskt också säkerhetspolitik, hur konstigt det än kan låta. Jag tror att de flesta av oss är överens om att det största, globala hotet mot vår miljö och vår framtid ligger i världens samlade kärnvapenarsenaler. Vi måste göra allt för att förhindra att vapnen används, det är vi också överens om. Och just därför är det så obegripligt och, milt uttryckt, genant att regeringen inte vågar säga nej till kärnvapenbestyckade flottbesök. Flottbesöken fyller flera funktioner: bunkring, rekreation, PR och utbyte av militär information. Sverige är ett alliansfritt och kärnvapenfritt land som inte är betjänt av att ge direkt eller indirekt stöd till en sådan verksamhet. Att inte säga nej är en oförsvarlig feghet, som i praktiken innebär ett legitimerande av den alltmer ökande marina kärnvapenkapprustningen.

Att kärnvapenfrågan är oupplösligt förbunden med den s. k. fredliga användningen av kärnkraft, ja, det är vi också många som är överens om. Vi sade det i linje 3 under folkomröstningskampanjen, och det är en sanning som står sig. Kärnkraftens avfall är en förutsättning för kärnvapenproduktionen. Sverige är djupt indraget i handeln med och hanteringen av radioaktivt material genom det olycksaliga kontraktet med Cogéma, genom leveranser till Sellafield och genom den industri för bearbetning och återvinning som byggts upp i vårt land – och detta trots att avfallsfrågan på inget sätt är löst. Det finns inga tekniska lösningar som håller måttet, och det internationella organet IAEA, som skall garantera att kärnenergi för kraftproduktion inte öppnar för kärnvapentillverkning, har hittills inte lyckats förhindra spridningen av klyvbart material.

Herr talman! Vi lever fortfarande i sviterna av Tjernobylolyckan. Älgjägarna avbryter årets jakt och hänger bössan på väggen. Cesiumhalten i älgköttet är tre gånger högre än i fjol och mer än dubbelt så hög som 1986, direkt efter utsläppen från Tjernobylolyckan. I Västernorrland och Gävleborg är insjöfisket helt utslaget och småvilt och svamp har höjda cesiumvärden. Detta gäller över två år efter Tjernobylolyckan, och säkerligen kan ingen av oss ännu överblicka de totala och långsiktiga konsekvenserna av nedfallet.

Vi är många, Birgitta Dahl, som länge och tråget arbetat i den självfinansierade och självorganiserade folkhögskola som bärs upp av gräsrotter och

aktivister, i Folkkampanjen mot kärnkraft, i miljörörelsen och i fredsrörelsen. Vi är många som på det sättet skolat oss och förstått sambanden, som har sett sveket från både kärnkraftsindustri och regeringar, men som inte har gett upp.

Nej, vi är varken uppgivna eller långsinta. Vi erkänner vår rädsla inför framtiden, vi bejaktar den sorg och vrede vi känner inför alla de övergrepp vi tvingas bevittna. Vi erkänner att världen står inför en kris, både ekonomiskt och ekologiskt. Vi ser att den krisen suger sin näring ur våra liv och ur våra ängars blommor. Men vi låter vår sorg och vrede bli utgångspunkt för våra protester, för vi vet att sorgen och vreden också föder styrkan och hoppet. Vi vet att i krisen finns också möjligheten – möjligheten att sätta livet mot döden, hoppet mot uppgivenheten, trotsset mot lydnaden.

Vi är här nu, Birgitta Dahl, i parlamentet, flera än någonsin, även om det är litet glest i bänkarna just nu. Vi är styrkta av valframgångar, vi har rosiga kinder och solmärken i blick, vi är beredda att ta ansvar för vår och kommande generationers framtid, i solidaritet med tredje världens folk. Vi är beredda att anta den utmaning som vår tids frågor innebär. Frågan är om Birgitta Dahl och regeringen också är beredda.

Jag skall vara konkret: Är Birgitta Dahl beredd att ta initiativ till en seriös och bred diskussion om det traditionella tillväxtbegreppet, beredd att räkna in miljökonsekvenser och miljökostnader i framtidens ekonomiska planering, beredd att utifrån miljöhänsyn satsa på järnväg och sjöfart, satsa på miljövänlig kollektivtrafik, minska privatbilismen och minska de tunga landsvägstransporterna, skärpa hastighetsbegränsningarna, sätta omedelbart stopp för planläggningen av ScanLink och Öresundsbron? Är Birgitta Dahl beredd att satsa på produktion av naturliga livsmedel utan rester av gifter och kemikalier, att förbjuda bestrålning av matvaror och att se till att djurfabrikerna försvinner?

Är Birgitta Dahl beredd att avveckla all kärnkraft under 1990-talet, att ta minst fyra reaktorer ur drift under den här mandatperioden, införa en straffskatt på elslöseriet och tillståndspröva industriernas elförbrukning, satsa stort på utvecklingen av alternativa energikällor, ge en öppen redovisning av Sveriges handel med och hantering av radioaktivt material och i solidaritet med tredje världens länder i lag förbjuda all export av miljöfarligt avfall?

Är Birgitta Dahl beredd att utifrån miljöhänsyn stoppa all klorblekning av papper, införa kännbara ekonomiska pålagor på skadliga ämnen, utsläpp och avfall, skapa ett skyddsnet som fastställer gränser för råvaruförbrukning, föroreningar och avfallsmängder, tvinga fram ny, resurssnål och miljövänlig teknik?

Är Birgitta Dahl beredd att satsa på ökad återvinning, ökad källsortering och en avveckling av sophöjningen, beredd att behovspröva alla kemiska ämnen och produkter, inte minst för att förbättra arbetsmiljön?

Listan skulle kunna göras mycket längre, men det viktigaste nu är att också regeringen och Birgitta Dahl inser att det är dags att gå från ord till handling. Utredandets tid är förbi, naturen är ingen förhandlingspartner.

Herr talman! Jag skulle vilja sluta som jag började, med poesi – en poetisk kravlista, framställd av en rysk författare som heter Jevtusjenko:

Jag vill inget ha till hälften
Jag kräver hela himlen
Hit med jorden!
Havet och floderna och bergslavinerna
är mina – och jag schackrar inte!
Ånej – mej mutar du inte
med stycken av liv!
Allt helt och fullt!
Så vill jag ha det!
Jag vägrar att ta emot en hälften lycka
Jag vägrar att ta emot en hälften sorg!

Anf. 69 LARS NORBERG (mp):

Herr talman! Jag har inte för avsikt att i detta inlägg polemisera mot Ivar Virgin. Det skulle ta för lång tid. Jag har själv varit aktiv moderat under åtskilliga år och lämnat det partiet sedan jag insett att moderaternas miljö- och energipolitik inte gick att förena med solidaritet med djur, natur och kommande generationer. Men det tog mig några år att komma till den insikten.

Lyckligtvis är det inte moderaterna som sitter i regeringen. Sedan jag hört Ivar Virgin förstår jag väl varför miljöpartiet i de flesta kommuner vägrar att gå i koalition med moderaterna.

Jag kommer i fortsättningen att ägna mig åt att diskutera regeringens politik, och jag kommer att hålla mig till energifrågorna, eftersom Roy Ottosson från miljöpartiet senare kommer att ta upp övriga miljöfrågor.

Det var med vissa förväntningar som vi miljöpartister lyssnade till regeringsförklaringen den 4 oktober. Vi hoppades att den gångna valdebattens koncentration till miljöfrågorna och de därmed sammanhängande energifrågorna skulle avsätta vissa spår. Jag vill inte påstå att spåren förskräcker. Det är avsaknaden av spår som förskräcker. Energipolitiken klarades av på tre rader. Där sades det som redan hade sagts under vårriksdagen, nämligen att två reaktorer skulle avvecklas åren 1995 och 1996 och att energisystemet skulle förändras så att försurning och klimatpåverkan motverkas.

Naturligtvis kan man säga som pastorn sade om kollekten – minsta bidrag mottas med största tacksamhet. Vi fick faktiskt en liten nyhet: 1990 skall vi här i riksdagen besluta vilka reaktorer som skall stängas först. Annars har ju danska folket talat om att det finns två reaktorer i Barsebäck som är ett livshot mot både Danmark och Skåne.

Statsminister Ingvar Carlsson har som bekant uttalat att kärnkraften inte hör hemma i ett civiliserat samhälle. Jag utgår från att energiministern instämmer. Tjernobykatakastrofen inträffade i april 1986. Dess värre har inte regeringen verkat för att Sverige sedan dess skulle bli mer kultiverat. Vi har alltså samma tolv reaktorer som vi hade 1986. Vi är världens mest kärnkraftsberoende land, dvs. vi har här i landet mest kärnenergi per

invånare. Däremot har regeringen medverkat till att vi fått ytterligare en halv reaktor genom att det blivit effekthöjningar på ett flertal reaktorer. Detta är ett sätt att minska säkerhetsmarginalerna, och det har inte gjort Sverige mer civiliserat.

Miljöpartiet de gröna vill göra det som varje ansvarskännande politiker borde göra: snabbt befria landet från den ociviliserade verksamhet som kärnenergin i alla dess former utgör. Redan uranbrytningen är ett naturmord och ett folkmord som drabbar oskyldiga naturfolk i Nordamerika, Afrika och Australien. Det är oanständigt och omoraliskt att Sverige för sin energiförsörjning medverkar i detta. Därigenom medverkar man dessutom i kärnvapenhanteringen genom det stöd för uranbrytning, anrikning och uppberedning som den civila kärnenergin ger dessa verksamheter. Jag vill påminna om att förre IAEA-chefen Sigvard Eklund på 50-talet uttalade att den civila kärnkraften inte kunde bli ekonomiskt bärkraftig med mindre än att man samarbetade med kärnvapenindustrin. Detta är dess värre sant även i dag. Kärnkraft och kärnvapen är siamesiska tvillingar.

Innan vi börjar diskutera den svenska verksamheten vid ABB-ATOM och de tolv och en halv svenska reaktorer måste vi konstatera att kärnenergin inte kan försvaras. Svensk energiförsörjning behöver inte kärnkraften. Det är bara teknikfiender såsom vissa moderater som föreställer sig att det inte skulle finnas några andra tekniska möjligheter än kärnkraften att försörja Sveriges energiaptit för framtiden. Vi miljöpartister är som bekant teknikoptimister och utgår ifrån att svensk uppfinningsförmåga och företagsamhet kommer att finna många olika tekniska möjligheter att hushålla med energi, att byta ut storskalig, resursslösande teknik mot småskalig och hushållande. Vi är övertygade om att Sverige kan både snabbt avveckla kärnkraften och på något längre sikt avveckla största delen av vårt beroende av fossila bränslen: kol, olja och naturgas. Vi har preciserat våra krav så här:

Kärnkraften skall avvecklas på tre år.

På 25 år skall vi ha avvecklat minst 85 % av dagens användning av fossila bränslen.

Jag vill understryka att vår uppfattning är att kärnkraften är moraliskt oförsvarlig. Det är den även om våra reaktorer hade varit helt idiotsäkra. Den är det av de skäl utanför vårt land som jag redan berört. Men den är det också med hänsyn till det avfall som kärnenergin lämnar efter sig som behåller sin livshotande karaktär de närmaste hundratusen åren. Dess värre är kärnreaktorerna inte alls idiotsäkra. Det som hände i Tjernobyl kan mycket väl hända hos oss. Det som hände i Tjernobyl kostade enligt uppgift över 100 miljarder svenska kronor. Motsvarande händelse i Barsebäck skulle förmodligen kosta betydligt mer. Just nu håller man på att riva staden Tjernobyl, eftersom människor inte kommer att kunna bo där på decennier. Vi kan ju försöka föreställa oss motsvarande operation i Malmö och Köpenhamn.

De fem gamla partierna håller i varierande grad fast vid riksdagens folkomröstningsbeslut från 1980, även om inställningen i någon mån har modifierats av Tjernobylerfarenheterna. Miljöpartiet de gröna var inte med då, och vi känner oss endast bundna av vårt ansvar för människor och natur både i dag och för de närmaste hundratusen åren. Vi menar att Tjernobyl

borde ha fått regering och opposition att inse att 25 års avvecklingstid inte är förenligt med politiskt ansvar för framtiden.

Men det räckte tydligen inte med vad som hände i Harrisburg och Tjernobyl. Det räckte inte med vad som händer i Sellafeld och La Hague. Det räcker inte med att renar, älgar och insjöfisk i stora delar av Norrland förblir oätliga för decennier framåt. Vi måste tydligen vänta på ytterligare reaktorkatastrofer och radiakutsläpp, vilka förvisso kommer, men det är inte roligt att vänta på dem. Regeringen vill inte göra någonting åt våra tolv och en halv reaktorer, och man vill uppenbarligen inte göra något åt hotet från de reaktorer av Tjernobytyp som finns i Ignalina och som nu leder till upprörda demonstrationer från den lettiska befolkningen. Man har från försvarets forskningsanstalt rapporterat om plötsliga och oförklarliga radiakutsläpp som enligt deras uppfattning måste komma från dessa reaktorer.

Även om den försämring av livskvaliteten som skett för samerna och andra inbyggare i Norrland genom cesiumförgiftningen aldrig kan ersättas med pengar, krävs att ersättningar och annat stöd fortsätter under årtionden framåt. Vi har med förvåning noterat att regeringen inte funnit det motiverat att kräva Sovjetunionen på dessa kostnader. Avser möjligen regeringen att ompröva detta ställningstagande, sedan katastrofens fulla omfattning nu tycks ha blivit uppenbar?

Birgitta Dahl talar ofta kraftfulla ord till den kärnkraftsindustri som inte vill finna sig i riksdagens avvecklingsbeslut. Som gammal medarbetare i Folkkampanjen mot kärnkraft uppskattar jag givetvis sådana kraftord. Industrins fantasilösa energipolitik är värd mycken kritik för sitt fasthållande vid en energiform som inte bara är mänskligt ovärdig och livsfarlig utan dessutom oekonomisk. De båda senaste reaktorerna Forsmark 3 och Oskarshamn 3 tillfogar kraftindustrin årliga förluster i storleksordningen en miljard kronor, förluster som får betalas av överskott från annan verksamhet, huvudsakligen vattenkraften. Samtidigt avvisar man andra alternativ som vindkraft, biologiska bränslen och solvärme som varande totalt oralistiska och orationella.

Vi har länge väntat på att Birgitta Dahl skulle gå från ordkraft till handlingskraft när det gäller energipolitiken. Vi väntade på det när beslutet fattades att satsa 1 200 miljoner på den döende reaktorn Ringhals 2. Vi väntade på det när kraftindustrin ville importera MOX-bränsleavfall. Vi väntade på det när ny generaldirektör skulle utses på Vattenfall. Vi väntade på det när det skulle utses ny generaldirektör i statens energiverk. Jag kan tyvärr bara konstatera att vi har väntat förgäves.

Därför blir man inte överraskad när man i det senaste numret av Kommunaktuellt kan läsa att båda dessa generaldirektörer i korus talar om att elförbrukningen nu har ränt i höjden så att det blir nödvändigt att bygga nya kraftverk som enligt Carl-Erik Nyquist i Vattenfall skall vara naturgasdrivna. Detta är klart i strid mot riksdagens beslut att inte öka utsläppen av koldioxid. Dessa generaldirektörer borde ha ansvar för att föreslå en politik som leder till att elförbrukningen går ned och inte upp och att riksdagens beslut om koldioxid från fossila källor respekteras och genomförs.

Nu säger kanske någon att miljöpartiet på kort tid vill avskaffa kärnkraften och att det väl ändå måste leda till att användningen av fossila bränslen måste

öka både för att generera kondenskraft och för att värma hus som tidigare haft elvärme. Ja, så är det. Under en övergångsperiod måste vi ta i anspråk den utrustning som redan finns för att ersätta kärnkraften. Men samtidigt måste vi ha en plan med väl genomtänkta styrinstrument för att eliminera oljeberoendet och kolberoendet.

Jag skall här inte försöka precisera vilka skatter som vi anser bör läggas på de miljöfarliga energiformerna kärnkraft och fossila bränslen eller vilka stödåtgärder som är lämpliga för att få i gång energihushållning på bred front eller vad som behöver göras för att ge stöd till vindkraft, solenergi till odling och användning av biologiska bränslen. Tvärtom vill vi gärna ge Birgitta Dahl tillfälle att äntligen visa handlingskraft.

Naturligtvis gäller den omställning av energipolitiken jag talar om inte bara Birgitta Dahl. En miljövänlig energipolitik måste få genomslag i både trafikpolitik, industripolitik och bostadspolitik för att inte tala om EG-politik. Inom alla dessa områden krävs en grundlig diskussion och omställning mot en resurshushållande och miljövänlig energipolitik. Det kräver en regering som vill regera, det kräver att marknadsekonomi modifieras så att de långsiktiga målen främjas, och det kräver mer handlingskraft än ordkraft.

Alltför länge har det som varit miljöfarligt och omoraliskt med rätta, och ibland kanske också med orätt, ansetts lönsamt. Nu är det dags att se till att det som är rätt också blir lönsamt. Det är regeringens uppgift att föreslå en politik som får marknadskrafterna att verka i den riktningen. Regeringen kan vara förvissad om att miljöpartiet kommer att stödja en sådan politik. Det gäller att man på område efter område får till stånd en bättre hushållning med naturens resurser och med människornas resurser.

Anf. 70 IVAR VIRGIN (m) replik:

Herr talman! Jag skulle vilja ta upp några av de saker som Lars Norberg nämnde. FN har gjort en omfattande rapport om världens miljöproblem. I denna rapport rankar man miljöproblemen. Det miljöproblem som sätts högst upp på listan är koldioxidutsläppen. I detta avseende tycker jag att riksdagen har fattat ett beslut som ligger väl i linje med denna rapport. Det andra problemet som tas upp i FN-rapporten är freonerna. Även i fråga om dessa anser jag att den svenska riksdagen har fattat ett långtgående och klokt beslut. Det tredje problemet som tas upp i denna FN-rapport, som har gjorts av Brundtland-kommissionen, är luftföroreningarna. I fråga om dessa delar jag Lars Norbergs uppfattning att vi skall avveckla de fossila bränslena, eftersom de står för en stor del av de luftföroreningar som så vältaligt beskrevs i den här dikten och som har beskrivits av Bo Landin i boken Om träden kunde gråta. Träden är nämligen starkt påverkade av svaveldioxid, kväveoxider och andra ämnen.

Att vi moderater sedan har en helt annan uppfattning om kärnkraften är riktigt. Att kalla detta för en ociviliserad uppfattning tycker jag är magstarkt. Det skulle ju innebära att alla de länder som har satsat på denna teknik skulle vara ociviliserade, att bl.a. hela den katolska kyrkan skulle vara ociviliserad och att i stort sett alla som på olika sätt stöder denna teknik skulle stå för en ociviliserad uppfattning. Jag måste säga att det är en magstark uppfattning.

När det gäller Tjernobyreaktorerna har jag den bestämda uppfattningen

att vi, om vi kunde avveckla dem, skulle göra det så fort som möjligt. I detta avseende har jag alltså samma uppfattning som Lars Norberg.

Jag har emellertid litet svårt att förstå att man om man har den inställningen till kärnkraften som Lars Norberg här har redovisat kan ta tre år på sig. Jag kan inte begripa att man kan göra det. Då är det ju kris. Om man verkligen tror på vad man säger skall man självfallet stänga reaktorerna i morgon. Eller hur?

Anf. 71 LARS NORBERG (mp) replik:

Herr talman! När det gäller koldioxid, freoner och luftföroreningar föreligger det uppenbarligen inte någon oenighet.

I fråga om ordet ociviliserad så citerade jag statsministern som 1986 sade att kärnkraften icke hör hemma i ett civiliserat samhälle. Debatten om civiliserat eller ociviliserat bör således föras med honom.

Beträffande de tre åren kan jag säga att vi helst omedelbart skulle vilja trycka på stoppknappen. Det är nämligen möjligt, eftersom det i varje verk finns en stoppknapp. Men man måste ta hänsyn till vad svenska folket kan acceptera. Jag tror alltså inte att det är möjligt att stoppa omedelbart. Vi hoppas dock att kunna påverka opinionen så att detta är möjligt inom tre år. De flesta anser ju att även det är orealistiskt snabbt. Men miljöpartiets ståndpunkt är att vi står ut i tre år men inte längre.

Anf. 72 Miljö- och energiminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Det är med stor glädje jag som miljöminister möter riksdagen efter årets val. Och jag tänker, herr talman, inte låta den glädjen grumlans av det dåliga humör som enligt vad som nästan verkar vara naturlagar drabbar en del av kammarens ledamöter så fort vi börjar diskutera miljön, ty min glädje är av mer uthålligt slag. Den har sin utgångspunkt i att detta val var en triumf för miljön. Det innebar en nationell samling bland medborgarna kring en radikal miljöpolitik.

Alla partier redovisade inför valet program som var mer ambitiösa än tidigare när det gäller miljön.

Vi socialdemokrater gick till val med ett nationellt program som bygger på principen att omsorgen om miljö och resurshushållning skall genomföra alla samhällslivets områden och med lokala miljöpolitiska program i alla kommuner.

Valutgången visar också att en majoritet av medborgarna inser att de fria marknadskrafterna inte klarar miljöpolitiken. Det krävs här, liksom när det gäller tryggheten och den sociala välfärden, gemensamma lösningar, solidaritet och ett starkt samhälle som är berett att ingripa för att hävda omsorgen om människorna och miljön. Därför är de partier som fortfarande tror att det går att driva en kraftfull miljöpolitik utan att ta marknadskrafterna i örat de stora förlorarna i årets val.

Detta har föranlett en del magsura kommentarer på temat att det skulle vara de tillväxtfientliga krafterna som segrat och att detta skulle utgöra ett hot mot fortsatt ekonomisk, industriell och social utveckling. Inget kunde vara mer felaktigt. Det är inte de tillväxtfientliga utan de rovdriftsfientliga partierna som har segrat.

Det finns ett starkt och oupplösligt samband mellan resurshushållning och omsorg om miljön och förutsättningarna för ekonomisk och social tillväxt. För att fortsatt utveckling och tillväxt skall vara möjlig måste rovdriften stoppas.

Under de senaste åren har vi gång på gång glasklart och obarmhärtigt påmint om de grundläggande felen i vårt sätt att leva och arbeta – att vi i vårt dagliga liv utsätter oss själva, framtida generationer och naturen för oacceptabla risker och ansvarslös rovdrift.

Av detta kan vi bara dra en slutsats: Vi måste steg för steg befria oss från de risker vi lever med i dag. Varje teknik skall i framtiden vara så ren att vi utan risk kan använda den i vår vardag. Vi skall inte förbruka mer under vår livstid än vi tillför genom eget arbete. Att förverkliga denna vision är vår generations stora utmaning och uppdrag.

Den uppgiften klarar vi inte med enkla handgrepp som att stoppa tillväxten eller att säga nej till tekniken. Det vore ungefär lika enfaldigt som att tro att snabb tillväxt tillkommen hur som helst är garantin för goda livsvillkor. Det är tvärtom! Vi skall använda oss av tekniken och tillväxten för att lösa miljöproblem. För att kunna göra det måste vi emellertid ställa krav på tillväxtens villkor och värde. Ty tekniken eller tillväxten är varken ond eller god. Kvaliteten på det som produceras och utförs med teknikens hjälp bestäms av hur vi människor formulerar kraven. På samma sätt bestäms tillväxtens värde av hur vi åstadkommer den och vad vi använder arbetets frukter till. Därför måste vi vara beredda att ingripa och att påverka utvecklingen. Vi måste därför sätta omsorgen om miljön och en ansvarsfull hushållning med gemensamma resurser före äganderätt och vinstintresse.

Herr talman! Det har före och efter valet med all rätt framförts krav på nationell samling kring miljön. Bakom dessa krav ligger en önskan om att alla goda krafter skall tas till vara i kampen för miljön. Det finns där emellertid en befogad kritik mot oss politiker, och andra, för klibbel om småsaker, ungefär av det slag som ofta präglar debatten här i kammaren. Den kritiken bör vi ta till oss!

Det är kanske svårt att undvika käbblen, att motstå frestelsen att svartmåla motståndaren, under ett valår. Vi bör emellertid besinna oss och anstränga oss att samarbeta och att generöst våga erkänna vad som förenar. Vi är faktiskt eniga om situationens allvar och om det mesta i den praktiska politiken. Det vore bra om vi kunde erkänna det.

Den självklara och naturliga platsen för nationell samling i en demokrati är de folkvalda församlingarna på alla nivåer, och särskilt riksdagen. Det är här den nationella samlingen bör komma till uttryck – liksom den gjorde i våras när de viktiga beslut fattades som lade grunden för den nya miljöpolitiken.

Så här i efterhand, när stridens hetta har lagt sig, kan vi konstatera att det blev mycket bred uppslutning kring regeringens miljöpolitik. Det var ord, nyanser och promissor som skilde förslagen åt. Det kan inga överord i debatten dölja. Samma slutsats kommer man också fram till när man går igenom miljöpartiets program.

Herr talman! Den vilja och ambition som präglade vårriksdagen måste utnyttjas för de ytterligare, stora steg som skall tas i miljöpolitiken framöver. Jag vill i detta sammanhang särskilt hälsa miljöpartiet välkommet till den

verkstad i vilken vi utformar morgondagens miljövänliga samhälle. Vi står inför många viktiga beslut där ansvar, mod och prov på politisk och social ingenjörskonst krävs.

Vi måste bland mycket annat också ha det politiska modet att beskriva verkligheten. Under senare år har väldigt många människor engagerat sig för att lösa miljöproblemen. Många ser med ångest på framtiden. Vi har, som förtroendevalda och opinionsbildare, ett stort ansvar att t.ex. inte hänfalla åt vare sig illusionsmakeri eller orgier i katastrofer. Vi måste våga tala om att miljösituationen inte kommer att kunna förbättras märkbart under den allra närmaste tiden, oavsett hur kraftfulla åtgärder som vidtas här och nu. I takt med att miljöarbetet drivs vidare kommer vi tvärtom att avslöja fler problem och brister. Vi måste kunna förklara att det visserligen kommer att ta tid innan vi ser förbättringar i vår vardag fullt ut – men också, och det är lika viktigt, att vi vet att de åtgärder som nu faktiskt har inletts kommer att ge märkbara resultat. Vi kan redan nu se resultaten av de senast 20 årens insatser för miljön och arbetsmiljön. Utsläppen av de farligaste metallerna och kemikalierna har t.ex. minskat kraftigt och i en del fall upphört och pilgrimsfalken har räddats. Exempel som dessa kommer att mångfaldigas de närmaste åren. Vi har faktiskt en framtid om vi hjälps åt!

Det kommer emellertid att ta tid innan vi ser resultaten fullt ut. Orsakerna är enkla och självklara: Vi kan inte hoppa över naturlagarna nu heller! Även med snabba och kraftigt minskade utsläpp och omedelbart stopp för användning av särskilt farliga ämnen tar det år att rena vatten, luft och jord. Det tar år att återställa balansen i naturen – förutsättningarna för liv på jorden och i haven. Men det går. Det handlar om mycket stora omställningar, där vi steg för steg tar oss fram till målet, den rena resurssnåla tekniken. När man gör klart för sig vad det faktiskt handlar om är detta inte lång tid, inte en skrämmande hotbild, utan en kunskap som borde fylla oss med mod och med framtidstro mitt i bekymren och oron.

Låt oss ta exemplet med energipolitiken. Vårt tredubbla uppdrag är där att klara kärnkraftsavvecklingen, att minska försurningen och klimatpåverkan och att skydda våra älvar. Det betyder att vi skall bort från både kärnkraft och fossila bränslen, eftersom båda energislagen representerar oacceptabla alternativ. Det betyder också att vi inte kan använda ny vattenkraft mer än ytterst marginellt för att klara den uppgiften. Framtidens alternativ bygger därför på effektivare energianvändning och på helt ny teknik baserad på råvaror som ingår i naturens eget kretslopp. På vägen dit måste vi emellertid, som bl. a. professor Bert Bolin har påpekat, kunna använda oss av alternativ som naturgas för att ersätta kärnkraft, olja och kol och samtidigt förbereda marken för vätgasteknologi. Vi anser att vår främsta uppgift är att driva på utvecklingen av det miljövänliga energisystemet. Regeringen kommer därför att uppdra åt statens naturvårdsverk och energiverket att i god tid före 1990 års riksdagsbehandling klart och tydligt redovisa hur en strategi där miljökraven sätts främst bör utformas.

Herr talman! Det handfasta och konkreta arbetet med att förverkliga visionerna har nu inletts, och det pågår runtomkring oss. Det har börjat ge resultat. Det är faktiskt en väldig dynamik i utvecklingen!

Jag kan inte förstå Karl Erik Olssons sätt att karakterisera de regionala

insatserna som ett sätt att plöttra bort sig. Det är ju tvärtom ett sätt att koncentrera insatserna till de områden där behoven är särskilt stora och där det bor många människor. Det är ett sätt att snabbt nå goda resultat och att pröva verktygen i den nya miljöpolitiken. På det området händer mycket i dag. Man sätter först och främst sökarljusen på problemen och bristerna. Redan nu utvecklas nya instrument, villkoren skärps, utsläppen minskar och förhållandena förbättras. Det här är verkstäder för att pröva instrumenten i den nya energipolitiken som gör stor nytta. Vi tänker fortsätta att använda oss av det instrumentet.

För att försäkra oss om resultat och driva på den utvecklingen, sätter vi upp konkreta och tidsbestämda mål. Det gäller t. ex. att alla utsläpp av klor och dioxiner skall bort. I ett första steg minskar vi nu utsläppen med 60–70 % genom världens hårdaste krav för alla massfabriker. Det skall genomföras senast 1990. Statens naturvårdsverk fick för någon tid sedan i uppdrag att lägga fram en avvecklingsplan för klor.

All användning av freoner skall bort senast 1994. Det är ett annat sådant här beslut som har fattats, liksom att kärnkraftsavvecklingen skall inledas 1995 och vara slutförd senast år 2010 samt att regeringen år 1990 kommer att förelägga riksdagen förslag om vilka två reaktorer i kärnkraftverken Barsebäck och Ringhals som skall tas ur drift 1995 och 1996.

Detta, herr talman, har visat sig vara en oöverträffad och nödvändig metod för att driva på utvecklingen. Och jag har lärt mig en sak av detta: industrin och andra aktörer kan klara mycket mer än de säger. Deras uppgifter om vad som är tekniskt och ekonomiskt möjligt är för det mesta förhandlingsbud med mycket stor prutmån.

Därför kan vi med stort självförtroende skärpa kraven, såsom sägs bl. a. i regeringsförklaringen. Därför kan vi kräva bättre internationella avtal.

Ytterligare ett område där vi nu ser en tydlig rörelsedynamik är lagstiftningen, tillämpningen av lagstiftningen, kontrollen och straffpåföljderna. Regeringen och riksdagen har lagt fast att miljökraven i fortsättningen skall väga tyngre vid all tillämpning av miljöskyddslagen. Regeringen har nu i en rad prejudicerande beslut angivit hur denna princip skall tillämpas. Flera sådana beslut kommer, i uppfostrande syfte för omvärlden.

Länsstyrelserna genomför nu, på regeringens uppdrag, en inventering av miljöproblemen i varje län. Domare, åklagare och poliser utbildas i miljökunskap för att kunna bedriva kampen mot miljöbrott mer effektivt.

Vi kan redan nu se att antalet åtal för miljöbrott ökar. Ingen skall längre kunna spekulera i att med böter köpa sig rätt smutsa ner. Den som begår allvarliga miljöbrott skall i fortsättningen dömas till fängelse.

Vi förbereder nu ytterligare en skärpning och förenkling av miljölagstiftningen. Förslag till ny naturvårdslag, liksom ytterligare skärpning av miljöskyddslagen och angränsande lagstiftning, skall presenteras för riksdagen under mandatperioden. På det sättet blir samhället starkare för varje vecka i kampen mot miljöbrotten, och det behövs.

Jag tycker, herr talman, att vi skall kunna unna oss själva att konstatera att vi faktiskt här hemma i vårt eget land har satt i gång en utveckling och process som är hoppingivande. Det behöver svenska folket höra från oss, sina förtroendevalda.

Situationen är dess värre inte lika hoppingsgivande i det internationella arbetet. Därför skärper vi det arbetet ytterligare.

I det nordiska arbetet har vi under just detta år, under svenskt ordförandeskap, arbetat fram ett gemensamt program för miljösamarbetet och ett aktionsprogram mot havsföroreningar, som också innefattar regionala program för särskilt utsatta områden såsom gränsområdet mellan Norge och Sverige, Öresund och norra Bottenviken. Vi har också enats om en gemensam strategi för arbetet att rena Europas luft, vatten och hav.

Det är verkligen mycket bråttom att nå enighet om hur vi skall förverkliga visionen av ett rent Europa. Det var här i Europa som industrialismen föddes. Det är här som vi har de stora föroreningskoncentrationerna. Men det är också från Europa som dagens och gårdagens miljöfarliga teknik och avfall exporteras till andra delar av världen. Vi européer har ett ansvar för att visa att det går att städa upp bland försyndelser, att utveckla tekniker och skapa ett samhälle som är fritt från de risker som vi nu tvingas leva med.

Om vi skall klara miljön fordras samarbete i Europa – hela Europa. Därför måste vi utnyttja alla de fora som står till buds: FN:s ekonomiska kommission för Europa, ESK, samarbetet om Östersjön, Nordsjön och Medelhavet, Europarådet, EFTA-EG, OECD. Och vi utnyttjar också alla dessa fora maximalt.

Om ett par veckor skall jag delta i ett möte i Sofia, där det är meningen att nästa steg i arbetet mot luftföroreningar skall tas. Det protokoll som där kommer att undertecknas kommer från svensk synpunkt att vara otillräckligt, och vi kommer därför omedelbart att kräva en förbättring och föra fram ett förslag om ett program för att överallt i Europa komma ner till en nivå beträffande utsläppen som motsvarar vad naturen tål, vad vi brukar kalla den kritiska belastningsgränsen.

Miljöfrågornas ställning i den pågående integrationsprocessen i Västeuropa har stärkts och måste stärkas ytterligare. Gemensamma överenskommelser kan tvinga dem som vill mindre att göra mer än de annars skulle. Vi utnyttjar samarbetet och harmoniseringsprocesser för att driva på. Och vi har redan nått goda resultat.

På det globala planet driver Sverige på i de frågor som är de livsavgörande: klimatfrågorna, ozonskiktet, dricksvattnet, ökenutbredningen, Arktis och Antarktis, uppföljningen av Brundtlandkommissionen.

Med stöd av nya forskningsrön och erfarenheterna från vårt eget avvecklingsprogram arbetar vi t.ex. för en skärpning av CFC-protokollet. Det krävde jag samma dag som det undertecknades, och det fortsatte jag att kräva när EFTA:s och EG:s miljöministrar träffades för ett år sedan. Vi tog upp det formellt med FN:s miljöstyrelse i vintras, långt innan Ivar Virgin kom med sådana tankar. Han är välkommen i det arbetet, men jag vill glädja honom med att säga att vi länge har drivit den frågan.

När det gäller klimatfrågorna arbetar vi bl.a. genom det s.k. Global Change-programmet, där vi på måndag inviger det första mötet, där man skall diskutera arbetets uppläggning. Det sker här i Stockholm.

Beijerinstitutet har gjort mycket stora insatser i tredje världen men också beträffande Europas luft.

Vi hoppas att det internationella miljöteknikinstitut som börjar sitt arbete

här i Stockholm under de närmaste veckorna skall bli ett verksamt instrument i ansträngningarna för att samla världens folk och regeringar till kamp för miljön.

Det är för att få till stånd konkreta åtaganden från världens regeringar som vi nu arbetar för en andra global miljökonferens år 1992.

Herr talman! Låt mig till sist komma tillbaka till frågan om nationell samling i kampen för en god livsmiljö.

Regeringen och socialdemokratin kommer att göra allt för att söka breda lösningar och samförstånd kring denna vår generations stora utmaning och uppgift. Vi kommer att göra det här i riksdagen, bl.a. genom en öppen dialog mellan regeringen, vår riksdagsgrupps företrädare och övriga partiers företrädare i de utskott som har särskilt ansvar för miljön. Det är naturligtvis i första hand jordbruksutskottet men också bostads-, trafik- och näringsutskotten, liksom finans- och utrikesutskotten. På samma sätt kommer vi att söka samarbete i kommuner och landsting, liksom med företrädare för olika intressen, samhällsgrupper och ideella organisationer.

Vi har nu lagt grunden för en radikal miljöpolitik, som ständigt måste utvecklas och där vi under en övergångsperiod måste ägna oss åt att på en gång städa upp efter gamla försyndelser och förebygga nya problem genom att utveckla bättre teknik för framtiden. Allteftersom arbetet går vidare kommer kraven att skärpas, arbetet med utvecklingen av de goda alternativen att få allt större betydelse och resultaten att synas.

I detta framåtsyftande arbete kommer regeringens miljövårdsberedning att få allt större betydelse såsom ett instrument för att identifiera och på djupet analysera problem och såsom en spjutspets in i framtiden på nationell nivå, liksom det miljötekniska institutet skall vara det på internationell nivå.

Miljövårdsberedningens resurser kommer därför att stärkas och arbetsformerna att utvecklas. Den kommer systematiskt att gå igenom de frågor som står i centrum för de kommande årens arbete – klimatfrågan, ozonskiktet, luft- och vattenvården, omställningen av jordbruket, energisystemet och trafiken, avfallshanteringen, biotekniken och gentekniken – för att nämna några särskilt viktiga frågor. Miljövårdsberedningen skall också ansvara för den samlade redovisningen för hur Sverige lever upp till Brundtlandkommissionens rekommendationer.

Vi kommer också att till beredningen vid särskilda tillfällen inbjuda representanter för forskningen, olika intressen och ideella organisationer liksom företrädare för riksdagens partier. Det är regeringens bedömning att detta skulle vara ett ändamålsenligt sätt att svara på de initiativ till och krav på nationell samling som har kommit från t.ex. vpk här i riksdagen liksom från olika personer och organisationer utanför riksdagen. Men det är naturligtvis bara ett sätt, och jag kan försäkra att det kommer att bli många beslutstillfällen här i riksdagen under mandatperioden, där det kommer att finnas möjlighet till och behov av nationell samling och breda lösningar.

Jag kan redan i dag meddela att det är regeringens avsikt att inbjuda riksdagspartierna till gemensamma diskussioner med tillgång till den bästa kunskap vi har i miljövårdsberedningen kring klimatfrågan, omställningen av jordbruket samt uppföljningen av Brundtlandkommissionen. När energiverket och naturvårdsverket har redovisat hur det miljövänliga alternativet

för omställning av energisystemet skall se ut, kommer det att granskas av miljövårdsberedningen och vi kommer att inbjuda riksdagens partier att delta i det arbetet.

Herr talman! Det är med ödmjukhet och ansvar inför allvaret i de samlade miljöhoten som vi inleder arbetet denna mandatperiod – men också med förstärkt framtidstro och en vision om gemensamma lösningar. Jag hoppas att medborgarna vid denna mandatperiods slut skall känna att vi gemensamt har gjort allt för att motsvara deras krav och förhoppningar!

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 73 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! När man hör Birgitta Dahl kan man tro att hon har vunnit det val som vi nyss har haft. Sanningen är den att socialdemokraterna förlorade 170 000 röster. Och det sägs att socialdemokraterna i Stockholm inte har haft lägre röstetal sedan tio år efter storstrejken vid sekelskiftet. Birgitta Dahl borde kanske i stället säga: En sådan seger till och jag är förlorad.

Folkpartiet då? Det är riktigt att vi har förlorat 7 mandat. När jag kom till riksdagen 1982 hade vi 21 mandat och fick inte vara med i alla utskott. Sedan vann vi 31 mandat och har nu förlorat 7 av dem. Jag tror att vi alla här som har förlorat mandat har behov av att känna ödmjukhet.

Men, Birgitta Dahl, jag vill ta upp diskussionen om rovdrift. Birgitta Dahl säger att vi är sötsura och sura över diskussionen. I dag nämnde inte Birgitta Dahl några partier, men i TT-intervjun var det folkpartiet och moderaterna som man avsåg. Nu säger hon att det gäller de partier som inte är beredda att ta marknadskrafterna i örat.

Då ställer jag en rad frågor till Birgitta Dahl: Vem är det som har drivit miljöavgifterna? När vi talade om det för något år sedan sade Birgitta Dahl: Det är faktiskt så att industrin hellre vill tala med oss. Nu har vi fått utredningen om miljöavgifter. Vem är det som under hela mandatperioden har talat om en skärpning av miljölagstiftningen, böter och fängelse, reserverat sig till förmån för det? – folkpartiet. Vem är det som har drivit naturvårdens krav på skydd för älvar, många gånger med motstånd av miljöministern, skydd för våtmarker, skydd för fjällskog, skydd för urskoogar? Vem är det som har talat om en aktiv återvinning, om att produktionen skall stå för kostnaden till varans sluthantering? – Allt det har vi i folkpartiet stått för.

Nu vill jag fråga Birgitta Dahl: Finns det något område där vi har gått emot förslag från regeringen på miljöområdet?

Slutligen: Kom med ett konkret förslag som visar vad Birgitta Dahl menar med att vi står för rovdrift i miljöpolitiken. Jag vill gärna ha ett exempel på ett konkret förslag, så att vi kan diskutera det tillsammans.

Anf. 74 GUDRUN SCHYMAN (vpk) replik:

Herr talman! Jag tycker inte att vi är på dåligt humör, Birgitta Dahl, i varje fall inte alla. Jag känner mig på ett mycket gott humör, måste jag säga, och tillfredsställd med att stå i den här talarstolen även om jag hade tyckt att det hade varit roligare om det hade varit fler som lyssnat.

Jag tycker inte heller att vi skall använda tiden till att diskutera vad vi inte är ense om. Jag tror att vi är väldigt många som vill se sakligt på politiken, som är medvetna om att nu krävs det ett krafttag och tiden är inne. Det krävs handling.

Men jag blir förskräckt när Birgitta Dahl säger att det kommer att ta tid därför att vi inte kan hoppa över naturlagarna. Nej, det tror inte jag heller. Vi måste nog ändå fråga oss: Vilka lagar är det egentligen som styr? Vilka lagar är det som har styrt den utveckling som vi i dag kan se konsekvenserna av? Jag menar att det är inte naturlagarna. Det är de ekonomiska lagar som säger att pengarna och makten är vad som gäller i det här samhället. Det är inga naturlagar som styr utvecklingen av bilismen. Det är inga naturlagar som styr planeringen av ScanLink. Det är inga naturlagar som styr planeringen av en Öresundsbro. Jag ställde en rad konkreta frågor till Birgitta Dahl, där den viktigaste kanske är om hon är beredd att kritiskt diskutera traditionella ekonomiska tillväxtbegrepp, beredd att diskutera med finansminister Feldt om att också räkna in miljöeffekter i alla de planeringar och förslag som kommer. Skulle vi räkna på kärnkraftens egentliga kostnader, skulle vi räkna på hela den nukleära cykeln från uranbrytningen och till den ännu olösta avfallshanteringen, så skulle vi få fram ett helt annat pris per kilowattimme än vi har i dag.

Det är detta synsätt som vi måste anlägga. Då kan man möjligen säga, om man har ett sådant synsätt, att man räknar med naturlagarna, eftersom detta är ett problem som vi måste lösa. Men att säga att det är naturlagarna som skall styra och då räkna med de ekonomiska lagarna, det är en felaktig syn.

Miljöpolitik är, som jag sade, inte bara avfall och gifter. Det är industripolitik, trafikpolitik osv. Men det är också, Birgitta Dahl, en fråga om makt. Jag menar att det i dag finns en majoritet i det här parlamentet som är beredd att ta denna diskussion på ett seriöst sätt och med ett mycket gott humör – det kan jag försäkra.

Anf. 75 KARL ERIK OLSSON (c) replik:

Herr talman! Det här med humör hör naturligtvis också till miljön. Jag är inte på dåligt humör. Jag är bara en ganska allvarlig typ, som dessutom har blivit förkyld så att det slagit lock för vänsterörat. Men jag tror inte att det går ut särskilt över socialdemokraterna.

Jag tycker faktiskt att det är ganska glädjande att lyssna till miljöministern. I vissa sammanhang låter hon ungefär som jag själv. Men det finns ändå skillnader i vår politik, som vi måste diskutera, och de är en av de viktiga uppgifterna för oss. Jag tycker inte att det är käbbel om vi tar upp skillnaderna. Jag tror nämligen att det är dessa som driver politiken framåt. Det kan handla om energipolitiken, där det är fråga om huruvida vi skall gå in för den kolanvändning som fortfarande står på energiverkets prognoser, eller om vi – som jag tog upp i mitt huvudanförande – skall satsa på bioenergi, där

det finns en möjlighet och där jag tror att attityden hos riksdagspartierna har förändrats under valrörelsen. Jag tror att det är intressant att få detta avtestat här i riksdagen så snart som möjligt.

Får jag sedan säga om de regionala insatserna att jag kritiserade dem i viss mån. Jag klandrar i och för sig inte insatserna, men jag är litet orolig för att om man gör den typen av insatser på isolerade områden, så skymmer det faktum att våra miljölagar inte är tillräckliga i dag; de är för svaga. Vi får inte lov att hantera den här frågan på det sättet. Birgitta Dahl sade här att det är fråga om försök. Om det är försök för att snabbare komma fram till bättre miljölagar, då är också jag beredd att ställa upp på dem, men om de skall ses som en isolerad företeelse för att vi skall kunna dras med en dålig lagstiftning, då är det fel.

Sedan har visserligen världens hårdaste krav ställts när det gäller klorutsläppen från massaindustrin. Industrin kan, säger miljö- och energiministern, klara mer än vad dess företrädare själva säger. Industrin kan faktiskt klara betydligt mer än vad regeringen säger. Det beskedet har jag fått under resor i landet under hösten. Det är positivt. Jag tror att det är viktigt att vi har mod att ställa de hårda kraven. När det gäller klorutsläppen var kraven för svaga i miljöpropositionen, men vi kan ju komma tillbaka och ändra dem ganska snart.

Anf. 76 IVAR VIRGIN (m) replik:

Herr talman! Jag skall ge Birgitta Dahl ett erkännande för att hon med gott mod har tagit de skärpningar i miljöpolitiken som beslutats av riksdagen. Hon förefaller vara fullt inställd på att med kraft genomföra de skärpningar i miljöpolitiken som riksdagen har beslutat, och det tycker jag är en fin attityd. Det är säkert fler än jag i riksdagen som är tacksamma för detta.

När det gäller freonet ställde jag en fråga till Birgitta Dahl. Den gällde inte regeringens allmänna attityd i den här frågan – den har jag fullt klar för mig – utan den gällde mer specifikt om regeringen med kraft har arbetat för granskningskonferensen. Den skall ju komma till stånd 1990, och det har varit mycken diskussion och mycket tal om att tidigarelägga denna granskningskonferens just för att skärpa upp takten i genomförandet av freonutvecklingen. Jag har inte fått några signaler om att denna granskningskonferens kommer att tidigareläggas, och jag tycker att det är utomordentligt viktigt att verka för att man snabbar upp processen där man tittar igenom vad som har hänt efter det att Montrealprotokollet antogs.

Sedan tog jag upp även Östtysklands utsläpp. Jag nämnde de utsläppen mera som ett exempel på vad jag upplever som rena miljömarodörerna. Man bygger alltså i våra östländer ett kolkraftverk som släpper ut lika mycket svaveldioxid som hela det svenska totala utsläppet. Våra åtgärder blir ju nästan meningslösa, om den här typen av ökade utsläpp sker i vår omvärld. Därför är det utomordentligt viktigt att ta kontakt och verkligen med kraft föra fram våra åsikter i det här fallet. Jag tror att det förslag som riksdagen antog om en luftvårdsfond kan vara ett sätt att arbeta med detta. Jag tror inte att vi ensamma kan komma någon vart i den här frågan. Vi måste få med oss andra europeiska länder och försöka hitta lösningar där vi ställer krav på öststaterna och är beredda att på olika sätt stötta dem i dessa viktiga frågor.

Anf. 77 LARS NORBERG (mp) replik:

Herr talman! Jag tackar å miljöpartiets vägnar för det välkommen till riksdagen och när det gäller miljöfrågorna som Birgitta Dahl riktade till oss. Mycket i Birgitta Dahls anförande var positivt att lyssna till, och jag hoppas, som jag uttalat tidigare, att hennes ordkraft kommer att följas av handlingskraft i den fortsatta miljöpolitiken. Det var glädjande att höra uttalandet om att vi måste ställa krav på kvaliteten på tillväxten. Alltför ofta har vi ju hört att ekonomisk tillväxt är nödvändig, om vi skall kunna klara miljöproblemen. Då tänker man sig vanligtvis den ekonomiska tillväxt som vi alla har erfarenhet av, dvs. en ökad användning av energi- och naturresurser. Den sortens tillväxt tror i varje fall inte miljöpartiet är till välsignelse. Vi tror inte heller att den är nödvändig för att lösa miljöproblemen. Det skulle vara olyckligt om så vore fallet, för vi har ingen som helst garanti för att framtiden innebär den typen av ekonomisk tillväxt.

Birgitta Dahl talar om nationell samling kring energin. Jag ser vissa svårigheter där. Miljöpartiet vill vara pådrivande. Vi är inte säkra på att vi kan ställa in oss i ledet i en stor nationell samling. Det finns så många maktcentra som vill bromsa, och vi vill faktiskt driva på, så vi får se hur det lyckas.

När det gäller kärnkraftsavvecklingen talade Birgitta Dahl om enighet. Vi är naturligtvis eniga om färdriktningen, men vi tycker att den hastighet med vilken regeringen vill driva avvecklingen är jämförbar med den hos en lus på en tjärsticka. Det är en gammal liknelse som jag kommer ihåg från min barndom.

Skydda älvar – naturligtvis.

Effektiv energianvändning – naturligtvis.

Naturgas – där vill vi sätta ett stort frågetecken för om det verkligen är en riktig prioritering att lägga ner stora pengar på att utveckla den typen av verksamhet. Vi är oroade av att man skall avvakta SEV:s utredningar till 1990 innan man vidtar kraftfulla åtgärder. Vi menar att kraftfulla åtgärder i form av skattepolitik, subventionspolitik och annat måste vidtas nu för att man skall kunna satsa på energihushållning och ny miljövänlig teknik.

Anf. 78 Miljö- och energiminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Får jag först notera att sedan vi började debattera har temperaturen i den här andra omgången stigit avsevärt och humöret förbättrats. Det gläder jag mig över. Det är en sorts biovärme som vi då bidrar med i den här kammaren. Jag avsåg inte alla – jag lade tydligt märke till vilka som var på gott eller dåligt humör. Jag hoppas på en förnyelse i riksdagen, för vi har lagt oss till med litet dåliga vanor i miljödebatten här, tycker jag. Kan vi hjälpas åt med en ändring vore det väldigt bra inför fortsättningen.

Jag vill också säga till Gudrun Schyman att när jag talade om att det kommer att ta tid innan vi ser resultatet var det inte vare sig för att försvara några ekonomiska krafter eller för att skjuta besluten framför oss, utan det var för att påpeka för oss själva och andra att det faktiskt är så. När alla nu förstår hur allvarliga miljöhoten är så är det mycket plågsamt att det tar tid innan vi ser resultat. De åtgärder som krävs för att vi skall komma ner med

kväveutsläppen och klorutsläppen som via mark och vatten går ut i våra hav måste vara vidtagna fem eller tio år innan resultaten visar sig fullt ut. Detta är jobbigt för människorna efter västkusten att leva med en vardagssituation där verkligheten till synes blir värre även efter det att vi skärpt tillstånden till industrin, förbjudit Skoghallsverken att släppa ut kvicksilver, skärpt tillstånden till alla raffinaderier, ställt ökade krav på jordbruket, förbättrat reningen i de kommunala avloppssystemen. Det kommer ändå att ta några år innan marken har tvättats ren, luften har tvättats ren och vattnet tvättats rent. Vi måste hjälpas åt med den pedagogiska uppgiften och säga att vi nu trots allt börjat vända utvecklingen.

Detta ville jag bara påpeka. Det är mycket besvärligt och arbetsamt för alla att leva med dessa fakta inför ögonen. Dessutom är det ett naturligt led i processen när vi nu äntligen börjar göra någonting åt problemen att de i första steget verkar öka. Det beror på att vi inte längre skyfflar dem under mattan utan erkänner dem, t.o.m. ivrigt letar upp dem. En av de bästa sakerna med de regionala projekten, som ju är strategiskt utvalda för att finnas precis där vi tror oss veta att det är värst, är att vi där skall göra en strategisk insats ovanpå det vi gör generellt, för att snabbt kunna komma åt de värsta delarna av landet. Det första vi då ser är att vi på punkt efter punkt avslöjar brister ur det förgångna som vi nu gör någonting åt. I fråga om miljöprojektet Göteborg gäller det också att hitta metoder att mäta utsläppen för att kunna ställa större krav när det gäller bilindustrin, oljehantering och utsläppen av lösningsmedel m.m.

Det är alldeles riktigt att det visat sig att industrin klarar mer än man har velat erkänna. Jag har lagt märke till precis samma sak som Karl Erik Olsson, att man nu inte bara kan komma ner till 1,5 eller 1,2 utan 0,5. Men varför? Jo, därför att regeringen genom att gå längre än 2 eller 2,5 kilo, som man tidigare diskuterade, tvingade företagen att passera just det stadium som innebär att man investerar i en teknik som ger bättre resultat. Det är strategiskt och riktigt. Jag kan försäkra att vi kommer att knappa in på den tid som det kommer att få ta till dess all kloranvändning är borta, med stöd av det vi nu gör.

Jag vill vidare säga några ord om strategin för energiomställningen. Den långsiktiga strategin är att vi skall ha ett energisystem där vi är helt befriade från användning av fossila bränslen och kärnkraft. Vissa av resultaten ser vi redan nu. Vi har faktiskt halverat användningen av olja i samhället. Den socialdemokratiska regeringen är inte kolvänlig. Det var vi som vände planeringen. När vi kom till makten 1982 planerades det för en massiv kolintroduktion. Kol skulle svara för 10 % av Sveriges energiförsörjning. Vi genomförde en ny lagstiftning som dels skärpte utsläppskraven, dels innebar en prövning av varje koleldad anläggning i syfte att minska koleldningen. Vi har fått ner kolanvändningen till en mycket lägre nivå än vad den tidigare regeringen hade planerat.

När vi nu skall ställa om energisystemet skall vi självfallet pressa på ytterligare. I det perspektivet anser vi fortfarande att det är bra att använda naturgas för att ersätta olja och kol parallellt med ökad användning av vind och biobränslen, också därför att det tekniskt sett innebär en bra förberedelse, inte ett onödigt mellanled, för en vätgasin introduktion. Här stöder vi oss på

sådana forskare som professor Bert Bolin. Men även användning av naturgas skall naturligtvis hållas på lägsta möjliga nivå. Om man använder naturgas på detta sätt, för att ersätta olja och kol och en viss del av kärnkraften, kan man komma ner till en total minskning av koldioxidutsläppen. Men det räcker inte. Skall vi nå goda resultat i Sverige, måste vi rikta in oss på trafiken som svarar för en mycket större andel.

Jag är mycket kritisk till moderaterna, som driver den här frågan ensidigt som en fråga som rör energisystemet, när trafiksystemet är så viktigt, särskilt som moderaterna vill öka hastigheten på vägarna och därmed utsläppen. Det hänger inte ihop. Vi måste genomföra det Sverige gör först i världen, en avveckling av all användning av CFC. CFC-användningen svarar för 50 % av de gaser som påverkar klimatet. Det är ett mycket verksamt medel att snabbt få ner Sveriges bidrag till klimatförändringarna att avveckla CFC-användningen. Med det goda exempel som vi utgör här – att vi visar att det faktiskt går – påverkar vi omvärlden mer effektivt än med något annat.

När vi förhandlade om Montrealprogrammet förra året sade företrädare för den internationella kemiindustrin att det skulle ta 20–30 år att komma fram till goda alternativ. Det var på den grunden som vi fick ett internationellt avtal där man säger att man inte klarar mer än en halvering till sekelskiftet, närmare bestämt 1998. Det var bara två tre veckor efter det svenska beslutet om att avveckla till utgången av 1994 med början redan i år med en halvering till 1990 som de multinationella kemijättarna erkände att de kunde få fram goda alternativ på två år. Det är med denna kunskap och erfarenhet i botten plus nya forskningsrön till vilka Sverige i hög grad har bidragit som vi nu kan ha förhoppningar om att nå resultat.

Sedan till frågan om tillväxt. Det är alldeles nödvändigt att vi nu på allvar – det har gjorts många goda försök här i dag både i partiledardebatten, i den ekonomiska debatten och i denna debatt – går mera på djupet i diskussionen om tillväxtens villkor och värde. Tillväxten har inget egenvärde utan är till för att förbättra livet för människor av kött och blod, den är till för att skydda naturen, inte för någonting annat kan den motiveras, inte heller den tekniska utvecklingen. Men rätt använd är den en oerhörd resurs. Då kan man inte säga att marknadskrafterna skall styra utvecklingen, utan då måste man komma till slutsatsen att det är vi människor i demokratisk ordning som måste bestämma oss för vilka villkor vi kan sätta för tillväxten. Självfallet måste i kostnaderna för tillväxt och utveckling räknas in allt. Självfallet är det så att god tillväxt, god teknik har minimala miljöeffekter, minsta möjliga. Det anser både Kjell-Olof Feldt och jag. Det är sedan förra årets partikongress inskrivet i riktlinjerna för vårt ekonomiska program, inte bara för miljöpolitiken.

Anf. 79 KARL ERIK OLSSON (c) replik:

Herr talman! Efter dessa kommentarer från miljöministern bör det bli möjligt att få acceptans för vårt förslag att en god miljö skall vara ett centralt mål i den ekonomiska politiken. Det kravet har vi fört fram tidigare i den ekonomiska diskussionen här i riksdagen men inte fått gehör för.

Får jag upprepa att miljöskyddsområdenas tillkomst visar att lagstiftningen inte har fungerat och att det alltså har uppstått problem. Då får vi inte

dölja det genom att tillskapa områden som utgör undantag, utan då måste vi ändra på systemet. Om detta är ett led i att ändra lagstiftningen ställer vi oss naturligtvis bakom det, men vi måste komma ihåg vad målet skall vara för det här arbetet.

Sedan är det roligt att höra att vi skall ha ett energisystem helt fritt från fossilbränsle och kärnkraft. Problemet är bara att medan miljöministern säger detta håller marknaden för bioenergi, som är en viktig del i det kommande systemet, på att försvinna och dö ut därför att det inte för närvarande finns ekonomi i den. I varje fall är ekonomin för dålig.

Här krävs det alltså åtgärder, som innebär att man lägger en ekonomisk belastning på de miljökadliga energislagen olja, kol och kärnkraft som gör att det blir lönsamt igen att nyttja bioenergin.

Låt mig ta upp ett par av de saker som jag pekade på i min inledning. Jag nämnde dels bioenergin, som jag nu har pratat om, dels om vi skulle kunna snabba upp agerandet i fråga om miljövänligare stadstrafik och miljöavgifter på det organiskt bundna klotet. Jag undrade också om socialdemokraterna har ändrat uppfattning när det gäller biotekniklag, ett område som skulle vara intressant att diskutera men som vi inte har hunnit med särskilt mycket under den här debatten.

Anf. 80 GUDRUN SCHYMAN (vpk) replik:

Herr talman! Jag välkomnar Birgitta Dahls intresse för att på ett seriöst sätt diskutera tillväxtens villkor och värde. Jag delar uppfattningen att det är en helt nödvändig diskussion att föra.

Birgitta Dahl sade att det finns numera inskrivet i det socialdemokratiska partiets skrifter att miljöhänsynen också skall avsätta sig i form av kronor och ören. Jag är inte säker på att det också finns med i statsbudgeten. Jag hoppas att vi kommer att återfinna de posterna också när statsbudgeten kommer på våra bord.

Sedan säger Birgitta Dahl att vi måste vara överens om att det inte är marknadskrafterna som skall styra. Den uppfattningen har jag haft länge, skulle jag vilja säga, och det gäller oss alla i vpk. Jag undrar litet grand hur Birgitta Dahl skulle vilja rubricera de krafter som skall styra. Vad kallar miljö- och energiministern de krafter för som skall vara de styrande? Det kanske jag kunde få ett kort svar på, för att utvidga språket litet grand.

Vidare är jag mycket medveten om att det tar tid innan vi ser effekterna av de åtgärder som sätts in i dag. Det jag är mera orolig för är de uteblivna åtgärderna. Vi kommer inte att se en effekt på vår natur som är positiv, när det sker en stor satsning på bilismen, på att ha tunga transporter på våra vägar – godstransporter som naturligtvis borde gå på järnväg. Jag kan inte se att det kan ge några positiva effekter, även om vi väntar både tio och tjugo år.

Jag kan inte se att satsningen på ScanLink någonsin skall kunna ge positiva effekter. Satsningen på kärnkraft, som socialdemokraterna hävdade var nödvändig innan man kunde avveckla, ger effekter som kommer att vara i hundratal år och som vi dessutom inte kan bemästra ens i dag.

Det är den typen av satsningar som jag vänder mig mot, inte de positiva åtgärder som görs. Jag kan vara tålmodig i tio och kanske tjugo år och t.o.m. bibehålla ett gott humör, men när man iakttar satsningar som innebär

uteblivna effekter och snarare förvärrar förhållandena, då kan man faktiskt bli missmodig, Birgitta Dahl.

Anf. 81 LARS NORBERG (mp) replik:

Herr talman! Det finns en hel del som är glädjande i den här debatten. Jag tycker mig ana en grön linje. Mycket av det Karl Erik Olsson och Gudrun Schyman har sagt vill jag livligt instämma i, och jag gläder mig också åt vad Birgitta Dahl sade, att målet är ett energisamhälle utan kärnkraft och fossila bränslen. Det tycker jag är en viktig deklaration som vi alla får glädja oss åt.

Nu gäller det bara som sagt att se till att styrmedlen kommer fram, och det hör ju till Birgitta Dahls ansvar att så sker. Vi väntar oroligt på konkreta förslag.

Vi i miljöpartiet har stor aktning för Bert Bolin såsom en mycket skicklig meteorolog och kännare av växthuseffekten och koldioxidens verkningar. Men frågan är alltså om investeringar i stora naturgasnät – och det är dyrbara investeringar – verkligen är det som skall prioriteras. Vi tillåter oss att sätta ett frågetecken för det.

Vore det inte bättre att satsa på de förnybara energikällorna och låta Polen och de andra länderna med nedsmutsande utsläpp, som det talas om och som är välbekanta, använda naturgasen för att ersätta i första hand stenkols- och brunkolseldning?

När det gäller tillväxt skall vi gå på djupet – det gläder jag mig också åt att få höra. Tyvärr är den vanliga nationalekonomiska klyschan att ekonomisk tillväxt är liktydigt med ökad BNP. Det kan alltså betyda en ny fabrik för sega råttor eller att en husmor går ut och tar ett jobb som hon egentligen inte skulle önska att ha. Låt oss hoppas på att vi verkligen kan få en ny diskussion om vilken sorts tillväxt vi vill ha.

Anf. 82 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! Jag har frågat miljöministern på vilka områden folkpartiet står för rovdrift och bett henne ge exempel. Jag har ställt den frågan bl.a. vid en frågestund, och jag tror att det nu är sjätte gången jag ställer den, men jag har ännu inte fått något svar.

En del av svaret skulle möjligen kunna vara att vi tror på marknadsekonomi, för synen på tillväxten och beskrivningen av den kan vi ju ställa upp på allesammans. Är det planekonomi som Birgitta Dahl tror att vi måste ha? Möjligen är det på den punkten vi skiljer oss åt, för jag tror på marknadsekonomi, men naturligtvis en marknadsekonomi där man får ställa miljökrav på de parter som finns med på marknaden.

Jag beklagar att jag inte får svar. Jag tror att det skulle bli en mycket trevligare och bättre debatt om jag kunde få det svaret, men jag får det tydligen inte.

Det hindrar inte att jag är på ett utomordentligt gott humör. Inte minst blev jag det när jag läste Aftonbladet för i fredags. Där redovisade nämligen åtta socialdemokrater sin syn på miljöpolitiken. Jag såg först inte personerna, utan jag läste texten och tänkte: Det här är folkpartiets miljöprogram.

De här människorna – det var bl.a. Stefan Edman och Rolf Edberg – ställde krav på miljöpolitiken och på Birgitta Dahl. Socialdemokraterna

måste nu driva en aktiv miljöpolitik, framhöll de. Nästan alla frågor de tog upp var sådana som vi från folkpartiet har drivit i riksdagen. Det finns undantag – när det gäller energipolitik och trafikpolitik har vi en något annan syn – men i stort sett stämde det helt överens.

Nu vill jag säga till Birgitta Dahl och övriga lyssnare att folkpartiet är väl rustat för den miljödiskussion som kommer att föras i framtiden. Vi har genomarbetade program på nästan alla områden – avfallshanteringen, naturvården, kemikalierna och mycket annat – och vi ser med intresse på de förslag som kommer. Hittills har vi faktiskt inte behövt gå emot något förslag av dem som har lämnats, utan det har alltid varit så att vi har velat gå längre.

Kanske kommer det att ske en samling kring en aktiv miljöpolitik. Det vet vi inte än, men vi kommer att ställa upp på en seriös diskussion. Jag beklagar att vi inte kan få svar på de frågor som vi ställer. Detta gäller frågan om rovdriften. De sista sekunder jag har kvar av min taletid vill jag använda till att säga att det kanske inte är så bra att få det svaret i den sista repliken i dag, men jag är glad om jag får det någon gång. Jag vet att Birgitta Dahl och jag kommer att ha fler debatter med varandra.

Anf. 83 IVAR VIRGIN (m) replik:

Herr talman! Alla partier har som långsiktigt mål att vi i Sverige skall övergå till att använda förnybara energikällor. Birgitta Dahl anklagades för att gå mot detta mål i långsam takt. Jag måste erkänna att vår takt är mer lik snigelns när det gäller kärnkraftsavvecklingen. Det beror på att vi har bedömt andra hot som större än de problem som är förknippade med kärnkraften, t.ex. luftföroreningarna från fossilbränslen.

Birgitta Dahl tog upp alla de åtgärder som vi skall vidta. Jag vill i det sammanhanget framhålla att vi t.ex. när det gäller näringsämnen i havet står för 10 % av kväve- och fosforutsläppen i Östersjön och att vi kan minska våra utsläpp till noll utan att denna åtgärd påverkar situationen. Detta skall man ha i åtanke och inte inbilla människor att vi löser alla problem även om vi går utomordentligt långt i miljöavseende, för det är alltså inte fallet.

Birgitta Dahl talade också om freonproblematiken. Jag tror att det mindre är Sverige än USA som har påverkat de stora kemiföretagen. När USA har börjat föra denna debatt och verkar göra allvar av sina planer, då är det självklart att kemiföretagen lyssnar. Den debatt som har förts i USA har nog varit mer styrande än de åtgärder som vi i Sverige har vidtagit.

Frågan om granskningskonferensen är fortfarande aktuell. Det är viktigt att få med andra länder på tuffare mål. Då gäller det att få granskningskonferensen tidigarelagd, från 1990 till nästa år. Detta är fortfarande viktigt.

När det gäller fria marknadskrafter och miljön tycker jag faktiskt att de borgerliga partierna med sitt engagemang för ekonomiska styrmedel har visat ett sätt att korrigera marknadsekonomin som är bra och som pekar framåt. Det var faktiskt inte så länge sedan som socialdemokraterna röstade emot vårt förslag att använda skatterabatter för att påskynda övergången till avgasrenade bilar. Det var år 1985 som socialdemokraterna inte ställde upp bakom den här typen av stimulanser för att förbättra vår miljö. Jag konstaterar med glädje att avgasrening har blivit en framgång. 85–90 % av

de bilar som säljs i dag har avgasrening, och det är en utomordentligt stor miljöframgång.

Anf. 84 Miljö- och energiminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Först skulle jag vilja säga några saker till Ivar Virgin apropå det som han sade om Sveriges och USA:s eventuella roll i CFC-arbetet. Vi har ett utomordentligt gott samarbete med USA i den här frågan liksom med Västtysklands miljöminister i det europeiska samarbetet. Det är min bästa samarbetspartner.

Varför kan inte Ivar Virgin kosta på sig att vara litet stolt över sitt eget land och dess insatser någon gång, även om det råkar vara från hans synpunkt fel regering som har det främsta ansvaret? Det tycker jag att vi skall vara, det är viktigt. Vi skall vara stolta över vårt eget land då vi gör något som är bra.

Lars Norberg sade att han kunde skönja en grön linje. Då kom jag att tänka på några ord av en person som är jämnårig med honom, nämligen Helga Henschen, som sagt att hennes gröna dröm är röd. Det är bra gjort att ha gått från blått till grönt, och jag skulle vilja uppmana Lars Norberg att gå vidare till rött för att få verklig kraft i miljöarbetet. Det är nämligen där skillnaderna ligger i synen på tillväxten och tillväxtens villkor och vem som har rätt att styra tillväxten.

Om Gudrun Schyman lyssnar skall jag tala om vad jag kallar de krafter som skall styra. Jag kallar dem för medmänniskorna, medborgarna; det är vi, inga andra. Det är vi som skall styra, det är vi som skall ha makten, det är vi som skall fatta besluten.

Jag skall också, Lars Ernestam, beskriva vad som låg bakom den diskussion som vi har fört om tillväxt eller rovdrift. Omedelbart efter valet kom nämligen en rad magsura, som jag tillät mig kalla dem, kommentarer om att de tillväxtfientliga krafterna hade segrat. Jag gick i potatislandet i Öregrund och tog upp potatis någon vecka efter valet och funderade över detta och fann det nödvändigt att klargöra skillnaden mellan tillväxt och rovdrift. Vi är alltså inte emot tillväxt, vi är bara emot tillväxt som skapas genom rovdrift. Till min enorma förvåning och besvikelse hörde din partiledare Bengt Westerberg till dem som tillät sig göra den typen av kommentarer. Det var tråkigt och förvånande, eftersom ju folkpartiet inrymmer många människor som är djupt engagerade i miljöfrågan. Det går faktiskt inte att skydda miljön om man tillåter rovdrift eller om man har en ogenomtänkt syn på de här frågorna. Det var grunden till den diskussion som har förts.

Om folkpartiet kan komma över besvikelsen över valutgången – det är inte så roligt sådana gånger, det vet vi av egen erfarenhet – och börja diskutera de här frågorna på ett bra sätt igen, skulle jag välkomna det och glömma bort vad jag hörde. Jag tyckte emellertid då att det var trist att höra det. Vad väljarna sade i det här valet var att vi som är valda till Sveriges riksdag och till att styra detta land på deras vägnar skall värna om miljön. Då skall vi inte litet hånfullt beskriva dem som tillväxtfientliga då det är rovdriften som skrämmer människorna.

Det är sant att traditionell ekonomisk teori ofta leder till fel slutsatser om vad som är samhällsekonomiskt riktigt, om vad som är bärkraftigt, uthålligt

försörjning. Det är bl.a. av sådana skäl som regeringen från naturvårdsverket och energiverket kommer att kräva en redovisning för hur ett energisystem kan se ut där energikraven sätts i främsta rummet. Vi skall inte vänta med detta till 1990, utan det är ett arbete som snabbt skall göras parallellt med annat arbete. I de beräkningar och prognoser som bygger på traditionell ekonomisk teori kommer man tyvärr alltför ofta fram till från miljösynpunkt och långsiktigt också från ekonomisk synpunkt dåliga lösningar. Regeringen står inte bakom något av de scenarion vi kunnat läsa om i pressen och som säger att vi skall använda kol.

När jag i förrgår gästade Värmeverksföreningens årsmöte i Eskilstuna var vi i en kommun som använder biobränslen till en kostnad som är lägre per kilowattimme än det skulle vara att använda kol t.ex. I praktiken redovisar Eskilstuna alltså att det t.o.m. med traditionella företagsekonomiska bedömningar går att förverkliga det alternativet.

Till slut vill jag säga så här: Vad vi alla står för – de åtta som skrev i Aftonbladet skrev ju till oss socialdemokrater därför att de räknar med att vi kan åstadkomma resultat – kommer att visa sig under den här mandatperioden. Vi kommer att få tillfälle att konkret, punkt för punkt, diskutera lösningar på olika frågor i det vardagliga arbetet här i riksdagen. Jag vill för min del avsluta diskussionen i dag med att förnya inbjudan till bred samling kring de svåra frågor som vi måste lösa tillsammans under de kommande tre åren.

Talmannen anmälde att Gudrun Schyman, Karl Erik Olsson och Lars Ernestam anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 85 INGVAR ERIKSSON (m):

Herr talman! Miljöministern sade nyss att hon inte skulle delta i debatten mer i kväll. Jag vill passa på att ställa en fråga innan hon hinner avvika. Det är nämligen så att Birgitta Dahl i slutet av maj lovade att ge ett företag, Marine Shellfighter, som jobbar med ett pilotprojekt för syresättning av svavelväte-döda bottnar, ett svar. Varför har något svar ännu inte inkommit? Jag vill uppmana miljöministern att ge det utlovade svaret.

Herr talman! En bra miljöpolitik måste grundas på kunskap. Utan kunskap är det stor risk att felaktiga och otillräckliga åtgärder vidtas. Detta leder till resursslöseri som inte gynnar målet – än bättre miljö.

Hoten mot miljön är inte oöverkomliga. Men det krävs engagemang och aktivt handlande från politiker, företagare och enskilda om det skall lyckas. Framför allt krävs det ett utvecklat internationellt samarbete om vi skall komma till rätta med de stora globala miljöproblemen.

Det krävs också optimism och framtidstro. Jag är övertygad om att endast enskilda människor – forskare, företagare och politiker som tror på framtiden, som tror att ny teknik är bättre än den gamla, som vågar föreslå förändringar men som också bygger besluten på gjorda erfarenheter – kan lyckas.

Det personliga ansvaret och engagemanget är något av det mest centrala för miljövärden. Därför vill vi moderater slå vakt om ett enskilt och spritt

markägande. Vi anser också att marknadsekonomin är en viktig förutsättning för att skapa de ekonomiska och tekniska resurser som behövs för miljövården. Planekonomiska socialistiska länder förskräcker då det gäller miljövården.

De större industriernas utsläpp regleras i dag genom krav i koncessionsnämndens beslut. Det är viktigt att förbättra uppföljningen och kontrollen av de krav som finns. Bättre mätmetoder behövs, och det är viktigt att alltid tillse att de bästa tillgängliga används.

Kraven i en koncession sätts i dag upp i enlighet med vad som anses rimligt med tanke på miljökrav, ekonomi och befintlig teknik. Systemet måste kompletteras med någon form av miljöavgifter. Dessa, anser vi moderater, måste i sin tur kompletteras i olika former av miljöstimulanser – avgiftsminskningar alternativt skatterabatter. Detta system bör leda till att företagen betydligt snabbare än i dag investerar i ny och miljövänligare teknik. Därigenom kommer också teknikutvecklande företag, genom ökad efterfrågan, att stimuleras till ännu hårdare satsningar för att få fram den nya och miljövänligare tekniken. Resultatet blir tveklöst att stora miljöförbättringar uppnås, och dessutom betydligt snabbare än hittills.

Skatter kan ofta verka i direkt miljöfientlig riktning. Företag och enskilda får inte råd att satsa på ny, miljövänligare teknik. Den svenska bilparken tar t. ex. genom hög bilaccis längre tid att byta ut och är äldre än många i Västeuropa. Utsläppen av avgaser blir därför större än nödvändigt.

Vårt krav på miljökonsekvensbedömningar har vunnit stöd i riksdagen. Det innebär att konsekvenserna för miljön av t. ex. industrietablering, ett väg- eller brobygge skall klarläggas och noga diskuteras igenom innan beslut om verkställighet fattas.

Havet, sjöarna och vattendragen har drabbats av flera slag av föroreningar. Nedfallet från luften över skog, mark och vatten av svaveldioxid och kväveoxider leder till försurning och bidrar till övergödning. 20–40 kg kväve per ha och år faller ner från luften över mark, vatten och hav.

Under vegetationsperioden tar växtligheten upp kvävet i stor utsträckning. Under tiden då åkermarken inte är beväxt, höst, vinter och tidig vår, rinner eller lakar det mesta ut i vattnen. Denna del av nedfallet som går genom åkermarken kan inte jordbruket lastas för.

Jordbruksmarken läcker normalt inte mycket under vegetationsperioden. Problemen från odlingsmarken uppstår främst vid tidig höstspredning av stallgödsel utan sådd efteråt eller spredning under vintertid, då risk för avrinning är stor. Strävan måste vara att gödsling sker i så nära anslutning till sådd och vegetationsperiod som möjligt.

En annan viktig källa till övergödning av havet är de kommunala reningsverkens utsläpp. Det är få verk som har någon betydande rening av avloppsvattnet vad gäller kväve. Här måste snabba förändringar ske.

Bräddning av avloppsvatten har på sina håll skett vid tillfällig överbelastning av reningsverk, ofta troligen beroende på att nya tillkopplingar skett till gamla system med för låg kapacitet. Där så är fallet måste upprustning ske.

Det tillskott av fosfor som för närvarande sker liksom utsläpp av gifter och tungmetaller kommer främst från industriutsläpp men också från förbränning, vidare från mark och även vid utvinning av olja och mineraler.

Det är viktigt att forskningen kring den marina miljön snabbt intensifieras. Forskarna är tyvärr inte helt ense om i vilken omfattning livet i våra omgivande kustvatten påverkas av för höga halter av kväve och fosfor eller andra främmande ämnen. Det är beklagligt.

Från moderat sida har bl.a. krävts stöd i riksdagen för ett par pilotprojekt. Dessa syftar dels till åtgärder som forskning och akutinnsatser mot svavelväte-döda bottenar, dels till forskning och försök för bättre tillvaratagande av flytgödselns växtnäringssämnen. Projekten avses genomföras i Skälderviken resp. på Kristianstadsslätten. Vi har tyvärr ännu inte fått stöd för detta. Varför?

Jordbruksmarkens påverkan på vattnen kan ytterligare minskas genom bl.a. de nya kunskaper som kommer fram ur de mycket viktiga urlakningsförsök som under en fyraårsperiod pågått i Mellby, södra Halland. Riskerna för miljön kan ytterligare minskas om jordbruket inom ramen för Omställning 90 stimuleras att anordna särskilda skydds zoner vid känsliga lägen kring sjöar och vattendrag. Härigenom minskas risken för att växtnäringssämnen och växtskyddsmedel hamnar i vattendragen. Områdena kan besås med gräs, eller planteras med träd och buskar.

Jordbruket och odlingslandskapet är en positiv faktor för miljön. Att utnyttja naturens och markens produktionsförmåga är en grundläggande nödvändighet för mänsklig överlevnad och utveckling. Vårt jord- och skogsbruk är ett bra exempel på att det går att bruka, vårda och bevara både produktionsförmåga och skönhetsupplevelser. Våra skogs- och slättbygder med ett aktivt jord- och skogsbruk ger en levande landsbygd. Jord- och skogsbruk med kunniga och ansvarsmedvetna brukare är inte ett miljöhot utan en stor tillgång i arbetet för en levande och rik miljö. Även bland lantbrukarna råder en stark och ökad medvetenhet kring miljöfrågorna. Det är viktigt att målmedvetet arbeta vidare för att minska och eliminera jordbrukets miljöpåverkan.

Rådgivning som baseras på de senaste forskningsrönen, på försök och markanalyser lägger en god grund för en framgångsrik odling. Förändringar som framöver eventuellt bör ske inom jordbruket av miljöskäl *måste* baseras på kunskap, erfarenhet och fakta.

Friska och starka grödor erhålls genom en allsidig och väl anpassad tillförsel av växtnäringssämnen och ett behovsanpassat växtskydd. Brist på ett ämne i marken eller angrepp av växtsjukdom och insekter kan få förödande konsekvenser för miljön och livskvaliteten. En drabbad gröda tar ej upp näring på normalt sätt, och då kan i marken frigjorda ämnen genom läckage komma att skada miljön. Sjuka och skadade växter kan också innehålla naturligt alstrade, farliga gifter, som kan överföras till våra livsmedel. Livsmedelskontrollerna är mycket viktiga. Vi moderater anser att kraven måste skärpas. Det svenska jordbruket måste få möjlighet att konkurrera på lika villkor med länder som producerar livsmedel också i miljöperspektivet: det gäller odlingsmetoder, lagringsbehandling, färskhet m.m.

Herr talman! Jag har här berört några av många områden inom vilka vi moderater intensivt och i positiv anda kommer att arbeta vidare för att åstadkomma en bättre miljö, ett rikt svenskt näringsliv och ett framgångsrikt Sverige.

Anf. 86 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp):

Herr talman! I denna miljö- och energipolitiska del av den allmänpolitiska debatten avser jag inte att ge mig in på hela denna stora sfär utan med glatt mod koncentrera mig på ett område: vindkraften.

För att kärnkraftsfri energiförsörjning efter 2010 skall bli möjlig – och det *måste* den bli – är det nödvändigt att 1990-talet används till utveckling av ny energiteknik, till fortsatt energisparande och nya processer inom industrin samt till ändrade konsumtionsvanor.

Riksdagsbeslutet i våras om stängning av två reaktorer före 1997 skall inte leda till elbrist, lovar den energiansvariga inom regeringen, statsrådet Dahl. Folkpartiet visade genom en reservation att vi inte delar hennes uppfattning. Särskilt för Sydsverige kan läget bli besvärligt.

Här har tidigare i dag talats mycket om välfärd och trygghet. Alltför snabba reaktornedläggningar kan leda till problem för både industrin och boendet, problem som kan hota välfärden och skapa otrygghet.

Nej, låt oss i stället för avstängning tala om utveckling och ersättning, och inte bara tala, utan få något att hända.

De drygt 60 TWh kärnkraftsel som vi förbrukar i dag kan inte ersättas av ett enda nytt energislag. En del kan sparas, men vi måste sikta på en mångfald av ersättningar. Det första vi bör arbeta med är enligt min uppfattning vindkraften. Den är inte helt färdigutvecklad, men tekniken ligger långt framme. Det visar de vindkraftverk som redan är i kommersiell drift i Danmark och USA.

Ännu intressantare för vårt land är de två försöksverken på Gotland och i Skåne, Näsudden och Maglarp. De står alltid stilla, säger många belackare. Och visst har de haft problem under årens lopp, men det är väl förklarligt; det är ett utvecklingsarbete som bedrivs, och varje problem kan leda till bättre lösningar.

Sanningen är att Vattenkraft, som driver Näsudden, nu går vidare med nya vindkraftverk i en gruppstation norr om Näsudden. Dessa blir mindre, 90–250 kWh effekt mot Näsuddens 2000. Det är mycket värdefullt att man nu prövar även mindre storlekar.

En annan sanning är att Maglarp, som ligger under Sydkrafts ansvar, är det vindkraftverk i världen som gett mest energi. Tyvärr har Sydkraft, efter vad jag vet, inte tagit några nya initiativ ännu för att gå vidare, vare sig på egen hand eller i Kraftföretagens Vindkraft AB, som är kraftföretagens gemensamma utvecklingsbolag inom vindkraftsområdet och där även Vattenfall ingår. Detta bolag bildades på regeringens initiativ hösten 1985. Jag ifrågasatte i en motion i våras om denna organisationsform är den rätta och om inte bolagets verksamhet hellre borde överföras till Svensk Energiutveckling AB. Motionen vann inte gehör, men det blir kanske fler anledningar att återkomma.

Ytterligare försöksverksamhet pågår dock glädjande nog på flera platser i Sverige genom både offentliga och privata initiativ.

En stor vindkraftsutbyggnad skulle kunna ersätta inemot hälften av kärnkraften. Men en så långtgående målsättning kan inte anses realistisk, utan rimligare är ett första mål på 6–10 TWh, dvs. drygt 10 %.

Den nyligen framlagda utredningen om lokalisering av stora vindkraft-

verk. Läge för vindkraft, är en mycket värdefull genomgång av vindkraftens möjligheter i vårt land. Vad som särskilt gläder den som tror på vindkraft är den positiva syn utredningen speglar. Den visar på den naturtillgång vi i södra Sverige har i vinden. Norra Sverige har gett oss av sin vattenkraft. Nu är det vår tur att, om än i mindre grad, bidra till elförsörjningen.

Utredningens uppdrag har inte omfattat kostnadsaspekten. Vi vet att all ny energi blir dyrare än den som nu produceras, men inget säger att vindkraften kostar mer än andra nya energislag.

Det är bara genom att arbeta för att utredningens förslag om försöksgruppstationer till lands och till havs får genomföras som vi kan få en bild av vad kostnaderna blir. Utredningen föreslår tre lägen på land och tre till havs. Ett av dem är Hanöbukten. Det är särskilt intressant, med tanke på den vindkraftssatsning till havs som Blekinge planerar.

Men miljön då – vad har den blivit av? Den är inte bortglömd. Påverkan på miljön och andra mark- och vattenanvändningsintressen kan man endast klarlägga om man prövar. Enligt min uppfattning är vindkraften inte något hot mot miljön. Den är ren, förnyelsebar och kan användas från stor till liten skala. Den kan tas bort om den inte behövs. Det är nog mest ögat den kan störa. Jag tror dock att en bruten horisontlinje kan utstås, mot att man får industrikraft, ljus och värme.

Herr talman! Hur kan den tillgång vinden är bäst tas fram? Jo, på följande sätt:

1. fortsatt teknisk utveckling av vindkraftverk i Sverige och i internationellt samarbete,
2. demonstration av tekniken både i stor och i liten skala.
3. kunskap om lokaliseringpåverkan och kostnader genom försöksgruppstationer och andra etableringar,
4. en positivare syn på och mer förtroende för vindkraftens möjligheter än vad som är vanligt i dag samt
5. utvärderande av om den nuvarande organisationsformen är den rätta.

Genom bl.a. dessa åtgärder borde vi i mitten av 90-talet ha vunnit sådan klarhet att en verklig satsning på vindkraftverk kan påbörjas. Då skapas en av flera alternativa energikällor inför den avveckling av kärnkraften som är vår absoluta målsättning.

Anf. 87 ROY OTTOSSON (mp):

Herr talman! Statsminister Ingvar Carlsson sade i sitt inledningsanförande i förmiddags att det hade skett stora framsteg på miljöns område i Sverige. Som exempel nämnde han minskade utsläpp av svaveldioxid och kvicksilver samt att en del tidigare badförbud har kunnat hävas.

Stämmer det där? Svavelutsläppen måste minskas med 90 % räknat från 1980 års nivå om försurningen verkligen skall stoppas. Regeringens målsättning är bara 65 %.

Verkligheten är den att försurningen i Sverige tilltar för varje år som går. Det blir ständigt fler försurade sjöar och fler försurade brunnar, och nu hotas grundvattnet och skogsmarkens förmåga att alls kunna bära skog. Därmed hotas också grunden för ett ekonomiskt välstånd i vårt land.

Målsättningen är alltså för låg. Pratet om att man skall följa naturens krav är än så länge bara prat.

Misslyckandet i kampanjen mot försurningen beror också på trafikpolitiken. I regeringsförklaringen antyds att vi skulle ha fått en ny, miljövänlig trafikpolitik i Sverige. Men verkligheten är att ScanLink har påbörjats i Bohuslän, att en bilbro över Öresund förbereds och att Deltavägen genom Indalsälvens delta byggs just nu. Resultatet är att biltrafiken och dess avgasutsläpp ökar. Trots införandet av katalysatorer ligger kväveoxidutsläppen kvar på en mycket hög nivå. Naturens krav är att kväveoxidutsläppen minskas med 75 %, men regeringens mål för 1995 är 30 %. Det är tveksamt om man ens kan klara det med nuvarande trafikpolitik.

Misslyckandet så långt är också ett internationellt misslyckande. Länderna runt om oss i Europa har också en svag miljöpolitik. De internationella avtalen utvecklas alltför långsamt. Det skulle behövas helt nya grepp, något som ger fattiga länder som Polen verklig möjlighet att minska sina försurande utsläpp. Vi har föreslagit en internationell fond för detta ändamål. Kanske man skulle kunna gå ännu längre och ha någon typ av Marshallhjälp eller motsvarande.

Det går att stoppa försurningen, men då måste svavelhalten i olja ner ännu mer, under en halv procent. Vi måste sänka hastigheterna på våra vägar, åtminstone under en övergångsperiod. Vi måste få över en stor del av de långväga tunga godstransporterna till järnväg och inte som nu föra över ännu fler transporter på landsväg med hjälp av det s.k. bärighetspaketet, vilket innebär att man får köra med ännu tyngre lastbilar. Vi måste satsa på pendeltåg, trådlösa snabbtåg, utbyggnad och förbättring av järnvägar över hela landet och samtidigt begränsa biltrafiken, speciellt inne i storstäderna. Men för detta krävs helt andra belopp till järnvägssatsningar m.m. än vad regeringen hittills har budgeterat. Satsa 60 miljarder fram till sekelskiftet på järnvägsutbyggnader och miljövänlig kollektivtrafik i städerna! Då kommer vi kanske någon vart. De 10 miljarder som nu anslagits räcker inte.

Det gäller också att komma i gång så snart som möjligt. Vi miljöpartister anklagas ibland för att ha alltför bråttom. Men faktum är – om vi håller oss till försurningen – att naturens motståndskraft urholkas och fördärvas alltmer. För varje dag som försurningen tillåts fortsätta orkar naturen ta emot allt mindre försurande ämnen. Det betyder att våra sjöar och marker är betydligt mer försurningskänsliga nu än under tidigare år.

När statsministern tog minskningen av svaveldioxidutsläppen till intäkt för en lyckosam miljöpolitik hade han däremot för bråttom. Visst är minskningen av svaveldioxidutsläppen ett steg i rätt riktning. Det är naturligtvis mycket bra. Men totalt sett går vi fortfarande baklänges i försurningsfrågan.

Statsministern anförde också minskningen av kvicksilverutsläppen som ett exempel på regeringens stora framsteg på miljöområdet. Men trots dessa senkomna utsläppsminskningar ökar halten kvicksilver i fisk. För varje år som går svartlistas nya sjöar av livsmedelsverket. För varje undersökt sjö är det sannolikt många fler ännu ej undersökta som borde svartlistas. Ändå har vi ett gränsvärde som är dubbelt så högt som Världshälsoorganisationen rekommenderar. Detta har visat sig hänga samman med gamla utsläpp, som finns över hela landet. De har tills nu legat stilla i marken. Men med den

tilltagande försurningen har detta kvicksilver följt med ut i sjöarna, där det frigjorts av bakterier och sedan hamnat i växter och djur. Kviksilverproblemet ökar alltså. Jag har svårt att se det som ett stort framsteg på miljöområdet.

Statsministerns tredje exempel, det faktum att utbyggnaden av kommunala reningsverk har förbättrat vattenkvaliteten i många sjöar, är möjligen litet bättre än de andra två. Men inte heller dessa reningsverk är problemfria. De är dåliga på att rena kväve och bidrar därför starkt till den pågående övergödningen av havet. Det som renas är i huvudsak slampartiklar samt fosfat. Detta är utmärkta jordförbättringsmedel och gödningsämnen, som borde hamna på åkrarna i stället för den nuvarande energikrävande konstgödningen. Men de flesta reningsverk är förorenade av tungmetaller och organiska miljögifter från sina kunder, industrier och annat. Därför kan detta rötslam ofta inte användas alls. Det har blivit ett miljöfarligt avfall. Naturligtvis går också en del av dessa gifter direkt ut i sjön.

Efter denna mycket kortfattade analys av regeringens stora framsteg, enligt statsministerns anförande i dag, finner vi tyvärr en betydligt mörkare verklighet. Nej, det går baklänges med miljön än så länge. Det hjälper inte hur många steg vi tar i rätt riktning, om vi samtidigt tar många fler steg åt motsatt håll.

Samtidigt vill jag gärna tro att vi befinner oss i en brytningstid, en tid då miljön verkligen får en ny roll i den praktiska politiken. Jag tycker att den debatt vi har haft i kväll pekar på det. Det är många ord, men kanske skulle de kunna förbytas i en praktisk politik så småningom. Det tar också, som flera talare sagt i dag, tid att vända skutan. De åtgärder vi vidtar nu får vi inte se effekterna av förrän om några år. Men vi vet redan nu att de åtgärder som vidtagits är otillräckliga för att ge sådana effekter att de stoppar t.ex. försurningen i varje fall före sekelskiftet.

I årets valrörelse har miljöloftena haglat över väljarna. Därför har vi miljöpartister i riksdagen ställt några frågor till det ansvariga statsrådet under de gångna två veckorna, för att se om regeringen stod fast vid det man vitt och brett lovat om miljön. Vi vill ju väldigt gärna vara en blåslampa under miljöpolitiken i riksdagen. Men de svar vi fick var inte riktigt vad vi hade hoppats på. Tvärtom var de i långa stycken riktigt dåliga.

Ett exempel: När Hans Leghammar frågade miljöministern när vi får en lagstiftning som står i relation till vad naturen tål, fick han svaret att vi skall nöja oss med den nuvarande lagstiftningen. Naturligtvis skulle vissa smärre skärpningar införas, men i stort sett var det fråga om samma lagstiftning. Detta trots att det stod på socialdemokraternas valaffischer att miljölagstiftningen skall skärpas, trots att flera av oppositionspartierna mitt under brinnande valrörelse anslöt sig till det miljöpartistiska kravet på en parlamentarisk utredning med uppgift att restaurera miljölagstiftningen och trots att ansvariga myndighetspersoner klagat på att det är svårt att hitta i den nu starkt splittrade miljölagstiftningen. Vissa lagar och bestämmelser är samsmellan motstridiga. Straffbarhet och straffpåföljd för miljöbrott är löjligt små. Dessutom är den s.k. miljöskyddslagen inte alls någon skyddslag, utan en lag med vilken man får tillstånd att släppa ut miljöfarliga ämnen i naturen.

Vad Sverige behöver är inte bara en skärpt miljölagstiftning, utan också en

mer enhetlig och sammanhållen lagstiftning. Vårt krav här, sedan vi startade 1981, varit att en särskild miljöbalk skall inrättas. Det måste också bli mycket lättare för berörda enskilda och organisationer att överklaga miljömål. Även på den punkten har regeringen svikit hittills.

Det har nu gått två veckor sedan miljöpartiet de gröna kom in i riksdagen, och jag kan ge den första mycket preliminära lägesrapporten till miljörelsen och det svenska folket. Här försöker de ansvariga politikerna tona ner problemen. Här finns inga tecken på en i praktiken radikal omsvängning i miljövänlig riktning. Här finns det än så länge mest ord och åter ord. Det är därför viktigare än någonsin att kampen för en bättre miljö förs med oförminskad styrka även utanför riksdagens väggar.

Anf. 88 JENS ERIKSSON (m):

Herr talman! Måndagen den 26 september inträffade något som jag aldrig trodde kunde inträffa. Då sjukskrev sig hela den halländska fiskarkåren, och inga båtar lämnade hamnarna i Halland för att gå ut på fiske.

Man funderade ju när plötsligt en hel kår blir sjuk samtidigt och känner sig oförmögen att arbeta. Fiskarna sade själva att de mår lika illa som det hade skulle ta sin bärgning ur.

De hade då under ett par veckor förgäves försökt att fånga den fisk som normalt borde finnas på de fiskeplatser där de och många generationer före dem bedrivit sitt fiske, med fångster som visserligen varierat men ändå i genomsnitt varit så pass goda att det gett sina utövare försörjning. Så var det nu inte längre. De fångster man fick upp var obetydliga och fisken var död i trålar och garn liksom havskräfta och andra bottendjur. Redskapen stank ruttet och lukten spred sig över hela båten.

Fiskare brukar nästan aldrig sjukskriva sig om de är i sådant skick att de över huvud taget kan vara med ombord. Deras aktion måste därför bli en tankeställare för dem som har ansvar för vår miljö, dvs. i första hand miljöministern och hennes departement. Fiskarna i Halland fick i motsats till många andra grupper som sjukskrivit sig besked om att skaffa sig sjukintyg från första dagen. Det var försäkringskassans stora insats för den grupp som utsatts så hårt av miljöförstöringen att man inte mår bra och inte såg någon annan utväg.

När haven håller på att förstöras är fiskaren den förste som far illa, ty han berövas sitt levebröd, och det är vad som hänt inom stora delar av de vattenområden Sverige förfogar över. Det gäller inte bara Kattegatt. Även i Skagerrak är situationen oroväckande för att använda ett mildt uttryck. Det är mer än sju år sedan jag kunde ta ett kok av torsk eller rödspätta ur mina fjordar i norra Bohuslän.

Orenade utsläpp från industrier och bostadsområden i Östfold och de norska städerna har effektivt dödat eller drivit bort den fisk som förr fanns runt våra öar.

Ingenting har hänt. Inför valrörelsen 1985 åkte Olof Palme och Gro Harlem Brundtland runt på Idefjorden och besåg eländet, men situationen är inte bättre i dag – kanske värre – än den var då.

Vattnet är lika snusbrunt, och om statsministern i Norge skulle komma på

tanken att byta efternamn skulle jag föreslå Bruntvand i stället för Brundtland.

Giftor och näringsämnen har förstört våra vatten. I sommar har vi periodvis haft badförbud i norra Bohuslän inom vissa områden och likaså i Halland. Och visst är det motbjudande att bada i snusbrunt vatten, som egentligen skall vara klart, salt och friskt.

Jag vet att det tillsatts en arbetsgrupp mot havsförorening. Jag vet att miljöministern lagt en proposition som innehåller förslag om ökade anslag för forskning. Det är bra. Men jag efterlyser de omedelbara åtgärder som bör och kan vidtas medan man forskar.

Man måste skära ner trafiken och utsläppen på E 6. Inte behöver allt det gods som i dag transporteras på vägen fraktas på detta sätt. Det borde finnas stora möjligheter att ta större delen på köl, i synnerhet det som transiteras mellan Norge och Europa. Problemet har uppstått därför att det är så billigt att köra på svenska landsvägar att färjtrafiken inte blir lönsam eller konkurrenskraftig.

Man måste ställa krav på avgasrening på de bilar som skall köra på våra vägar, inte bara svenska bilar, eftersom kanske 80 % av sommartrafiken består av utländska fordon. Sätt in tåg på sommaren och låt dem stanna vid stationerna så att folk kan komma av och på. Hejda utsläppen från industrin och hjälp glesbygdskommunerna att få sina avlopp renade. De klarar inte själva att bekosta rening för en fem-tiodubblad befolkning under sommaren. Ta förnyade kontakter med i första hand Norge och Danmark för att få till stånd en överenskommelse om rening av utsläppen. Och kräv resultat. Det är lika angeläget för dem som för oss.

De två alglomningar vi haft i år har allvarligt skadat livet i Västerhavet, och när nu större delen av Kattegatt är död krävs omedelbara åtgärder, inte bara utredningar och forskning. Det är inte tillräckligt.

Vi har i år haft en säldöd i Västerhavet. Säldöden beror inte i första hand på miljön, även om den i någon mån kan ha påverkat och haft viss betydelse. Säldöden beror i första hand på att stammen blivit så stor att det saknas livsutrymme för den.

Sälen har ett begränsat livsrum. Den uppehåller sig normalt inte i innerskärgårdarna, möjligen med undantag av vissa individer, som av någon anledning avviker från sälens traditionella levnadsmönster. Den kan heller inte söka sig för långt ut från land. Man träffar på sälar som berövar fiskaren hans fångst och skrämmer bort resten ut till 8–10 distansminuter från land, men det är heller inte normalt.

Jag menar därför att sälepidemin är en följd av att stammen, som inte har naturliga fiender, fritt har fått föröka sig. Sådana epidemier är inget ovanligt inslag i naturen när stammarna blir för stora. De förekommer även när det gäller andra djurslag.

Vi har från fisket år efter år tagit upp frågan om en begränsning och reducering av sälstammen så att det givits utrymme för både sälen och fiskaren att leva inom samma område. Varken naturvårdsverk eller andra – inte heller Sveriges riksdag – har haft någon förståelse för våra synpunkter på balans i naturen. Vi vill också ha en sälstam. Det har vi alltid haft som ett

trivsamt inslag i ytterskärgårdens fauna. Men det som har hänt de sista åren är inte normalt och inte ansvarsfullt.

Nu är två tredjedelar av sälstammen borta, tyvärr genom sjukdom och en plågsam död. Här har naturvårdarna visat sin verkliga omtanke om naturen. Man lät sälarna ligga där ute på klipporna och plågas och lämnade till kommunen att ta kostnaderna och hopsamlandet av sälkadavren. Längre än så räckte inte omtanken om livet i naturen och djurens rätt att slippa lidande.

Om ingenting nytt inträffar och om epidemin nu är slut kommer säkert sälstammen att klara sig bra. Den tredjedel, som är kvar, motsvarar med god marginal en normal sälstam som den varit under det senaste seklet. Men om det vet vi ingenting i dag. Sjukdomen kan på nytt blossa upp och då kan stammen vara i fara.

Ingen vill ha det så här, men orsaken är säkert inte ovilja utan mera okunnighet både om sälstammens storlek och dess livsbetingelser. Detta oförstånd har kostat min kommun och grannkommunerna många kronor. Det rör sig om miljonbelopp, och det har kostat djuren mycket lidande.

Herr talman! Nu flyr semesterfirarna vår kust i väster. Fiskarna drabbas först men även andra drabbas så småningom. Därför krävs snabba åtgärder, ty det går att återställa det som skadats därför att naturens egen läkekraft verkar, bara vi upphör med förstörelsen med utsläppen och med övergödningen.

Slutligen inställer sig frågan: Vem skall betala de skador som åsamkats svenskt fiske? Fiskaren har inte i nämnvärd omfattning fått ersättning för sälplågan, som kostat arbete och pengar. Kommunerna får betala säldöden och ta till vara alla flytande kadaver.

Den enskilde fiskaren kan inte ta kostnaden för att han genom miljöförstörelsen slås ut. Det är staten som i första hand har ansvaret, och det är ett rimligt krav att den tar sitt ansvar så att den enskilde kan hållas skadeslös.

Anf. 89 Miljö- och energiminister BIRGITTA DAHL:

Herr talman! Låt mig först säga till Jens Eriksson att just den situationen under den gångna sommaren vid västkusten är ett exempel på den mycket plågsamma erfarenheten att vi, trots att vi vidtar åtgärder och har inlett det arbete som kommer att leda till en förändring, måste uppleva detta slags katastrofer. Och jag tror att vi dess värre kommer att få uppleva sådana fler gånger. Dels tar det tid innan åtgärderna slår igenom, innan naturen tvättats ren, bokstavligen talat, dels bidrar också andra saker. Sældöden var en utomordentligt svår och plågsam upplevelse för alla.

Sedan vill jag säga följande till Jens Eriksson, och den frågan har vi diskuterat flera gånger förut: Det är inte sant att vi inte har gjort något, och det gäller både Sverige och Norge. Vi har kommit långt förbi utredningsstadiet fram till handlingsstadiet. Vi har skärpt kraven på industrierna utefter kusten och ända upp till Skoghall vid Vänern för att de skall göra mindre utsläpp. Genom samordnade regionala program i Laholmsbukten och i Ringsjön och miljöprojekt i Göteborg och nu också i västra Skåne har vi inlett insatser, som redan nu innebär skärpta krav för en rad aktörer i syfte att minska utsläppen.

Regeringen har givit länsstyrelserna möjligheter att genomföra regionala

hastighetsbegränsningar för att ingripa mot trafiken i områden av den här typen. Socialdemokraterna i Bohuslän har begärt sådana regionala hastighetsbegränsningar efter västkusten. Tyvärr har de ännu inte fått gehör för det, men vi hoppas att de skall lyckas.

Vi har numera också en överenskommelse med Norge som innebär att Norge skärper kraven på industrierna, jordbruket och de kommunala avloppen i gränslandet norr om Idefjorden och i Idefjorden.

I det program mot havsföroreningar som under det här året under mitt ordförandeskap har utarbetats inom Nordiska rådet har man på mitt förslag tagit in ett antal regionala program där flera länder samarbetar. Det handlar om Norge och Sverige när det gäller västkusten, samt om Danmark och Sverige när det gäller Öresund.

Jag tycker inte att påståendet att *ingenting görs* skall stå oemotsagt, när vi faktiskt befinner oss mitt uppe i ett mycket aktivt arbete för att åstadkomma resultat. Mycket, mycket mer kommer att behöva göras. Vi kommer att behöva kräva uppoffringar av oss själva.

Jag vet – därför att jag själv har varit med om att fatta beslut om det – att många kommuner efter västkusten har fått statliga bidrag för att bygga ut de kommunala avloppssystemen. Alla har inte fått så mycket som de har velat, men jag vet att man just på västkusten har fått mer generöst stöd än någon annanstans.

Sedan tycker jag i all enkelhet att kommunerna bör kräva även av de sommarboende att de betalar för sig i det här avseendet – det är självklart. Jag betalar självfallet med stolthet avgift för sådant där jag har min sommarstuga vid Östersjöns strand. Jag tycker att det är en självklarhet att de som utnyttjar västkusten för sommarboende skall betala vad det kostar att rena efter dem.

Anf. 90 JENS ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Jag vet inte, Birgitta Dahl, om det har hänt någonting när det för varje år blir värre och värre. Jag har befarit de här fjordarna i mer än 50 år, och hittills har ingen bättring skett på något område. Så illa som det är i år har det inte varit någon gång tidigare, och fortfarande säger man: Här görs massor. Det pratas mycket, man kommer överens om mycket, men resultatet är ganska magert.

Jag vill ställa frågan: Vem skall ta ansvaret för det som har inträffat? Vem skall ta ansvaret för de halländska fiskarna nu? De stora båtarna kan gå till Östersjön eller ge sig i väg någon annanstans, men kustfiskarna – vad skall de göra? Skall de sälja sina båtar eller vad skall de leva av? Vad vill miljöministern råda de fiskare på den halländska kusten som har drabbats att göra? Det är bra om jag kan ta med ett råd till dem om vad de skall göra nu när de har drabbats av detta.

Hastighetsbegränsningar är visserligen bra, men jag tror att man måste föra bort en del av godstrafiken från E 6, som går längs kusten. Om sommaren behövs det ingen hastighetsbegränsning. Jag kör där ofta. Då kommer man aldrig över 60–70 km/tim där, på grund av att köerna är så långa att man inte kan köra fortare. Vi behöver en ordentlig väg längs Bohuskusten om vi skall kunna ha den här trafiken.

När det gäller att bygga ut reningssystemet måste vi självfallet ha bidrag – vi klarar inte kostnaderna för en fem- eller tiodubblad befolkning på sommaren. Visst skulle kommunerna kunna kräva avgift av sommargästerna, men det är inte mer än ett par år sedan man tog ifrån oss fastighetsskatten för sommarstugorna så att vi nu får mindre än vi har fått tidigare. Men jag delar Birgitta Dahls uppfattning på den här punkten. Jag tycker att man rent av skulle lämna en del av sin kommunalskatt i den kommun där man utnyttjar servicen under kanske ett par månader på sommaren. På den punkten är vi alltså helt ense. Tack!

Anf. 91 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Det pågår en bred och intensiv kampanj, organiserad av kraftbolag och storindustri, för att försöka bevisa vilka förödande konsekvenser stängningen av två kärnkraftsreaktorer i mitten av 1990-talet får. Ännu allvarligare är att statens energiverk nedlåter sig till att med tendentiösa utredningar lägga än mer bränsle på kampanjbrasan.

I gårdagens DN hävdas att statens energiverk spår elbrist redan 1992/93 och att elpriset till dess kommer att fördubblas. Det är långt mer än industrin tål. Det förutsägs vidare att miljövänliga elkrävande investeringar kommer att skjutas upp eller flyttas utomlands. Jobben i Sverige är i fara. Detta är den skräckbild som målas upp om två reaktorer stängs i mitten av 1990-talet.

Herr talman! En saklig analys av dagssituationen och av framtidsmöjligheterna ger en helt annan bild av framtiden än den som återges i gårdagens DN. Låt mig börja med den påstådda risken för elbrist.

Dagssituationen är den att "överskottet" på el har medfört att realisationen av skattefri el ökat dramatiskt den senaste tolv månadersperioden till ca 10 TWh – 10 miljarder kWh. Detta är mer än den produktion som faller bort när två reaktorer stängs i mitten på 1990-talet.

Samtidigt har nettoexporten av el ökat väsentligt. På årsbas kan vi räkna med att det blir 6–7 TWh. Dessutom finns det outnyttjad produktionskapacitet i befintliga kraftvärme- och mottrycksanläggningar på minst 5 TWh.

Det finns alltså i dagens elsystem en reservkapacitet av storleksordningen fyra fem kärnkraftverk – utan att ta i anspråk olje- och kolkondenskraftverk. Det är uppenbart att det i dagssituationen är lätt att stänga två kärnkraftsreaktorer. Det krävs endast en viss reducering av elexporten och att realisationsförsäljningen av el minskar något.

Hur har då elanvändningen utvecklats den senaste tolv månadersperioden?

Jag utgår nu från den redovisning veckovis som Vattenfall gör åt samkörningsnämnden. Den slutliga elanvändningen exkl. avkopplingsbar el och överföringsförluster är enligt Vattenfalls redovisning den senaste tolv månadersperioden ca 121 TWh. För två år sedan var motsvarande siffra 118 TWh. När det gäller användningen av "prima" ström har alltså ökningen på två år inte varit mer än ca 3 TWh eller ca 1 % per år. Under denna tidsperiod har industriproduktionen volymmässigt ökat med 6–7 %. Kapacitetsutnyttjandet är i dag på topp, och industrin gör goda vinster. Hela ökningen av elanvändningen under tvåårsperioden ligger på industrin. För sektorn bostäder, service och värmeverk har det t.o.m. skett en viss minskning av användningen av prima el.

I samband med de omfattande förnyelseinvesteringar som pågår och den närmaste tiden kommer att ske inom industrin kommer tveklöst teknik för effektivare energinyttjande till användning, och det kommer att minska industrins behov av energi. Det kommer att gälla även elanvändningen. När konjunkturen svänger nedåt kommer sannolikt industrins elanvändning att minska betydligt, dels beroende på de gjorda investeringarna, dels på grund av en minskad produktion. Dagens elanvändning inom industrin är sannolikt något av en topp för de närmaste åren.

Påståendet – som ständigt förekommer i massmedia – att elanvändningen ökar snabbt stämmer alltså inte med Vattenfalls egen redovisning. Tvärtom har elanvändningen planat ut trots högkonjunktur och kraftigt ökad industriproduktion.

Detta ger fullt stöd för den uppfattning som statens energiverk hade för ett år sedan, nämligen att två reaktorer kunde avvecklas utan att ny basproduktion behövde byggas och att påverkan på elpriset skulle bli mycket måttlig. Den samhällsekonomiska kostnaden bedömdes då till ca 0,5 öre/kWh. Det är synnerligen märkligt att statens energiverk kan göra så totalt olika bedömningar hösten 1987 och hösten 1988. Såvitt jag kan förstå finns det inte någon saklig grund för energiverkets ändrade uppfattning, och därför går det inte att frigöra sig ifrån misstanken att statens energiverk inte klarat att motstå trycket från kraftbolagens och storindustrins kampanj och därför anpassat sitt budskap efter denna.

Jag vill avslutningsvis slå fast: Vi skall inte och vi behöver inte bygga några nya kolkondenskraftverk vare sig för att avveckla två reaktorer eller för att avveckla hela kärnkraften. Centern har redovisat en mycket konkret förnyelseplan för vårt energisystem, där vi slår fast att det finns stora möjligheter att minska elanvändningen genom effektivare användning av energin och att det finns stora möjligheter att öka användningen av förnybar energi. Det gäller bara att skapa en marknad för detta nu, det gäller att satsa på småskalighet i stället för storskalighet, det gäller att satsa på effektivare energianvändning och förnybar energi. Lägre elanvändning ger lägre elpris. Följer vi de här reglerna, finns det inte någon hotbild på något sätt. Det finns däremot mycket positiva framtidsmöjligheter i det nu av riksdagen tagna första steget i kärnkraftsavvecklingen genom att två reaktorer tas ur drift i mitten av 90-talet.

6 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

7 § Föredrogs och hänvisades

Propositionerna

1988/89:23 till lagutskottet

1988/89:33 till socialförsäkringsutskottet

1988/89:34 och 41 till skatteutskottet

8 § Föredrogs och hänvisades
Redogörelse
1988/89:2 till finansutskottet

9 § Anmälades och bordlades
Propositionerna

1988/89:16 om lagstiftning med kompletteringar till reformen av svenska kyrkans organisation på lokal- och stiftsplanet, m.m.
1988/89:17 om upphävande av vissa kyrkoförfattningar, m.m.
1988/89:31 om jäv för konkursförvaltare
1988/89:32 om ändring i lagen (1976:108) om erkännande och verkställighet av utländskt avgörande angående underhållsskyldighet

10 § Anmälades och bordlades
Motionerna

med anledning av prop. 1988/89:1 om förlängning och utvidgning av frikommunförsöket

1988/89:K1 av Sven-Gösta Signell m.fl. (s)

med anledning av prop. 1988/89:3 om bidrag vid adoption av utländska barn
1988/89:So3 av Lars Werner m.fl. (vpk)

1988/89:So4 av Kersti Johansson och Rosa Östh (c)

med anledning av prop. 1988/89:4 om skolans utveckling och styrning

1988/89:Ub2 av Lars Werner m.fl. (vpk)

1988/89:Ub3 av Stina Gustavsson (c)

1988/89:Ub4 av Carl Bildt m.fl. (m)

1988/89:Ub5 av Lars Leijonborg m.fl. (fp)

1988/89:Ub6 av Rune Rydén m.fl. (m,fp,c)

1988/89:Ub7 av Rune Rydén m.fl. (m,fp,c)

1988/89:Ub8 av Rune Rydén m.fl. (m,fp,c)

1988/89:Ub9 av Larz Johansson m.fl. (c)

1988/89:Ub10 av Eva Goës m.fl. (mp)

med anledning av prop. 1988/89:5 med förslag om ny smittskyddslag m.m.

1988/89:So5 av Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)

1988/89:So6 av Lars Werner m.fl. (vpk)

1988/89:So7 av Sten Svensson m.fl. (m)

1988/89:So8 av Anita Stenberg m.fl. (mp)

1988/89:So9 av Margareta Fogelberg (fp)

1988/89:So10 av Rosa Östh m.fl. (c)

med anledning av prop. 1988/89:6 om ändrade bestämmelser om felparkeringsavgifter, m.m.

1988/89:T1 av Rolf Clarkson m.fl. (m)

1988/89:T2 av Kenth Skårvik m.fl. (fp)

med anledning av skr. 1988/89:7 med meddelande om kommande förslag till lagstiftning om reavinstbeskattning av andelar i handelsbolag, m.m.
1988/89:Sk1 av Ylva Annerstedt (fp)

med anledning av prop. 1988/89:8 om olovligt bortförande av barn i internationella förhållanden
1988/89:L2 av Lars Werner m.fl. (vpk)

Prot. 1988/89:11
19 oktober 1988

Meddelande om interpellation

11 § Meddelande om interpellation

Meddelades att följande interpellation framställdes

den 19 oktober

1988/89:27 av *Hans Göran Franck* (s) till utrikesministern om Israels ockupation på Västbanken och i Gaza:

De israeliska trupperna i de ockuperade områdena på Västbanken och i Gaza bedriver ett omfattande förtryck mot den palestinska befolkningen. Det tar sig främst uttryck i massiva militära insatser och razzior. Hundratals palestinier har dödats under det senaste året sedan intifadan (resningen) började den 9 december 1987. Tusentals människor har skadats, hundratals med livslånga handikapp som följd.

Det finns i dag tusentals palestinier som arresterats av de militära ockupationsstyrkorna. De kan hållas i militära förvaringsläger upp till sex månader utan att åtalas inför militärdomstol. Denna tidsfrist kan av militärmyndigheten förlängas, vilket också sker i betydande utsträckning. De arresterade bedöms som säkerhetsrisker – ett begrepp som tolkas mycket vidsträckt – och får under de första 14 dagarna inte ta emot något besök, inte ens av försvarsadvokaten eller Röda korset.

De arresterade döms på löpande band efter en mycket kort procedur inför militärdomstol. Det förekommer ofta att de åtalade eller deras försvarare framför att erkännandena avgetts under tvång, hot, tortyr eller annan brutal behandling. Förhållandena i arresteringslägren och fängelserna är mycket hårda. Även kollektiv bestraffning förekommer.

Förhållandena i arresteringslägret i Anzar III i södra Gaza, där omkring 2 500 arresterade finns, beskrivs som extremt hårda och förnedrande för de intagna.

Särskilt allvarligt är de ständiga aktioner som civilgarden, främst israeliska bosättare, deltar i, ofta med militärens beskydd. Dessa garden trakasserar, hotar, misshandlar och t.o.m. dödar palestinier. Ett mindre antal ingripanden har gjorts mot deltagare i sådana civilgarden, men påföljderna har varit mycket milda. För det mesta kan dessa garden härja fritt.

Trots de omfattande insatser som UNRWA gör, är förhållandena i flyktinglägren skrämmande. Inga insatser, hur stora de än är, kan hjälpa dessa människor till ett människovärdigt liv.

De flesta tvingas till sysslolöshet. Bara en mindre del av dem som bor i läger kan arbeta i Israel. Oavsett om de är bosatta på Västbanken eller i Gaza

har de ingen rätt att övernatta i Tel Aviv, även om de arbetar där. Detsamma gäller om de arbetar på annat håll i själva Israel.

Alla politiskt frihetsberövade måste omedelbart friges och beslutade deportationer upphävas och nya deportationer stoppas.

Alla skolor som nu är stängda måste genast öppnas. Detta gäller även universiteten som i långt större utsträckning stängts än vanliga skolor.

Många israeliska enskilda och organisationer tar i dag direkta kontakter med PLO i exil och det förenade nationella ledarskapet av PLO i de ockuperade områdena. En ledande kraft i det nationella ledarskapet är Faisal Husseini. Det har väckt starka protester att det fortfarande är straffbart att ha sådana kontakter och att ett flertal rättegångar drivs för att bestraffa de engagerade.

Husseini har gång på gång arresterats och är nu återigen fängslad av de israeliska ockupationsmyndigheterna. Han har adopterats som åsiktsfånge av Amnesty International.

Solidaritet med Palestinas folk är inte en antiisraelisk aktion. Israels folk drabbas också om än inte i samma grad och på samma sätt av den långvariga ockupationspolitiken.

I rådande mycket kritiska läge vore det av stort värde om såväl PLO som Israel explicit erkände varandras rättigheter till existens i oberoende stater med säkra och erkända gränser. Det skulle vara en god början till en internationell konferens om Mellersta Östern med deltagande av alla berörda parter under ledning av FN. PLO har visat tillmötesgående genom att uttala sig för FN:s delningsplan från 1947. PLO godtar också i sammanhanget aktuella FN-resolutioner 242 och 181.

Det råder inget tvivel om att den palestinska befolkningen ställer sig bakom PLO och det nationella ledarskapet. Det finns ingen annan grupp eller organisation av betydelse som kan spela någon roll för att tillvarata palestiniernas intressen. Den s.k. tvåstatslösningen är fast förankrad hos den palestinska befolkningen. Även om det finns extrema grupper på båda sidor gäller det nu att utjämna motsättningar och stödja de fredsvänliga och realistiska krafterna.

De humanitära insatserna till den palestinska befolkningen måste förstärkas genom UNRWA, Röda korset, Amnesty International, Internationella Juristkommissionen och andra liknande organisationer.

Det svenska humanitära projektet för rehabilitering i Ramallah måste fullföljas. De israeliska myndigheternas motstånd då det gäller att ge erforderligt tillstånd måste aktivt bearbetas. Det är angeläget att svenska frivilligorganisationer får ökade bidrag.

Det finns ett flertal organisationer som verkar för mänskliga rättigheter och för rättshjälp åt förföljda palestinier. Al Haq och kväkarna är de viktigaste organisationerna för sådana hjälpinsatser. Den rättshjälp som de förföljda erhåller är ofta inte tillräcklig. Sverige bör därför bidra till rättshjälpsinsatser av samma slag som sker på andra håll, exempelvis i Sydafrika och Chile.

Svenska regeringen bör verka för att de direkta affärsförbindelserna mellan Sverige och palestinska företag i de ockuperade områdena utvecklas.

Det skulle även vara välkommet om svenska företag ville investera i dessa områden.

Det svenska generalkonsulatet utför ett mycket viktigt arbete i de ockuperade områdena, dock endast med en honorärkonsul. Det betyder att konsuln i princip är oavlönad. De resurser som står till generalkonsulatets förfogande är mycket begränsade. Det är angeläget att förstärka det svenska generalkonsulatets ställning och resurser. Det bör övervägas att hålla en avlönad konsul. Men det behövs också förstärkningar av personal för det humanitära biståndet och för bevakning av mänskliga rättighetsfrågor.

Mot bakgrund av det anförda ställer jag följande frågor till utrikesministern:

1. På vilket sätt vill regeringen agera främst i FN för att den israeliska ockupationen snarast upphör?
2. Vilka åtgärder kommer regeringen att vidta för att genomföra humanitära projekt, bl.a. ett rehabiliteringscenter i Ramallah?
3. Kommer stödet till frivilligorganisationernas hjälpverksamhet i ockuperade områden att utökas?
4. Vilka åtgärder avser regeringen att vidta för att handeln med palestinska företag skall kunna utvecklas?
5. Vilka initiativ avser regeringen att vidta för Faisal Husseini och andra politiska fångars frigivning?
6. Är regeringen beredd att förstärka svenska generalkonsulatet i Jerusalem?

12 § Meddelande om fråga

Meddelades att följande fråga framställts

den 19 oktober

1988/89:127 av *Ove Karlsson* (s) till jordbruksministern om skärpta regler för hyggesrensning före slutavverkning:

En skogsägare skall minst en månad innan avverkningen påbörjas anmäla planerad slutavverkning till skogsvårdsstyrelsen om den omfattar minst 0,5 hektar.

Allt oftare förekommer det att avverkningen påbörjas innan hyggesrensning genomförts, vilket i för naturen känsliga områden kan vålla stora skador.

Är därför statsrådet beredd att medverka till att tillämpningen av skogsvårdslagen skärps på sådant sätt att ökad naturvårdshänsyn tas vid hyggesrensning före slutavverkning?

Prot. 1988/89:11 13 § Kammaren åtskildes kl. 22.53.
19 oktober 1988

In fidem

BERTIL BJÖRNSSON

/Gunborg Apelgren